

ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัล

**A STUDY OF BUDDHISM PROPAGATION
IN THAILAND DIGITAL ERA**

พระครูสังฆรักษ์พิทยา ภาณโร (ปิยวารากุล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัล

พระครูสังฆรักษ์พิทยา ภาณธโร (ปิยวารกุล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Study of Buddhism Propagation in Thailand Digital Era

Phrakhru Sangharak Pitaya Ñāṇadharo (Piyawarakul)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of

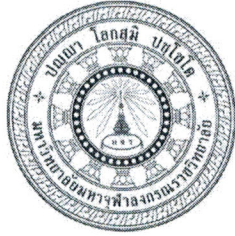
Master of Arts
Buddhist Studies

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษารายละเอียดพระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัล” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระมหาพรชัย สิริวิโร, ผศ. ดร.)

..... กรรมการ
(รศ. ดร.วิโรจน์ อินทนนท์)

..... กรรมการ
(ผศ. (พิเศษ) ดร.ปกรณ์ มหากันธา)

..... กรรมการ
(พระครูสิริสุธานุยุต, ผศ. ดร.)

..... กรรมการ
(พระอธิการสมนึก จรโลณ, ดร.)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูสิริสุธานุยุต, ผศ. ดร. ประธานกรรมการ
พระอธิการสมนึก จรโลณ, ดร. กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล
ผู้วิจัย	: พระครูสังฆรักษ์พิทยา ภาณธโร (ปิยวารกุล)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระครูสิริสุตานุยต, ผศ. ดร., ป.ธ. ๕, พธ.บ. (บริหารการศึกษา), กศ.ม. (บริหารการศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
	: พระอธิการสมนึก จรโณ, ดร., พธ.บ. (พระพุทธศาสนา), ศน.ม. (พุทธศาสตรศึกษา), ศน.ด. (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๘ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล เป็นวิจัยเชิงเอกสาร โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมทางสังคมในยุคดิจิทัล (๒) เพื่อศึกษาผลกระทบยุคดิจิทัลที่มีต่อพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อเสนอแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมยุคดิจิทัล โดยการศึกษาจากเอกสารแล้วนำมาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า หลักการเกี่ยวกับเนื้อหาในการเผยแผ่มี ๗ ประการ (๑) สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม (๒) สอนกลุ่มเล็กตามลำดับ (๓) สอนด้วยอุปกรณ์เสริม (๔) สอนตรงจุด (๕) สอนตามพอดีเท่าที่จำเป็น (๖) สอนมีเหตุมีผล (๗) สอนสิ่งที่มีความหมายเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกนำมาใช้ในการเผยแผ่ในสมัยพุทธกาล จนทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในประเทศอินเดีย จนขยายพระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน

สภาพแวดล้อมทางสังคมพระสงฆ์ในยุคดิจิทัล องค์กรสงฆ์จึงควรจะต้องมีพระสงฆ์ที่ศึกษาและพัฒนาในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้มากขึ้น จะได้นำไปเผยแผ่ให้กับคนรุ่นใหม่ได้ เพราะพูดภาษาเดียวกัน หากไม่เดินทางไปด้วยกายก็สามารถอาศัยความเจริญทางเทคโนโลยีเผยแผ่ธรรมผ่านอินเทอร์เน็ตหรือช่องทางอื่น ๆ การจะวิเคราะห์ว่าพระสงฆ์ไทยมีความจำเป็นกับการใช้ ICT หรือไม่ จำต้องพิจารณาหน้าที่และบทบาทของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธบริษัท ๔ ที่ประกอบด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา โดยนำหลักมหาปริณิพพานสูตร มีอยู่ ๔ ประการ ดังนี้ (๑) การศึกษาพระธรรม (๒) การนำความรู้ขึ้นไปประพฤติปฏิบัติ (เพื่อประโยชน์ตน) (๓) การเผยแผ่พระศาสนาเพื่อผู้อื่นเข้าใจและนำไปประพฤติปฏิบัติ (เพื่อประโยชน์ท่าน) (๔) การปกป้องพระศาสนา เมื่อมีผู้กล่าวให้คลาดเคลื่อน หรือจ้วงจาบพระธรรมวินัย

ผลกระทบยุคดิจิทัลที่มีต่อพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน การสื่อสารมีการพัฒนาไปถึงระดับเครือข่ายทั่วโลก (Internet) การส่งข้อมูลไปทั่วโลกอย่างไร้พรมแดน แต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยสื่อทางสารสนเทศโดยเฉพาะทางเอกสาร หนังสือต่าง ๆ ยังจำเป็นต้องใช้เป็นหลัก เพราะให้ประโยชน์แบบประโยชน์สูง ประหยัดสุด และต้องรู้ธรรม ๆ นั้น เพื่อจะต้องเป็นผู้ส่งสารต้องมีคุณสมบัติคือ รู้จริง รู้จักกาลเทศะ หรือบริบทในแต่ละพื้นที่ ในกาที่จะสื่อสารออกไปหาผู้รับสาร และยังมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่เป็นในทางก่อประโยชน์แก่ผู้รับสารในสังคมนั้นด้วย และต้องมีความ

รับผิดชอบในการสื่อสารของตน ดังนั้น แนวทางการปฏิบัติของผู้ส่งสารจึงต้องนำเสนอเนื้อหาสาระที่ดี และทำให้ชีวิตดีขึ้น มีความสุข นำไปสู่การแก้ปัญหา และเป็นประโยชน์ไม่ก่อให้เกิดโทษต่าง ๆ ส่วนแนวทางผู้ปฏิบัติในการส่งสาร คือทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้รับสาร ผู้ส่งสารจึงจำเป็นต้องมีการปฏิบัติชอบฝึกฝนตนเองตามแนวหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา รวมถึงต้องมีมนสิการ โดยแยกคาย ในการพิจารณาว่าสิ่งใดควรทำการสื่อสารอย่างไร

ผลกระทบของเทคโนโลยีสารสนเทศต่อพุทธศาสนา กระจ่างจากการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศนั้น มีผลกระทบทั้งต่อพุทธศาสนาและสังคมโลก โดยรวมอันสืบเนื่องมาจากการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างไม่ระมัดระวังย่อมเกิดผลดังต่อไปนี้ (๑) ผลกระทบพระพุทธรศานาด้านบวก คือ (๑.๑) ผลกระทบต่อการศึกษาพระสงฆ์ไทย ในการมีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนบาลีและสามัญดีขึ้น (๑.๒) ผลต่อการเผยแผ่พระพุทธรศานาไปได้ทั้งในและต่างประเทศในช่องทางสื่อดิจิทัล (๑.๓) ผลทำให้เยาวชนได้ศึกษาพระพุทธรศานาในระบบสื่อแบบมัลติมีเดียได้มากขึ้น (๑.๔) ผลต่อการแจ้งข่าวสาร คณะสงฆ์ได้เร็วขึ้นในช่องทางดิจิทัล เพื่อประหยัดเวลาต่าง ๆ (๒) ผลกระทบพระพุทธรศานาด้านลบ (๒.๑) ผลกระทบต่อการใช้งานที่ไม่ควรของพระสงฆ์และสามเณรในการแชร์ภาพ การโพสต์ภาพที่ไม่ดี เป็นผลให้เกิดความเสื่อมศรัทธาในพระพุทธรศานา (๒.๒) ผลกระทบเรื่องพระสงฆ์ไม่รู้จักรักการแบ่งเวลาในการกำจัดกิเลส และการทำกิจวัตรของสงฆ์ (๒.๓) เกิดผลกระทบการรักษาพระธรรมวินัย เช่นพระสงฆ์และสามเณรใช้สื่อโซเชียลในด้านที่เป็นภัยต่อเพศสมณะ คือการสนทนากับสตรีในเรื่องที่ไม่เหมาะสมต่อพระธรรมวินัย

แนวทางการเผยแผ่พระพุทธรศานาที่เหมาะสมกับสังคมยุคดิจิทัล (๑) เผยแผ่พระพุทธรศานา ในช่องทางสื่อโซเชียลต่าง ๆ เช่น สังคมในเฟสบุ๊ค (Facebook) ,ไลน์ (Line), ยูทูป (Youtube) และเว็บไซต์ (www.) โดยใช้เป็นทำภาพนิ่ง หรือเป็นสื่อวิดีโอสั้น ไลฟ์สด (Live) เป็นกิจกรรมที่วัดนั้น ๆ ได้จัดงาน เช่น งานบรรพชาสามเณร งานอุปสมบท งานวันมาฆบูชา งานวันวิสาขบูชา งานสวดมนต์ข้ามปี โดยสอดแทรกหัวข้อธรรมนั้น ๆ และขยายใจความในหัวข้อธรรมให้เข้าใจง่าย โดยใช้ภาษาในการสื่อสารแบบสนทนา และเปิดช่องทางให้มีการถามตอบทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ทางด้านแนวทางการเผยแผ่พระพุทธรศานาที่เหมาะสมกับสังคมดิจิทัลของพระสงฆ์ไทย ผ่านทางช่องทางเฟสบุ๊ค (Facebook) ยูทูป (Youtube) เว็บไซต์ (Website) ใช้การอัปโหลดรูปภาพ วิดีโอ และการตอบปัญหา เป็นไปในรูปแบบสื่อมัลติมีเดีย เช่น การปาฐกถา การบรรยาย การสัมมนา การสัมภาษณ์ ฯลฯ แล้วนำเสนอพุทธธรรมด้วยการอัปโหลดวิดีโอตามช่องทางสื่อสารต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ฟังจะได้รับฟังธรรมผ่านช่องทางดิจิทัล เพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธรศานาให้กับบุคคลที่ไม่มีเวลาในการเข้าวัด ฟังธรรม เพื่อเป็นข้อคิดธรรมะสะกิดใจ หรือปลูกให้ตื่นเพื่อจะได้ละเว้นจากการทำความชั่ว หรือได้กลับมาประพฤติปฏิบัติธรรม เป็นต้น

Thesis Title : A Study of Buddhism Propagation in Thailand Digital Era

Researcher : Phrakhu Sangharak Pitaya Ñāṇadharo (Piyawarakul)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakru Sirisutanuyut, Asst.Prof. Dr., Pali V,
B.A. (Educational Administration), M.A. (Educational
Administration),
Ph.D. (Buddhist Studies)

: Phra Athikan Somnuek Carano, Dr., B.A. (Buddhism),
M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 8, 2019

Abstract

This thesis entitled “A Study of Buddhism Propagation in Thailand Digital Era”, has three objectives: (1) to study the social environment in the digital era, (2) to study the effects of the digital era on Buddhism, and 3) to present the guidelines of Buddhism propagation that suit for the digital era society by document study and then analyzing. This is a documentary research.

The study found that the principles of the content of the propagation there are seven ways as follows: (1) Teaching from the concrete to the abstract, (2) Prudent instruction respectively, (3) Teaching with using accessories, (4) Teaching at the point (5) Teaching as appropriate as necessary, (6) Teaching the reason, (6) Teaching that meaningful things. That are the principle of Buddha and the disciples taken in propagation of the Buddhist era until Buddhism is prosperous in India and Buddhism extends to the present.

The social environment of monks in the digital era, monastic organizations should therefore have more monks who study and develop in information technology to be able to propagate to new generations because they speak the same language. If not traveling with the body, it can rely on the prosperity of technology to propagate the Dhamma through Internet or other channels. To analyze whether Thai monks, are they necessary to use ICT? That have to consider the duties and roles of Thai monks in the view of the four Buddhist companies that consists of monks, nuns,

laymen, and laywomen by applying the four principles of Mahāparinibbānasutta as follows: (1) the study of Dhamma, (2) applying the knowledge to practice (personal benefit), (3) Buddhism propagation for others to understand and practice (public benefit), (4) Religion protection when someone encroach the disciplines.

The impact of the digital era on Buddhism in the present, communication has developed to the global network level (Internet), sending information to the worldwide without borders but the propagation of Buddhism requires information media in particular, the documents, books, it still need to be used primarily. Because it provides benefits as high benefits, the most economical, and must know the Dhamma in order to be senders who have property, including real knowledge, tactful or content of each area. To communicate to the receivers and have also the purpose of communication that is beneficial to receivers in that society as well and must have responsibility for their communication. Therefore, the guidelines of the senders must present content of good message and make life better, happier, leading to problem solving and be useful that is not causing various penalties. The guideline for practitioners in transmission, including acting as a friendly person to the receivers, the senders therefore needs to do good for self-practicing according to the principle of threefold training, namely virtue, concentration and wisdom, as well as having attention (Manasikāṇ) smartly in determining what should be communicated.

The impact of information technology on Buddhism flows from the development of information technology affecting both Buddhism and the world society generally due to the use of information technology without caution that will result as follows: (1) The positive impact on Buddhism, including (1.1) Impact on education of Thai monks in the achievement of learning Pali and elementary education better (1.2) The impact on the propagation of Buddhism both domestic and foreign country in the digital media channels (1.3) As a result, the youths have studied Buddhism in the media system of multimedia more and more. (1.4) The effect of informing news of the Sangha faster in the digital channels to save times. (2) Negative impact on Buddhism, (2.1) The impact on the improper use of monks and novices in sharing images, posting improper images that is resulted to lose faith in Buddhism, (2.2) The impact on the monks is not known to divide the time to get rid of the

passion and conducting the monk routines, (2.3) The impact on the protecting Dhamma disciplines such as monks and novices use the social media on the dangerous side to monkhood, including the conversation with women about matters that are unappropriated to the Dhamma disciplines.

The guidelines for propagating Buddhism propagation that appropriate to the digital era society, 1. The Buddhism propagation in various media channels such as Facebook, Line, Youtube and website (www.) by using as a slide or video media, short video and video Live. That is an activity that the temple has organized such as novice ordination (Pabbajjā), Buddhist ordination (Upasampāda), Māghapūjā Day, Visāghapūjā Day, Chanting ceremony over a year by inserting the Dhamma topics and explain the meaning of the Dhamma topics to be easy to understand by using modern communication language and open a channel for questions and answers both Thai and English language.

In the way of propagating Buddhism that appropriate to the digital society of Thai monks through Facebook, YouTube, website, uploading pictures, videos and quizzes that is the multimedia system such as making a speeches, lectures, seminars, interviews etc. and then to present the Buddhadhamma by uploading videos according to various communication channels in order to listeners will listen to Dhamma through the digital channels to propagate Buddhism onto people who do not have time to go the temple for listening to the Dhamma and as the moral idea for making inspiration or getting up to refrain from doing evil or returning to practice the Dhamma.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากผู้มีอุปการคุณ ทั้งหลายขอกราบขอบพระคุณ พระครูสิริสุตตานุยุต ผศ. ดร. ผู้เปี่ยมล้นด้วยคุณลักษณะของครูที่มีความหนักแน่นในจิตวิญญาณครู ทรงไว้ซึ่งความรู้วิชาการทางพระพุทธศาสนา ให้ชี้แนะข้อขัดข้องในยามติดขัด และพระอธิการสมนึก จรโณ ดร. ผู้เอาใจใส่ไม่ทอดทิ้งนิสิต ประกอบทั้งให้คำปรึกษาแนะนำ ข้อเสนอแนะ และตรวจทานแก้ไข ชัดเกล่าสำนวนภาษา จนทำให้วิทยานิพนธ์นี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ ขออนุโมทนาขอขอบคุณ คณาจารย์และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่ให้ความเอื้อเฟื้อทุกอย่างด้วยดีมาโดยตลอด

ขอขอบคุณกัลยาณมิตรผู้มีส่วนร่วมทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จด้วยดี ทั้งที่ได้ช่วยดูแลค่าใช้จ่ายในการศึกษาและงานรูปแบบวิจัยด้านคอมพิวเตอร์แก่ผู้วิจัย และกัลยาณมิตรทุกท่าน ที่ให้กำลังใจและแนะนำให้หยิบยืมตำราและเอกสาร ด้วยผลบุญและคุณความดีใด ๆ ที่จะพึงเกิดขึ้นจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขอน้อมถวายบูชาพระรัตนตรัย บูชาคุณบิดาและมารดา ผู้ให้กำเนิด และให้โอกาส และพระอุปชฌาย์ ครูอาจารย์ทุกท่านที่เคยให้การอบรมสั่งสอนมาดีโดยตลอด

พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวารากุล)

๘ มีนาคม ๒๕๖๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้ข้อมูลอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับ พ.ศ. ๒๕๓๙ เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

๑. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	พระวินัยปิฎก	ภาษา
วิ.ม. (บาลี)	= วินัยปิฎก	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (บาลี)	= วินัยปิฎก	จุฬาคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (บาลี)	= วินัยปิฎก	ปริวารวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ป. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	พระสุตตันตปิฎก	ภาษา
ที.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค (ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสกั (ภาษาไทย)
ม.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสกั (ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค (ภาษาไทย)
ส.ข. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค (ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
อง.ต.ก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.จ.ต.ก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ป.ล.จ.ก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปัญจนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ฉ.ก.ก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ฉกนิกาย (ภาษาไทย)
ขุ.ขุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ (ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท (ภาษาไทย)

ขุ.อ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อติวุตตก	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทส	(ภาษาไทย)
ขุ.จรียา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จรียาปิฎก	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ขุ.ธ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)

หมายเหตุ

๑) การใช้หมายเลขย่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

การใช้หมายเลขย่อพระไตรปิฎกภาษาไทยในวิทยานิพนธ์นี้ แจ้งระบุ ชื่อคัมภีร์/เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับเช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๖๐. อ้างอิงนั้นหมายถึง คัมภีร์สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๕๐ หน้า ๖๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๒) การใช้หมายเลขย่อคัมภีร์อรรถกถา

การใช้หมายเลขย่ออรรถกถาภาษาไทยในวิทยานิพนธ์นี้ แจ้งระบุ ชื่อคัมภีร์ /ลำดับเล่ม /ภาค/ตอน/หน้า ตามลำดับ เช่น ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๘๙. อ้างอิงนั้นหมายถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๒ หน้า ๘๙ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๒๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ	๗
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๐
บทที่ ๒ สภาพแวดล้อมทางสังคมในยุคดิจิทัล	๑๒
๒.๑ หลักการแนวคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๒
๒.๒ หลักแนวคิดการสื่อสาร	๒๔
๒.๓ หลักการแนวคิดเทคโนโลยีและสารสนเทศ	๓๒
๒.๔ ลักษณะสังคมยุคสารสนเทศ	๓๓
๒.๕ สรุปท้ายบทที่ ๒	๔๓
บทที่ ๓ ผลกระทบยุคดิจิทัลที่มีต่อพระพุทธศาสนา	๔๗
๓.๑ การใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๔๘

๓.๒ การสื่อสารพุทธธรรมในยุคโลกาภิวัตน์	๕๓
๓.๓ ผลกระทบของเทคโนโลยีและสารสนเทศ	๕๘
๓.๔ สรุปท้ายบทที่ ๓	๖๗
บทที่ ๔ แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมยุคดิจิทัล	๗๐
๔.๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคต่าง ๆ	๗๑
๔.๒ แนวทางการสื่อสารในยุคดิจิทัล	๘๙
๔.๓ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล	๑๐๘
๔.๔ สรุปท้ายบทที่ ๔	๑๑๐
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๑๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๔
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๒๐
บรรณานุกรม	๑๒๒
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๘

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑	สังคมอุตสาหกรรมและสังคมสารสนเทศ
	๓๙

สารบัญภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑ กระบวนการสื่อสาร	๒๘
๒.๒ วงจรสารสนเทศ	๓๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา

หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ภารกิจอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์คือ การชี้แนะแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องแก่มวลประชากร เพื่อความสุขสงบแก่ชีวิตและสังคม แม้ว่าจะยากลำบากเพียงใดก็ตาม พระองค์ใช้เวลาที่มีอยู่ตลอดพระชนม์ชีพ ๔๕ พรรษา เผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนจนพุทธศาสนาแพร่หลายในแคว้นต่าง ๆ มีประชาชนศรัทธาเลื่อมใสและอุทิศตนเป็นพุทธสาวก นับถือพระพุทธศาสนาจำนวนมากมาย พระพุทธองค์มิได้จำกัดบุคคลในการเทศน์สอนว่าเป็นชนชั้นวรรณะใด เพศใด อาชีพใด หรืออายุวัยใด ทรงแสดงธรรมแก่บุคคลทุกระดับ ไม่จำกัดขอบเขต หากเขามีความสามารถที่จะรับรู้ธรรมได้ ก็ทรงให้โอกาสเสมอ จนมีพุทธศาสนิกชนทุกระดับ ตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์ จนถึงคนอนาถา ทั้งวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร และจัณฑาล พุทธธรรมได้แทรกซึมอยู่ในบุคคลทุกกลุ่ม ทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ สิทธิเสรีภาพของบุคคลได้ถูกเปิดออกโดยหลักการของพุทธศาสนา จึงถือว่าการเผยแผ่สิ่งที่ตั้งงามเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโลกโดยแท้ ดังพุทธพจน์ตอนที่พระพุทธองค์ส่งพระสาวกออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรกว่า “จรณ ภิกขเว จาริกัม พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย สเทว มนุสฺसानัม”^๑ ซึ่งหมายความว่า “ภิกษุทั้งหลาย จงเที่ยวไปสู่ที่จาริก เพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” นี่คือนัยหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเผยแผ่ธรรม^๒ การเผยแผ่ คือ การทำให้ขยายออกไป การทำให้ขยายวงกว้างออกไป ทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรงในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ มีหลักการใหญ่ ๆ ดังนี้

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๒/๕๓.

^๒ วิ. มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยก่อน ได้ทำกันหลายรูปแบบ ดังนี้คือ การปฏิบัติตนให้น่าเลื่อมใส การสนทนา และตอบปัญหาธรรมะต่าง ๆ โดยที่พระพุทธเจ้าทรงประธานหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและให้พระสาวกได้ยึดหลักมาปฏิบัติให้แสดงธรรมโดยมีเหตุและผลต่อเนื่องกันไป และชี้แจงให้เข้าใจในหมวดธรรมนั้น ๆ และมีจิตที่เมตตาอนุเคราะห์ให้เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง และไม่แสดงธรรมเพราะเห็นในลาภสักการะ โดยให้หลักโอวาทปาฏิโมกข์ คือการไม่กล่าวร้ายผู้ใด และครั้งภายหลังพุทธกาลบพาทและหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ตกเป็นภาระของพุทธบริษัททั้งสิ้น โดยมีพระภิกษุสงฆ์ พระภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์เผยแผ่ธรรมให้ขยายกว้างออกไป โดยมีฝ่ายคฤหัสถ์คอยสนับสนุนให้การสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ

ปัจจุบันพระพุทธศาสนามีอายุยาวนานกว่า ๒๕๕๖ ปีผ่านกาลเวลามาตามลำดับ โดยเฉพาะในเรื่องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีพัฒนาการมาตามลำดับเริ่มจากยุคแรก ที่มีการเผยแผ่ศาสนาโดยวิธีปากต่อปาก เรียกว่า “มุขปาฐะ” จากนั้นค่อยพัฒนาตามยุคสมัย เช่น จารึกพิมพ์หนังสือ จนกระทั่งปัจจุบัน มีคำสอนของพระพุทธศาสนาปรากฏบนโลกไซเบอร์มากขึ้น ในหลากหลายรูปแบบ แม้แต่หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาก็มีพระไตรปิฎกฉบับออนไลน์ มีเว็บไซต์อธิบายคำสอนทางศาสนาเผยแผ่ทางอินเทอร์เน็ตจำนวนมาก อาจกล่าวได้ว่าศาสนาพุทธในปัจจุบันถูกบีบให้ปรับตัวเข้าหามวลชน เป็นศาสนาเพื่อมวลชนมากขึ้น การใช้สื่อที่ทันสมัย ส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ในวงกว้าง คือ แม้จะมีประโยชน์มากแต่ก็มีโทษมหันต์ ดังจะเห็นได้จากข่าวเรื่องพฤติกรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบันที่ประพฤติไปในทางลบ หรือแม้แต่การใช้สื่อ เช่น เฟสบุ๊คที่ไม่เหมาะสมสร้างความเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พระสงฆ์ยุคใหม่จึงต้องเริ่มเรียนรู้ปรับตัว และรู้เท่าทันอย่างมีสติควรพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส นำปัญหามาพัฒนาด้วยสื่อสมัยใหม่เพื่อให้เข้าถึงบุคคลทั่วไปในสถานการณ์ที่บุคคลต้องเร่งรีบในการทำงานเพื่อหาเงินมาดูแลครอบครัว และไม่มีเวลาเข้าวัด ได้ศึกษาธรรมะผ่านเทคโนโลยีระบบดิจิทัลดังนี้^๓

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตเข้าถึงคนได้เป็นจำนวนมากและในวงกว้าง แต่ประชาชนบางคนยังมองพระสงฆ์ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่น่าสงสัยว่า อาจจะไม่ใช้ในการจัดทำเนื้อหาทางศาสนาอย่างเดียว พระสงฆ์บางกลุ่มหากไม่มีกฎระเบียบในการใช้อินเทอร์เน็ต อาจจะทำให้เกิดความเสียหายได้ง่าย ชาวพุทธต้องปรับตัวในแง่ของการรู้เท่าทันสื่อ รู้จักนำเครื่องมือและเทคโนโลยีมาใช้ในงานเผยแผ่ศึกษาธรรม เช่น โปรแกรมไลฟ์ที่ใช้ในการบรรยายธรรมหรือสอนสมาธิภาวนาพร้อมกันทั่วโลก คนไม่ต้องมาวัด แต่ดูยูทูปของพระอาจารย์ต่าง ๆ แม้จะเป็นประโยชน์มาก แต่ก็มีโทษมาก ต้องรำลึกอยู่เสมอว่า เทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือ อย่าให้เป็นนาย

^๓ พระครูโฆสิตสังฆพิทักษ์, “กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในสังคมปัจจุบัน”, วารสารวิชาการธรรมทศวรรษ, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๒๑๒ – ๒๑๓.

เหนือเรา รู้เท่าทันทั้งด้านบวกและด้านลบอย่างมีภูมิปัญญากับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี คุณและโทษ ต้องบริหารจัดการภายใต้กรอบประโยชน์สูงสุด เป็นต้น

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต)^๔ ได้มองว่าวิถีชีวิต ของคนไทยในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คนส่วนใหญ่เริ่มละเลยศีลธรรม ผู้บริหารบ้านเมืองไม่มองเห็นความสำคัญของการศึกษา จริยธรรม สังคมจึงยุ่งเหยิงสับสน ปัญหาโจรผู้ร้าย มีการแข่งขันเอารอดเอาเปรียบ สภาพที่ไร้น้ำใจและขาดเมตตากรุณาต่อกัน ทั้งนี้ เพราะคนไทยมองไม่เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา คนไทยในปัจจุบันเจริญทางวัตถุ มีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาก ทำให้เกิดสภาพความขาดแคลนทางศาสนาและจริยธรรม^๕ และปัจจุบันพระพุทธศาสนากำลังเผชิญกับการท้าทายสำคัญจากกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นยุคของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เป็นยุคที่เทคโนโลยีได้เชื่อมโยงให้โลกสามารถเชื่อมรวมเป็นหนึ่งเดียวกันได้ มนุษยชาติสามารถเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วสำหรับพระพุทธศาสนานั้น เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้ส่งผลกระทบต่อทั้งด้านบวกและด้านลบต่อพระพุทธศาสนา ตัวอย่างของผลกระทบด้านบวก เช่น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็วกว้างขวางทั่วโลก ผู้คนสามารถเข้าถึงพระธรรมคำสอนผ่านทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้โดยสะดวกทุกที่ทุกเวลา จากการศึกษาที่ได้อ่านในสภาพแวดล้อมทางสังคมในปัจจุบันที่มีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน การศึกษาในครั้งนี้จะทำให้ได้เห็นภาพรวมของปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัลได้ชัดเจน

ผู้วิจัยตระหนักถึงผลกระทบของเทคโนโลยีที่มีต่อสังคมไทยที่จะก้าวไปสู่การเป็นยุคดิจิทัลนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องนำเอาหลักธรรม และแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาใช้ อย่างน้อยก็จะต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมใหม่ โดยหันมาเน้นในการสร้างวัฒนธรรมแห่งความใฝ่รู้และสู้สิ่งที่ยาก ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้นั้น ก็ด้วยการศึกษาหรือพัฒนาคนให้มีคุณภาพและศักยภาพนั่นเอง สาเหตุที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเรื่องนี้ เพราะว่า ได้รับรู้รับฟังปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน เพราะเนื่องจากบุคคลห่างเหินจากการเข้าวัด และเมื่อเข้าวัดแล้วก็ไม่เข้าใจคำสอนที่อาจเป็นเพราะการสื่อสารทางภาษาก็ดี หรือระหว่างพระภิกษุสงฆ์และศรัทธาญาติโยมก็ดี รวมถึงในยุคปัจจุบันนี้ผู้คนทั้งหลายต้องเร่งรีบในการหาปัจจัยเลี้ยงดูครอบครัวจนไม่มีเวลาเข้าศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้า และยังรวมถึงเยาวชนรุ่นใหม่ก็ห่างเหินจากวัดอย่างมากปัญหาและอุปสรรคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังกล่าว เป็นต้น

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **คนไทยกับเทคโนโลยี**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิปัญญาประทีป, ๒๕๔๘), หน้า ๔๓.

๑.๒ คำถามวิจัย

- ๑.๒.๑ สภาพแวดล้อมทางสังคมในยุคดิจิทัลเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๒ ผลกระทบยุคดิจิทัลที่มีต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๓ เสนอแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมยุคดิจิทัลเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมทางสังคมในยุคดิจิทัล
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษาผลกระทบยุคดิจิทัลที่มีต่อพระพุทธศาสนา
- ๑.๓.๓ เพื่อเสนอแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมยุคดิจิทัล

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตเอกสาร

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการศึกษาการวิจัยการศึกษาจากข้อมูลดังนี้

๑) ชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฉบับภาษาไทยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

๑.๔.๒ ขอบเขตการศึกษา

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจาก เฟสบุ๊ก ยูทูป เว็บไซต์ สื่อดิจิทัล ซึ่งมีเนื้อสาระประกอบด้วย พระสงฆ์ไทยยุคดิจิทัล

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ สังคมสังคมยุคดิจิทัล หมายถึง สื่ออิเล็กทรอนิกส์ซึ่งเป็นที่กลางที่ให้คุณค่าในยุคปัจจุบันเราปฏิเสธกันไม่ได้ว่าเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้สังคมต้องสัมพันธ์กับเทคโนโลยี ทำให้โลกต้องมีสถานะที่แปรเปลี่ยนไป สังคมโลกเปลี่ยนจากสังคมเกษตรอุตสาหกรรม มาเป็นสังคมแห่งข้อมูลสารสนเทศ ทำให้คนทั่วโลกติดต่อกันได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น

๑.๕.๒ สื่อดิจิทัล หมายถึง สื่อที่มีการนำเอาข้อความ กราฟิก ภาพเคลื่อนไหว เสียง มาจัดรูปแบบ โดยอาศัยเทคโนโลยีความเจริญก้าวหน้าทางด้านคอมพิวเตอร์ สื่อสารทางออนไลน์ หรือตัวกลางที่ถูกสร้างขึ้น โดยอาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่นำเอาข้อความ กราฟิกภาพเคลื่อนไหว เสียง และวิดีโอ มาจัดการตามกระบวนการ และวิธีการผลิตโดยนำมา เชื่อมโยงกันเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการใช้งาน

๑) ช่องทางการเผยแพร่พฤติกรรมกรรมการสื่อสารพุทธธรรม โซเชียลมีเดีย ประกอบด้วย (๑) การโพสต์ภาพ/การอัปโหลดวิดีโอช่องทาง เฟสบุ๊ก ยูทูบ และเว็บไซต์ (๒) การตอบโต้และการแสดงความคิดเห็น และ (๓) การสื่อสารโซเชียล

๒) วิธีการสื่อสาร SMCR Model ประกอบด้วย (๑) ผู้ส่งสาร (Sender) (๒) สาร (Message) (๓) ช่องทาง (Channel) และ (๔) ผู้รับสาร (Receiver)

๑.๕.๓ ดิจิทัล ดิสรัปชัน (Digital Disruption) หมายถึง ผลกระทบจากการขยายตัวของเทคโนโลยี ที่มีการเปลี่ยนแปลงจากการปรับใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งเกิดขึ้นตลอดเวลาและหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและธุรกิจเกือบทุกระบบ รวมถึงพระพุทธศาสนา ได้รับผลกระทบจากดิจิทัล ดิสรัปชัน ทั้งทางบวก และทางลบ

๑.๕.๔ การเผยแพร่ หมายถึง การประกาศคำสอน ในทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน และทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงสืบต่อไป

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาปัญหาบริบทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล ในคณะพระสงฆ์ไทย โดยศึกษาค้นคว้าเอกสารทางพระพุทธศาสนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในแต่ละยุค และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๑) **นนท์ ธรรมสถิต** กล่าวว่า ภาวะของบุคคลที่เกิดมาเป็นพระโพธิสัตว์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปนั้น มีเหตุปัจจัยโดยลำดับมาอย่างไรจึงตรัสรู้เป็นพุทธะ ได้การประกาศและเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระองค์ คำสอนในพระพุทธศาสนากับศาสนาอื่น ความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียครั้งพุทธกาลและหลังพุทธกาลเป็นบทเรียนแก่พุทธบริษัทอย่างไร พระพุทธศาสนาศาสนาแพร่มาสู่สุวรรณภูมิ (คือประเทศไทยปัจจุบัน) และประชาชนชาวไทยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนานั้นเป็นเวลาเกือบพันปีแล้ว จนพระพุทธศาสนามั่นคงและเจริญรุ่งเรืองยิ่งกว่าประเทศที่พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นนั้นอย่างไร ด้านอาณาจักรพระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติอย่างไร ด้านพุทธจักรพระสงฆ์ปฏิบัติอย่างไร ด้านความสัมพันธ์กับประเทศพุทธบริษัทปฏิบัติอย่างไร ประเทศไทย

เป็นประเทศเล็ก ๆ ประเทศหนึ่งในโลก ภัยหรือปัญหาของชาติของศาสนาเกิดขึ้นเสมอพุทธบริษัทปฏิบัติอย่างไร ชาติและพระพุทธศาสนาจึงดำรงรุ่งเรืองอยู่ได้^๕

๒) พระพิชฌ วฑฒนธมโม (พุทธพัฒนานนท) การสื่อสารสมัยปัจจุบันมีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนสังคมให้เป็นไปในทิศทางต่าง ๆ สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติ เจตคติ และพฤติกรรมของบุคคลในสังคมได้ตามต้องการ ทำให้เกิดแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ในการสื่อสารที่มีความชัดเจน นำมาประยุกต์ใช้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ตกต่ำก่อเกิดปัญหา มาเป็นพฤติกรรมที่ดีงามตามที่สังคมส่วนรวมต้องการ ประสิทธิภาพการสื่อสารมีองค์ประกอบ ๔ ประการคือ ผู้ส่งสาร สาร สื่อ หรือช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร การสื่อสารเผยแผ่พุทธธรรมสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้การสอน ๓ วิธี คือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุสาสนีปาฏิหาริย์ ในการแสดงธรรมแต่ครั้ง ทรงมีลีลาการสอน ๔ อย่าง คือ แบบสันทัสสนา แบบสมาทปนา แบบสมุตเตชนา แบบสัมปห่งสนา สื่อในพระพุทธศาสนา คือการสื่อถึงธรรมที่สามารถช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจได้ชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น สื่อในครั้งพุทธกาลที่ทรงใช้มี ๕ ประเภท ได้แก่ (๑) การสื่อสารด้วยบุคคลหรือสื่อมวลชน (คำพูด ท่าทาง) (๒) การสื่อสารด้วยภาษา (๓) การสื่อสารโดยใช้อุปกรณ์ (๔) การสื่อสารด้วยการอุปมา อุปมัย (๕) สื่อสารด้วยนิทานชาดก ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปแสดงธรรมแก่พุทธศาสนิกชนทุกระดับชั้นด้วยพระองค์เอง โดยทรงใช้พุทธวิธีการสอนในรูปแบบต่าง ๆ จนทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปทั่วชมพูทวีปจนมาถึงสุวรรณภูมิ^๖

๓) พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว สิ่งที่เขาไม่ได้ คือปัจจัยด้านศาสนา ปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับชีวิต ย่อมไร้ความหมาย ถ้าขาดปัจจัยด้านศาสนา มีทรัพย์มหาศาล หากชีวิตไม่หลักศาสนา อาจไม่มีโอกาสได้ใช้ทรัพย์นั้นเลยก็ได้ และศาสนาที่แต่ละคนนับถือย่อมต่างกันโดยอุปนิสัยและบริบทแห่งสังคม เรื่องศาสนาจึงปฏิเสธและดูถูกกันไม่ได้ การปฏิเสธศาสนาเท่ากับปฏิเสธมนุษยชาติ ภาวะความถูก ความผิด ความมีเหตุผลและไม่มีเหตุผลของหลักการทางศาสนาเป็นเรื่องปกติ เพราะศาสนาส่วนมากไม่ได้เกิดจากผลการทดลองทางวิทยาศาสตร์ ไม่ได้เกิดจากการอ้างเหตุผลเชิงตรรกะ ไม่ได้เกิดจากผลเชิงคณิตศาสตร์ แต่เกิดจากอารมณ์ความรู้สึกล้วน ๆ สมองมนุษย์แบ่งการทำงานเป็นซีกซ้ายและซีกขวา ซีกซ้ายเป็นเรื่องรูปธรรม การใช้สติปัญญาอภิปรายปัญหา วิทยาการโลกยุคใหม่เกิดจากการทำงานของสมองซีกซ้าย ส่วนซีกขวาเป็นเรื่องนามธรรม

^๕ นนท ธรรมสถิต, พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย (เล่ม ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑, (ม.ป.ท. : สำนักพิมพ์กิตติชัยสาส์น, ๒๕๓๒), หน้า ๑๒.

^๖ พระพิชฌ วฑฒนธมโม (พุทธพัฒนานนท), “รูปแบบและกระบวนการเผยแผ่ธรรมของ ว. วชิรเมธี (พระมหาวิฑฒิชัย)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๘๗.

เรื่องอารมณ์ ลัทธิศาสนา หรือแม้กระทั่งรู้ลึ้นเกิดจากการทำงานของสมองซีกขวาทั้งสิ้น ศาสนาจึงเริ่มที่อารมณ์ความรู้สึก จากความจริงเป็นสัจธรรม แต่เนื่องในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของวัตถุต่าง ๆ รวมถึงกับการเข้าถึงธรรมะก็ต้องมีปรับกลยุทธ์ของพุทธบริษัท ๔ ให้เข้าถึงกับคนในยุคสมัยใหม่ เพราะถ้าเราที่ยึดแบบเผยแผ่ในสมัยก่อน ศาสนาพุทธอาจจะเข้าถึงคนยุคใหม่ไม่ได้^๗

๔) **ข้อฟ้า เกตุเรื่องโรจน์ และรองศาสตราจารย์ อวยพร พาณิช** ด้วยเหตุที่หลักธรรมในศาสนาพุทธจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับศัพท์ภาษาบาลี ทำให้หนังสือธรรมะจำนวนมาก มีภาษาบาลีปรากฏอยู่ตลอดทั้งเล่ม จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของหนังสือธรรมะที่ทำให้ผู้อ่านหลายกลุ่มอ่านไม่เข้าใจ รู้สึกว่าหนังสือธรรมะไม่น่าสนใจและเกิดทัศนคติในแง่ลบกับการเรียนรู้ธรรมะ ท่าน ว.วชิรเมธี ตระหนักในปัญหานี้ดี งานเขียนของท่านจึงมีภาษาบาลีปรากฏอยู่น้อยมาก และยังถูกนำเสนออย่างมีศิลปะ กล่าวคือ ผู้แตงนำเสนอคำศัพท์ภาษาบาลี พร้อมการอธิบายความหมายด้วยคำที่เข้าใจได้ง่าย ไม่ใช่ศัพท์วิชาการ บางส่วนใช้เครื่องหมายขลิขิตเพื่อแปลความหมายให้ผู้อ่าน ทำให้การสอดแทรกคำศัพท์ภาษาบาลี ไม่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเบื่อหน่ายหรืองุนงงแต่อย่างใด เพราะการเผยแผ่ในยุคปัจจุบันต้องมีภาษาที่ร่วมสมัย เข้าใจง่าย ปฏิบัติง่าย^๘

๕) **พระเลิศพิพัฒน์ จนทปญโญ (แก้ววันทอง)** บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการเผยแผ่แท้จริงแล้วบทบาทด้านนี้ พระสงฆ์ทุกรูปได้รับมอบหมายจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรง เพราะหน้าที่ของพุทธสาวก คือมีหน้าที่ศึกษาเรียนรู้คำสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ แล้วปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนนั้น แล้วต้องสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามด้วย นี่จึงได้ชื่อว่าพระสงฆ์สาวก การให้การอบรม การสอนการเผยแผ่เป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ที่สำคัญ ที่พระสงฆ์ปฏิบัติมาเป็นปกติอยู่แล้ว ทั้งที่เรียกว่าการเทศน์แสดงธรรม หรือการปาฐกถาก็ตาม ซึ่งประชาชนทั่วไปให้ความเคารพและสนใจที่จะฟังสาระที่พระสงฆ์เป็นผู้ให้อยู่แล้วและนับเป็นการศึกษาที่เข้าถึงประชาชนชาวบ้านได้อย่างกว้างขวาง ส่วนในเนื้อหาสาระที่พระสงฆ์ให้แก่ประชาชนจะแตกต่างกันตามโอกาสและวาระต่าง ๆ แต่สิ่งที่เป็นธรรมะหรือคำสอนที่เป็นพระพุทธานุศาสนานับได้ว่าเป็นสาระในพระพุทธานุศาสนานั้น เป็นเนื้อหาที่เป็นความจริงที่มีอยู่ที่เกิดขึ้นเป็นปกติ เพราะแท้ที่จริงแล้ว คำว่า “ธรรม” นั่นก็คือ “ธรรมชาติ” นั่นเอง^๙

^๗ พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, **วิพากษ์แนวคิดพระพุทธานุศาสนาสำหรับโลกหลังยุคใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า ๖๗.

^๘ ข้อฟ้า เกตุเรื่องโรจน์ และรองศาสตราจารย์ อวยพร พาณิช, “กระบวนการและกลวิธีการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดพุทธธรรมในหนังสือธรรมะของท่าน ว.วชิรเมธี”, **วารสารวิจัยและพัฒนา**, ปีที่ ๓ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๕๔): ๑๐๕.

^๙ พระเลิศพิพัฒน์ จนทปญโญ (แก้ววันทอง), “บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมโลกาภิวัตน์”, **วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๔): ๓๒ – ๓๓.

๖) พระมหาธนิต สิริวิฑฒโน รูปแบบและกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย กระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย ทำให้เนื้อหาสารธรรมเผยแพร่ออกไปทั่วโลก ปัจจุบันเฟซบุ๊กมีผู้ใช้งานเป็นจำนวนมาก การบรรยายธรรมสามารถเข้าถึงผู้ชมได้มาก และข่าวสารยังกระจายไปอย่างรวดเร็วกว้างไกล สำหรับยูทูบ มีภาพเคลื่อนไหวพร้อมเสียง สามารถดึงดูดให้ผู้ชมมาสนใจในการบรรยายธรรมได้ ส่วนเว็บไซต์ ซึ่งเป็นคลังข้อมูลขนาดใหญ่ รวบรวมข้อธรรมได้มาก มีบอร์ดแลกเปลี่ยนพูดคุยสนทนา เสวนาธรรม ด้วยการเชื่อมโยงกันในเว็บไซต์ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าใช้ด้วยการค้นหาจากกูเกิล (google) การเข้าผ่านหน้าเว็บไซต์โดยตรง ถือเป็นอีกทางเลือกที่น่าสนใจ เป็นเวทีสาธารณะ ไม่มีขอบเขตและข้อจำกัดในการถาม-ตอบ ผู้ถามและผู้ตอบต่างเป็นอิสระต่อกัน ไม่ต้องรู้จักกันก็สามารถเข้าถึงกลุ่มคนได้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนซึ่งมีความสนใจในสื่อออนไลน์ และกลุ่มคนที่ไม่สามารถเข้าหาหลักธรรมได้ด้วยข้อจำกัดด้านเวลา และสถานที่สื่อออนไลน์จะทำให้คนกลุ่มนี้มีโอกาสเข้าถึงหลักธรรมได้อย่างสะดวกรวดเร็ว สามารถศึกษาได้ด้วยตนเองโดยอาศัยการกระจายและการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กันอย่างหลากหลาย ทำให้พุทธธรรมเข้าถึงคนทั่วทั้งโลก ไม่เฉพาะแต่ในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเท่านั้น^{๑๐}

๗) พระณัฐวิฑฒน์ ญาณปโป ตามกระแสยุคโลกาภิวัตน์ที่นับวัน วัตถุนิยมก็มีมากขึ้น และมีอิทธิพลต่อมนุษย์เพิ่มมากยิ่งขึ้น ในทางพระพุทธศาสนาได้บอกไว้ว่าการบริโภคปัจจัย ๔ เป็นความต้องการของมนุษย์ และมนุษย์เกิดมาเพื่อต้องบริโภคปัจจัย ๔ เพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตในการดำรงชีพ การบริโภคปัจจัย ๔ ในยุคโลกาภิวัตน์ในยุคดิจิทัล จึงต้องระวังผลกระทบต่อการใช้บริโภค ถ้ายึดหลักธรรมมาดำเนินชีวิต ให้สามารถหลุดพ้นจากกิเลสที่ครอบงำกับบุคคลทั้งหลาย การที่เราได้เอาหลักธรรมมาใช้ในยุคดิจิทัลนั้นก็ทำให้เราไม่เกิดทุกข์ และจะทำให้เราสามารถอยู่ในยุคดิจิทัลได้^{๑๑}

๘) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ไทยกับเทคโนโลยี ไทยยังไม่เป็นสังคมผู้ผลิต แต่เป็นสังคมผู้บริโภคเทคโนโลยี จะทำอย่างไรจะพัฒนาคนไทยได้สำเร็จ หรือถ้าจะให้ดี น่าจะถามว่าทำอย่างไรคนไทยเราจะพัฒนาตนเองได้ดียิ่งขึ้น เราต้องจับให้ได้ว่า คนไทยมีจุดอ่อนหรืออ่อนแอในเรื่องอะไร โดยเฉพาะเหตุปัจจัยอะไรทำให้คนไทยอ่อนแอ ทำไมคนไทยจึงไม่ค่อยมีความเข้มแข็ง

^{๑๐} พระมหาธนิต สิริวิฑฒโน, “รูปแบบและกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม”, วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่, ประจำปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๒๓.

^{๑๑} พระณัฐวิฑฒน์ ญาณปโป, “รูปแบบการเรียนรู้พัฒนาพฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลตามหลักพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๔๗ - ๔๘.

จริงจังที่จะทำการต่าง ๆ ให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายามอย่างมั่นคงเด็ดเดี่ยว โดยมุ่งมั่นไปในทิศทางที่ชัดเจนอย่างแน่วแน่ต่อจุดหมายทั้งนี้^{๑๒}

๙) นางชมพูนุช สุวรรณบุบผา การใช้แนวคิดตีสร้าบชั้น (Disruption) คือแนวคิด วิธีการหรือวิธีคิดที่สร้างสภาวะแห่งความเข้าใจที่แตกต่างไปจากเดิม ไม่ยึดติดกับกรอบความคิดแบบเดิม ๆ เป็นไปได้ทั้งวิธีการทางการตลาดและการโฆษณา ประกอบด้วยกระบวนการ ๓ กระบวนการ ในการคิดหรือปฏิบัติงานที่สำคัญได้แก่ คอนเวนชัน (Convention), ตีสร้าบชั้น (Disruption) และวิชั่น (Vision)^{๑๓}

๑๐) ธนิต อมรวิทย์กิจเวชา การนำเสนอพระพุทธศาสนาของสังคมไทยในยุคดิจิทัลผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ สถาบันศาสนาเป็นสถาบันเก่าแก่ที่หล่อหลอมคนไทยและเป็นแกนกลางที่ยึดเหนี่ยวของสังคม ตั้งแต่ในอดีตจวบจนถึงปัจจุบันในขณะที่โลกปัจจุบันการมีอยู่ของสื่อมวลชนก็มีอิทธิพลต่อคนในสังคม ด้วยเช่นเดียวกันจุดร่วมที่สำคัญระหว่างศาสนากับสื่อมวลชน คือการทำหน้าที่สร้างโลกที่สมบูรณ์กว่าโลกที่เป็นจริง สื่อมวลชนจะสะท้อนภาพของความเป็นจริงในสังคม ในขณะที่อีกด้านหนึ่งสื่อมวลชนก็จะนำเสนอภาพของโลกที่เต็มไปด้วยความสมบูรณ์แห่งความดี กล่าวได้ว่า ทั้งศาสนาและสื่อมวลชนทั้ง ๒ ต่างก็มีหน้าที่ดำเนินกิจการอย่างเดียวกัน คือ ในด้านหนึ่งก็เป็นกระจกสะท้อนและกระจกส่องให้เห็นความเป็นไปของโลกที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน และอีกด้านหนึ่งก็ฉายภาพหรือสร้างแรงจูงใจให้ก้าวล่วงพ้นไปจากสภาวะบีบคั้นของปัจจุบัน การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนนั้นเป็นมากกว่าการให้รายละเอียดว่า ใครทำอะไร ที่ไหน^{๑๔}

๑๑) พระครูโฆสิตสังฆพิทักษ์ ปัจจุบันพระพุทธศาสนามีอายุยาวนาน กว่า ๒๕๕๖ ปีผ่านกาลเวลามาตามลำดับ โดยเฉพาะในเรื่องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีพัฒนาการมาตามลำดับเริ่มจากยุคแรกที่มีการเผยแผ่ศาสนาโดยวิธีปากต่อปาก เรียกว่า “มุขปาฐะ” จากนั้นค่อยพัฒนาตามยุคสมัย เช่น จารึก พิมพ์หนังสือ จนกระทั่งปัจจุบัน มีคำสอนของพระพุทธศาสนาปรากฏบนโลกไซเบอร์มากขึ้นในหลากหลายรูปแบบ แม้แต่หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาก็มีพระไตรปิฎกฉบับออนไลน์มีเว็บไซต์อธิบายคำสอนทางศาสนาเผยแผ่ทางอินเทอร์เน็ตจำนวนมาก อาจกล่าวได้ว่าศาสนา พุทธในปัจจุบันถูกบีบให้ปรับตัวเข้าหามวลชน เป็นศาสนาเพื่อมวลชนมากขึ้น การใช้สื่อที่ทันสมัยส่งผล

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), คนไทย กับเทคโนโลยี, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๔๘), หน้า ๔๓.

^{๑๓} ชมพูนุช สุวรรณบุบผา, “การใช้แนวคิดตีสร้าบชั้น (Disruption) กับการรายงานข่าวของรายการข่าวสามมิติ ทางสถานีโทรทัศน์ไอทีวี ๓ ช่อง ๓”, วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๔๕ – ๔๙.

^{๑๔} ธนิต อมรวิทย์กิจเวชา, “การนำเสนอพระพุทธศาสนาของสังคมไทยในยุคดิจิทัลผ่านสื่อหนังสือพิมพ์”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๙), หน้า ๓๙.

กระทบต่อพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ในวงกว้าง คือ แม้จะมีประโยชน์มากแต่ก็มีโทษมหันต์ดังจะเห็นได้จากข่าวเรื่องพฤติกรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบันที่ประพฤติไปในทางลบหรือแม้แต่การใช้สื่อ เช่น เฟสบุ๊ก ที่ไม่เหมาะสม สร้างความเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พระสงฆ์ยุคใหม่จึงต้องเริ่มเรียนรู้ปรับตัว และรู้เท่าทันอย่างมีสติควรพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสนำปัญหามาพัฒนาด้วยสื่อสมัยใหม่ เพื่อที่วัดและพระสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันจะทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องเหมาะสม มีความทันสมัย เป็นความท้าทายของพระสงฆ์ยุคใหม่ในการที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบมิตติที่ต้องทันกับยุคสมัยและเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติอย่างเร่งด่วน เพื่อที่จะเผยแผ่สืบทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป^{๑๕}

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่กล่าวถึงรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัล โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาจากคัมภีร์ เอกสาร ข้อมูล ทั้งที่เป็นหนังสือ คือพระไตรปิฎก วิทยานิพนธ์ งานวิจัย ตำราวิชาการ บทความต่าง ๆ จากห้องสมุด ข่าวสารหนังสือพิมพ์ เทปบรรยาย โทรทัศน์ ค้นหาจากอินเทอร์เน็ต และอื่น ๆ

๑.๗.๒ นำข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ และเสนอความคิดเห็นของผู้วิจัย เรียบเรียงเขียนเป็นงานวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ทราบถึงการสะท้อนภาพของพระพุทธศาสนาของสังคมไทยในยุคดิจิทัลที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ประเพณี แนวคิด และความเชื่อของคนไทย เพื่อเข้าใจถึงการมองความเป็นพระพุทธศาสนาของผู้คนในสังคมปัจจุบัน

๑.๘.๒ ทราบถึงหลักการในการนำเสนอเนื้อหาของพระพุทธศาสนาผ่านสื่อต่างในรูปแบบและผลกระทบต่อพระพุทธศาสนามีหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์ และนำไปปรับใช้ประโยชน์ได้จริงทั้งกับตนเองและถ่ายทอดให้กับผู้อื่น

^{๑๕} พระครูโฆสิตสังฆพิทักษ์, “กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในสังคมปัจจุบัน”, วารสารวิชาการธรรมทศวรรษ, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม, ๒๕๖๐) : ๒๑๒ – ๒๑๓.

๑.๘.๓ เพื่อให้การสื่อสารรูปแบบที่เหมาะสมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ในยุคดิจิทัล
ทราบถึงภาพรวมของพระพุทธศาสนาที่เป็นอยู่ ในสังคมไทยในปัจจุบัน และสามารถนำมาปรับใช้ใ
การสื่อสารการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้เหมาะสมในแต่ละยุค เพื่อให้เกิดความเหมาะสมใน
สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

บทที่ ๒

สภาพแวดล้อมทางสังคมในยุคดิจิทัล

ในโลกยุคนี้ เทคโนโลยี สารสนเทศและระบบอินเทอร์เน็ตจะเป็นปัจจัยสำคัญของการศึกษาในอนาคต มนุษย์ในโลกปัจจุบันจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ต้องการพึ่งพาเทคโนโลยีในการดำเนินชีวิตในการทำงาน และสนองความต้องการเพื่อให้ได้มาซึ่งความสุข แม้คำสอนทางศาสนาบางอย่างก็พยายามตีความและอธิบายด้วยเทคโนโลยี มีนักคิดบางท่านพยายามอธิบายหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เชื่อมโยงกับโลกแห่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีการตีความให้เข้ายุคสมัยว่า “ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีปัจจุบันสามารถสร้างสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สำหรับผู้คนในโลกได้แล้ว เช่น อานูภาพของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้แก่ อาวุธสายฟ้าซึ่งเป็นอาวุธประจำตัว มีอานูภาพทำลายล้างสูงและมีรัศมีทำการไกล อาจเทียบได้กับปืนไฟ เครื่องบินรบ ซีปนาวุธและอาวุธนิวเคลียร์ สวรรค์อันสวยงามทั้งหลายดูได้จากสตรีที่แต่งกายด้วยพัสดราภรณ์อันหรูหรา ซึ่งพบได้ในงานสังสรรค์ และสามารถเห็นตัวอย่างได้จากแฟชั่นโชว์เป็นต้น

บทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอสภาพแวดล้อมทางสังคมในยุคดิจิทัล ว่ามีหลักการและแนวคิดโดยมีกรอบการศึกษาไว้ ๕ หัวข้อ ประกอบด้วย ๒.๑ หลักการแนวคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๒.๒ หลักการแนวคิดการสื่อสาร ๒.๓ หลักแนวคิดเทคโนโลยีและสารสนเทศ ๒.๔ ลักษณะสังคมยุคสารสนเทศ และ ๒.๕ สรุปท้ายบทที่ ๒ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ หลักการแนวคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๑.๑ ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในเบื้องต้นควรพิจารณาความหมายคำว่า เผยแผ่ก่อนคืออะไร เนื่องจากจะมีการใช้คำว่า เผยแผ่กับเผยแพร่ นำไปใช้ต่างกันอย่างไร ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒^๑ ได้ให้คำจำกัดการดังนี้

คำว่า เผยแผ่ หมายถึง ทำให้ขยายออกไป ขยายออกไป เช่น เผยแผ่พระศาสนา เป็นต้น

^๑ เผยแผ่กับเผยแพร่ นำไปใช้ต่างกันอย่างไร, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๔๒).

คำว่า เผยแพร่ หมายถึง โฆษณาให้แพร่หลาย เช่น เผยแพร่ความรู้

เมื่อพิจารณาตามนัยนี้แล้วว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงมุ่งหมายหลักธรรมให้ปรากฏแก่ชาวโลก โดยเริ่มจากหลักการแนวความคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของพุทธบริษัททั้ง ๔ โดยยึดหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงให้แนวทางไว้ ซึ่งศึกษาจากพุทธพจน์ตอนหนึ่งไว้ว่า พระพุทธองค์ส่งพระสาวกออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรกว่า “จรธ ภิกขเว จาริกิ พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย สเทว มนุสสานิ”^๒ ซึ่งหมายความว่า “ภิกษุทั้งหลาย จงเที่ยวไปสู่ที่จาริก เพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” นี่คือเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของการเผยแผ่ธรรม^๓

๒.๑.๒ หลักการเผยแผ่ตามหลักพระพุทธศาสนา^๔

การเผยแผ่ คือ การทำให้ขยายออกไป การทำให้ขยายวงกว้างออกไป ทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ มีหลักการใหญ่ ๆ ดังนี้

๑) **หลักประโยชน์ ๓** การประกาศพระพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งให้ไปประกาศพรหมจรรย์ว่า “พวกเธอ จงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและ ความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ..”

๒) **หลักไตรสิกขา** หลักการที่สำคัญอีกประการคือ ไตรสิกขา คือ สิ่งที่เรียกว่า ความงามในเบื้องต้น ได้แก่ ศีล งามในท่ามกลางได้แก่ สมาธิ งามในที่สุด ได้แก่ ปัญญา ปรากฏในพระดำรัสที่ส่งสาวกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนารุ่นแรก ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การดำเนินงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ฟังได้นั้น หลักนี้ถือเป็นหลักใหญ่ที่

^๒ คุรยละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๕๒/๑๐/๕๓-๕๕.

^๓ คุรยละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๔ พจนารถ สุพรรณกุล, “การเผยแผ่พระพุทธศาสนากับเทคโนโลยีสารสนเทศ”, บทความ, (๒๐ กันยายน ๒๕๕๗), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http://phd.mbu.ac.th/index.php/๒๐๑๔-๐๘-๒๘-๐๘-๕๗-๔/๑๐๖-๒๐๑๔-๐๘-๒๐-๐๘-๒๗-๕๖\[๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑\].](http://phd.mbu.ac.th/index.php/๒๐๑๔-๐๘-๒๘-๐๘-๕๗-๔/๑๐๖-๒๐๑๔-๐๘-๒๐-๐๘-๒๗-๕๖[๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].)

ครอบคลุมการปฏิบัติให้บรรลุประโยชน์ที่ตนพึงปรารถนา ดังปรากฏในเมตตาสูตฺร ขุททกนิกาย^๕ ว่า “ผู้ฉลาดในประโยชน์มุ่งหวังบรรลุสันตบพ ควรบำเพ็ญกรณียกิจ ควรเป็นผู้อาจหาญ ซื่อตรง เกรงครัด วาง่าย อ่อนโยน และไม่เย่อหยิ่งควรเป็นผู้สันโดษ เลี้ยงง่าย มีใจน้อย มีความประพฤติเบา มีอินทรีย์สงบ มีปัญญารักษาดน ไม่คะนอง ไม่ติดในตระกูลทั้งหลายอนึ่ง ไม่ควรประพฤติความเสียหายใด ๆ ที่จะป็นสาเหตุให้วิญญูชนเหล่าอื่นตำหนิเอาได้...”

๓) ศักยภาพของมนุษย์ พระพุทธเจ้าถือหลักว่า มนุษย์เป็นผู้ฝึกได้ มนุษย์สามารถที่จะรู้ตามได้ ถ้าเขาได้ฝึกฝนตนตามหลักการที่แสดงการมองเช่นนี้ เป็นการมองที่ศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์มากกว่ามองในแง่ความแตกต่างในด้านทางร่างกาย ซึ่งถือเป็นหลักใหญ่หลักหนึ่ง ที่นำไปสู่การรับสมาชิก การพยายามที่จะทำให้เห็นอุดมการณ์ที่เป็นเหมือนการมองมนุษย์ทุกคนที่จิตใจ มากกว่ามองรูปลักษณะที่แสดงออกมาภายนอก อันจะนำไปสู่การรับฟังคำสอนและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ดังนี้

๒.๑.๓ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^๖

๑) วิธีการที่ ๑ อนุปวาโท ไม่ว่าร้ายใคร ไม่โจมตีใคร ไม่โจมตีศาสนาอื่น แต่ใช้ปัญญาบอกว่า พระพุทธศาสนาดีอย่างไร

๒) วิธีการที่ ๒ อนุปฆาโต ไม่ทำร้ายใคร ไม่ใช้กำลังเพื่อไปบังคับให้ใครเชื่อ ไม่ทำร้าย ยึดหลักอหิงสาธรรม คือ ไม่เบียดเบียน ใช้ปัญญาในการอ้างเหตุผล จนกระทั่งผู้ฟังอยากลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

๓) วิธีการที่ ๓ ปาฏิโมกฺเข จ ส่วโร มีความสำรวมในศีลและมารยาทให้ดี

๔) วิธีการที่ ๔ มตฺตณฺยุตา จ ภตฺตสฺมี รู้จักประมาณในการรับประทาน รวมไปถึงการใช้สอย ปัจจัยสี่ จะได้เป็นทางมาแห่งความเคารพเลื่อมใสของผู้ได้พบเห็น

๕) วิธีการที่ ๕ ปนตณฺจ สยนาสนํ นังนอนในที่สงบ นักปฏิบัติธรรมต้องรักความสงบ และรักในการอยู่ในที่สงบ

๖) วิธีการที่ ๖ อธิจิตฺเต จ อาโยโค ประกอบความเพียรในอธิจิต ต้องหมั่นฝึกสมาธิ เพราะสมาธิ คือ แก่นของการได้บรรลุมรรคผลนิพพาน

^๕ ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๒๓๗-๒๖๗/๑๑-๑๒.

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๑.

๒.๑.๔ ความสำคัญของการเผยแผ่

หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว พระพุทธเจ้าทรงแนะนำวิธีกับพระสงฆ์ ๖๐ รูป แรกโดยให้หลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคสมัยพุทธกาล จากการศึกษาพบว่า พระพุทธเจ้าทรงมีทั้งหลักการ และหลักปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะและบุคคลที่จะทรงสั่งสอน ดังนั้น การพิจารณาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์จึงเริ่มตั้งแต่คุณสมบัติของผู้สอน วิธีการสอนและหลักการสอน

๒.๑.๕ คุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่

พุทธวิธีในการสอนนั้นต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่ กัลยาณมิตรและมีสติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น จากนั้นต้องประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไปเพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น พระธรรมกะถิกหรือนักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมีลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร ๗ ประการดังนี้^๗

- ๑) ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ในฐานะเป็นที่สบายและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม
- ๒) ครุ เป็นที่เคารพ ในฐานะประพฤตินสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย
- ๓) ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอควรเอาอย่างทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ
- ๔) วตตฺตา จ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี
- ๕) วจนฺทฺขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอแนะวิพากษ์วิจารณ์อดทนฟังได้ไม่เบื่อไม่ฉุนเฉียว
- ๖) คมภีรณฺจ กถ กตฺตา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยาก ซับซ้อนให้เข้าใจและให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

^๗ อก.สจตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

๗) โน จงฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐานะ คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

๒.๑.๖ ลีลาการสอน^๔

การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมมีกถาหรือการสนทนาทั่วไป ซึ่งมีใช้คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็จะทำเนินไปอย่างสำเร็จผลดี โดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะที่เรียกได้ว่า เป็นลีลาในการสอนมี ๔ ประการคือ

๑) สันทสสนา ซึ่แจงให้เห็นชัด คือจะสอนอะไร ก็ซึ่แจงจำแนกแยกแยะอธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงเห็นจังตั้งจูงมือไปดูเห็นกับตา

๒) สมาทปนา ชวนใจให้ยอมรับเอาไปปฏิบัติ คือสิ่งใดควรปฏิบัติหรือห้าทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับ ยอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

๓) สมุตเตชนา เร้าใจให้อาจหาญแกลั้วกล้า คือปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจ้งได้ สู้งาน ไม่หวั่นระยอ ไม่กลัวเหนียว ไม่กลัวยาก

๔) สัมปหังสนา ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือบำรุงจิตให้แจ่มชื่นเบิกบาน โดยซึ่ให้เห็นผลดี หรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟัง มีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ

๒.๑.๗ หลักการสอน

พระพุทธองค์ได้ตรัสองค์แห่งธรรมกถิก ๕ ประการ^๕ คือ

๑) อนุปุพพิถ กล่าวความไปตามลำดับ คือแสดงหลักธรรม หรือเนื้อหาวิชา ตามลำดับความงายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒) ปริยายทสสาวิ ซึ่แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือซึ่แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่ แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความยักเยื้องไปต่าง ๆ ตามแนวเหตุผล

๓) อนุทยต ปฏิจุจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือสอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้เป็นประโยชน์แก่เขา

^๔ ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๘/๑๖๑

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : เอสอาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๒๐.

๔) น อามิสนตโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือสอนเขามิใช่เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภ หรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕) อุตตทานญจ ปรมญจ อนุปหจจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือสอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียตีสี้ขมิผู้อื่น

หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เมื่อทรงพระดำริที่จะประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระองค์จึงทรงระลึกถึงพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ จึงเสด็จไปที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พระองค์ได้แสดงปฐมเทศนาเป็นครั้งแรกในโลกคือพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร จนท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นคนแรก และได้ขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ พระองค์ทรงประทานอนุญาตให้การอุปสมบท ถือว่าท่านเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ต่อมาพระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอนัตตลักขณสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์ที่เหลือ จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์หมดทุกรูป และได้ทรงแสดงธรรมแก่สกุลบุตรพร้อมเพื่อนอีก ๕๔ คน จนบรรลุอรหัตผล ในกาลต่อมา จึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในขณะนั้น ๖๑ รูป รวมทั้งพระพุทธองค์ด้วย ดังนั้นพระองค์ทรงส่งพระภิกษุสงฆ์ทั้ง ๖๐ รูป ออกไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยให้แยกกันไปในทิศทางต่าง ๆ ให้ไปรูปเดียว ส่วนพระองค์เองเลือกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

พระมหาประกาศิต ได้กล่าวไว้ว่า การประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเชิงรุกของพระพุทธเจ้าได้เริ่มขึ้นแล้ว จะได้กล่าวถึงรูปแบบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล โดยสรุปเป็นภาพรวมได้ ๑๐ วิธีคือ^{๑๐}

๑) วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมืองและทางเศรษฐกิจ ภายหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ออกประกาศพระพุทธศาสนาโดยเริ่มต้นที่ผู้นำศาสนาด้วยการเสด็จไปโปรดพราหมณ์ปัญจวัคคีย์ ผู้คงแก่เรียนมีจิตใจที่มุ่งมั่นเต็มเปี่ยมด้วยความปรารถนาว่าจักได้บรรลุธรรมตามพระพุทธองค์จนกระทั่ง ประสบผลสำเร็จ หลังจากนั้นเสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้องซึ่งมีบริวาร ๑,๐๐๐ คน โดยชฎิล ๓ พี่น้องนี้เป็นเจ้าลัทธินิยมการบูชาไฟและเป็นที่เคารพนับถือของพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวแคว้นมคธเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาอาทิตตปริยายสูตรและแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้ชฎิล กลุ่มนี้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนาจนประสบความสำเร็จได้บรรลุธรรมและอุปสมบทเป็นภิกษุทั้งหมด ๘ ท่าน ต่อจากนั้น พระองค์เสด็จไปหาผู้นำทางการเมืองคือพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชแห่งแคว้นมคธและข้าทาสบริวารพระเจ้าพิมพิสารและข้าราชการบริวารพอเห็นว่าชฎิลสามพี่น้องที่ตนนับถือได้ประกาศตนเป็นสาวกของพระพุทธองค์แล้ว ก็คลายทิฐิมานะและน้อมใจฟังพระธรรมเทศนาด้วยความเคารพ ในที่สุดก็ได้ดวงตาเห็นธรรมและหันมานับถือ

^{๑๐} พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี, “พุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๖) : ๑๘๐.

พระพุทธศาสนา ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายวัดเวฬุวันแต่พระสงฆ์โดยมีพระพุทธองค์ทรงเป็นประมุข นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนเหล่าผู้นำทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อสังคมและประเทศชาติด้วยพระองค์เอง ผู้นำทางเศรษฐกิจที่พระองค์เสด็จไปโปรดคือ ยสกุลบบุตร พร้อมบิดามารดา ภรรยาและมิตรสหายรวม ๕๔ คน ๑๐ วิธีการเผยแผ่ธรรมะโดยการเข้าหาหัวหน้าผู้เป็นผู้นำทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจเช่นนี้ นับเป็นวิธีการที่มีความชาญฉลาดและแยบยลในตัวอย่างมาก เหมือนกับยิงปืนนัดเดียวได้นกทั้งฝูง เพราะคนเหล่านี้ต่างมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมอย่างยิ่งทั้งเป็นผู้ที่มีพวกพ้องและบริวารมาก เมื่อคนเหล่านี้นับถือศาสนาใด ผู้คนในสังคมนั้นก็มักจะหันมานับถือตามไปด้วย จะเห็นได้ว่าในช่วงแรกของการเผยแผ่ธรรมะนั้น พระองค์ทรงใช้วิธีการนี้มาโดยตลอด ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักมีประชาชนให้ความเลื่อมใสศรัทธาเข้ามา นับถืออย่างมากมายนับได้ว่าเป็นพระปรีชาสามารถของพระพุทธองค์และพระสาวกทั้งหลายด้วย ผู้นำศาสนานั้นบางที่อาจจะมีความสำคัญหรือทรงอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนมากกว่านักปกครอง เพราะนักปกครองมักควบคุมประชาชนด้วยอาวุธหรือด้วยอำนาจ ส่วนผู้นำทางศาสนานั้นควบคุมประชาชนด้วยธรรมะ ฉะนั้น ประชาชนจึงมีความมั่นคงเลื่อมใสต่อพระและนักบวช นอกจากความเลื่อมใสศรัทธาแล้วยังช่วยอำนวยความสะดวกในด้านการทำงานบำรุงพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาอย่างดีด้วย การสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์และสร้างวัดวาอารามต่าง ๆ

๒) วิธีการปฏิบัติหลักคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของลัทธิศาสนา
ดั้งเดิม

พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติทางสังคมชนชั้นที่ชาวชมพูทวีปยึดถือมานาน เช่น ศาสนาพราหมณ์มีข้อบัญญัติทางสังคมหลายด้าน เช่น เรื่องวรรณะ ที่กำหนดให้แต่ละวรรณะมีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัด มีการกำหนดให้แต่ละวรรณะยึดถือและปฏิบัติอยู่ในวรรณะของตนเองมิให้สมาคมกับวรรณะอื่น ๆ โดยเฉพาะวรรณะศูทรที่ไม่สามารถมีสิทธิ์ในสังคม กำหนดให้วรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะประเสริฐสูงสุด อันถือได้ว่าเป็นการลิดรอนสิทธิ์ของวรรณะนั้น ๆ พระองค์ตรัสปฏิเสธแนวคิดดังกล่าวอย่างสิ้นเชิง และทรงสอนว่า “บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่หรือไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่บุคคล เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรมหรือไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม” หมายความว่า คนดี หรือชั่วมิใช่ชาติตระกูล แต่ขึ้นอยู่กับกรรมทำของผู้นั้น หากทำดีก็เป็นคนดี และหากทำชั่วก็เป็นคนชั่ว นอกจากนั้น พระองค์ยังทรงปฏิเสธทางสุดโต่ง ๒ ทาง คือ กามสุขัลลิกานุโยค คือการหมกมุ่นในกามสุข กับอัตตกิลมณานุโยค คือการทรมานตนเอง พระองค์ทรงเคยปฏิบัติเช่นนั้นมาก่อนแล้วทรงยืนยันว่าเป็นหนทางที่ผิดไม่ใช่หนทางที่จะนำสัตว์โลกไปสู่ทางบรรลुธรรมได้ ทรงแนะนำให้ดำเนินในทางสายกลางอันได้แก่มรรคมีองค์ ๘ หรือมัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางปฏิบัติที่ไม่เข้มงวดและไม่หละหลวมเกินไปทรงถือว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุด

๓) วิธีการปฏิรูปพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรม และลัทธิต่าง ๆ โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์จึงทำให้พระพุทธเจ้าต้องมีความเกี่ยวข้องกับถ้อยคำทางศาสนา ด้วยมีความมุ่งมั่นที่จะประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงอย่างรวดเร็ว จึงไม่ทรงหักล้างคำสอนหรือถ้อยคำของศาสนาอื่นอย่างทันที แต่พยายามให้กลมกลืนกันไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่รู้ตัวหรือบางทีก็ใช้วิธีการโอนอ่อนผ่อนตามคำสอนใดถูกต้องดีงาม พระองค์ก็ทรงรับรองว่าถูกต้องดีงามเป็นของสากลโดยธรรมชาติ คำสอนของศาสนาพราหมณ์มีอยู่อย่างไร พระองค์ไม่ทรงหักล้าง แต่จะทรงปฏิรูปใหม่นำมาใช้ในทางพระพุทธศาสนาเช่น คำว่า พรหมทางศาสนาพราหมณ์ หมายถึง ผู้สร้างโลก แต่พระองค์ทรงเอามาใช้ในความหมายใหม่ หมายถึง มารดาบิดา คำสอนใดที่มีความขัดแย้งกับพุทธศาสนาทรงชี้แจงแกล้งให้เห็นว่าการปฏิบัติเช่นนั้นไม่ใช่แก่นสารพร้อมทั้งแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้ เช่น การบูชาขัณฑ์ ในคำสอนเดิม หมายถึง การฆ่าสัตว์บูชาขัณฑ์ แต่พระองค์ทรงสอนในความหมายใหม่ หมายถึงการบูชามารดาบิดาสมณพราหมณ์ เป็นต้น

๔) วิธีการเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาวิธีการนี้เป็นวิธีที่สืบเนื่องมาจากวิธีการดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น กล่าวคือ เมื่อทรงอธิบายชี้แจงถึงส่วนดีส่วนบกพร่องของศาสนาพราหมณ์แล้ว ได้เสนอหลักการใหม่ที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว ๆ ขึ้นแทนที่และเผยแผ่หลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน เพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์และสรรพสิ่ง หลักธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณ์ คือความเป็นของไม่เที่ยงความเป็นทุกข์ และความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ความไม่คงที่แน่นอนของสรรพสิ่งเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาที่ผ่านไป และหลักอริยสัจ ๔ ถือได้ว่าเป็นหลักหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่สำคัญครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา กุศลธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา รวมอยู่ในอริยสัจทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงบรรจุธรรมก็ด้วยหลักธรรมข้อนี้ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและดับไป อย่างมีเหตุปัจจัยเป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงเพื่อโปรดสัตว์มากที่สุด

๕) วิธีการปฏิบัติเชิงรุก หรือเยี่ยมเยียนตามบ้าน เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ตลอดการเผยแผ่ธรรมะ ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณของพระองค์เพื่อสำรวจดูเวไนยสัตว์ที่มีอุปนิสัยแก่กล้าพอที่จะบรรจุธรรมแล้วเสด็จไปเทศนาโปรดถึงบ้าน อันเป็นพระกรณียกิจประจำวันของพระองค์ อีกประการหนึ่งด้วยเช่นกัน ผู้ที่ได้รับการเทศนาโปรดเช่นนี้มีภจะได้บรรจุธรรมอยู่เสมอ เรียกว่า พุทธกิจ ๕ ประการของพระพุทธเจ้า ได้แก่ เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต เวลาสายทรงแสดงธรรม เวลาค่ำประทานโอวาท กลางคืนตอบปัญหาเทวดา และเวลาจวนสว่างตรวจดูสรรพสัตว์ผู้สมควรและยังไม่สมควรตรัสรู้

๖) วิธีการบริการชุมชน วิธีการนี้เป็นการเผยแพร่เชิงรุกซึ่งได้ผลมากที่สุดอีกวิธีหนึ่ง พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายจะเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยสังคมอยู่เนือง ๆ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและความเข้าใจอันดีระหว่างชาวบ้านและพระสงฆ์ เช่น การเข้าไปสงเคราะห์ประชาชนในกฎทันทสูตร พระองค์ได้ทรงเข้าไปช่วยเหลือชาวบ้าน โดยวิธีแก้ปัญหาโดยการจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนอยู่ดีกินดีมีความสุขในสังคม

๗) วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เป็นวิธีการเผยแพร่ที่ใช้ความสามารถพิเศษเข้ามาช่วยโดยมีจุดประสงค์เพื่อปราบปรามคนที่แสดงอาการกระต้างกระตือรือร้นไม่ยอมรับนับถือหรืออยากลองดีให้สิ้นพยุศ การแสดงปาฏิหาริย์นี้ไม่นิยมใช้นัก เพราะทรงเล็งเห็นว่าการแสดงฤทธิ์นั้นมีทั้งแง่ดีและไม่ดีในตัวเอง คือผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสก็ยิ่งยกย่องส่งเสริมมากขึ้น ส่วนผู้ที่ไม่เลื่อมใสอาจจะดูหมิ่นว่าการแสดงปาฏิหาริย์แบบนี้ไม่เห็นแปลกอะไรเพราะคนที่เรียนวิชา “คันธาริ” ก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน และตรัสว่า “เราเล็งเห็นโทษในอิทธิปาฏิหาริย์อย่างนี้ จึงอึดอัดระอาเกลียดการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์” แต่วิธีการที่ทรงโปรดและใช้อยู่เสมอคือ อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ คือการสอนอย่างธรรมดา อธิบาย ชี้แจง โต้ตอบกันไปมาโดยไม่ต้องมีการใช้ฤทธิ์เดชเข้ามาช่วย เป็นวิธีที่ทำให้คนเข้าถึงสัจธรรมได้ตามพุทธประสงค์และมีความมั่นคงยืนยาวมาถึงปัจจุบัน

๘) วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นวิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแพร่ให้ง่ายมากขึ้น ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าผู้เผยแพร่เป็นเสมือนญาติของตนเองจึงเกิดความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนา แต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามยกพุทธพจน์ขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต และทรงปรับอาบัติทุกกฎแก่พระภิกษุผู้แสดงพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤตทรงอนุญาตในการแสดงธรรมด้วยภาษาของตนเอง เพราะเป็นภาษาสามัญที่ประชาชนจำนวนมากสามารถเข้าใจได้ เป็นการเปิดโอกาสให้มวลชนทุกระดับชั้นได้มีโอกาสเข้ามาเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปสู่มวลชนอย่างรวดเร็ว ทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับชั้นได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงกัน ตรงกันข้ามกับศาสนาพราหมณ์ที่จำกัดสิทธิการศึกษาทั้งยังใช้ภาษาสันสกฤตซึ่งถือได้ว่าเป็นภาษาต้องห้ามสำหรับคนบางวรรณะเช่นวรรณะศูทรในการสั่งสอนอีกด้วย

๙) วิธีการเผยแพร่ด้วยบุคลิกภาพ บุคลิกภาพที่ดึ้นบได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของนักเผยแพร่นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านคุณธรรม เพราะบุคลิกภาพที่สง่างาม น่ามอง น่าเลื่อมใสย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นได้ พระพุทธองค์ทรงมีพระวรกายที่สง่างาม ประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษดั่งมีจึงก็พราหมณ์ชมว่า “พระสมณโคดมมีพระรูปร่าง น่าดู น่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพรหม มีพระวรกายดุจพรหม โอกาสที่จะพบเห็นยากนัก” การเผยแพร่พระพุทธศานานอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแพร่แล้ว คุณสมบัติของนักเผยแพร่งก็เป็นสิ่ง

หนึ่งที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะนักเผยแผ่ที่ตึ้นนั้นแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้ บุคลิกลักษณะที่ตึ้งามก็ยังคงความผ่องใสแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ทีพบเห็น

๑๐) วิธีการสนทนา การบรรยายและตอบปัญหา พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ยกวิธีสอนของพระพุทธเจ้าไว้ มีหลายแบบหลายอย่างซึ่งผู้วิจัยจะยกมาเพียง ๓ หัวข้อ ทีน่าสังเกตหรือพบบ่อย คงจะได้แก่วิธีต่อไปนี้

๑๐.๑) แบบสากัจฉา หรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีทีทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใด ๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยังไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรม ในการสนทนาพระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในทีสุด แม้ในหมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อย และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน อย่างในมงคลสูตรว่า^{๑๑)} “กาลเนน ธมมสากัจฉา เอตมมมงคลมุตตม การสนทนาธรรมตามกาลเป็นมงคลอันอุดม” ดังนี้

๑๐.๒) แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในทีประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวันซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจ ก็มีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอทีจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้าง ๆ ได้ ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ทีพบในคัมภีร์บอกว่ ทุกคนทีฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในทีประชุม นั้น แต่ละคนจะรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กัตัวเอง โดยเฉพาะ ซึ่งนับว่เป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า

๑๐.๓) แบบตอบปัญหา ผู้ทีมาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ทีมีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่าง ๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกัคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมา ถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความอับอาย ในการตอบพระองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม ในสังคีตีสสูตร ท่านแยกประเภทปัญหาไว้ตามลักษณะวิธีตอบเป็น๔อย่างคือ^{๑๒)}

(๑) เอกังสพยา กรณีปัญหา ปัญหาทีฟังตอบตรงไปตรงมาตายตัว พระอรรถกถาจารย์ยกตัวอย่างเช่น ถามว่ “จักขุเป็นอนิจจังหรือ” ฟังตอบตรงไปได้ทีเดียวว่ “ถูกแล้ว”

^{๑๑)} ชุ.ส. (ไทย) ๒๕/๕/๓.

^{๑๒)} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๑๙.

(๒) ปฏิปุจฉาพยา กรณีปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ พระอรรถกถาจารย์ยกตัวอย่างเช่น เขาถามว่า “โสตะก็เหมือนจักขุหรือ” ฟังย้อนถามก่อนว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงแง่ใด” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นเครื่องมองเห็น” ฟังตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นอนิจจัง” จึงควรตอบรับว่า “เหมือน”

(๓) วิภังชพยากรณีปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกความตอบ เช่น เมื่อเขาถามว่า “สิ่งที่เป็นอนิจจัง ได้แก่ จักขุใช้ไหม” ฟังแยกความออกตอบว่า “ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น ถึงโสตะ ฆานะ ฯลฯ ก็เป็นอนิจจัง” หรือปัญหาว่า “พระตถาคตตรัสสวาจาซึ่งไม่เป็นที่รักที่พอใจของคนอื่นไหม” ก็ต้องแยกตอบตามหลักการตรัสสวาจา ๖ หรือปัญหาว่าพระพุทธเจ้าทรงติเตียนตบะทั้งหมดจริงหรือ” ก็ต้องแยกตอบว่าชนิดใดติเตียนชนิดใดไม่ติเตียนดังนี้ เป็นต้น

(๔) ฐปนียปัญหา ปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไร้ประโยชน์อันจักเป็นเหตุให้เขว ยึดเยื้อ สิ้นเปลืองเวลาเปล่า ฟังยับยั้งเสีย แล้วชักนำผู้ถามกลับเข้าสู่แนวเรื่องที่ประสงค์ต่อไป ท่านยกตัวอย่าง เมื่อถามว่า “ชีวะอันใด สรีระก็อันนั้นหรือ” อย่างนี้เป็นคำถามประเภทเกินความจริง ซึ่งถึงอธิบายอย่างไรผู้ถามก็ไม่อาจเข้าใจ เพราะไม่อยู่ในฐานะที่เขาจะเข้าใจได้ พิสูจน์ไม่ได้ ทั้งไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่เขาด้วย

๒.๑.๘ หลักการเกี่ยวกับเนื้อหาที่เผยแพร่^{๑๓}

๑) สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม สอนจากสิ่งที่รู้เห็นได้ง่าย เข้าใจกันอยู่แล้ว ไปยังสิ่งที่รู้เห็นได้ยากหรือยังไม่เข้าใจ เช่น สอนหลักอริยสัจ ๔ ทรงนำเอาทุกข์เป็นตัวปัญหาขึ้นแสดงก่อน เพราะเห็นได้ง่าย เข้าใจง่าย จากนั้นก็สาวไปหาเหตุของทุกข์ แล้วโยงเข้าถึงการดับทุกข์ พร้อมบอกหนทางว่าจะดับทุกข์ได้อย่างไร

๒) สอนลุ่มลึกลงตามลำดับ การสอนเรื่องจริงที่เคยรู้ ไปสู่เรื่องจริงที่ผู้ฟังไม่เคยรู้มาก่อน ได้แก่ สอนแบบอนุப்புพิกถา ไตรสิกขา ๓ เป็นต้น โดยท่านเปรียบเหมือนการเดินทางลงสู่ทะเล

๓) สอนด้วยอุปกรณ์เสริม ยกเรื่องที่มาแสดงให้ดู เพื่อผู้ฟังเห็นด้วยตา ด้วยหู เช่น สอนพระนันทะ โดยทรงนำไปชมนางฟ้า นางอัปสรที่สวยงาม เนื่องจากท่านเป็นคนรักสวยรักงาม เป็นต้น

^{๑๓} พจนารถ สุพรรณกุล, “การเผยแพร่พระพุทธศาสนากับเทคโนโลยีสารสนเทศ”, บทความ, (๒๐ กันยายน ๒๕๕๗), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/106-2014-09-20-08-27-56> [๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].

- ๔) สอนตรงจุด ตรงประเด็น ไม่วกไปวนมาหรือสอนออกนอกเรื่อง
- ๕) สอนแต่พอดีเท่าที่จำเป็น สิ่งที่เขาอยากรู้ ไม่ได้สอนทุกเรื่อง
- ๖) สอนมีเหตุมีผล ผู้ฟังตรงเห็นจริงตามได้
- ๗) สอนสิ่งที่มีความหมาย เป็นประโยชน์ มีสาระแก่ผู้ฟัง

๒.๑.๙ คุณสมบัติภายนอก (ทางกายภาพ) ของผู้เผยแพร่

คุณสมบัติของผู้เผยแพร่หรือผู้สอน เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามในคำสอนอย่างน่าอัศจรรย์ โดยผู้สอนพึงมีคุณสมบัติที่ปรากฏภายนอกและคุณสมบัติภายใน ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ หมายถึง รูปร่าง หน้าตา น้ำเสียง อากัปกิริยา คือ การแสดงออก เคลื่อนไหว เป็นมารยาทที่งดงาม สันคยอมรับ เป็นเสน่ห์ ผูกมัดใจคนผู้ได้เห็น มีท่าทีสง่างามเผย งามอาจ สงบ เยือกเย็น

๒.๑.๑๐ คุณสมบัติภายในของผู้เผยแพร่

คุณธรรมที่ผู้เผยแพร่พึงปฏิบัติและเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจหลักพุทธธรรม เพื่อจะได้สอนให้ถูกประเด็นทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยมีจุดมุ่งหมาย ให้ได้รับความสุขความเจริญแก่ผู้ฟังเป็นที่ตั้งและมีจิตประกอบด้วยเมตตาธรรมเป็นหลัก ดังนี้

๑) ปณิธาน ในการแสดงธรรมต่อผู้ฟัง นักเผยแพร่พึงตั้งจิตไว้ในใจของตนก่อนแสดงว่า จักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับเหตุการณ์ พร้อมยกเหตุผลให้สมจริงมาประกอบ แสดงด้วยเมตตาจิต หวังอนุเคราะห์ ไม่ใช่เพื่อหวังลาภสักการะและไม่แสดงธรรมกระทบใครให้เสียหายหรือตำหนิต่าง ๆ ทำให้ผู้ฟังเกิดความไม่พอใจ

๒) ปฏิสัมภีทา ความเข้าใจปัญหา แยกฉานในอรรถ (เนื้อหาสาระ) เข้าใจในธรรม (อธิบาย ย่อหรือพิสดารได้) เข้าใจในหลักนิรุกติ (การซ้ำของในภาษา) และเข้าใจในหลักปฏิภาณ คือ ไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

๓) พหูสูต การคงแก่เรียน การได้ฟังมาก จำได้ คล่องปาก เฟื่องพินิจให้ชื่นในใจของตน และสามารถขบคิดได้ด้วยทฤษฎี คือ เห็นตามได้ด้วยเหตุผลที่เป็นจริง

๔) การรู้จักแสดงธรรมไปตามขั้นตอน การแสดงธรรมไปโดยคำนึงถึงภาวะของผู้ฟังเป็นหลัก โดยเริ่มจากสิ่งที่มองเห็นได้ด้วยตา ไปจนถึงพิจารณาเห็นด้วยปัญญาภายในของตน ได้แก่ เล่าเรื่องทานกถาให้ฟังก่อน (การให้ทาน) ชี้แจงผลดีของการเป็นคนมีศีล มีความประพฤติเรียบร้อย ดีงาม จากนั้นก็เล่าเรื่องสวรรค์ คือความสุขใจให้ฟังถัดมา และโยงไปเรื่องโทษของกามที่ทำให้

ให้มนุษย์ ต้องทุกข์กายทุกข์ใจอยู่นี้ ข้อสุดท้าย ชี้แจงทางออกจากกามหรือทางออกจากทุกข์ โดยวิธีการสลัดทิ้งกาม

๒.๒ หลักแนวความคิดการสื่อสาร

ในชีวิตประจำวันนั้น มนุษย์เราต้องอาศัยการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และความรู้สึก เพื่อสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นในระดับของบุคคล กลุ่มองค์กร สังคม ประเทศ จนถึงระดับโลก ซึ่งในการสื่อสารนั้นมนุษย์ย่อมต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือ ในการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความหมายของสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องการจะสื่อออกไป ดังนั้น การที่มนุษย์ จะสื่อสารให้ประสบผลสำเร็จนั้น จึงจำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องภาษาและการสื่อสาร เพื่อให้การสื่อสารนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประเทศไทยนั้นมีภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติ เพื่อใช้ในการสื่อสาร ซึ่งหากคนในชาติสามารถใช้ภาษาไทยได้ดีการสื่อสารที่เกิดขึ้นย่อมมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผลตามที่ต้องการได้

๒.๒.๑ ความหมายและความสำคัญของการสื่อสาร

การสื่อสารนั้น เป็นศัพท์บัญญัติที่ราชบัณฑิตยสถาน กำหนดให้ใช้โดยบัญญัติมาจากคำว่า **Communication** ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมีผู้ให้คำนิยามไว้อย่างหลากหลาย แต่มีความหมายใกล้เคียง และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังต่อไปนี้

จอร์จ เกร็บบเนอร์^{๑๔} ได้นิยามความหมายของการสื่อสารไว้ว่า “การสื่อสาร คือ การแสดง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social interaction) โดยใช้สัญลักษณ์และระบบสาร”

จอร์จ เอ มิลเลอร์^{๑๕} ถึงได้กล่าวการสื่อสารว่า “คือกระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อ เหตุการณ์ ต่างเหตุการณ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ในด้านจิตวิทยาการสื่อสารนั้น การสื่อสารจะต้องเกี่ยวข้องกับ สภาวะทางจิตใจ กับเหตุการณ์ซึ่งแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกัน และนอกจากจะหมายถึงการสื่อสาร ด้วยถ้อยคำแล้ว การสื่อสารยังหมายรวมถึงการศึกษาปฏิสัมพันธ์ (interact) และการสื่อสารชนิด ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างสัตว์อีกด้วย

^{๑๔} George Gerbner, 1996: 2, อ้างใน คณะกรรมการวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ศูนย์วิชาการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยศึกษาทั่วไป, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ๒๕๕๔), หน้า ๗.

^{๑๕} กิตติมา สุรสุนธิ, ๒๕๔๔: ๓, อ้างใน คณะกรรมการวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ศูนย์วิชาการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยศึกษาทั่วไป, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ๒๕๕๒), หน้า ๓.

๒.๒.๒ ทฤษฎีการสื่อสาร SMCR ของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) ประกอบด้วย

๑) ผู้ส่ง (Source) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญใน “การเข้ารหัส” (Encode) เนื้อหาข่าวสาร และควรจะมีสามารถในการปรับระดับของข้อมูลนั้นให้เหมาะสมและง่ายต่อระดับความรู้ของผู้รับ ตลอดจนพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับด้วย

๒) ข้อมูลข่าวสาร (Message) เกี่ยวข้องด้านเนื้อหา สัญลักษณ์ และวิธีการส่งข่าวสาร

๓) ช่องทางในการส่ง (Channel) หมายถึง ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ การได้ยิน การดู การสัมผัส การลิ้มรส หรือการได้กลิ่น หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ

๔) ผู้รับ (Receiver) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญใน “การถอดรหัส” (Decode) สาร เป็นผู้ที่มีทัศนคติ ระดับความและพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม เช่นเดียวหรือคล้ายคลึงกันกับผู้ส่งจึงจะทำให้การสื่อสารความหมายหรือการสื่อสารนั้นได้ผล

และตามทฤษฎี SMCR นี้ มีปัจจัยที่มีความสำคัญต่อขีดความสามารถของผู้ส่งและรับที่จะทำการสื่อสารความหมายนั้นได้ผลสำเร็จหรือไม่เพียงใด ได้แก่

๑) ทักษะในการสื่อสาร (Communication Skills) มีความชำนาญหรือมีความสามารถในการถอดรหัสในการส่งและการรับสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจกันได้อย่างดี

๒) ทัศนคติ (Attitudes) ผู้ส่งและผู้รับต้องมีทัศนคติที่ดีต่อกันจะทำให้การสื่อสารได้ผลดี

๓) ระดับความรู้ (Knowledge Levels) ผู้ส่งและผู้รับมีระดับความรู้เท่าเทียมกันก็จะทำให้การสื่อสารนั้นลุล่วงไป

๔) ระบบสังคมและวัฒนธรรม (Socio-Culture Systems) ระบบสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชาติมีส่วนกำหนดพฤติกรรมของประชาชนในประเทศนั้น ๆ ซึ่งมีความแตกต่างกัน รวมถึงมีการศึกษาถึงกฎข้อบังคับทางศาสนาของแต่ละศาสนาประกอบด้วย

ราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่าสื่อสารไว้ว่า “สื่อสาร หมายถึง นำถ้อยคำ ข้อความ หรือหนังสือ เป็นต้น ของฝ่ายหนึ่งส่งให้อีกฝ่ายหนึ่งโดยมีสื่อเข้าไป”^{๑๖}

จากคำอธิบายข้างต้นจึงกล่าวได้ว่า การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการในการถ่ายทอด ข้อมูลข่าวสาร ความรู้สึกนึกคิด หรือความหมายของสิ่งต่าง ๆ จากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยอาศัย

^{๑๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๔๐.

สื่อหรือช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและเกิดการตอบสนองต่อกันอย่างถูกต้องระหว่างบุคคลที่เป็นผู้ส่งสารและบุคคลที่เป็นผู้รับสาร ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการสื่อสารมีประโยชน์อย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นในแง่ของบุคคลหรือสังคม ซึ่งประโยชน์ในแง่ของบุคคลคือ ทำให้เราได้รับความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของผู้อื่น ทำให้เราได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการใช้ชีวิต ส่วนประโยชน์ในแง่สังคมก็คือ การสื่อสารทำให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า เพราะทำให้มนุษย์นั้นสามารถสืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรมของตนเองไปจนถึงรับรู้วัฒนธรรม สังคมอื่น อีกทั้งยังสามารถนำมาปรับใช้และถ่ายทอดวัฒนธรรมของตนไปสู่คนรุ่นต่อ ๆ ไป อย่างไม่จบสิ้น ซึ่งหากสังคมมนุษย์ปราศจากการสื่อสารแล้วมนุษย์ก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้มาจนถึงปัจจุบันและอาจสูญสิ้นเผ่าพันธุ์และอารยธรรมไปแล้วก็เป็นได้

๒.๒.๓ ความเป็นมาของการสื่อสาร

การสื่อสาร มีความหมายของมนุษย์ที่เชื่อกันว่า มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ กับการกำเนิดของสังคมมนุษย์ และได้มีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และการสื่อสารเกิดขึ้นในยุคที่มนุษย์มาอาศัยอยู่รวมกันเป็นครอบครัว เป็นชุมชนเกิดขึ้น จึงมีความจำเป็นในการแจ้งข่าวสารต่าง ๆ ให้กับคนในสังคมชุมชนนั้น ๆ ความจำเป็นในการดำรงชีวิต การปกครอง และความปลอดภัยของชุมชนจึงต้องมีรูปแบบ วิธีการของการสื่อสารของสังคมในมนุษย์ยุคแรก ๆ นั้น เราไม่อาจสามารถค้นหาหลักฐานที่ได้แสดงมา^{๑๗} ในเรื่องสื่อสารได้อย่างชัดเจน เพียงอาศัยการสันนิษฐานวิธีการที่เป็นไปได้ เช่น ใช้สัญญาณควันไฟ เสียงกลองและการขีดเขียนสัญลักษณ์ เป็นต้น เมื่อชุมชนมีการขยายตัวพัฒนารูปแบบการสื่อสารไปตามพัฒนาการทางสังคมด้านอื่น และมีแหล่งชุมชนที่มีขนาดใหญ่ มีอารยธรรมการสื่อสารของโลกได้แก่

- ๑) บริเวณลุ่มแม่น้ำไนล์ ตอนเหนือของทวีปแอฟริกา และเป็นที่ตั้งของประเทศอียิปต์ในปัจจุบัน
- ๒) บริเวณลุ่มแม่น้ำแควตอนเหนือในประเทศจีนในปัจจุบัน
- ๓) บริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุ ที่ประเทศอินเดีย

^{๑๗} ระวีวรรณ ประกอบผล, การสื่อสารมวลชน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๗๐.

๒.๒.๔ การพัฒนาการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงตามยุคต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้

๑) ยุคก่อนการใช้ตัวอักษร การถ่ายทอดความรู้ข่าวสารในยุคนั้น ได้แก่ การเขียนภาพตามผนังถ้ำ ซึ่งมีหลักฐานปรากฏให้เห็นทั่ว ๆ ไป รวมถึงประเทศไทยก็มีอยู่หลายสถานที่ ส่วนใหญ่เป็นภาพเกี่ยวกับทางพระพุทธศาสนา ภาพสัตว์ป่าหลายชนิด และภาพวัฒนธรรมต่าง ๆ ในแต่ละท้องถิ่นและเป็นการยืนยันได้ว่าการแสดงออกถึงการสื่อสารในยุคนั้น ๆ

๒) ยุคการใช้ตัวอักษร ยุคนี้มีการสื่อสารจากที่เป็นภาพและมีการพัฒนาของสารได้จารึกเป็นเครื่องหมายและสัญลักษณ์ขึ้นแทนการเขียนภาพอย่างหยาบ ๆ ในอดีต ในระยะแรกเป็นการใช้สัญลักษณ์ อักษรภาพ ด้วยวิธีเขียนบน หรือแกะสลัก โดยใช้ใบไม้ แผ่นหิน ดินเหนียว เป็นวัสดุที่สำคัญและมีหลักฐานเป็นจำนวนมาก ได้แก่ บริเวณลุ่มน้ำไนล์ เป็นต้น

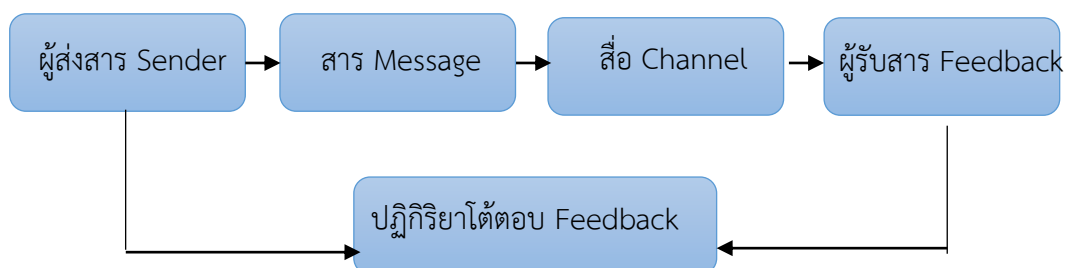
๓) ยุคการพิมพ์ เนื่องจากใช้วิธีการเขียน การคัดลอกข้อความ มีความล่าช้าและคลาดเคลื่อนจากเดิม ชาวจีนโบราณรู้จักวิธีทำสำเนา ด้วยการถู (Rubbing) ให้เกิดรูปรอยจากต้นฉบับเดิมที่เป็นหินแกะสลัก ต่อมาจัดได้ทำแม่พิมพ์เป็นต้น

๔) ยุคสื่อไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์^{๑๘} เกิดจากภาพหลังคั่นพบพลังงานไฟฟ้า เริ่มจาก โทรเลข โทรศัพท์ วิทยุโทรเลข วิทยุกระจายเสียง ภาพยนต์ โทรทัศน์ และการสื่อสารผ่านดาวเทียม มาตามลำดับ การส่งโทรเลขโดยแปลข่าวสาร ข้อความ ส่งเป็นรหัสสัญญาณ (Code) ไฟฟ้า เกิดในปี พ.ศ.๒๓๙๗ อีก ๓ ปี ต่อมาก็พัฒนาวางสายเคเบิลโทรเลข ข้ามมาจากมหาสมุทรแอตแลนติก เป็นผลให้เกิดโทรศัพท์ โดยเริ่มใช้ พ.ศ. ๒๔๑๙ สามารถสื่อสารทางไกลโดยใช้คำพูด ทำให้มีการสื่อสารเกิดขึ้นและทำให้สะดวก รวดเร็ว จากนั้น พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้ค้นพบการส่งคลื่นวิทยุ ช่วงแรกใช้สำหรับการส่งวิทยุโทรเลข ต่อมาได้การพัฒนาเป็นวิทยุกระจายเสียงใช้กันแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน ส่วนภาพยนต์นั้น ได้ฉายเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ โทรทัศน์สามารถออกอากาศให้ประชาชนรับชมได้เป็นผลสำเร็จครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๗๙ ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๕๐๕ จากนั้นประเทศสหรัฐอเมริกาส่งดาวเทียมดวงแรก ชื่อว่า Telstar ๑ ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการสื่อสารยุคใหม่ที่สามารถส่งข่าวสารทั้งวิทยุ โทรทัศน์ และโทรศัพท์ ฯลฯ กระจายได้ทั่วโลกจนถึงปัจจุบัน

^{๑๘} วันชัย มีชาติ, **หน้าที่สื่อสารมวลชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ซี.พี. บุ๊คแอสตัน ดาร์ต, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐.

๒.๒.๕ องค์ประกอบของการสื่อสาร^{๑๙}

ในกระบวนการสื่อสารจะประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ ๔ ส่วน เป็นอย่างน้อย ได้แก่ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) สื่อ (Channel) และผู้รับสาร (Feedback) ซึ่งในบางกรณีอาจมีเรื่องของปฏิกิริยา ตอบสนองหรือปฏิกิริยาโต้ตอบ (Feedback) จากผู้รับสารด้วย ดังภาพ

แผนภาพที่ ๒.๑ กระบวนการสื่อสาร

๑) ผู้ส่งสาร คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูล แสดงความคิด ความรู้สึก ฯลฯ ไปยังผู้รับสาร เพื่อก่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อผู้รับสาร ซึ่งผู้ส่งสารนี้มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารเพราะเป็นผู้กำหนดจุดประสงค์ในการสื่อสาร นอกจากนี้ ผู้ส่งสารยังสามารถเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้รับสารได้ในกรณีที่ผู้รับสารมีปฏิกิริยาตอบสนองกลับมา

๒) สาร คือ ถ้อยคำหรือข้อความที่เป็นเรื่องราวอันมีความหมาย โดยแสดงออกมาในรูปของภาษาหรือ สัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถรับรู้ร่วมกันได้

๓) สื่อ คือ สิ่งที่ทำหน้าที่นำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร อาจจะเป็นวจนภาษา หรืออวจนภาษาก็ได้ ซึ่งสื่อนี้มีบทบาทในการเป็นตัวกลางให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารติดต่อกันได้โดยสื่อที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารมีหลายประเภท ดังนี้

๓.๑) สื่อสามัญหรือสื่อธรรมชาติ หมายถึง สื่อที่มีอยู่เองตามธรรมชาติ เช่น บรรยากาศ รอบ ๆ ตัวเรา

๓.๒) สื่อบุคคลหรือสื่อมนุษย์ หมายถึง มนุษย์ที่เป็นตัวกลางในการสื่อสาร เช่น ผู้สื่อข่าว นักเล่านิทาน พิธีกร ครูอาจารย์ เป็นต้น

๓.๓) สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง เอกสารทุกชนิดที่ผ่านกระบวนการพิมพ์ เช่น วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์หนังสือ แผ่นพับ เป็นต้น

^{๑๙} รวีวรรณ เทนอิสสระ, กระบวนการติดต่อสื่อสาร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐.

๓.๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หมายถึง สื่อที่ต้องใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น วิทยุกระจายเสียง วิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท์ โทรสาร คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

๓.๕) สื่อเฉพาะกิจ หมายถึง สื่อที่ทำหน้าที่เรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ป้ายโฆษณา ป้ายชื่อถนน ชื่อ สิ่งของ เป็นต้น

๓.๖) สื่อระคนหรือสื่อผสม หมายถึง สื่อในรูปแบบต่าง ๆ ที่นำมาผสมผสานกันจนเป็นรูปแบบใหม่ โดยมีเอกลักษณ์ของสื่อแต่ละแบบรวมกันอยู่ เช่น สื่อพื้นบ้านต่าง ๆ วัตถุประสงค์ เป็นต้น

๔) ผู้รับสาร หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลผู้รับข้อมูล ความคิด ความรู้สึก ฯลฯ ที่ผู้ส่งสารส่งมา โดยสามารถกำหนดรู้และเข้าใจความหมาย เนื้อหาของสารไม่ว่าจะเป็นวจนภาษา หรืออวจนภาษา นอกจากนี้ ผู้รับสารยังสามารถเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ส่งสารได้ในกรณีที่ผู้รับสารมี ปฏิกริยาตอบสนองกลับไปสู่ผู้ส่งสาร

๕) ปฏิกริยาโต้ตอบ คือ กระบวนการสื่อสารย้อนกลับ ในการสื่อสารครั้งหนึ่ง ๆ นั้น อาจมีปฏิกริยาตอบสนองหรือไม่ก็ได้ ขึ้นอยู่กับว่าผู้รับสารต้องการตอบสนองสารและเจตนาของผู้ส่งสาร หรือไม่ ปฏิกริยาโต้ตอบนี้ถือว่ามีส่วนสำคัญในการสื่อสาร เพราะจะทำให้ผู้ส่งสารทราบว่า การสื่อสารของตนนั้น สัมฤทธิ์ผลหรือไม่ เพราะฉะนั้น ในการสื่อสารแต่ละครั้งจะบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทั้ง ๔ ประการ ซึ่งได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร และรวมไปถึงการมีปฏิกริยาโต้ตอบดังกล่าวมาแล้วข้างต้นด้วย โดยทิศทางของการสื่อสารดังกล่าวนี้มี ๒ ลักษณะ คือ การสื่อสารทางเดียว (One Way Communication) และการสื่อสารสองทิศทาง (Two Way Communication) ซึ่งทิศทางของการสื่อสารดังกล่าวนี้ ขึ้นอยู่กับว่าการสื่อสารในครั้งนั้น มีปฏิกริยาตอบสนองจากผู้รับสารหรือไม่

๒.๒.๖ ปัจจัยที่มีผลต่อการสัมฤทธิ์ผลในการสื่อสาร^{๒๐}

เมื่อมนุษย์มีการสื่อสารกันไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตาม ย่อมมุ่งหวังให้การสื่อสารนั้นสัมฤทธิ์ผล หรือเกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งการสื่อสารจะสัมฤทธิ์ผลนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลาย ดังนี้

๑) ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ ทักษะในการใช้รหัสสาร ความสามารถในการถ่ายทอดสาร ความรู้ เกี่ยวกับสารและการสื่อสาร รวมถึงทัศนคติในการสื่อสาร

^{๒๐} กิตติมา สุรสนธิ, ๒๕๔๔: ๓, อ่างใน คณะกรรมการวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ศูนย์วิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๕๒), หน้า ๒๐ - ๒๓.

๒) ปัจจัยด้านคุณลักษณะประชากรศาสตร์คือ ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้การตีความ และความเข้าใจในการสื่อสาร ได้แก่ เพศ สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ การศึกษา อาชีพ ศาสนา ฯลฯ

๓) ปัจจัยด้านบุคลิกลักษณะของแต่ละบุคคล คือ ลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล เป็นสิ่งที่ไม่คงที่ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้กาลเทศะ เป็นต้น ซึ่งบุคลิกภาพที่เป็นอุปสรรคในการสื่อสารนั้น ได้แก่ ความมีจิตใจคับแคบ ความนับถือตนเอง ความก้าวร้าวและความเป็นศัตรูความกังวลใจ ทักษะคิดแรกเริ่ม และเล่ห์เหลี่ยมหลอกลวง

๒.๒.๗ ปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสาร^{๒๑}

การสื่อสารจะบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของการสื่อสาร ซึ่งอาจเกิดจากองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งหรือหลายองค์ประกอบที่นำมาใช้ร่วมกัน เพื่อให้เกิดความพร้อมในการสื่อสาร เพราะหากการสื่อสารนั้นไม่มีความพร้อมในองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งแล้ว ย่อมทำให้เกิดปัญหา และอุปสรรคได้ตลอดเวลา ดังนั้น ปัญหาและอุปสรรคจึงขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของการสื่อสาร ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้

๑) ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากผู้ส่งสาร หมายถึง ผู้ส่งสารขาดคุณสมบัติที่ดีไม่มีความสามารถและ ความพร้อมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑.๑) ผู้ส่งสารขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสารที่ต้องการสื่อ หรือมีข้อมูลไม่เพียงพอ ทำให้ผู้รับสารเข้าใจผิดพลาดหรือเกิดความไม่เข้าใจ และแสดงอาการไม่สนใจเพราะไม่เชื่อถือผู้ส่งสาร

๑.๒) ผู้ส่งสารขาดความสามารถในการถ่ายทอด ซึ่งแม้ว่าจะเป็นผู้มีความรู้ ความคิดดีเป็นที่ยอมรับของสังคมเพียงใดก็ตาม แต่ขาดกลวิธีถ่ายทอดความรู้ความคิดของตน ซึ่งอาจจะเป็นเพราะไม่มีความชำนาญในการถ่ายทอด

๑.๓) ผู้ส่งสารมีบุคลิกภาพไม่เหมาะสมกับการสื่อสารนั้น ๆ ทั้งบุคลิกภาพภายนอกและบุคลิกภาพภายใน

๑.๔) ผู้ส่งสารมีทัศนคติไม่ดีในการสื่อสาร ทัศนคติของผู้ส่งสารมีทั้งต่อตนเอง ต่อสาร และต่อผู้รับสาร เช่น การคิดอยู่เสมอว่าตนเองไม่มีความสามารถในการถ่ายทอดสาร หรือการดูถูกผู้รับสาร เป็นต้น

^{๒๑} จูไรรัตน์ ลักษณะศิริ และบาทยัน อิ่มสำราญ, ภาษากับการสื่อสาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์, ๒๕๕๐).

๑.๕) ผู้ส่งสารมีความไม่พร้อมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เช่น เกิดการเจ็บป่วยกะทันหัน หรือมีเหตุการณ์สะเทือนใจเกิดขึ้นระหว่างการสื่อสาร ทำให้ถึงแม้ว่าผู้ส่งสารจะเตรียมตัวมาอย่างดีการสื่อสาร ก็ไม่อาจบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้

๒) ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากสาร หมายถึง สารที่ขาดลักษณะที่ดีที่เหมาะสมบางประการ ดังนี้

๒.๑) สารที่ยากหรือสลับซับซ้อนเกินไป ทำให้ผู้รับสารไม่สามารถเข้าใจได้ อาจเกิดจากเหตุผลหลายประการ

๒.๒) สารที่ง่ายเกินไปหรือสารที่ฟังซ้ำซากบ่อยครั้งจนเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ทำให้ผู้รับสาร เกิดความเบื่อหน่ายและไม่สนใจ

๒.๓) สารที่ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมเพราะขัดต่อความเชื่อ ค่านิยม และความคิดของผู้รับสาร เช่น สารที่เกี่ยวกับพิธีกรรม ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ฯลฯ

๒.๔) สารที่ไม่ผ่านการกลั่นกรองที่ดีทำให้มีข้อบกพร่องบางประการ ผู้รับสารสามารถรับรู้ได้ ถึงความไม่สมบูรณ์จึงขาดความเชื่อถือ

๓) ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากสื่อ หมายถึง การเลือกสื่อที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ดังนี้

๓.๑) สื่อที่ไม่เหมาะสมกับวัยของผู้รับสาร เช่น การสร้างหนังสือสำหรับเด็กที่มีแต่ตัวหนังสือ ไม่มีภาพ หรือสื่อโฆษณาที่ไม่ได้พิจารณากลุ่มเป้าหมาย เป็นต้น

๓.๒) สื่อที่ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคม เช่น สังคมชนบท ควรใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุ โทรทัศน์ มากกว่าสื่อสิ่งพิมพ์หรือสามารถใช้เสียงตามสายในโรงเรียนประถมศึกษาหรือมัธยมเพื่อเผยแพร่ ข่าวสาร แต่ในระดับอุดมศึกษาควรใช้การสื่อสารด้วยป้ายประกาศหรือเอกสาร เป็นต้น

๔) ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากผู้รับสาร หมายถึง ผู้รับสารขาดคุณสมบัติที่ดีในการรับสาร ดังนี้

๔.๑) ผู้รับสารขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาร เช่น ผู้รับสารไม่มีความรู้หรือความเข้าใจ เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ แต่หลงผิดคิดว่ารู้เรื่องนั้น ๆ ดีแล้ว

๔.๒) ผู้รับสารขาดความพร้อมบางประการ เช่น ป่วย ง่วงนอน วิตกกังวล แต่จำเป็นต้องมาเป็นผู้รับสารตามหน้าที่เท่านั้น

๔.๓) ผู้รับสารขาดสมาธิและไม่มี ความตั้งใจจริงในการรับสาร ทำให้การรับสารไม่ดีเท่าที่ควร

๔.๔) ผู้รับสารคาดหวังสูงเกินไป คือ คาดหวังเกี่ยวกับผู้ส่งสารและสาร เช่น การคาดหวังว่าผู้ส่งสารจะมีความรู้ความสามารถที่จะนำเสนอสารให้เข้าใจได้อย่างรวดเร็ว แต่เมื่อไม่เป็นไปตามที่คาดหวังจึงทำให้เกิดความผิดหวัง และทำให้การสื่อสารล้มเหลวได้

๔.๕) ผู้รับสารมีทัศนคติไม่ดีต่อผู้ส่งสาร ต่อสาร และอื่น ๆ แต่จำเป็นต้องมาทำหน้าที่ผู้รับสาร ซึ่งแม้ผู้ส่งสารจะมีความรู้ความสามารถเพียงใดก็ตาม แต่เมื่อมีทัศนคติเป็นลบไปแล้วย่อมทำให้การสื่อสารไม่สัมฤทธิ์ผล

๒.๓ หลักการแนวคิดเทคโนโลยีและสารสนเทศ

พระไพศาล วิสาโล^{๒๒} กล่าวไว้ว่า ผู้ที่เคร่งศาสนาส่วนใหญ่มักจะมีแนวโน้มต่อต้านเทคโนโลยีใหม่ ๆ หรือเป็นพวก Luddite ทั้งนี้เพราะผู้ที่สนใจศาสนามักเป็นพวกอนุรักษ์นิยม ส่วนเทคโนโลยีมักก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ที่สวนทางกับประเพณีหรือค่านิยมของศาสนิกชน ดังนั้น เราจึงพบว่าในกลุ่มประเทศอิสลาม พวกเคร่งศาสนาแบบสุตโต่งมักต่อต้านอินเทอร์เน็ตหรือจานดาวเทียม เพราะว่าเทคโนโลยีเหล่านี้เป็นสื่อกลางที่นำเอาค่านิยมตะวันตกไปเผยแพร่ในประเทศของคน รวมทั้งทำให้เกิดความหลงใหลในเรื่อง เซ็กส์ วัตถุนิยม ความรุนแรง ฯลฯ

ชาวพุทธส่วนใหญ่ก็มีลักษณะอนุรักษ์นิยมเช่นกัน แต่ไม่เข้มข้นหรือสุตโต่งขนาดนั้นแน่นอนว่าในสมัยพุทธกาลยังไม่มี การคิดค้นเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต ในคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงไม่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้โดยตรง แต่อย่างไรก็ตาม เราสามารถนำคำสอนของพระองค์มาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตในโลกยุคดิจิทัลได้

หลักการแรกคือการพิจารณาถึงคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม ยกตัวอย่างเรื่องการกินอาหาร ก็มีคุณค่าอยู่ทั้ง ๒ ด้าน คุณค่าแท้คือประโยชน์ด้านสุขภาพอนามัยที่ช่วยบำรุงร่างกายให้อยู่ได้ด้วยดี คุณค่าเทียมคือความเอร็ดอร่อย ความโก้เก๋ ดังนั้นการกินอาหารในร้านริมถนนกับการกินอาหารในภัตตาคารหรูหรา ในแง่คุณค่าแท้ก็ไม่ต่างกัน คือได้ประโยชน์ในทางสุขภาพใกล้เคียงกันมาก แต่เราทุกคนต่างก็อยากไปกินอาหารในภัตตาคาร เพราะมันอร่อยกว่า โก้เก๋กว่า นี่คือการให้ความสำคัญกับคุณค่าเทียมในเรื่องการกินอาหาร

^{๒๒} พระไพศาล วิสาโล, วิพากษ์คอมพิวเตอร์ เทวรูปแห่งยุคสมัย, (ม.ป.ท. : สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, ม.ป.ป.).

พระพุทธเจ้าสอนว่าให้เราเอาคุณค่าแท้เป็นหลัก คือกินอาหารเพื่อบำรุงร่างกาย ให้มีเรี่ยวแรงในการทำงานและมีชีวิต ไม่ใช่กินเพื่อมุ่งเอาความเอร็ดอร่อยเป็นหลัก ถ้าใครติดคุณค่าเทียมก็จะเกิดโทษ เช่น เป็นโรคอ้วน หรือถ้ากลัวอ้วน ก็กลายเป็นโรคบูลิเมียและอนอเรกเซีย

ถ้ามองในเรื่องเทคโนโลยีทั่วไปอย่างเช่นรถยนต์ คุณค่าแท้ของรถยนต์คือใช้เป็นพาหนะเพื่อเดินทาง เป็นการทุ่มแรงทุ่มเวลา คุณค่าเทียมของมันคือความโก้เก๋ การสร้างภาพลักษณ์ให้แก่ผู้ขับขี่ สมัยนี้เราเน้นคุณค่าเทียมมาก ดังนั้นเวลาดูโฆษณารถยนต์ ให้สังเกตว่าเขาไม่ค่อยพูดว่ารถคันนี้ช่วยให้คุณไปถึงที่หมายได้อย่างปลอดภัยและประหยัด แต่เน้นว่ารถคันนี้ขับแล้วโดดเด่น โดดเด่น โดดเด่น ไม่เหมือนใคร สถานะทางสังคมสูงกว่าผู้อื่น

ในสังคมปัจจุบัน โรคภัยไข้เจ็บทางร่างกาย และปัญหาสังคมจำนวนมาก ล้วนเกิดขึ้นจากการที่ผู้คนหมกมุ่นยึดติดกับคุณค่าเทียมมากเกินไป จึงมีความเห็นว่าคนในยุคปัจจุบัน ไม่ต้องถึงขั้นปฏิเสธคุณค่าเทียมไปเสียทั้งหมด เพียงแต่อย่าให้ความสำคัญกับมันมากเกินไปจนมองข้ามคุณค่าแท้

การใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ก็เช่นกัน เราควรเลือกซื้อและนำมาใช้งานเพื่อคุณค่าแท้คือเพื่อทำงานเอกสาร ใช้ค้นหาข้อมูลในอินเทอร์เน็ต ช่วยให้งานสำเร็จเสร็จสิ้นได้รวดเร็วขึ้น ไม่ควรเอาคุณค่าเทียมเป็นหลักคือใช้เพื่อความสนุกสนาน บันเทิง ความตื่นเต้น หลายคนใช้คอมพิวเตอร์เป็นประโยชน์ประเภทหลังจนวนหยุดไม่ได้ ถึงขั้นเสพติดเทคโนโลยี

๒.๔ ลักษณะสังคมยุคสารสนเทศ

เทคโนโลยีสารสนเทศมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และการทำงานของคนเรา ทำให้เกิดสังคมยุคสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีโทรคมนาคมในการทำงาน การใช้ชีวิตประจำวันและการเรียนรู้ได้เห็นได้จากบริบทของสำนักงานอัตโนมัติ พาณิชยอิเล็กทรอนิกส์การศึกษาทางไกลผ่านระบบเครือข่าย การติดต่อสื่อสารทางไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์และการแพร่กระจายของข้อมูลข่าวสารบนอินเทอร์เน็ตและเว็บ บริบทต่าง ๆ เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมยุคสารสนเทศ

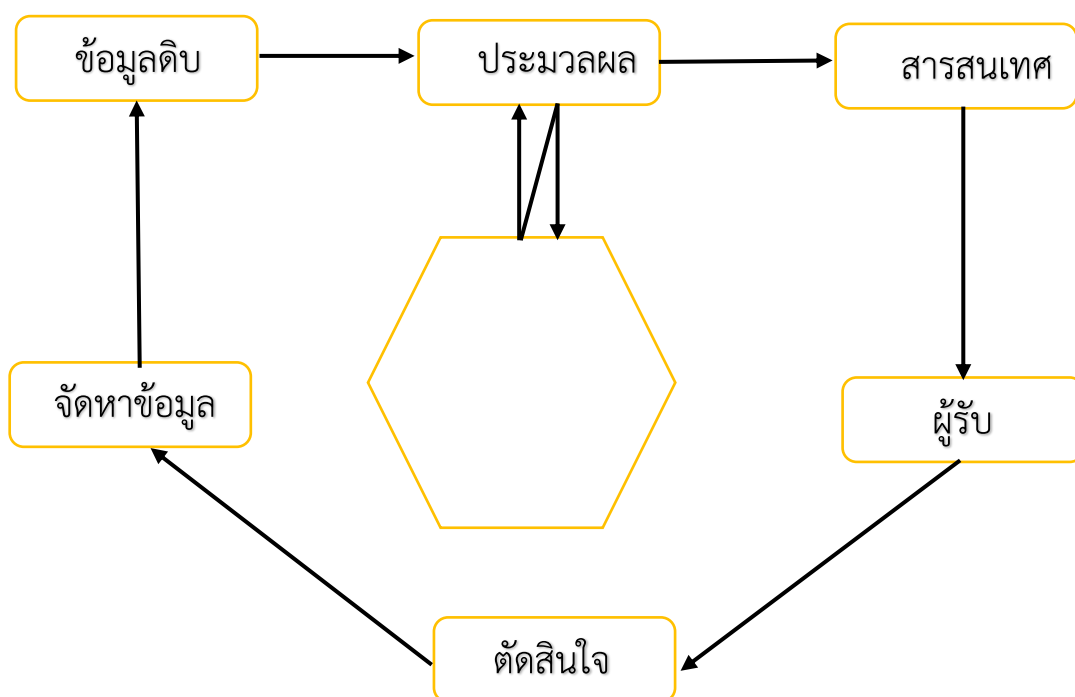
คำว่าสารสนเทศในภาษาไทย ใช้กันหลายคำว่า เช่นข้อมูลข่าวสาร และสารสนเทศ ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายเดียวกัน ตรงกับคำว่า อินฟอร์เมชัน (Information) ในภาษาอังกฤษ^{๒๓} แต่คำที่ใช้มีการใช้บ่อย คือคำว่า สารสนเทศ และสารสนเทศ ซึ่งราชบัณฑิตยสถานกำหนดให้ใช้ทั้ง ๒ คำ

^{๒๓} ครรชิต มาลัยวงศ์, สารสนเทศภาษาไทย, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๓๕), หน้า ๑๑.

ซูติมา สัจจานันท์ ให้ความหมายของสารสนเทศได้ว่า คือ ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้
 ข้อเสนอแนะ สารสนเทศ ทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์ โสตทัศนวัสดุ และวัสดุ ย่อส่วน เพื่อใช้ประโยชน์ทางการ
 สื่อสารและการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งส่วนบุคคลและสังคม^{๒๔}

นอกจากนี้ จินดาร์ตัน เบอร์พันธุ์ ได้พูดว่า ข้อมูลดิบ (Raw data) คือ ภาษา สัญลักษณ์
 ทางคณิตศาสตร์ หรือเครื่องหมายต่าง ๆ ที่ใช้แทนสิ่งของเหตุการณ์ และแนวคิด ส่วนสารสนเทศ
 คือ ข้อมูลที่ผ่านกระบวนการทำให้มีความหมาย มีคุณค่า และถูกถ่ายทอดไปยังผู้รับเพื่อสะสมเป็น
 ความรู้และความเฉลียวฉลาด อย่างไรก็ตาม ในบางครั้งคำว่า สารสนเทศ กับข้อมูล จะสื่อถึงสิ่ง
 เดียวกัน

จากความหมายต่าง ๆ ที่มีผู้ให้ไว้ ก็พอสรุปได้ว่า สารสนเทศ คือข้อมูล ความรู้ ที่ผ่านการ
 ประมวลผลและมีการบันทึกไว้ในสื่อรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสื่อตีพิมพ์และไม่ตีพิมพ์เพื่อการเผยแพร่และ
 นำไปใช้ประโยชน์ ข้อมูลกับสารสนเทศมีความสัมพันธ์กัน คือ ข้อมูลถ้าได้ผ่านกระบวนการประมวลผล
 หรือจัดทำให้อยู่ในรูปแบบที่มีความหมาย และผู้รับสารสนเทศ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ข้อมูลนั้น
 ก็จะกลายเป็นสารสนเทศ

แผนภาพที่ ๒.๒ วงจรสารสนเทศ

^{๒๔} ซูติมา สัจจานันท์, สารสนเทศ, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๓๐), หน้า ๑๑.

๒.๔.๑ ความสัมพันธ์ของข้อมูลกับสารสนเทศ

ข้อมูลเป็นจุดเริ่มต้นของสารสนเทศ ข้อมูลเมื่อผ่านการประมวลผลจะเปลี่ยนเป็นสารสนเทศ ซึ่ง จินดาร์ตัน เบอธันท์ ได้กล่าวไว้ว่าความสัมพันธ์ของการที่ข้อมูลเปลี่ยนเป็นสารสนเทศได้นั้น มีลักษณะกว้างๆ ๑๐ วิธี ดังนี้^{๒๕}

๑) การบันทึก (Recording) หมายถึง การบันทึกข้อมูลจากเหตุการณ์ที่ปรากฏ หรือจากการปฏิบัติงานที่ได้กระทำลงในสื่อรูปแบบต่าง ๆ เช่น การกรอกแบบฟอร์มการใช้บริการต่าง ๆ การบันทึกจำนวนครั้งที่ให้บริการ

๒) การตรวจสอบ (Verifying) หมายถึง การตรวจสอบหรือปรับเปลี่ยนข้อมูลให้ถูกต้อง เพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลที่รวบรวมและบันทึกนั้นถูกต้อง โดยอาจใช้วิธีให้คนหนึ่งตรวจสอบงานของอีกคนหนึ่ง เป็นต้น

๓) การจัดกลุ่ม (Classifying) หมายถึง การจัดแบ่งข้อมูลออกเป็นกลุ่ม ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้ในการเข้าถึงข้อมูล เช่น การแบ่งข้อมูลประเภททรัพยากรสารสนเทศ การแบ่งข้อมูลเกี่ยวกับฝ่ายงานที่ให้บริการทรัพยากรสารสนเทศแต่ละประเภท เป็นต้น

๔) การจัดเรียง (Sorting/arranging) หมายถึง การจัดเรียงข้อมูลตามลำดับ เช่น จัดเรียงหนังสือตามระบบการจัดหมู่หนังสือที่ห้องสมุดใช้การจัดเรียงบัตรรายการตาม ชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง หรือหัวเรื่อง เป็นต้น

๕) การสรุป (Summarizing) หมายถึง การรวม การย่อ การสรุปโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือการประมวลข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมดให้อยู่ในลักษณะที่ผู้ใช้ต้องการ เช่น การทำรายชื่อสิ่งพิมพ์ใหม่แต่ละเดือนการทำสถิติการใช้วารสารสารสนเทศแต่ละสาขาวิชา เป็นต้น

๖) การคำนวณ (Calculating) หมายถึง การจัดการกับข้อมูลโดยใช้วิธีการทางคณิตศาสตร์ เช่น การคำนวณค่าใช้จ่ายในการจัดบริการแต่ละประเภทเพื่อกำหนดค่าใช้จ่ายบริการ การคำนวณค่าใช้จ่ายในการจัดบริการแต่ละประเภทเพื่อกำหนดค่าใช้จ่ายบริการ การคำนวณค่าจัดหาทรัพยากรสารสนเทศแต่ละสาขาวิชา เป็นต้น

๗) การจัดเก็บ (Storing) หมายถึง การจัดเก็บข้อมูลลงในสื่อต่าง ๆ ทั้งสื่อตีพิมพ์และสื่อประเภทอื่น เพื่อให้สามารถเข้าถึงและค้นคืนได้สะดวกเมื่อต้องการ

๘) การค้นคืน (Retrieving) หมายถึง การเข้าถึงและการได้รับข้อมูลที่ถูกจัดเก็บลงเครื่องมือต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์

^{๒๕} จินดาร์ตัน เบอธันท์, ความสัมพันธ์ของข้อมูลกับสารสนเทศ, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๔๔),

๙) การทำซ้ำใหม่ (Reproduction) หมายถึง การทำสำเนาข้อมูลจากสื่อหนึ่งไปยังอีกสื่อหนึ่ง หรือจากรูปแบบหนึ่งไปเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง เช่น การถ่ายไมโครฟิล์ม หนังสือหายาก เป็นต้น

๑๐) การเผยแพร่และการสื่อสาร (Disseminating / Communication) หมายถึง การถ่ายทอดหรือการส่งต่อข้อมูลไปตามที่ต่าง ๆ

เทคโนโลยีการศึกษาในยุคสารสนเทศ เป็นยุคที่คอมพิวเตอร์เข้ามามีบทบาทในการสื่อสารเป็นอย่างยิ่งคือเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้นมา อิทธิพลของคอมพิวเตอร์ที่มีต่อการสื่อสารและสังคม ทำให้บทบาทของเทคโนโลยีการศึกษาต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย เทคโนโลยีการศึกษา ในยุคนี้จึงแบ่งได้เป็น รูปแบบคือ

- ๑) เทคโนโลยีด้านสื่อ
- ๒) เทคโนโลยีการสื่อสาร
- ๓) เทคโนโลยีด้านระบบ
- ๔) เทคโนโลยีการสอน

มุมมองเทคโนโลยีที่สมัยเก่ามองเป็นภาพของโสตทัศนศึกษาเปลี่ยนไป ปรับเป็นเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร แนวคิดของเทคโนโลยีการศึกษายังอยู่แต่เน้นการนำเอาเทคโนโลยีสื่อสารและการสนเทศ (Information and Communication Technology) มาใช้เพื่อความทันสมัยและทันกับความก้าวหน้าของการสื่อสาร

สภาพปัจจุบันของเทคโนโลยีการศึกษาในประเทศไทย สิ่งพิมพ์เพื่อการศึกษาปัจจุบัน สิ่งพิมพ์ในเมืองไทยมีการใช้อย่างกว้างขวาง ทั้งประโยชน์ทางด้านการศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม สิ่งพิมพ์จึงมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชนคนไทยอยู่มาก ปัจจุบันนี้มีทั้งหน่วยงานรัฐบาลสำนักพิมพ์เอกชนที่ต่างแข่งขันผลิตสิ่งพิมพ์ออกมาหลายประเภทด้วยกัน

สิ่งพิมพ์ทั่วไป (Printed Material) หมายถึง สารที่ใช้ระบบพิมพ์ถ่ายทอดข้อความและภาพที่แสดงความรู้วิทยาการก้าวหน้า ข้อมูลข่าวสาร ความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ และจินตนาการของมนุษย์ เผยแพร่ออกไปสู่ผู้อ่านอย่างกว้างขวางและทั่วถึง ในรูปลักษณะต่าง ๆ เช่น หนังสือเล่ม หนังสือพิมพ์ วารสารนิตยสารจุลสารแผ่นพับแผ่นปลิวสลาก เป็นต้น

การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีคมนาคมและเทคโนโลยีการสื่อสาร และการพัฒนาของคอมพิวเตอร์ที่มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้การสื่อสารสารสนเทศเป็นไปอย่างรวดเร็ว ความรู้ที่เกิดขึ้นในที่ต่าง ๆ สามารถส่งถึงกันได้อย่างรวดเร็ว ทำให้การค้นคว้า วิจัยความรู้ใหม่จึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วกว่าเดิมมาก กิจกรรมทางอาชีพที่เปลี่ยนแปลงไป แทนที่จะเป็นอาชีพเกี่ยวกับอุตสาหกรรม

กลับเปลี่ยนเป็นกิจกรรมทางอาชีพที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลข่าวสารหรือสารสนเทศ Porat ได้ศึกษา ลักษณะแนวโน้มทางอาชีพเกี่ยวกับอาชีพทางสารสนเทศ โดยแบ่งเป็นสองประเภทได้แก่ ประเภทที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศโดยตรงได้แก่ บรรณารักษ์ เสมียน นักวิเคราะห์ระบบ โปรแกรมเมอร์ นักสารสนเทศ พนักงานการสื่อสาร เลขานุการ พนักงานพิมพ์ การสื่อสารมวลชน การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ นักหนังสือพิมพ์ นักบัญชี และแม้แต่การศึกษาที่อยู่ในประเภทแรกนี้ ส่วนประเภทที่สองคือพวกที่นำข้อมูลหรือสารสนเทศไปใช้ อาชีพกิจการเหล่านี้จะดีได้ด้วยการอาศัยข้อมูล ความรู้ ส่วนใหญ่เป็นการผลิตและบริการ ได้แก่ แพทย์ วิศวกร เกษัชกร พยาบาล นักสังคมสงเคราะห์ นักกฎหมาย ทนายความ นอกจากนี้การธนาคาร การประกันภัย การเงิน สินเชื่อ และหลักทรัพย์ก็เป็นกิจการที่ต้องอาศัยข้อมูลข่าวสารเช่นกัน ผลผลิตของกิจการเหล่านี้อาจจะไม่ใช่ผลผลิตที่เป็นชิ้นเป็นอัน แต่ก็ช่วยทำให้ความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นก้าวไปอีกยุคหนึ่งเรียกว่ายุคสารสนเทศ ซึ่งถือว่าสารสนเทศเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไป สำหรับยุคสังคมสารสนเทศนี้แตกต่างจากยุคอุตสาหกรรมคือไม่ต้องใช้ทรัพยากรมาก ไม่ต้องมีการลงทุนในการก่อสร้างโรงงาน ผลผลิตเป็นการเพิ่มความสุขดีกินดีหรือคุณภาพชีวิตของมนุษยชาติ

การพัฒนาของโลกในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมาก นับเป็นช่วงสำคัญของมนุษยชาติ ถึงแม้ว่ามนุษย์จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในทุก ๆ วัน อยู่แล้วก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงที่เราพบเห็นอยู่ในปัจจุบันนับว่าแตกต่างกับในอดีต เพราะการขับเคลื่อนของเทคโนโลยีสารสนเทศผลักดันให้โลกเปลี่ยนแปลงในอัตราเร่งที่เร็วขึ้น การเปลี่ยนแปลงเริ่มขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การผลิตความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพิ่มปริมาณอย่างมาก พร้อมทั้งความก้าวหน้าทางด้านกราฟิก ทำให้การเติบโตของสารสนเทศเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้นักสารสนเทศซึ่งเป็นผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับสารสนเทศมีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้นักสารสนเทศต้องเปลี่ยนแปลง ปัญหาที่สำคัญก็คือมีสารสนเทศที่มากเกินไป สารสนเทศ ข่าวสารที่ผลิตขึ้นในแต่ละวันมีจำนวนมากมายท่วมทับจนเราไม่สามารถที่จะรับรู้ได้ทั้งหมด ก่อให้เกิดมลภาวะทางสารสนเทศ (Information Pollution) สารสนเทศนับเป็นปัจจัยสำคัญของสังคม กลายเป็นสังคมสารสนเทศ ซึ่งเป็นโครงสร้างสังคมแบบหนึ่งแหล่งที่มาของผลิตภาพทางเศรษฐกิจ มีอำนาจนำวัฒนธรรม และพลาณภาพทางการเมืองและการทหาร โดยพื้นฐานของโครงสร้างของสังคมล้วนต้องพึ่งพาอาศัยหรือขึ้นอยู่กับสมรรถภาพในการจัดเก็บรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ จัดหมวดหมู่และค้นคืนสารสนเทศ และการผลิตสารสนเทศ สารสนเทศเป็นพลังของการผลิตโดยตรง กลายเป็นวัตถุดิบอันสำคัญในการสร้างสรรค์กระบวนการและองค์การจัดตั้งทางสังคม จนมีผู้กล่าวว่า “ **Information is power** ” เงื่อนไขที่อำนวยให้สารสนเทศและความรู้ได้แสดงบทบาททางเศรษฐกิจสังคมโดยตรงก็คือ การที่โลกสามารถเชื่อมโยงกันได้ทั่วโลก และการพัฒนาศักยภาพของการผลิตโดยระบบอัตโนมัติไม่ว่าจะควบคุมด้วยคอมพิวเตอร์

หุ่นยนต์ การจัดการสารสนเทศ กิจกรรมการวิเคราะห์ สังเคราะห์สารสนเทศ ทวีความสำคัญและมีปริมาณเพิ่มขึ้นทุกทีในการผลิตสินค้าและบริการ ลักษณะของสังคมสารสนเทศ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ “พลังที่อาจคั่นตุ๊กะนามโลกานุวัตรมาเยือนแผ่นดินนี้ นาฬิกาที่หมุนเร็วขึ้นหนึ่งเท่าตัว ทุกสิ่งเพิ่มความเร็วขึ้นหนึ่งเท่าตัว ซึ่งเท่ากับมิติกว้างยาวของพื้นที่หดลงครึ่งหนึ่ง”^{๒๖} เกษียร เตชะพีระ หมายความว่า การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีการสื่อสาร โทรคมนาคม ทำให้องค์รวมและหน่วยทางกาลเทศะ (Temporal & Spatial Totalities and Unites) ของการดำรงชีวิตอยู่และการทำงานของมนุษย์มีศักยภาพที่เปลี่ยนแปลงไป การขึ้นลงของเงินขึ้นอยู่กับความเปลี่ยนแปลงของตลาดเงินทั่วโลก ความเปลี่ยนแปลงของทางการเมืองของอินโดนีเซียก็มีผลกระทบต่อเงินไทย การอ่อนตัวของเงินเยนก็มีผลกระทบต่อเงินบาทไทย การเสียชีวิตของเจ้าหญิงไดแอนน่าทั่วโลกก็สามารถรับรู้ได้พร้อม ๆ กัน

๒.๔.๒ สังคมสารสนเทศ

สังคมสารสนเทศ เกิดขึ้นจากการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร และโทรคมนาคม รวมทั้งการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำนวนทรัพยากรสารสนเทศ จนมีการเรียกว่า การทะลักของสารสนเทศ (Information explosion) โดยสารสนเทศจะมีปริมาณมากขึ้น เกิดปัญหาในการคัดเลือก จัดเก็บ และค้างคั้น เกิดมลภาวะของสารสนเทศ (Information pollution) โดยสารสนเทศจะมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นพร้อม ๆ กับพัฒนาการของความรู้และศาสตร์ใหม่

สังคมสารสนเทศ เริ่มในช่วงปีคริสต์ศักราช ๑๙๗๐ จนถึง ๑๙๘๐ โดยมีการยอมรับว่าการผลิตสารสนเทศที่มีคุณค่าจะช่วยให้เกิดพัฒนาการของสังคม ดังนั้นจึงมีคำเรียกสังคมในยุคปัจจุบันหลายคำ เช่น สังคมสารสนเทศ ยุคสารสนเทศ ยุคโลกาภิวัตน์ โลกไร้พรมแดน หรือสังคมยุคหลังอุตสาหกรรม เป็นยุคที่เปลี่ยนจากการผลิตสินค้ามาเป็นอุตสาหกรรมบริการ สารสนเทศเป็นทรัพยากรแทนการใช้แรงงานและเงินทุนเป็นสังคมเปลี่ยนจากสังคมอุตสาหกรรมเป็นสังคมสารสนเทศ เปลี่ยนจากการใช้แรงงานหนักมาเป็นแรงงานสมอง โดยสังคมสารสนเทศมีลักษณะที่แตกต่างจากสังคมอุตสาหกรรมดังนี้^{๒๗}

^{๒๖} เกษียร เตชะพีระ, การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีการสื่อสาร โทรคมนาคม, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๓๘), หน้า ๔๖ - ๔๗.

^{๒๗} ประภาวดี สืบสนธิ์, สังคมสารสนเทศ, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๔๓), หน้า ๒๐ - ๒๑.

ตารางที่ ๒.๑ สังคมอุตสาหกรรมและสังคมสารสนเทศ

สังคมอุตสาหกรรม	สังคมสารสนเทศ
๑) เครื่องมือเครื่องใช้ส่วนใหญ่เป็นเครื่องจักรกลที่ช่วยเพิ่มสมรรถภาพด้านแรงงานของมนุษย์ ๒) เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงช้าๆ ๓) ผลผลิตวัดตามรูปธรรม เช่น หน่วย หรือจำนวนที่ขาย น้ำหนัก (จำนวนตัน) ที่ผลิต ฯลฯ ๔) ตลาดเพื่อขายผลผลิตเป็นตลาดท้องถิ่น ตลาดพื้นเมือง ๕) เครื่องมือเครื่องใช้ออกแบบง่าย ๆ เพื่องานเฉพาะอย่าง ๖) เครื่องมือเครื่องใช้ใช้เดี่ยว ๆ ๗) การพัฒนาประดิษฐ์คิดค้นกระทำโดยบุคคลที่ใช้เครื่องมือชิ้นนั้น	๑) เครื่องมือเครื่องใช้เป็นอิเล็กทรอนิกส์ ที่ช่วยเสริมสมรรถภาพทางปัญญาของมนุษย์ ๒) พัฒนาการนวัตกรรมทางเทคโนโลยีเกิดอย่างรวดเร็ว ๓) ผลผลิตวัดตามนามธรรม (ซึ่งจับต้องไม่ได้) เช่นคุณค่าที่เพิ่มขึ้น ความคล่องตัว ๔) ตลาดเพื่อขายผลผลิตส่วนใหญ่เป็นตลาดโลกที่โตเต็มที่ ๕) เครื่องมือเครื่องใช้ออกแบบซับซ้อน เสริมการปฏิบัติงานหลากหลาย ๖) เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ จะประสานประสานเข้าด้วยกันเป็นเครือข่ายที่ซับซ้อน ๗) การพัฒนาประดิษฐ์คิดค้นทำโดยการค้นคว้าวิจัย

ในยุคปัจจุบันเราปฏิเสธกันไม่ได้ว่าเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้สังคมต้องสัมพันธ์กับเทคโนโลยี ทำให้โลกต้องมีสถานะที่แปรเปลี่ยนไป สังคมโลกเปลี่ยนจากสังคมเกษตรอุตสาหกรรม มาเป็นสังคมแห่งข้อมูลสารสนเทศ ทำให้คนทั่วโลกติดต่อกันได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น การไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างชาติโดยอาศัยความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอันทันสมัย ทำให้ค่านิยมของสังคมไทยเปลี่ยนไปด้วย โดยอดีตคนนับถือคุณค่าทางจริยธรรมไว้สูง แต่ปัจจุบันคุณค่าทางจริยธรรมถูกมองว่าเป็นที่สองรองจากวัตถุ หากศาสนาไม่สอดแทรกคุณค่าทางจริยธรรมให้กับคนในยุคนี้โดยใช้เครื่องมือคือ เทคโนโลยีที่สื่อกับคนร่วมสมัยได้ง่ายกว่า คุณค่าทางจริยธรรมของคนก็จะลดลงเรื่อย ๆ

ในโลกยุคนี้เทคโนโลยี สารสนเทศและระบบอินเทอร์เน็ตจะเป็นปัจจัยสำคัญของการศึกษาในอนาคต มนุษย์ในโลกปัจจุบันจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ต้องการพึ่งพาเทคโนโลยีในการดำเนินชีวิต ในการทำงาน และสนองความต้องการเพื่อให้ได้มาซึ่งความสุข แม้คำสอนทางศาสนาบางอย่างก็พยายามตีความและอธิบายด้วยเทคโนโลยี มี นักคิดบางท่านพยายามอธิบายหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เชื่อมโยงกับโลก แห่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีการตีความให้เข้ายุคสมัยว่า “ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีปัจจุบันสามารถสร้างสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สำหรับผู้คนในโลกได้แล้วเช่น อานูภาพของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ได้แก่อาวุธสายฟ้าซึ่งเป็นอาวุธประจำตัว

มีคุณภาพทำลายล้างสูงและมีรัศมีทำการไกล อาจเทียบได้กับปืนไฟ เครื่องบินรบ ซีปนาวุธและอาวุธนิวเคลียร์ สวรรค์อันสวยงามทั้งหลายดูได้จากสตรีที่แต่งกายด้วยพัศตราภรณ์อันหรูหรา ซึ่งพบได้ในงานสังสรรค์และสามารถเห็นตัวอย่างได้จากแฟชั่นโชว์เป็นต้น"^{๒๘}

๒.๔.๓ มนุษย์กับเทคโนโลยี

การอธิบายและตีความเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยอาจเป็นอันตรายต่อหลักคำสอนดั้งเดิม แต่ก็ทำให้คนรุ่นใหม่ส่วนหนึ่งมีแนวโน้มจะเชื่อได้ง่ายขึ้น เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือที่ทำให้คนเข้าถึงได้ง่าย ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลดีที่คนจะได้ศึกษาพระพุทธศาสนาในวงกว้างขึ้น แต่อีกส่วนหนึ่งก็อาจจะเป็นผลเสียคือคนรับรู้ข่าวสารได้เร็ว หากไม่มีภูมิคุ้มกันก็อาจจะหลงเชื่อคำสอนที่ผิดได้ง่ายเช่นกัน

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้สรุปสังคมไทยมีความสัมพันธ์กับเทคโนโลยีด้านข่าวสารข้อมูลหรือตัวข่าวสารข้อมูลได้เป็น ๔ ประเภทคือ^{๒๙}

๑) พวกตื่นเต้น คนกลุ่มนี้คิดว่าเรานี้ทันสมัยได้เสพข่าวสารที่ใหม่ ๆ แปลก ๆ มีของใหม่ ๆ เข้ามาเราได้บริโภค แต่สัมผัสกับข่าวสารและเรื่องราวต่าง ๆ อย่างผิวเผิน เรียกว่าตกอยู่ในกระแส ถูกกระแสพัดพาไหลไปเรื่อย ๆ ไม่เป็นตัวของตัวเอง

๒) พวกตามทัน คนพวกนี้ก็ภูมิใจว่าเรานี้เก่ง ชาวเกิดที่ไหน ๆ รู้หมดแผ่นดินไหวเกิดอีโบลาอะไรที่ไหนรู้ทั้งหมดตามทัน แต่ไม่รู้ทันพวกนี้เยอะรู้ตามข่าวแต่ไม่เข้าถึงความจริงของมัน

๓) พวกรู้ทัน ในกลุ่มนี้นอกจากตามทันแล้ว ยังรู้เข้าใจ เท่าทันมันด้วย ว่ามันเป็นมาอย่างไร มีคุณมีโทษมีข้อดีข้อเสียอย่างไรจะมีทำอย่างไรให้ได้ประโยชน์โดยไม่ถูกรอบงำ

๔) พวกอยู่เหนือมัน เป็นกลุ่มคนที่อยู่เหนือกระแส จึงจะสามารถจัดการกับกระแสได้ เป็นผู้สามารถใช้การเปลี่ยนแปลงให้เป็นประโยชน์ และเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีความสัมพันธ์กับข่าวสารข้อมูลแบบเป็นนายเป็นผู้จัดการเป็นผู้ใช้มันอย่างแท้จริง

พระสงฆ์ก็หลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธการเสพเทคโนโลยีไม่ได้ แต่เมื่อต้องเป็นผู้เสพจะเสพอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะรู้เท่าทันและอยู่เหนือเทคโนโลยีได้ สาระสำคัญจึงอยู่ที่การศึกษาค้นคว้าเพื่อให้รู้เท่าทันเพื่อรักษาคำสอนของพระพุทธศาสนาไว้และนำเสนอข้อเท็จจริงให้สังคมได้รับรู้ คำสอนของพระพุทธศาสนาที่ใกล้เคียงกับเรื่องของเทคโนโลยีน่าจะเทียบได้กับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์

^{๒๘} อนุช อาภาภิรม, “เทคโนโลยีกับสวรรค์”, มติชน, (๒๕๔๗) : ๑๐๔.

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ไอที ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๔๔.

๒.๔.๔ บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ

นับว่าเป็นเรื่องที่น่าคิดว่าเมื่อนักคิดจากโลกตะวันตกมองความสุขจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่ปัญหาของคณะสงฆ์มีได้อยู่ที่ศาสนธรรม เพราะถึงอย่างไรก็คงไม่เลือนหาย แต่จะไปผสมอยู่ในศาสตร์อื่น ในอนาคตผู้ที่รู้ธรรมะจะเป็นชาวบ้านมากกว่าพระดังที่ในปัจจุบัน นักพูดธรรมะ นักเขียนด้านพระพุทธศาสนามีมากกว่าพระภิกษุ โดยเฉพาะในประเทศไทยพระที่ทำหน้าที่อธิบายธรรมะให้กับคนรุ่นใหม่ได้เริ่มมีน้อยลง

ปัญหาของคณะสงฆ์จึงอยู่ที่ศาสนบุคคลและวิธีการเผยแผ่ แม้พระพุทธเจ้าจะวางหลักไว้ในการส่งสาวกไปเผยแผ่ครั้งแรกว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธิ์”^{๓๐} ปัจจุบัน มีจำนวนพระบวชมากขึ้น แต่มีพระที่บวชไม่สึกอยู่ในพระพุทธศานาน้อยลง คนส่วนมากนิยมบวชระยะสั้น เพราะเงื่อนไขของการงาน ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์มีคนเรียนน้อยลง ในอนาคตจะมีเปรียญธรรม ๙ ประโยค น้อยลง หากคณะสงฆ์ไม่ปรับเปลี่ยน เพราะในปัจจุบันมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เปิดโอกาสให้พระเข้าศึกษาได้ และเรียนแล้วมีโอกาสจบมากกว่าเรียนบาลี พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลต้องเดินทางไปหาศาสนิกแล้วแสดงธรรม ข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือพระพุทธเจ้าทรงพักอยู่จำพรรษาเพียงสามเดือน ที่เหลืออีกเก้าเดือนได้เที่ยวจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อแสดงธรรม แต่ปัจจุบันพระสงฆ์พักอยู่ประจำในวัดแห่งเดียวติดต่อกันตลอดปี มิได้เดินทางจาริกไปหาศาสนิก แต่รอให้ศาสนิกเข้ามาหา จึงสวนทางกับบทบาทที่พระพุทธเจ้าทรงประทานไว้

องค์กร สงฆ์จึงควรจะต้องมีพระสงฆ์ที่ศึกษาและพัฒนาในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้มากขึ้น จะได้นำไปเผยแผ่ให้กับคนรุ่นใหม่ได้ เพราะพูดภาษาเดียวกัน หากไม่เดินทางไปด้วยกายก็สามารถอาศัยความเจริญทางเทคโนโลยีเผยแผ่ธรรมผ่านอินเทอร์เน็ตหรือช่องทางอื่นๆ ซึ่งปัจจุบันมีวัดหลายแห่งทำงานด้านนี้อย่างได้ผลเช่นหลวงตาตอทคอม แห่งวัดป่าบ้านตาด เป็นต้น

๒.๔.๕ ประโยชน์ของ ICT

- ๑) ให้ความสะดวกรวดเร็วในการปฏิบัติงาน
- ๒) ลดปริมาณผู้ดำเนินงานและประหยัดพลังงาน
- ๓) จัดระบบและระเบียบการได้ง่ายขึ้น

^{๓๐} วิ. มหา. ๔/๓๒/๓๒.

- ๔) ลดข้อผิดพลาดในระหว่างการดำเนินการ
- ๕) สร้างความโปร่งใสให้กับหน่วยงานหรือองค์กร
- ๖) ลดปริมาณกระดาษที่ใช้ในการดำเนินงาน
- ๗) ลดขั้นตอนในระหว่างการดำเนินงาน
- ๘) ประหยัดพื้นที่ในจัดเก็บเอกสาร

๒.๔.๖ ความจำเป็นของพระสงฆ์ไทยกับการใช้ ICT

การจะวิเคราะห์ว่าพระสงฆ์ไทยมีความจำเป็นกับการใช้ ICT หรือไม่ จำต้องพิจารณาหน้าที่และบทบาทของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธบริษัท ๔ ที่ประกอบด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่มาของหน้าที่และบทบาทของพุทธบริษัท ๔

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับพระยามารอิราชาว่า “ดูก่อนมารผู้มีบาป ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้เป็นสาวก สาวิกา ของตถาคตยังไม่ฉลาด ไม่ได้รับแนะนำ ยังไม่แก่แล้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตน จักบอกจักแสดง จักบัญญัติ จักแต่งตั้ง จักเปิดเผย จักจำแนก จักทำให้ตื่น จักแสดงธรรม มีปาฏิหาริย์ข่มขี้ ปรับปวาทที่เกิดขึ้น ให้เรียบบร้อยโดยสธรรมไม่ได้ เพียงใดดูก่อน มารผู้มีบาป ตถาคตจักยังไม่ปรินิพพาน เพียงนั้น” (มหาปรินิพพานสูตร)

จากมหาปรินิพพานสูตรข้างต้น ผู้รู้ได้สรุปหน้าที่และบทบาทของพุทธบริษัทเป็น ๔ ประการ คือ

- ๑) การศึกษาพระธรรม
- ๒) การนำความรู้ขึ้นไปประพฤติปฏิบัติ (เพื่อประโยชน์ตน)
- ๓) การเผยแผ่พระศาสนา เพื่อผู้อื่นเข้าใจและนำไปประพฤติปฏิบัติ (เพื่อประโยชน์ท่าน)
- ๔) การปกป้องพระศาสนา เมื่อมีผู้กล่าวให้คลาดเคลื่อน หรือจ้วงจาบพระธรรมวินัย

๒.๔.๗ วิเคราะห์ประโยชน์ของการใช้ ICT

ประโยชน์ของพระสงฆ์ในการใช้ ICT ตามหน้าที่และบทบาทดังที่กล่าวในมหาปรินิพพานสูตร

- ๑) ด้านการศึกษาพระธรรม การเรียนการสอนตามทฤษฎีระบบ มีปัจจัยนำเข้า ๕ ประการ ดังภาพ

การเรียนการสอนตามทฤษฎีระบบ INPUT PROCESS OUTPUT

ผลจากการที่ภิกษุอาศัยสื่อการเรียนการสอน (ICT) ที่พัฒนาให้ทันสมัยมากขึ้นมาโดยตลอด ช่วยให้ปัจจุบันพระภิกษุสามารถเรียนรู้พระธรรมวินัยได้อย่างรวดเร็ว อย่างสะดวก และอย่างครอบคลุม ส่งผลให้ภิกษุสามารถสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคมีจำนวนมากขึ้นเป็นลำดับทุกปี

๒) ด้านการนำความรู้นั้นไปประพฤติปฏิบัติในการนำความรู้ไปปฏิบัติ บางครั้งภิกษุบางรูปอาจหลงลืมหรือสงสัยพระธรรมวินัยบางส่วนหรือบางข้อได้ ภิกษุรูปนั้นก็จะสามารถนำระบบ ICT มาช่วยสอบทวนความเข้าใจได้โดยง่ายจนสิ้นสงสัย

๓) ด้านการเผยแผ่พระศาสนา เพื่อให้บุคคลอื่นเข้าใจและนำไปประพฤติปฏิบัติ ปัจจุบันโลกอยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าคนส่วนใหญ่ใช้เวลาไปกับ (ICT) มากขึ้นเป็นลำดับ ดังนั้นหากต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลาย ครอบคลุม และรวดเร็ว ก็ไม่พ้นที่จะต้องอาศัย (ICT)

๔) ด้านการปกป้องพระศาสนา ในเวลาเดียวกันหากมีผู้ใดจ้วงจาบพระธรรมวินัย ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม ก็สามารถใช้ (ICT) เป็นเครื่องมืออธิบายความเป็นจริงของพระวินัยแก่ผู้นั้นได้สะดวกรวดเร็วเช่นเดียวกัน

๒.๕ สรุปท้ายบทที่ ๒

หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้แล้ว ด้วยพระมหากรุณาธิคุณต่อปวงสรรพสัตว์ทั้งหลาย และทรงจะหาผู้ที่จะเข้าใจถึงธรรมนี้ได้ ท่านจึงนึกถึงอาจารย์ทั้งหลายแต่ก็ได้เสียชีวิตไปแล้ว จึงนึกถึงปัญญาวัดคีย์ที่เคยดูแลอุปัฏฐากพระพุทธองค์ และพระพุทธองค์ก็ได้พิจารณาแล้วว่า ปัญญาวัดคีย์เป็นผู้มีปัญญา จึงได้ไปโปรดแสดงธรรมให้กับปัญญาวัดคีย์เป็นครั้งแรก และได้ทรงแสดงธรรมแก่บุคคลต่าง ๆ เรื่อยมา เมื่อพระสาวกมีปัญญาแตกฉานในอรรถและธรรม จึงได้ส่งสาวก ๖๐ รูปออกไปการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการเผยแผ่นั้นก็มีทั้งรูปแบบ เจริญ และเชิงรับ จนทำให้ประชาชนในประเทศอินเดีย ก็เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาสืบต่อมา

หลักการที่จะเป็นนักเผยแผ่ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนพระสาวก มีดังนี้

๑) หลักประโยชน์ และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง

๒) หลักไตรสิกขา คือสิ่งที่เรียกว่า ความงามในเบื้องต้น คือศีล

๓) หลักศักยภาพของมนุษย์ คือสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ให้หลักว่า มนุษย์ที่ฝึกได้ และสามารถ

รู้ตามได้

จากการที่พระพุทธเจ้าได้ใช้หลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนทำให้พุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองในประเทศอินเดียขึ้น พระพุทธเจ้ายังกำหนดคุณสมบัติของผู้สอน มีลีลาการสอนที่ทำให้ เข้าใจง่าย และยังให้ยึดหลักธรรมคือ กัณยานมิต ๗ ประการ และยั้งรวมถึงคุณสมบัติผู้เผยแผ่ต้องมี คือ ๑) คุณสมบัติภายนอกทางกายภาพ และ ๒) คุณสมบัติภายในของผู้เผยแผ่ เพื่อจะผู้คนที่เข้าพบ เห็นและได้เข้าฟังธรรมเกิดความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย จนน้อมนำธรรมไปประพฤติปฏิบัติ

หลักการสื่อสารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคแรก (ยุคก่อนใช้ตัวอักษร) ยุคที่ พระพุทธเจ้าและพระสาวกอยู่ ใช้หลักการสื่อสารธรรมะ คือการใช้แบบ มุขปาฐะ (การท่องจำ) เพื่อพระพุทธเจ้าได้สอนให้แก่พระภิกษุ อุบาสก และอุบาสิกา ในสถานที่ต่าง ๆ

ยุคที่สอง (ยุคการใช้ตัวอักษร) คือยุคที่เริ่มมีการสื่อสาร โดยจารึกลงผนังถ้ำ และรูปปั้น ต่าง ๆ เมื่อมีการพัฒนาเครื่องมือการสื่อสาร ก็ได้มีการจารึกคำสอนพระพุทธเจ้า และเรื่องราวต่างตาม ผนังถ้ำต่างที่ได้พบเห็นกันมา

ยุคที่สาม (ยุคการพิมพ์) คือยุคที่มีการพัฒนาเครื่องมือในการทำสำเนาและการพัฒนาของ ภาษา ก็ได้มีการจารึกคำสอนพระพุทธเจ้า ลงในใบลานต่าง และในหนังสือพระไตรปิฎก ที่เราได้พบเห็น กันมา

ยุคที่สี่ (ยุคสื่อไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์) คือยุคที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยใช้ คอมพิวเตอร์ มือถือ และสื่อโซเชียลต่าง ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงคำสอนพระพุทธเจ้า ในระบบ Facebook Youtube Instagram ต่าง ๆ ที่ทำให้พระพุทธศาสนาเข้าสู่ยุคคนรุ่นใหม่ได้ง่าย เนื่องจากสังคมสารสนเทศเป็นยุคในการบริโภคข่าวสาร และเป็นปัญหาในสถานการณ์ปัจจุบันในยุค ดิจิทัล ที่คนรุ่นใหม่และรุ่นกลาง ไม่มีเวลาไปวัดฟังธรรม เนื่องจากมีภาระในการทำมาหากินเลี้ยงดู ครอบครัว จนไม่มีเวลาจะเข้าวัด และทั้งหมดนี้ก็มีการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามยุค สมัย เพื่อจะได้ดำรงคำสอนของพระพุทธเจ้าสืบต่อไป

หลักการสื่อสารที่จะนำมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นั้นต้องมีองค์ประกอบอยู่ ๕ ส่วน คือ ๑) ผู้ส่งสาร ๒) สาร ๓) สื่อ ๔) ผู้รับสาร ๕) ปฏิกริยาตอบโต้ และทั้งหมดเป็นปัจจัยที่ สำคัญและมีผลต่อการสัมฤทธิ์ผลในการสื่อสาร ดังเรื่องราวในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้า ก็ได้ใช้ หลักการสื่อสารต่างได้ดี โดยยกตัวอย่าง พระพุทธเจ้าก็ใช้การสื่อสารด้วยสื่ออุปกรณ์ในการสอนให้ เข้าใจง่าย ในเรื่องของศพระนางสิริมา ซึ่งเป็นน้องสาวของหมอชีวกเป็นเครื่องมือสอนความจริง ให้แก่พระภิกษุและสาธุชนที่หลงใหลในเรือนร่างนางสิริมาที่เนาเปื่อย โดยพระองค์ทรงแนะนำให้ พระราชาโปรดให้ราชบุรุษตีกลองป่าวประกาศ ขายร่างหรือศพของนางสิริมา ราคา ๑,๐๐๐ กหาปณะ แล้วลดราคาลงเรื่อย ๆ จนมอบให้เปล่าโดยไม่คิดมูลค่า แต่ก็ยังไม่มีใครปรารถนาศพของนางสิริมา หลังจากนั้นพระพุทธองค์จึงตรัสเป็นคาถาว่า

ปัสส จิตตคัม พิมพ์

อรุกาย สมุสสิต

อาตุรี พหุสงกปปิ

ยสส นตถิ ฐวี จูติ.^{๓๑}

เรื่องจดุอ์ภาพ ที่ไม่มีความย้งยึนและความมั่นคง อันกรรมทำให่วิจิตรแล้ว มีกายเป็น
ผลอันกระดุก ๓๐๐ ท่อนยกขึ้นแล้ว อันอาตุร ที่มหาชนครุ่นคิดแล้วโดยมาก

หลักการสื่อสารที่พระพุทเจ้าเป็นผู้ที่มีปัญญาในการส่งสาร และสื่อ ไปถึงผู้รับสารให้
พิจารณาและไตร่ตรองได้ย้งเข้าใจง่าย

ในสังคมยุคว่าเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร **Information and Communications Technology : ICT**) คือเทคโนโลยีเพื่อกาจัดการเกี่ยวกับสารสนเทศและการสื่อสารในกระบวนการ
จัดทา จัดเก็บ การสร้าง ประมวลผล รับ-ส่งข้อมูล เผยแพร่สารสนเทศในรูปแบบสื่อต่าง ๆ เช่น สื่อผสม
หรือเสียง ภาพ ภาพเคลื่อนไหว ข้อความหรือตัวอักษรและตัวเลข เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึง
สารสนเทศ ความถูกต้อง แม่นยำ และรวดเร็ว ตามความต้องการได้ทันต่อการนำไปใช้ประโยชน์
เทคโนโลยีเหล่านี้จะหมายถึง คอมพิวเตอร์ซึ่งประกอบด้วยฮาร์ดแวร์ (**Hardware**) ซอฟต์แวร์
(**Software**) และส่วนข้อมูล (**Data**) และเทคโนโลยีเพื่อใช้สำหรับติดต่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร
โดยใช้ระบบการสื่อสารโทรคมนาคม ระบบสื่อสารข้อมูลดาวเทียมหรือเครื่องมือสื่อสารทั้งมีสายและ
ไร้สาย

สภาพแวดล้อมทางสังคมพระสงฆ์ในยุคดิจิทัล มีดังนี้

องค์กรสงฆ์จึงควรจะต้องมีพระสงฆ์ที่ศึกษาและพัฒนาในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้มาก
ขึ้น จะได้นำไปเผยแพร่ให้กับคนรุ่นใหม่ได้ เพราะพูดภาษาเดียวกัน หากไม่เดินทางไปด้วยกายก็สามารถ
อาศัยความเจริญทางเทคโนโลยีเผยแพร่ธรรมผ่าน อินเทอร์เน็ตหรือช่องทางอื่น ๆ

๑) ถึงเวลาและจำเป็นที่ภิกษุรุ่นใหม่จักได้ศึกษา **ICT** ให้เข้าใจ ให้เข้าถึง และจนสามารถ
นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติตามมหาปริณิพพานสูตรได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ สามารถใช้ **ICT**
มาช่วยศึกษาพระธรรมจนรู้แจ้ง สามารถใช้ **ICT** มาช่วยปฏิบัติตามพระธรรมวินัยจนหมดจด สามารถ
ใช้ **ICT** มาช่วยเผยแพร่ศาสนาจนกว้างไกล และสามารถใช้ **ICT** มาช่วยปกป้องพระศาสนาจน
เสร็จกิจ

^{๓๑} พ.ศ.๒. ๕/๙๙.

๒) จากมหาปริณิพพานสูตรข้างต้น ผู้รู้ได้สรุปหน้าที่และบทบาทของพุทธบริษัทเป็น ๔ ประการ คือ

๒.๑) การศึกษาพระธรรม

๒.๒) การนำความรู้ขึ้นไปประพฤติปฏิบัติ (เพื่อประโยชน์ตน)

๒.๓) การเผยแผ่พระศาสนา เพื่อผู้อื่นเข้าใจและนำไปประพฤติปฏิบัติ (เพื่อประโยชน์ท่าน)

๒.๔) การปกป้องพระศาสนา เมื่อมีผู้กล่าวให้คลาดเคลื่อน หรือจ้วงจาบพระธรรมวินัย

สังคมไทยมีความสัมพันธ์กับเทคโนโลยีด้านข่าวสารข้อมูล หรือตัวข่าวสารข้อมูลได้เป็น ๔ ประเภทคือ

๑) พวกตื่นเต้น คนกลุ่มนี้คิดว่าเรานี้ทันสมัยได้เสพข่าวสารที่ใหม่ ๆ แปลก ๆ มีของใหม่ ๆ เข้ามาเราได้บริโภค แต่สัมผัสกับข่าวสารและเรื่องราวต่าง ๆ อย่างผิวเผิน เรียกว่าตกอยู่ในกระแส ถูกกระแสพัดพาไหลไปเรื่อย ๆ ไม่เป็นตัวของตัวเอง

๒) พวกตามทัน คนพวกนี้ก็ภูมิใจว่าเรานี้เก่ง ข่าวเกิดที่ไหนๆรู้หมดแผ่นดินไหว เกิดอีโบ ล่าอะไรที่เห็นรู้ทันหมด ตามทันแต่ไม่รู้ทันพวกนี้เยอะ รู้ตามข่าว แต่ไม่เข้าถึงความจริงของมัน

๓) พวกรู้ทัน ในกลุ่มนี้นอกจากตามทันแล้ว ยังรู้เข้าใจเท่าทันมันด้วย ว่ามันเป็นมาอย่างไร มีคุณมีโทษ มีข้อดีข้อเสียอย่างไร จะมีทำอย่างไร ให้ได้ประโยชน์โดยไม่ถูกครอบงำ

๔) พวกอยู่เหนือมัน เป็นกลุ่มคนที่อยู่เหนือกระแส จึงจะสามารถจัดการกับกระแสได้ เป็นผู้สามารถใช้การเปลี่ยนแปลงให้เป็นประโยชน์ และเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีความสัมพันธ์กับข่าวสารข้อมูลแบบเป็นนาย เป็นผู้จัดการ เป็นผู้ใช้มันอย่างแท้จริง

บทที่ ๓

ผลกระทบยุคดิจิทัลที่มีต่อพระพุทธศาสนา

เพราะเราอยู่ในยุคสมัยของโลกาภิวัตน์ที่ทุกประเทศต่างติดต่อสื่อสารด้วยเทคโนโลยี และระบบโทรคมนาคมอินเทอร์เน็ตจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องรับเอาไว้ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น สมาร์ทโฟน และดิจิทัล ได้เข้าครอบงำชีวิตและจิตใจของผู้คนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชาวพุทธที่ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก อันส่งผลสะท้อนต่อความเลื่อมใสศรัทธาที่ชาวพุทธมีต่อพระพุทธศาสนา เป็นเหตุทำให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติธรรมลดน้อยถอยลง และมีแนวโน้มที่น่าสะพรึงกลัวว่าเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตเหล่านั้นจะกัดกร่อนและทำลายวิถีชีวิตตลอดจนวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธจนสูญสิ้นไปในที่สุด อย่างไรก็ตาม ยังเป็นที่น่ากังวลและห่วงใยต่อชาวพุทธอีกกลุ่มหนึ่ง อันได้แก่ เด็กและเยาวชนที่ไม่ได้ปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ เป็นเหตุทำให้จิตใจของพวกเขาผูกพันหลงใหลอยู่กับเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลเหล่านั้น ยิ่งการปฏิบัติทาน ศีล ภาวนาของเด็กและเยาวชนไม่ลุ่มลึกและมั่นคงเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตเหล่านั้นอาจล่อใจและดึงดูดจิตใจของเด็กและเยาวชน ให้ลุ่มหลง งามายอย่างโง่หัวไม่ขึ้น หากปล่อยให้สภาพการณ์เป็นเช่นนี้ต่อไป พระพุทธศาสนาอาจถึงกาลวิบัติ เพราะการเข้าถึงการปฏิบัติธรรมย่อมยากลำบากยิ่งกว่าการเข้าหาสื่อออนไลน์และสมาร์ทโฟน เด็กและเยาวชนจึงให้ความสำคัญกับการแชทไลน์ ยิ่งกว่าการสวดมนต์ ภาวนา ฟังธรรม ส่วนในโลกดิจิทัล อันน่าสะพรึงกลัวได้เข้ามาเป็นตัวขวางกั้น ทำให้การปฏิบัติธรรมของชาวพุทธดำเนินไปอย่างยากลำบาก เด็กและเยาวชนมัวสนใจอยู่กับการเล่นเกมคอมพิวเตอร์อย่าง ชะมักเขม้น จิตใจของพวกเขาหันเหออกจากพระพุทธศาสนาจนหมดสิ้น

บทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลกระทบยุคดิจิทัลที่มีต่อพระพุทธศาสนา ว่ามีหลักการและแนวคิด โดยมีกรอบการศึกษา ไว้ ๔ หัวข้อ ประกอบด้วย ๓.๑ การใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๓.๒ การสื่อสารพุทธธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ ๓.๓ ผลกระทบของเทคโนโลยีและสารสนเทศ และ ๓.๔ สรุปท้ายบทที่ ๓ ดังต่อไปนี้

๓.๑ การใช้เทคโนโลยีในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

๓.๑.๑ เทคโนโลยีสารสนเทศ

ข้อมูล (Data) คือ ข้อเท็จจริงที่อยู่ในรูปของตัวเลขหรือสัญลักษณ์ที่มีความหมายเฉพาะตัว ไม่ได้แสดงความสัมพันธ์ใด ๆ และไม่สามารถนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจได้โดยตรง

สารสนเทศ (Information) หมายถึง ข้อมูลที่ได้ผ่านการประมวลผลแล้ว สามารถนำมาใช้ ประโยชน์ เพื่อประกอบการตัดสินใจได้

เทคโนโลยี (Technology) คือ การประยุกต์เอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ มาทำให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์ เป็นเครื่องมือที่ช่วยประมวลผลข้อมูลสารสนเทศนั่นเอง

เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology: IT) หมายถึง เทคโนโลยีสำหรับการประมวลผลสารสนเทศ ซึ่งครอบคลุมถึงการรับ-ส่ง การแปลง การจัดเก็บ การประมวลผลและการสืบค้น ดังนั้น เทคโนโลยีสารสนเทศ จึงเป็นการพัฒนาการด้านการจัดการข้อมูล ตั้งแต่การรับข้อมูล เพื่อนำมาจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ลดความซับซ้อนในการจัดเก็บข้อมูล มีความสะดวกรวดเร็วในการค้นข้อมูลมาใช้งาน กำหนดสิทธิผู้เกี่ยวข้องกับการใช้ข้อมูลในระบบ และจะปรับเปลี่ยนการให้บริการข้อมูลไปตามกระแสการพัฒนาของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์

๓.๑.๒ การใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารช่องทางต่าง ๆ มีดังนี้^๑

Facebook (เฟซบุ๊ก) คือ บริการบนอินเทอร์เน็ตบริการหนึ่ง ที่จะทำให้ผู้ใช้สามารถติดต่อสื่อสารและร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หรือหลาย ๆ กิจกรรมกับผู้ใช้ Facebook คนอื่น ๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งประเด็นถามตอบในเรื่องที่สนใจ, โพสต์รูปภาพ, โพสต์คลิปวิดีโอ, เขียนบทความหรือบล็อก, แชทคุยกันแบบสด ๆ, เล่นเกมส์แบบเป็นกลุ่ม (เป็นที่นิยมกันอย่างมาก) และยังสามารถทำกิจกรรมอื่น ๆ ผ่านแอปพลิเคชันเสริม (Applications) ที่มีอยู่อย่างมากมาย ซึ่งแอปพลิเคชันดังกล่าวได้ถูกพัฒนาเข้ามาเพิ่มเติมอยู่เรื่อย ๆ

ไลน์ (Line) คือ Application สำหรับการสื่อสารยอดนิยม เนื่องจากมีความสามารถที่หลากหลาย และทำงานได้บนหลากหลายอุปกรณ์ ไม่ว่าจะเป็นสมาร์ทโฟน, แท็บเล็ต หรือแม้กระทั่งบนเครื่องคอมพิวเตอร์ สำหรับความสามารถเด่น ๆ ที่ทำให้ Line มีความแตกต่างจาก Application สื่อสารอื่น ๆ ก็คือรูปภาพตัวการ์ตูนสื่ออารมณ์ที่เรียกว่าสติ๊กเกอร์ ประโยชน์ของมันคือช่วยให้ลดปริมาณการพิมพ์ข้อความ และช่วยสร้างความแปลกใหม่ในการสนทนาได้เป็นอย่างดี

^๑ สุวีรรณ, เทคโนโลยีและสารสนเทศ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://sureewan147.blogspot.com/2014/01/facebook-twitter-google-youtube-line.html>[๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].

Twitter คือเครือข่ายสังคมออนไลน์อีกค่ายหนึ่ง เน้นความเรียบง่ายและรวดเร็ว Twitter มันเร็วขนาดที่ว่า ถ้าเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นแล้วเราทวีตไป คนที่ฟอลโลว์เราจะเห็นข้อความนั้นแทบจะทันทีที่เราทวีตเลยทีเดียวนะ อย่างช้าเหลือเกินไม่เกินนาที ต่างกับ Facebook ที่อะไรซักอย่างจะโผล่มาบนนิวฟีดต้องผ่านอัลกอริทึม กรองข้อมูลต่าง ๆ มากมาย ทำให้ข้อมูลมาถึงช้าไป รวมถึงโฆษณาเยอะด้วย

เว็บไซต์ คือสื่อนำเสนอข้อมูลบนเครื่องคอมพิวเตอร์ หรือคือการรวบรวม หน้าเว็บเพจหลายหน้า ซึ่งเชื่อมโยงกันผ่านทางไฮเปอร์ลิงก์ ซึ่งต้องเปิดด้วยโปรแกรมเฉพาะทางที่เรียกว่า **Web Browser** โดยถูกจัดเก็บไว้ในเว็บบราวเซอร์ และเว็บไซต์นั้นถูกสร้างขึ้นด้วยภาษาทางคอมพิวเตอร์ที่เรียกว่า **HTML (Hyper Text Markup Language)** และได้มีการพัฒนาและนำภาษาอื่น ๆ เข้ามาช่วยด้วย เพื่อให้มีความสามารถมากขึ้น เช่น **PHP , SQL , Java** ฯลฯ

เว็บไซต์ นั้นมีคำศัพท์เฉพาะทางหลายคำ เช่น เว็บเพจ (web page) และ โฮมเพจ (home page) เป็นต้น ปัจจุบันการออกแบบเว็บไซต์ไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไป เนื่องจากมีเครื่องมือในการออกแบบเว็บไซต์ให้เลือกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นโปรแกรมสำเร็จรูป หรือแม้กระทั่ง **CMS (Content Management System)** อย่าง **joomla, wordpress, drupal** เป็นต้น

โดยเว็บไซต์นั้นมีไว้เพื่อแสดงข้อมูลที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ทำเว็บไซต์นั้น ๆ เช่น แสดงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ, ข้อมูลบริษัท, ขายสินค้า เป็นต้น

๓.๑.๓ เทคโนโลยีสารสนเทศกับการเผยแผ่พุทธศาสนา^๒

ในปัจจุบัน การสื่อสารมีการพัฒนาไปถึงระดับเครือข่ายทั่วโลก (**Internet**) การส่งข้อมูลไปทั่วโลกอย่างไร้พรมแดน แต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยสื่อทางสารสนเทศโดยเฉพาะทางเอกสาร หนังสือต่าง ๆ ยังจำเป็นต้องใช้เป็นหลัก เพราะให้ประโยชน์แบบประโยชน์สูง ประหยัดสุด ทั้งยังเป็นหลักฐานเก็บรักษาไว้ได้ในระยะเวลานาน เหมาะแก่ผู้ศึกษา (ผู้รับข้อมูล สารสนเทศ) และสะดวกในการผลิต การเผยแผ่ได้อย่างกว้างไกลมากยิ่งขึ้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตเข้าถึงคนได้เป็นจำนวนมาก และในวงกว้าง แต่ประชาชนบางคนยังมองพระสงฆ์ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่นำสงสัยว่า อาจจะไม่ใช้ในการจัดทำเนื้อหาทางศาสนาอย่างเดียว พระสงฆ์บางกลุ่มหากไม่มีกฎระเบียบในการใช้อินเทอร์เน็ต อาจจะทำให้เกิดความเสียหายได้ง่าย ดังนั้น คณะสงฆ์ควรมีองค์กรสนับสนุน ควบคุมดูแล

^๒ พจนารถ สุพรรณกุล, “การเผยแผ่พระพุทธศาสนากับเทคโนโลยีสารสนเทศ”, **บทความ**, (๒๐ กันยายน ๒๕๕๓), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/106-2014-09-20-08-27-56> [๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].

การใช้อินเทอร์เน็ต เพราะมีแนวโน้มว่าวัดต่าง ๆ จะเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาทางอินเทอร์เน็ตมากขึ้น เพราะจำนวนเว็บไซต์ของวัดเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน โดยในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ มี ๗๐๙ เว็บไซต์ แต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ พบว่ามีถึง ๑,๐๒๖ เว็บไซต์

โลกยุคปัจจุบัน เทคโนโลยีสารสนเทศและระบบอินเทอร์เน็ตจะเป็นปัจจัยสำคัญของการศึกษาในอนาคต มนุษย์ในโลกปัจจุบันจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ต้องการพึ่งพาเทคโนโลยีในการดำเนินชีวิต ในการทำงานและสนองความต้องการเพื่อให้ได้มาซึ่งความสุข แม้คำสอนทางศาสนาบางอย่างก็พยายามตีความและอธิบายด้วยเทคโนโลยี มีนักคิดบางท่านพยายามอธิบายหลักคำสอนในพระพุทธรูปศาสนา เพื่อให้เชื่อมโยงกับโลก แห่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีการตีความให้เข้ายุคสมัยของอนุช อภากิรม เรื่องเทคโนโลยีกับสวรรค์ ความว่า “ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีปัจจุบันสามารถสร้างสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สำหรับผู้คนในโลกได้แล้ว เช่น อานุภาพของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ได้แก่อาวุธสายฟ้าซึ่งเป็นอาวุธประจำตัว มีอานุภาพทำลายล้างสูงและมีรัศมีทำการไกล อาจเทียบได้กับปืนไฟ เครื่องบินรบ ชีปนาวุธ และอาวุธนิวเคลียร์ สวรรค์อันสวยงามทั้งหลายดูได้จากสตรีที่แต่งกายด้วยพัศตราภรณ์อันหรูหรา ซึ่งพบได้ในงานสังสรรค์ และสามารถเห็นตัวอย่างได้จากแฟชั่นโชว์เป็นต้น”

สังคมเทคโนโลยี ในยุคปัจจุบันเราปฏิเสธกันไม่ได้ว่าเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้สังคมต้องสัมพันธ์กับเทคโนโลยี ทำให้โลกต้องมีสถานะที่แปรเปลี่ยนไป สังคมโลกเปลี่ยนจากสังคมเกษตรอุตสาหกรรม มาเป็นสังคมแห่งข้อมูลสารสนเทศ ทำให้คนทั่วโลกติดต่อกันได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น ยุคสมัยนี้เราพูดได้แน่หนึ่งว่าเป็นยุคของเทคโนโลยี ความจริงนั้นยุคนี้มีชื่อเรียกกันหลายอย่าง จะเรียกอย่างไรก็แล้วแต่ จะเน้นให้อะไรเป็นสิ่งที่แสดงถึง ความเจริญที่สำคัญของยุค แต่ไม่ว่าจะเรียกเป็นยุคอุตสาหกรรมก็ดีเป็นยุคอวกาศก็ดีหรือ จะเป็นยุคที่กำลังมีศัพทขึ้นมาใหม่ว่ายุคสารสนเทศ คือ ยุคข่าวสารข้อมูล

ขณะที่ข้อมูลข่าวสารทางจิตนิยมแทบจะไม่มีสภาพทั่วไปในโลกปัจจุบันนี้ ข่าวสารข้อมูลมีอิทธิพลอย่างกว้างขวางและมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ส่งผลให้ข้อมูลและข่าวสารแพร่กระจายไปในเวลาอันรวดเร็ว ครอบคลุมไปทั่วโลก ทำให้โลกแคบลงเหมือนเป็นชุมชนเดียวกันเป็นหมู่บ้าน (global village) การเชื่อมโยงด้านสารสนเทศเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างโอกาสทางการศึกษา และการพัฒนาตนเองทำให้เข้าถึงแหล่งความรู้ที่ต้องการได้มากขึ้น เป็นระบบการเรียนรู้ที่เปิดกว้าง ไม่จำกัดเวลา สถานที่ และเข้าถึงผู้คนได้มากที่สุด ดังนั้น ควรตระหนักถึงความสำคัญของการใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

อินเทอร์เน็ตถูกใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วโลก มีเว็บไซต์ต่าง ๆ มากมาย และทางการเผยแพร่ ธรรมะผ่านทางอินเทอร์เน็ตจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งชาวต่างชาติที่สนใจศึกษาศาสนา

พุทธก็มี มากยิ่งขึ้นตามมาด้วย และมีเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นชุมชนเมืองแห่งใหม่ของโลก เป็นชุมชนของคนทั่วโลก เป็นช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ไม่จำกัดพรมแดน ไม่จำกัดสถานที่และไม่จำกัดเวลา การกระจายข้อมูลข่าวสารในระบบอินเทอร์เน็ตมีค่าใช้จ่ายต่ำที่สุด เมื่อเทียบกับช่องทางอื่น ๆ เช่น สื่อโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น นอกจากนี้ สื่ออินเทอร์เน็ตยังสามารถนำเสนอได้ทั้งข้อความ ภาพ เสียง วิดีโอ และสามารถสนทนาโต้ตอบกับผู้ชมได้ด้วย เหตุนี้เององค์กรต่าง ๆ ทั่วโลกจึงหันมาใช้บริการอินเทอร์เน็ตจำนวนมาก จากข้อมูลของ **Internet World Stats Usage and Population Statistics** รายงานว่า จากประชากรทั่วโลก จำนวน ๖,๗๑๐,๐๒๙,๐๗๐ คน มีผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตมากถึง ๒๐,๗๘๓,๔๑๙ คน มีจำนวนผู้ใช้เพิ่มมากขึ้นจากปี พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๕๑ จำนวน ๓๔๒.๒% และนับวันยังมีผู้ใช้งาน อินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมีการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือนี้ให้เกิดประโยชน์ในการเผยแผ่พุทธศาสนา เพราะหากจะใช้วิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเดิมอาจเข้าไม่ถึงสังคมยุคใหม่หรือคนรุ่นใหม่ก็เป็นได้ เพราะสังคมสมัยปัจจุบัน ประชาชนไม่ค่อยมีเวลาไปปฏิบัติธรรม ฟังเทศน์หรือศึกษาพระธรรมคำสอนที่วัดเหมือนสมัยอดีตที่ผ่านมา การเผยแผ่พระธรรมคำสอนผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถทำให้เข้าถึงประชาชนได้ง่ายและกว้างขวางมากที่สุด ไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ผู้ใช้อยู่ที่ไหนเวลาใดก็สามารถที่จะเข้าไปศึกษาพระธรรมคำสอนได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นที่ทำงาน ที่บ้าน หรืออยู่ในต่างประเทศก็ตาม

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้สรุปสังคมไทยมีความสัมพันธ์กับเทคโนโลยีด้านข่าวสารข้อมูลหรือตัวข่าวสารข้อมูลได้เป็น ๔ ประเภทคือ^๓

๑) พวกตื่นเต็น คนกลุ่มนี้คิดว่าเรานี้ทันสมัยได้เสพข่าวสารที่ใหม่ๆ แปลก ๆ มีของใหม่ ๆ เข้ามาเราได้บริโภค แต่สัมผัสกับข่าวสารและเรื่องราวต่าง ๆ อย่างผิวเผิน เรียกว่าตกอยู่ในกระแส ถูกกระแสพัดพาไหลไปเรื่อย ๆ ไม่เป็นตัวของตัวเอง

๒) พวกตามทัน คนพวกนี้ก็ภูมิใจว่าเรานี้เก่ง ข่าวเกิดที่ไหน ๆ รู้หมดแผ่นดินไหวเกิดอีโบล่าอะไรที่ไหนรู้ทั้งหมด ตามทันแต่ไม่รู้ทันพวกนี้เยอะ รู้ตามข่าว แต่ไม่เข้าถึงความจริงของมัน

๓) พวกรู้ทัน ในกลุ่มนี้นอกจากตามทันแล้ว ยังรู้เข้าใจ เท่าทันมันด้วย ว่ามันเป็นมาอย่างไร มีคุณมีโทษ มีข้อดีข้อเสียอย่างไร จะมีทำอย่างไร ให้ได้ประโยชน์โดยไม่ถูกครอบงำ

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ไอที ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ:พิมพ์มณฑลธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๔๔.

๔) พวกอยู่เหนื้อมัน เป็นกลุ่มคนที่อยู่เหนือกระแส จึงจะสามารถจัดการกับกระแสได้ เป็นผู้สามารถใช้การเปลี่ยนแปลงให้เป็นประโยชน์ และเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีความสัมพันธ์กับข่าวสารข้อมูลแบบเป็นนาย เป็นผู้จัดการ เป็นผู้ใช้น้อยอย่างแท้จริง

พระสงฆ์ก็หลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธการเสพเทคโนโลยีไม่ได้ แต่เมื่อต้องเป็นผู้เสพจะเสพอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะรู้เท่าทันและอยู่เหนือเทคโนโลยีได้ สาระสำคัญจึงอยู่ที่การศึกษาค้นคว้าเพื่อให้รู้เท่าทันเพื่อรักษาคำสอนของ พระพุทธศาสนาไว้และนำเสนอข้อเท็จจริงให้สังคมได้รับรู้ คำสอนของพระพุทธศาสนาที่ใกล้เคียงกับเรื่องของเทคโนโลยีน่าจะเทียบได้กับ เรื่องอิทธิปาฏิหารย

๓.๑.๔ บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ

นับว่าเป็นเรื่องที่น่าคิดว่าเมื่อนักคิดจากโลกตะวันตกมองความสุขจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่ปัญหาของคณะสงฆ์มีได้อยู่ที่ศาสนธรรม เพราะถึงอย่างไรก็คงไม่เลือนหายไปผสมอยู่ในศาสตร์อื่น ในอนาคตผู้ที่รู้ธรรมะจะเป็นชาวบ้านมากกว่าพระ ดังที่ในปัจจุบันนักพุทธธรรมะ นักเขียนด้านพระพุทธศาสนามีมากกว่าพระภิกษุ โดยเฉพาะในประเทศไทยพระที่ทำหน้าที่อธิบายธรรมะให้กับคนรุ่นใหม่ได้เริ่มมีน้อยลง ปัญหาของคณะสงฆ์จึงอยู่ที่ศาสนบุคคลและวิธีการเผยแผ่ แม้พระพุทธเจ้าจะวางหลักไว้ในกาลสงสาวกไปเผยแผ่ครั้งแรกว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธิ์”^๕ ปัจจุบันมีจำนวนพระบวชมากขึ้น แต่มีพระที่บวชไม่สึกอยู่ในพระพุทธศาสนาน้อยลง คนส่วนมากนิยมบวชระยะสั้น เพราะเงื่อนไขของภาระงาน ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์มีคนเรียนน้อยลง ในอนาคตจะมีเปรียญธรรม ๙ ประโยค น้อยลง หากคณะสงฆ์ไม่ปรับเปลี่ยน เพราะในปัจจุบันมหาวิทยาลัยต่างๆเปิดโอกาสให้พระเข้าศึกษาได้ และเรียนแล้วมีโอกาสจบมากกว่าเรียนบาลี พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลต้องเดินทางไปหาศาสนิกแล้วแสดงธรรม ข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือพระพุทธเจ้าทรงพักอยู่จำพรรษาเพียงสามเดือน ที่เหลืออีกเก้าเดือนได้เที่ยวจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อแสดงธรรม แต่ปัจจุบันพระสงฆ์พักอยู่ประจำในวัดแห่งเดียวติดต่อกันตลอดปี มิได้เดินทางจาริกไปหาศาสนิก แต่รอให้ศาสนิกเข้ามาหา จึงสวนทางกับบทบาทที่พระพุทธเจ้าทรงประทานไว้ องค์การสงฆ์จึงควรจะต้องมีพระสงฆ์ที่ศึกษาและพัฒนาในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้มากขึ้น จะได้นำไป

^๕ พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน, **บทความวิชาการ**, (๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.cybervanaram.net/2009-12-17-14-43-37-13/34-2010-02-19-14-05-55?start=3> ๒ ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑].

^๕ วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๓๒.

เผยแผ่ให้กับคนรุ่นใหม่ได้ เพราะพูดภาษาเดียวกัน หากไม่เดินทางไปด้วยกายก็สามารถอาศัยความเจริญทางเทคโนโลยีเผยแผ่ธรรมผ่านอินเทอร์เน็ตหรือช่องทางอื่น ๆ ซึ่งปัจจุบันมีวัดหลายแห่งทำงานด้านนี้ได้อย่างได้ผลเช่นหลวงตาตอทคอม แห่งวัดป่าบ้านตาด เป็นต้น

เพราะเราอยู่ในยุคสมัยของดิจิทัล (ยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ) ที่ทุกประเทศต่างติดต่อสื่อสารด้วยเทคโนโลยี และระบบโทรคมนาคมอันทันสมัย คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องรับเอาไว้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สมาร์ทโฟนและดิจิทัล ได้เข้าครอบงำชีวิตและจิตใจของผู้คนทั่วโลก

โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชาวพุทธที่ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก อันส่งผลสะท้อนต่อความเลื่อมใสศรัทธาที่ชาวพุทธมีต่อพระพุทธศาสนา เป็นเหตุทำให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติธรรมลดน้อยถอยลงและมีแนวโน้มที่น่าสะพรึงกลัวว่าเทคโนโลยีอันทันสมัยเหล่านั้นจะกัดกร่อนและทำลายชีวิตตลอดจนวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธจนสูญสิ้นไปในที่สุด

๓.๑.๕ สรุป

ดังนั้น เทคโนโลยีสารสนเทศ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางไปทั่วโลก ภายใต้บริบทและแนวโน้มของประชากรโลกที่จะใช้ชีวิตในโลกออนไลน์หรืออินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผ่านเครื่องมือต่าง ๆ ทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์เคลื่อนที่ ดังนั้น ประเทศไทยควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก แต่การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าว ต้องเป็นไปอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งไม่เป็นการบิดเบือนพระธรรมคำสอนของ พระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก

๓.๒ การสื่อสารพุทธธรรมในยุคโลกาภิวัตน์

การสื่อสารมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต้องมีการอาศัยการสื่อสารเป็นปัจจัยหลัก จึงทำให้มีการสื่อสารมีความสำคัญต่อหน้าที่สำหรับครูผู้สอนและผู้เกี่ยวข้อง กับกระบวนการเรียนการสอนทั้งสิ้น ส่วนการสื่อสาร หมายถึง กระบวนการส่งข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งมีผลทำให้เข้าใจและมีความรู้สึกร่วมกันในกระบวนการสื่อสาร

๓.๒.๑ ความหมายของ “กระบวนการสื่อสาร”

ชาลีสา มากแผ่นทอง^๖ ได้กล่าวไว้ว่า “กระบวนการสื่อสาร” หมายถึง เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร มีขั้นตอนดังนี้ ๑) การคิด (Ideating) ๒) การรับเข้า (Encoding) ๓) การถ่ายทอดสด (Trasmitting) ๔) การรับ (Receiving) ๕) การส่งออก (Decoding) ๖) การปฏิบัติ (Acting)

ชฎานิชฐ์ อรรถบดี^๗ กล่าวไว้ว่า “กระบวนการสื่อสาร” หมายถึง การสื่อสารถ่ายทอดเนื้อหาและความรู้สึกนึกคิดประกอบด้วย ผู้ส่งเนื้อหา สารระ สื่อช่องทางและผู้รับสารมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ จึงมีจุดประสงค์เดียวกัน

๓.๒.๒ ความหมายของการสื่อสารพุทธธรรม

การใช้รหัสสื่อสาร เป็นการนำเสนอเนื้อหาและจัดเรียงลำดับความสำคัญของสารนั้น ๆ และมีความแตกต่างกันในของตัวสารที่เสนอแก่ผู้ฟัง ด้านในการช่องทางสื่อสาร มีการพบปะกับทางด้านนักวิชาการเพื่อเสนอความคิดเห็นและสังเกตสภาพสิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้เหมาะสมเพื่อนำเสนอการสื่อสารพุทธธรรมเข้าถึงผู้รับสารได้ และเมื่อผู้รับสารให้การยอมรับบทบาทฐานะนักวิชาการที่ให้ความรู้ จึงมีการนิมนต์ไปแสดงพระธรรมในสถานที่ต่าง ๆ จึงทำให้ผู้รับสารยอมรับว่าท่านรู้จักวิธีการประยุกต์หลักพุทธธรรมให้เข้ากับยุคสมัยใหม่เป็นต้น

๓.๒.๓ ความสำคัญของการสื่อสารพุทธธรรม

การสื่อสาร เป็นกระบวนการหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกตินิสัยของมนุษย์ และมีความเกี่ยวข้องต่อการดำเนินชีวิตของทุกคน ล้วนต้องอาศัยในการสื่อสารเป็นเครื่องมือไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ โดยการพัฒนาการสื่อสารตั้งแต่สมัยโบราณ ทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน ให้มีการพัฒนามากยิ่งขึ้นจนกระทั่งปัจจุบันได้จากความพยายามของมนุษย์ที่คิดค้นเครื่องมือในการสื่อสารต่าง ๆ ให้ทันสมัยและเข้าถึงได้ง่าย คือระบบดิจิทัล ที่ปัจจุบันพระสงฆ์ได้นำพุทธธรรมมาใช้ในการสื่อสารในยุคปัจจุบันเพื่อให้เข้าถึงบุคคลได้ง่าย จึงทำให้การสื่อสารยังมีความสำคัญต่อบุคคลทั่วไปในสังคมมากขึ้น หากสังคมไหนขาดความรู้ความเข้าใจในการสื่อสาร ไม่สามารถในการถ่ายทอดความรู้ได้^๘

^๖ ชาลีสา มากแผ่นทอง, ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๓๐.

^๗ ชฎานิชฐ์ อรรถบดี, บทบาทและความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.gotoknow.org/posts/32049>, [๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๖].

^๘ พระจักรพงษ์ วิสุทธสีโล, การใช้เทคโนโลยีกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธีระฟิล์ม และไซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๓๓.

๓.๒.๔ กระบวนการสื่อสารพุทธธรรม

เป็นสิ่งที่จำเป็นและต้องมีความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎี หลักแนวคิด หัวข้อธรรม และการสื่อสารให้ถูกต้องตามกระบวนการเพื่อให้เกิดประสิทธิผล จึงต้องทำความเข้าใจในองค์ประกอบของการสื่อสารพุทธธรรม ซึ่งประกอบด้วยดังนี้^๙

๑) ผู้ส่งสาร (Source) กล่าวว่า กลุ่มบุคคลผู้เริ่มต้นส่งสารไปให้อีกบุคคลหนึ่ง หรือเป็นผู้ส่งสารผ่านช่องทางหนึ่งไปยังผู้รับสาร ดังนั้นพฤติกรรมการสื่อสารจากภายใน เพื่อจะให้ผู้รับสารด้วยรูปแบบใดก็ตามมีผลเป็นอย่างไร และผู้ส่งสารนั้นมีความสำคัญในการนำไปเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของตน

๒) สาร (Message) หมายถึง เรื่องราวที่แสดงออกโดยใช้ภาษาหรือสัญลักษณ์ใด ๆ ก็ตามที่สามารถทำให้เกิดความรู้ร่วมกันได้ หรือเป็นสาระเกิดขึ้นต่อเมื่อผู้ส่งสารเกิดความคิดที่จะถ่ายทอดความรู้นั้นไปสู่การรับรู้ของผู้อื่น (ผู้รับสาร) หรือสารนี้อาจจะเป็นทั้งคำพูด รูปภาพ ตัวหนังสือ เครื่องหมาย และกิริยาท่าทางต่าง ๆ

๓) สื่อ คือ สิ่งที่ทำหน้าที่นำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร อาจจะเป็นวจนภาษา หรืออวจนภาษาก็ได้ ซึ่งสื่อนี้มีบทบาทในการเป็นตัวกลางให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารติดต่อกันได้โดยสื่อที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสาร

๔) ผู้รับสาร หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลผู้รับข้อมูล ความคิด ความรู้สึก ฯลฯ ที่ผู้ส่งสารส่งมา โดยสามารถกำหนดรู้และเข้าใจความหมาย เนื้อหาของสารไม่ว่าจะเป็นวจนภาษา หรืออวจนภาษา นอกจากนี้ผู้รับ สารยังสามารถเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ส่งสารได้ในกรณีที่ผู้รับสารมีปฏิกิริยาตอบสนองกลับไปสู่ผู้ส่งสาร

๓.๒.๕ รูปแบบของผู้ที่ส่งสารตามแนวแห่งพุทธธรรม^{๑๐}

รูปแบบของผู้ส่งสาร หรือนักเผยแผ่ ต้องมีคุณสมบัติตามหลักพุทธธรรม โดยใช้หัวข้อธรรม คือ สัมปยุตธรรม ๗ ประการ คือ

๑) ธัมมัญญูตา คือ รู้จักเหตุ ผู้ส่งสารนั้นจะต้องเข้าใจหลักพุทธธรรม และหัวข้อธรรม ในเชิงทั้งทฤษฎี และปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของบุคคลผู้ส่งสาร

^๙ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแผ่พระพุทธศาสนายุคปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๗๘.

^{๑๐} นิษฐา หรุ่นเกษม, จับตาดู รู้ให้เท่าทันสื่อ และสังคมออนไลน์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๗๘.

๒) อุตัตถ์ญญา คือ รู้จักผล ของเนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่จะนำพุทธธรรมในเรื่องนั้น ๆ ส่งไปถึงผู้รับสารที่แน่นอน และชัดเจน

๓) อุตัตถ์ญญา คือ รู้จักตนเอง หรือรู้ว่าตนคือใคร และมีความพร้อมอย่างไรในการจะเป็นผู้ส่งสารไปหาผู้รับสาร

๔) มัตถ์ญญา คือ รู้จักประมาณ เช่นการสื่อสารในช่องทางมากเกินไป หรือน้อยเกินไป ให้พอดี เรียกว่า การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (Frequency)

๕) กาลัญญา คือ รู้จักเวลาในการส่งสารให้กับผู้รับสาร ว่าเวลาไหนผู้รับสารควร จะเหมาะในการฟังสารนั้น

๖) ปริสัจญญา คือ รู้จักชุมชน หรือ รู้จักสังคม การที่บุคคลผู้ส่งสารไปหาผู้รับสาร ต้องรู้ว่า เป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่ หรือเป็นคนชรา

๗) บุคคลปโรปริญญา คือ รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังนั้นผู้ส่งสารต้อง รู้จริต และอัธยาศัยของแต่ละบุคคลที่เป็นผู้รับสารว่ามีความแตกต่างด้านต่าง ๆ อย่างไร

สรุปแล้วผู้ส่งสารต้องมีคุณสมบัติ คือ รู้จริง รู้จักกาลเทศะ หรือบริบทในแต่ละพื้นที่ในการ ที่จะสื่อสารออกไปหาผู้รับสาร และยังมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่เป็นในทางก่อประโยชน์แก่ผู้รับ สารในสังคมนั้นด้วย และต้องมีความรับผิดชอบในการสื่อสารของตน ดังนั้นแนวทางการปฏิบัติของผู้ ส่งสารจึงต้องนำเสนอเนื้อหาสาระที่ดี และทำให้ชีวิตดีขึ้น มีความสุข นำไปสู่การแก้ปัญหา และเป็น ประโยชน์ไม่ก่อให้เกิดโทษต่าง ๆ ส่วนแนวทางผู้ปฏิบัติในการส่งสาร คือทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรแก่ ผู้รับสาร ผู้ส่งสารจึงจำเป็นต้องมีการปฏิบัติชอบฝึกฝนตนเองตามแนวหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา รวมถึงต้องมีเมตตาจิตโดยแยบคาย ในการพิจารณาว่าสิ่งใดควรทำการสื่อสารอย่างไร

พุทธธรรม คือความจริงอันดำรงอยู่โดยธรรมชาติซึ่งพระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบและนำมา สอนผู้คนในยุคสมัยของท่าน แล้วคำสอนเหล่านี้ได้รับการบันทึกไว้และสืบทอดโดยสาวกรุ่นต่าง ๆ มา จนถึงปัจจุบัน ซึ่งพุทธธรรมมีจุดเน้นอยู่ที่ความจริงเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ มุ่งทำความเข้าใจความทุกข์ เหตุที่มาแห่งทุกข์ การดับไปของทุกข์และหนทางแห่งการดับทุกข์ ทั้งยังเป็นการสำรวจชีวิตจากด้านใน โดยถือว่าจิตเป็นต้นทางของปัญหา ดังนั้นกระบวนการแก้ปัญหาจึงเน้นที่การชำระจิตให้สะอาด หรือการข้ามพ้นจิตที่ปรุงแต่ง (และยึดถือในตัวตน) ไปสู่จิตบริสุทธิ์ อันมีธรรมชาติเป็นความว่าง (สุญญตา)

ในยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งดูจะมีอะไรหลายอย่างที่สวนทางกับคำสอนของพระพุทธองค์ ขณะเดียวกันก็เป็นยุคสมัยที่เปิดพื้นที่ให้กับการเผยแพร่พุทธธรรมอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ทั้งนี้เนื่องจากโลกาภิวัตน์เป็นปรากฏการณ์หลายมิติ เป็นทั้งตัวก่อปัญหาใหม่ ๆ และเปิดโอกาสในการแก้ปัญหาเก่า ๆ อยู่ในเวลาเดียวกัน

โลกาภิวัตน์ คือยุคสมัยที่โลกถูกย่อส่วนให้เล็กลงและหมุนเร็วขึ้นด้วย เทคโนโลยีการสื่อสาร มนุษย์จากทุกซอกมุมโลกสามารถติดต่อกันได้ รับรู้ความเป็นไปของกันและกันได้ โดยก้าวข้ามทั้งพื้นที่และกาลเวลา และพลังขับเคลื่อนใหญ่โตที่สุดของกระแสโลกาภิวัตน์ คือระบบทุนนิยมโลก ซึ่งมีลักษณะข้ามชาติข้ามพรมแดนระหว่างประเทศ และมีพลังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม มนุษย์กับโลกทางกายภาพ และระหว่างมนุษย์กับตัวเอง ทั้งนี้ ทุนนิยมโลก และกระแสวัฒนธรรมเสรีในยุคโลกาภิวัตน์ก็มีด้านที่ช่วยปลดปล่อยพันธนาการเก่า ๆ อยู่ด้วยเช่นกัน แต่ผลรวมของโลกาภิวัตน์ในประเทศไทย ทำให้เกิดพื้นที่ที่กว้างขึ้นมาอย่างใหญ่หลวงในด้านวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ผู้คนจำนวนมหาศาล โดยเฉพาะเยาวชนและคนชั้นกลาง ได้ถูกหล่อหลอมด้วยระบบการค้าเสรี ระบบข่าวสารเสรีให้ติดหม่อมอยู่กับวิถีชีวิตแบบวัตถุนิยม บริโภคนิยม และปัจเจกชนนิยมแบบสุดขั้ว ซึ่งกลายเป็นบ่อทุกข์บ่อใหม่ ที่ยังหาทางปายปิ้นขึ้นมาไม่ได้ ผู้คนดำรงชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยว อ้างว้าง แยกแยกทั้งจากตัวเองและผู้อื่น อีกทั้งขัดแย้งกับความจริงของเอกภพ กลายเป็นปัจเจกชนที่ล่องลอยไร้รากไร้สังกัด คุกคามนอกเหมือนจะเปี่ยมล้นไปด้วยอิสรภาพและความสมบูรณ์พูนสุข แต่ลึก ๆ แล้วข้างในเต็มไปด้วยความว่างเปล่า อ่อนแอและอับจน

จริงอยู่ปัญหาในยุคโลกาภิวัตน์นั้นมีมากมายหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสงครามที่ไร้ขอบเขต ความยากจน ความรุนแรงทางสังคม มลภาวะ การพังพินาศของสิ่งแวดล้อม หรือความแปรปรวนของดินฟ้า อากาศอันเนื่องมาจากพฤติกรรมทำลายโลก แต่ถ้าเราสืบค้นไปถึงต้นตอของปัญหาร้ายแรงเหล่านั้นก็จะพบว่ามันมีที่มาจากจิตใจที่ไม่สมดุลของมนุษย์เอง

ดังนั้น การกอบกู้จิตวิญญาณหรือสร้างสันติสุขให้บังเกิดในดวงจิตของผู้คนอาจจะทำโดยวิถีทางการเมืองล้วน ๆ ไม่ได้ แม้ว่าการปฏิรูปการเมืองและเศรษฐกิจให้เกิดความเป็นธรรมมากขึ้นจะยังคงเป็นความจำเป็นต่อเนื่อง กระทั่งอาจจะมีส่วนเกื้อกูลวิถีชีวิตที่สมดุลก็ตาม ปัญหาระดับมูลฐานที่สุดของคนในยุคโลกาภิวัตน์ คือดิ้นรนออกจากการครอบงำของโครงสร้างอำนาจและวัฒนธรรมที่รวมศูนย์และกดทับได้ค่อนข้างสำเร็จ หรือหลุดจากพันธนาการมาได้ในระดับหนึ่ง แต่น่าเสียดายตรงที่มติดักบ่ออยู่ในการครอบงำตนเอง ดังนั้นอิสรภาพที่ได้มาจึงไม่ครบถ้วนสมบูรณ์

การถ่วงดุลด้านมืดของยุคโลกาภิวัตน์ จะทำได้ก็โดยการกอบกู้สติสัมปชัญญะของผู้ตกเป็นเหยื่อเท่านั้น ซึ่งสามารถดำเนินการได้ทั้งในระดับบุคคล และเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคม หรือเป็นทั้งสองอย่างประสานกัน ปัญหาที่มนุษย์โลกาภิวัตน์เผชิญอยู่เป็นปัญหาในระดับจิตวิญญาณ ดังนั้นจึงมี

ความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องฟังฟังพุทธธรรม เพราะพุทธธรรมเป็นคำสอนที่พุ่งเป้าสู่การปลดปล่อยบุคคลออกจากกรรมเมตตัวเองเป็นสำคัญ ซึ่งตรงกับประเด็นหลัก ๆ ที่พระพุทธองค์เคยค้นคว้าและหาคำตอบมาก่อน ในสถานการณ์เช่นนี้การเชิญพุทธธรรมไปเกาะเกี่ยวกับพลังสร้างสรรค์ที่มีอยู่จึงไม่ใช่เรื่องเพ้อฝัน โอกาสมีอยู่จริงและเป็นรูปธรรม

อีกทั้งโลกาภิวัตน์มิได้มีแต่ด้านลบอย่างเดียว หากยังมีด้านบวกที่เอื้อต่อการเผยแผ่พุทธธรรมและการปฏิบัติธรรมด้วย เราต้องอาศัยด้านบวกของโลกาภิวัตน์ อันประกอบด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารความเพียบพร้อมด้วยเงื่อนไขทางวัตถุสำหรับเกื้อหนุนการทำงานและการใช้ชีวิต จิตสำนึกที่ข้ามพรมแดนไปเชื่อมโยงกันในหมู่มนุษย์ และเสรีภาพในการสร้างสรรค์ปัจเจกภาพของปัจเจกบุคคล มาช่วยลดทอนด้านมืด ซึ่งในการเคลื่อนไหวทิศทางนี้ เราสามารถส่งทอดข่าวสารทางเลือกให้เพื่อนมนุษย์ได้สะดวกกว่าเดิมมากและเรามีคลังทางปัญญาของพุทธธรรมเก็บไว้อย่างล้นเหลือ แม้ว่าที่ผ่านมาคนจำนวนมากยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ข้อได้เปรียบตรงนี้ก็ก็ตาม

การศึกษาพุทธธรรมในยุคโลกาภิวัตน์จึงมีลักษณะแตกต่างสมัยจารีตประเพณีคือเป็นการศึกษาและปฏิบัตินอกวัดมากขึ้น ทั้งยังมีการตีความอิสระโดยปัจเจกบุคคลมากขึ้น ได้รับการยอมรับนับถือโดยประชาชนในประเทศที่ไม่ได้มีพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในซีกโลกตะวันตก มีลักษณะบูรณาการระหว่างนิกายมากขึ้น มีการนำไปเทียบเคียงและเกี่ยวโยงกับองค์ความรู้แบบอื่นมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับวิทยาศาสตร์ และสำนักคิดทางจิตวิญญาณต่าง ๆ

พุทธธรรมในยุคโลกาภิวัตน์นั้นได้ถูกบรรจุไว้ในหีบห่อที่สมสมัยอยู่พอสมควรเข้าถึงง่ายขึ้นเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางมากขึ้น และสอดคล้องกับวิถีชีวิตผู้คนในยุคตลาดเสรีอยู่ไม่น้อย ดังนั้นการเชิญพุทธธรรมมาเป็นที่พักของคนในยุคนี้จึงมีความเป็นไปได้อย่างยิ่ง

๓.๓ ผลกระทบของเทคโนโลยีและสารสนเทศ

ประชากรส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือพุทธศาสนา วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันและใกล้ชิดกับพุทธศาสนามาตั้งแต่ครั้งบรรพกาล เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องที่คนไทยให้ความศรัทธาและนับถืออย่างมาก แต่ถึงกระนั้นข่าวสารที่ไม่สร้างสรรค์ทางด้านพุทธศาสนาก็กลับถูกนำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องแทบไม่แตกต่างกับประเด็นทางสังคมอื่นๆ และดูเหมือนข่าวสารที่ไม่สร้างสรรค์ด้านพุทธศาสนาจะอยู่ในกระแสเป็นเวลายาวนาน อาจเพราะพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนและอ่อนไหวง่ายต่อคนไทย การหยิบยกเรื่องพุทธศาสนาที่ไม่สร้างสรรค์มานำเสนอจึงเป็นที่สนใจของสังคมหรืออาจจะเรียกว่าเรื่องราวด้านลบของพุทธศาสนา นั้น สื่อมวลชนสามารถ “ขายข่าว” ได้และสามารถนำเสนอได้อย่างต่อเนื่องในขณะที่เดียวกันข่าวสาร เชิงสร้างสรรค์ด้านพุทธศาสนากลับมีพื้นที่ในการนำเสนอไม่มากนักจึงมีคำพูดที่กล่าวเปรียบเปรย ว่า “ข่าวร้ายลงฟรี ข่าวดีเสียตังค์”

เมื่อมีการเผยแพร่ข่าวสารที่ไม่สร้างสรรค์ด้านพุทธศาสนาเหล่านี้ซ้ำ ๆ เป็นเวลายาวนาน^{๑๑} อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ ได้กล่าวถึงผลกระทบของสื่อมวลชนว่าอาจก่อให้เกิดผลกระทบที่สื่อตั้งเป้าหมายไว้ (intended consequence) หรือไม่ได้ตั้งใจ (unintended consequence) ในระดับปัจเจกบุคคล ได้แก่ ด้านความนึกคิด (cognition) เช่น ความรู้ (knowledge) และความเห็น (opinion) ด้านความรู้สึก (affection) เช่นทัศนคติซึ่งหมายถึงความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งใด สิ่งหนึ่ง และด้านพฤติกรรม (behavior) และอาจเกิดผลกระทบในระดับสถาบันทางสังคม เช่น การเสนอข่าวในเชิงลบเกี่ยวกับพระสงฆ์บ่อบ่อย ๆ ทำให้สถาบันศาสนาได้รับผลกระทบจนอาจนำไปสู่ การปฏิรูปสถาบันสงฆ์ เมื่อเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทำให้การสื่อสารออนไลน์แพร่กระจายข่าวสารที่ไม่สร้างสรรค์ด้านพุทธศาสนาไปอย่างรวดเร็ว จึงอาจก่อให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อพุทธศาสนาและลดทอนความศรัทธาของผู้รับสารลงได้โดยเฉพาะผู้รับสารที่เป็นคนรุ่นใหม่ที่เรานิยามกันว่าเป็น

๓.๓.๑ กลุ่มเด็ก Gen Y และ Gen Z

กลุ่ม Generation Y (Gen Y) และ Generation Z (Gen Z) ถือเป็นกลุ่มผู้รับสารและเป็นคนรุ่นใหม่ที่กำลังเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมไทยสู่อนาคต ในภาพรวม Generation Y หรือ Y Generation หรือ Gen-Y หรือ Why Generation เป็นผู้ที่เกิดในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๓ - ๒๕๓๗ (ค.ศ. ๑๙๘๐ - ๑๙๙๔) เป็นกลุ่มคนที่เกิดขึ้นมาท่ามกลางความแตกต่างระหว่าง Baby Boomers กับ Gen-X ขณะที่ Generation Z เป็นผู้ที่เกิดระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๗ - ปัจจุบัน มีอายุราว ๑ - ๑๘ ปี ซึ่งถือได้ว่า Gen Z เป็นกลุ่มประชากรที่มีอายุน้อยที่สุดในปัจจุบัน คนกลุ่ม Gen Y และ Gen Z เป็นกลุ่มคนที่มีความใจร้อน ต้องการเห็นผลสำเร็จที่อย่างรวดเร็วเนื่องจากเชื่อในศักยภาพของตนเอง และเชื่อว่าจะมีความพร้อมฐานะทางการเงินที่มักจะได้รับการสนับสนุนจาก Gen X ซึ่งมีรายได้ดี^{๑๒} จากลักษณะโดยรวมของ Gen Y และ Gen Z ที่มุ่งให้ความสำคัญแต่ตัวเองเป็นหลัก ความสนใจในการเข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังจึงมีน้อยกว่าคนรุ่นที่ผ่านมา ประกอบกับมีสิ่งเร้าทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี ให้สนใจและใส่ใจมากกว่าจึงทำให้วิถีชีวิตของคน GEN Y และ Gen Z ไม่ได้ผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างคนไทยรุ่นก่อนหน้านี้ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสอดคล้องกับสวนดุสิตโพลของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ได้สำรวจความคิดเห็นเยาวชนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล จำนวน ๑,๓๘๔ คน ระหว่างวันที่ ๒-๖ มีนาคม ๒๕๕๕ มีผลการสำรวจ

^{๑๑} อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, สื่อมวลชนเบื้องต้น : สื่อมวลชนวัฒนธรรมและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕๕๘ - ๕๕๙.

^{๑๒} ญัฐนันท์ ศิริเจริญ, “กรณีศึกษาการใช้สื่อใหม่ผ่านโซเชียลมีเดียในโทรศัพท์มือถือเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุกับสมาชิกในครอบครัว ณ ประเทศนิวซีแลนด์”, วารสารวิชาการ, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๑๙๑-๑๙๒.

ประเด็นหนึ่งแสดงว่าวัยรุ่นจนจัดจ้านวลาเลนไทน์ได้มากกว่าวันมาฆบูชาจำนวนร้อยละ ๔๙.๒^{๑๓} ด้วยสภาพสังคมมีบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ผนวกกับการเปิดรับข่าวสารผ่านสื่อที่หลากหลายแขนงจึงทำให้คนรุ่น Gen Y และ Gen Z มีแนวโน้มจะเกิดทัศนคติที่ไม่ดีเมื่อได้รับข่าวสารเชิงลบด้านพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็ว เนื่องด้วยคนรุ่น Gen Y และ Gen Z นี้ก็มีลักษณะมั่นใจในตนเองสูง ต้องการความรวดเร็ว จึงมีโอกาสเป็นผู้ถือมงคลตื่นข่าวได้ง่าย ดังพระธรรม คำสอนในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๒ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๔ อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉกกนิบาต ได้กล่าวไว้ว่า^{๑๔}

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นอุบาสกผู้เลวทราม เศร้าหมอง และน่าเกลียด ธรรม ๕ ประการเป็นไฉนคือ อุบาสกเป็นผู้ไม่มีศรัทธา ๑ เป็นผู้ทุศีล ๑ เป็นผู้ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อมงคลไม่เชื่อกรรม ๑ แสวงหาเขตบุญภายนอกศาสนา ๑ ทำการสนับสนุนในที่นอกศาสนานั้น ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เป็นอุบาสกผู้เลวทราม เศร้าหมอง และน่าเกลียด ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นอุบาสกแก้ว อุบาสกปทุม อุบาสกบุญทรวิริย ธรรม ๕ ประการเป็นไฉนคืออุบาสกยอมเป็นผู้มีศรัทธา ๑ เป็นผู้มีศีล ๑ เป็นผู้ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรมไม่เชื่อมงคล ๑ ไม่แสวงหาเขตบุญภายนอกศาสนา ๑ ทำการสนับสนุนในศาสนา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เป็นอุบาสกแก้ว อุบาสก ปทุม อุบาสกบุญทรวิริย ฯ”^{๑๕}

ด้วยเหตุนี้งานวิจัยเรื่อง รูปแบบการสื่อสารด้านพุทธศาสนาสู่คนรุ่นใหม่ในประเทศไทยยุคปัจจุบันจึงให้ความสำคัญกับกลุ่มคนรุ่น Gen Y และ Gen Z ในฐานะเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความสำคัญและกำลังเสี่ยงต่อการมีทัศนคติที่ไม่ดีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

เพราะวิถีชีวิตของคนรุ่นนี้กำลังเปลี่ยนแปลงไปด้วยสภาพสังคมที่แตกต่าง อีกทั้งคนรุ่น Gen Y และ Gen Z ยังเป็นกลุ่มคนที่สำคัญในการเชื่อมต่อและเผยแผ่พุทธศาสนาไปยังคนรุ่นต่อไป การวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นการพยายามหารูปแบบการสื่อสารด้านพระพุทธศาสนาเชิงรุกเพื่อมุ่งสื่อสารกับคนรุ่น Gen Y และ Gen Z ยุคปัจจุบันในประเทศไทยให้เกิดผลสัมฤทธิ์จากความสำคัญของการสื่อสารออนไลน์ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ดังที่ได้กล่าวมา จึงทำให้คณะผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการศึกษาการ

^{๑๓} campus.sanook.com., ผลสำรวจจุดสติโพล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www. http://campus.sanook.com/[๖ สิงหาคม ๒๕๖๑].

^{๑๔} อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, สื่อมวลชนเบื้องต้น : สื่อมวลชนวัฒนธรรมและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕๕๘ - ๕๕๙.

^{๑๕} อัง.ปัญจก. (ไทย) ๒๒/๔๗๙๘/๒๐๙.

สื่อสารสื่อสังคมออนไลน์ด้านพุทธศาสนา เพราะเป็นสื่อใหม่ที่เข้าถึงคนรุ่นใหม่อย่างกลุ่มคน Gen Y และ Gen Z ได้เป็นอย่างดี

แม้ที่ผ่านมาพุทธศาสนาอาจจะถูกนำเสนอข่าวสารที่ไม่สร้างสรรค์ผ่านสื่อต่าง ๆ มากกว่า ข่าวเชิงสร้างสรรค์ก็ตาม แต่ในทางกลับกันหากเราเรียนรู้ที่จะใช้รูปแบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพได้ กลับหรือเผยแพร่ข่าวสารเชิงสร้างสรรค์ด้านพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย จะถือเป็นการใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์จริง และจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน เพราะที่ผ่านมาหน่วยงานของภาครัฐ เอกชนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับศาสนายังคงยึดแนวปฏิบัติในลักษณะอนุรักษ์ฟื้นฟู ส่งเสริมด้านพุทธศาสนาเป็นสำคัญ แต่ยุทธศาสตร์เชิงรุกด้านการสื่อสารเรื่องพุทธศาสนายังไม่มีการปฏิบัติกรอย่างที่เป็นรูปธรรมมากนัก จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พุทธศาสนาที่ดำรงอยู่ในยุคดิจิทัลท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่ร่ายล้อมไปด้วยสื่อและรูปแบบการสื่อสารที่หลากหลายเช่นนี้ ยุคการสื่อสารโดยโทรคมนาคม และดิจิทัลการเผยแพร่พุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ต ในปัจจุบันโลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคสังคมข้อมูล ข่าวสารอย่างแท้จริง ทำให้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ส่งผลให้การดำเนินทางธุรกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่คู่กับสารสนเทศ トラバドที่เทคโนโลยีมีความก้าวหน้าก็จะก่อให้เกิดสารสนเทศที่ทันสมัยไปด้วย^{๑๖}

เนื่องจากเป็นยุคสมัยไร้พรหมแดนแห่งการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสารสนเทศมีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับมนุษย์เป็นอย่างมาก ดังนั้นเมื่อนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ ย่อมเกิดผลกระทบจากเทคโนโลยีดังกล่าวทั้งในแง่บวกและลบ ซึ่งประโยชน์ของเทคโนโลยีสารสนเทศในด้านอำนวยความสะดวกให้กับชีวิตของมนุษย์นั้นมีมากมาย ทั้งในเรื่องการติดต่อสื่อสารระหว่างกันและเรื่องอื่น ๆ แต่ประเด็นสำคัญคือ เรื่องจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี เพราะในโลกของการสื่อสารที่ไร้พรหมแดน อาจทำให้ข้อมูลสารสนเทศที่แต่ละท่านได้รับอาจมีเนื้อหาแบบเหมาะสมและไม่เหมาะสม ทั้งนี้จะพบว่าการส่งผ่านข้อมูลระหว่างกันนั้น จะเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล และข้อมูลดังกล่าวอาจทำให้บุคคลที่สามเกิดความเสียหายได้ แม้กระทั่งเนื้อหาสารสนเทศที่ปรากฏอยู่ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ตนั้น อันเป็นเรื่องยากเกินจะควบคุมที่มีให้เนื้อหาอันไม่เหมาะสม เพราะปัจจุบันกลไกของรัฐ มีความพยายามเข้าไปจัดการปัญหาดังกล่าว แต่ก็มีข้อจำกัดในหลาย ๆ ประการที่ไม่อาจสามารถเข้าไปจัดการได้ทั้งหมด ทางออกของการแก้ไขปัญหาดังกล่าวดูเหมือนหนึ่งว่าจะต้องหันกลับมาให้ความสำคัญกับประเด็นทางจริยธรรมทางด้านศาสนา ในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสร้างสรรค์มากกว่าที่จะทำลาย เพราะฉะนั้นจึงต้องปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องทางจริยธรรมด้านศาสนา จึงเป็นสิ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาในเรื่องดังกล่าวได้ในระยะยาว ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ผลกระทบด้าน

^{๑๖} สานิตย์ ภายภาค, เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : เจริญเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๐.

พุทธศาสนาโดยตรงคือตัวบุคคลที่นับถือหลักคำสอนพระพุทธศาสนา โดยไม่มีเวลาที่จะเรียนรู้ตนเอง เพราะสนใจต่อสิ่งที่เป็นเหตุให้เกิดอกุศลที่มาทางประตูทั้ง ๖ คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางร่างกาย และทางจิตใจ ซึ่งผลกระทบดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดผลกระทบตามมาทางด้านศีลธรรม ทางด้านการรับวัฒนธรรม โดยการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของบุคคลในสังคมโลก

เกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อให้สามารถนำเทคโนโลยีสารสนเทศไปพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ โดยไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีหรือซอฟต์แวร์จากต่างประเทศ ทำให้มีค่าใช้จ่ายที่ถูกลง ในกรณีนี้มีหลายสถาบัน เช่น สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) และศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NECTEC) ได้มีการจัดแข่งขันการพัฒนาซอฟต์แวร์ทุกปีเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถ และเปิดโอกาสให้เยาวชนไทยได้แสดงความคิดสร้างสรรค์ และพัฒนาสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่น

พุทธศาสนากำลังเผชิญกับการท้าทายสำคัญจากกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นยุคของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นยุคที่เทคโนโลยีได้เชื่อมโยงให้โลกสามารถเชื่อมรวมเป็นหนึ่งเดียวกันได้ มนุษยชาติสามารถเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้อย่าง รวดเร็วสำหรับพระพุทธศาสนานั้นเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้ส่งผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบต่อพระพุทธศาสนาตัวอย่างของผลกระทบด้านบวกเช่นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็วกว้างขวางทั่วโลกผู้คนสามารถเข้าถึงพระธรรมคำสอนผ่านทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้โดยสะดวกทุกที่ทุกเวลา

ในขณะเดียวกันก็ส่งผล กระทบด้านลบ เช่น การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเผยแพร่คำสอนของพระพุทธศาสนาที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมการดูหมิ่นพระพุทธศาสนาโดยกลุ่มคนต่างศาสนา เป็นต้น ในปัจจุบันแนวโน้มของประชากรโลกที่จะใช้ชีวิตในโลกออนไลน์หรืออินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยการใช้งานผ่านเครื่องมือต่าง ๆ ทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์เคลื่อนที่สำหรับประเทศไทยแล้ว เราจะสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศให้เป็นศูนย์กลาง พระพุทธศาสนาโลกได้หรือไม่ เป็นเรื่องน่าจับตามองสิ่งที่ควรให้ความสำคัญและไม่มองข้ามคือการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าวต้องเป็นไปอย่างมีคุณธรรม จริยธรรมไม่ละเมิดลิขสิทธิ์ซอฟต์แวร์และเนื้อหาที่มีลิขสิทธิ์ รวมทั้งไม่เป็นการบิดเบือนพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก

การประชุมทางวิชาการเทคโนโลยีสารสนเทศและ การสื่อสารเพื่อความเท่าเทียมกัน ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๕ เรื่อง “เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารกับพระพุทธศาสนา” หรือ ICT for All Symposium ๒๐๑๒ on “ICT and Buddhism” เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๕ โดยชมรมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อความเท่าเทียมกัน (ICT for All Club -- www.ictforall.org) และภาคีองค์กรร่วมจัดได้แก่ สภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

สมาคมพัฒนาผู้บริโภคไทยสมาคมรัฐธรรมนูญเพื่อประชาธิปไตย สภาพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง และสมาคมวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งประเทศไทยที่ประชุมมีข้อเสนอแนะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อประโยชน์ในการเข้าถึงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังนี้

๑) ดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์การเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลกอย่างจริงจังและต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาเว็บไซต์ห้องสมุดพระพุทธศาสนาโลก ให้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

๒) การฝึกอบรมแก่พระสงฆ์สามเณรและผู้ที่เกี่ยวข้องโดยทั่วไปเกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเพื่อการเข้าถึงและเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงกำหนดแนวปฏิบัติในการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตที่เหมาะสมถูกต้องตามพระธรรมวินัยสำหรับพระสงฆ์สามเณร

๓) ส่งเสริมและสนับสนุนให้วัดสำนักสงฆ์ที่มีความพร้อมเป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ไอซีทีชุมชนและเป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านระบบ e-Learning รวมถึงจัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมด้วย

๔) พัฒนา Course Ware หรือแอปพลิเคชันที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะสำหรับแท็บเล็ตและโทรศัพท์เคลื่อนที่เผยแพร่ในทุกระดับชั้นการศึกษาและประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจ

๕) สนับสนุนให้วัดต่าง ๆ ทั่วประเทศมีเว็บไซต์ของวัดเพื่อเป็นการสื่อสารสองทางกับประชาชนซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้คนมีความใกล้ชิดธรรมะมากขึ้น ทั้งนี้ โดยภาครัฐควรเป็นผู้สนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจดทะเบียนชื่อเว็บไซต์และการเช่าพื้นที่จัดเก็บข้อมูลของเว็บไซต์

๖) ควรมือถือ และผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำหน้าที่กำหนดมาตรฐานและตรวจสอบเนื้อหาของธรรมะที่เผยแพร่ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์โดยเฉพาะทางเว็บไซต์ ทั้งนี้ เพื่อให้มั่นใจได้ว่าเนื้อหา นั้นมีความถูกต้องตามพระไตรปิฎก

๗) สนับสนุนให้มีการแปลหนังสือธรรมะเป็นภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาอังกฤษ แล้วนำขึ้นเผยแพร่ทางเว็บไซต์หรือในรูปแบบ e-Book เพื่อให้ผู้ที่สนใจโดยเฉพาะชาวต่างประเทศสามารถเข้ามาศึกษาได้

เมื่อดำเนินการได้ดังนี้แล้วก็เชื่อได้ว่าเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่กับมนุษยชาติสืบต่อไป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทุกวันนี้เทคโนโลยีสารสนเทศมีความก้าวหน้าอย่างมากสามารถให้ข้อมูลข่าวสารแก่เราได้อย่างรวดเร็วเปิดโอกาสให้เราเข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่างไม่เคยมีมาก่อน แต่เราควรใช้อย่างมีโยนิโสมนสิการก็คือมีสติ เทคโนโลยีเมื่อนำมาใช้ในทางที่ดีก็เกิดสิ่งดีเมื่อนำมาใช้ในทางที่ไม่ดีก็เกิดสิ่งเลวร้ายได้เช่นกันเราไม่ควรมองเทคโนโลยีด้วยสายตา ที่ไร้เดียงสาจนเกินไป

หลายคนหลงคิดว่าเทคโนโลยีล้วนเป็นเพียงเครื่องมือหรือ Tools ที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อการใช้งาน แต่ถ้าเรามองให้ลึกซึ้งลงไปก็จะเห็นถึงความสลับซับซ้อน มากกว่านั้นพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เน้นการพัฒนาตนเองพึ่งตนเองฝึกตนเองเทคโนโลยีก็มีแนวโน้มไปอีกด้านหนึ่งคือ เอื้ออำนวยความสะดวกในเชิงกายภาพ ซึ่งอาจทำให้ยึดติดอยู่กับวัตถุขาดวัตถุแล้วเป็นทุกข์ง่ายขึ้นขณะที่ศาสนาเน้นให้มนุษย์กลับไปหารากฐานของตัวเองและพัฒนาจิตใจมากกว่าเรื่องกายภาพหรือ การอำนวยความสะดวกเทคโนโลยีในพุทธศาสนา คือ การภาวนาถ้าพุทธบริษัทรู้จักใช้ก็จะขยายไปถึงศีลสมาธิและปัญญาส่วนความหวังที่จะให้เทคโนโลยีแห่ง โลกปัจจุบันอย่างเช่นอินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการสอนศาสนานั้น อาจเป็นการเปิดประตูบานแรกเท่านั้นผลเป็นอย่างไรเป็นที่น่าติดตามเป็นอย่างยิ่ง^{๑๗}

“แม่ชีสุภาพรรณ กลิ่นนาค”^{๑๘} พูดไว้ว่าพระพุทธรูปได้ดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกมายาวนานถึง ๒๖๐๐ ปี จนถึงยุคของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารซึ่งเทคโนโลยีดังกล่าวได้เชื่อมโยงให้โลกมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน มวลมนุษยชาติสามารถเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว ในมิติของพระพุทธรูปนั้น เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้ส่งผลกระทบต่อทั้งด้านบวกและด้านลบต่อพระพุทธรูป ตัวอย่างของผลกระทบด้านบวก เช่น การเผยแพร่พระพุทธรูปได้อย่างรวดเร็ว กว้างขวางทั่วโลก ผู้คนสามารถเข้าถึงพระธรรมคำสอนผ่านทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้โดยสะดวก ทุกที่ ทุกเวลา ในขณะที่เดียวกันก็ส่งผลกระทบด้านลบ เช่น การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เผยแพร่คำสอนของพระพุทธรูปที่ไม่ถูกต้อง เหมาะสม การดูหมิ่นพระพุทธรูปโดยกลุ่มคนต่างศาสนา

เนื่องจากเป็นยุคสมัยไร้พรหมแดนแห่งการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสารสนเทศมีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับมนุษย์เป็นอย่างมาก ดังนั้น เมื่อนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ ย่อมเกิดผลกระทบจากเทคโนโลยีดังกล่าวทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ซึ่งประโยชน์ของเทคโนโลยีสารสนเทศในด้านอำนวยความสะดวกให้กับชีวิตของมนุษย์นั้นมีมากมาย ทั้งในเรื่องการติดต่อสื่อสารระหว่างกันและเรื่องอื่น ๆ แต่ประเด็นสำคัญคือ เรื่องจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี เพราะในโลกของการสื่อสารที่ไร้พรหมแดน อาจทำให้ข้อมูลสารสนเทศที่แต่ละท่านได้รับอาจมีเนื้อหาแบบเหมาะสมและไม่เหมาะสม ทั้งนี้จะ

^{๑๗} การประชุมทางวิชาการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อความเท่าเทียมกันประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๕ เรื่อง “เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารกับพระพุทธรูป”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.ictforall.org/ICT_for_All_Symposium_2012/E_Proceeding_ICT_for_All_Symposium[๒๔ กันยายน ๒๕๖๑]

^{๑๘} แม่ชีสุภาพรรณ กลิ่นนาค, “การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศกับผลกระทบด้านพุทธศาสนา”, **บทความวิชาการ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/99-2014-09-19-23-56-30>[๒๖ กันยายน ๒๕๖๑].

พบว่า การส่งผ่านข้อมูลระหว่างกันนั้น จะเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล และข้อมูลดังกล่าวอาจทำให้บุคคลที่สามเกิดความเสียหายได้ แม้กระทั่งเนื้อหาสารสนเทศที่ปรากฏอยู่ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ตนั้น อันเป็นเรื่องยากเกินจะควบคุมที่มีให้เนื้อหาอันไม่เหมาะสม เพราะปัจจุบันกลไกของรัฐ มีความพยายามเข้าไปจัดการปัญหาดังกล่าว แต่ก็มีข้อจำกัดในหลาย ๆ ประการที่ไม่อาจสามารถเข้าไปจัดการได้ทั้งหมด ทางออกของการแก้ไขปัญหาดังกล่าวดูเหมือนหนึ่งที่จะต้องหันกลับมาให้ความสำคัญกับประเด็นทางจริยธรรมทางด้านศาสนา ในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสร้างสรรค์มากกว่าที่จะทำลาย เพราะฉะนั้นจึงต้องปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องทางจริยธรรมด้านศาสนา จึงเป็นสิ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหานี้ในเรื่งดังกล่าวได้ในระยะยาว

๓.๓.๒ ผลกระทบของเทคโนโลยีสารสนเทศต่อพุทธศาสนา

กระแสจากการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศนั้น มีผลกระทบทั้งต่อพุทธศาสนาและสังคมโลกโดยรวมอันสืบเนื่องมาจากการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างไม่ระมัดระวังย่อมเกิดผลดังต่อไปนี้

๑) ผลกระทบพระพุทธรูปด้านบวก คือ

๑.๑) ผลกระทบการศึกษาพระสงฆ์ไทย คือ มีผลสัมฤทธิ์ในการสอบเรียนบาลีและสามัญได้มากกว่าในยุคที่ไม่มีระบบสารสนเทศ เพราะพระสงฆ์และสามเณรสามารถโหลดการเรียนการสอนบาลีและสามัญจากยูทูปเพื่อประหยัดค่าเดินทางไปเรียนตามสถานที่วัดต่าง ๆ

๑.๒) ผลกระทบการเผยแพร่พระพุทธรูปในช่องทางดิจิทัล เช่น เฟสบุ๊ก ไลน์ เว็บไซต์ ได้รวดเร็วเข้าถึงบุคคลทั้งในประเทศและต่างประเทศในการได้ศึกษาพระพุทธรูปได้มากขึ้น และมีประสิทธิภาพที่ดีขึ้น เพราะในช่องทางดิจิทัล สามารถสนทนาธรรม และตอบกระทู้ต่าง ๆ ให้กับบุคคลที่สงสัยในธรรมนั้นได้ดี

๑.๓) ผลกระทบด้านศีลธรรม ทำให้เยาวชนและวัยรุ่นที่ไม่มีโอกาสเข้าวัดได้ศึกษาผ่านช่องทางยูทูป โดยใช้สื่อแบบมัลติมีเดีย ทำให้เข้าถึงสภาวะต่าง ๆ เช่น สื่อความกตัญญูว่าทำร้ายพ่อแม่ ผลกระทบชีวิตหลังความตายแล้วไปที่ไหน หรือผลจากการทำแท้ง ตัดยาเสพติด เมื่อเห็นสื่อมัลติมีเดียก็ละอายกับความบาปที่ได้ทำไปเป็นต้น

๑.๔) ผลกระทบการแจ้งข่าวสารคณะสงฆ์ ทำให้สามารถติดต่อสื่อสารในเรื่อง ผลการประชุมต่าง ๆ และแจ้งข่าวงานในพระพุทธรูปได้เร็วขึ้น ประหยัดเวลาในการเดินทาง

๒) ผลกระทบพุทธศาสนาด้านลบ คือ

๒.๑) ย่อมเกิดผลกระทบจากการใช้การใช้งานของพระสงฆ์ในสังคมดิจิทัลคือการโพสต์ภาพหรือแชร์สิ่งที่ไม่ดีในสังคมโซเชียลต่าง ๆ ทำให้บุคคลทั่วไปเกิดความเสื่อมศรัทธาในพระพุทธรูป

๒.๒) ย่อมเกิดผลกระทบการเรื่องเวลา ทำให้พระสงฆ์และสามเณรไม่ได้รู้จักการแบ่งเวลาจำกัดกิเลส ภายในและภายนอก เช่น การทำกิจวัตรของสงฆ์ การทำสมาธิ เพื่อไปหาแหล่งความรู้จริงที่พระพุทธเจ้าได้บรรลุแล้ว

๒.๓) ย่อมเกิดผลกระทบการรักษาพระธรรมวินัย เช่นพระสงฆ์และสามเณรใช้สื่อโซเชียล ในด้านที่เป็นภัยต่อเพศสมณะ คือการสนทนากับสตรีในเรื่องที่ไม่เหมาะสมต่อพระธรรมวินัย

๓.๓.๓ คุณค่าทางพุทธศาสนาควรมานำมาใช้ คือ

๑) ความพอดีและความสันโดษ คือใช้เทคโนโลยีหรือเสพวัตถุแต่พอดี ทั้งในแง่เวลาและปริมาณ

๒) มีสติ สติช่วยให้เราไม่หลงเพลินกับการเสพเทคโนโลยี รู้จักหยุดเมื่อถึงเวลา ถ้าไม่มีสติ ก็จะหลงจนเพลิน จนเสียงานเสียการ

๓) ต้องรู้คุณและโทษ ของทุกสิ่งมีทั้งคุณและโทษ ใช้ให้มันเป็นคุณมากกว่าโทษ

๔) แยกแยะระหว่างคุณค่าแท้กับคุณค่าเทียม ใช้หรือบริโภคสิ่งต่าง ๆ โดยมุ่งคุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียม ย่อมแสดงให้ทราบว่า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างไม่ต้องแล้ว ย่อมเกิดผลด้านลบไม่ว่าจะเป็นโดยส่วนตัวบุคคลหรือโดยส่วนรวมในวงกว้าง โดยตรงกันข้ามหากบุคคลใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างถูกต้องหรือผิดพลาดน้อยที่สุดย่อมเกิดประโยชน์อย่างมหาศาล

ดังที่กล่าวมาแล้วนั้นผลกระทบด้านพุทธศาสนาโดยตรงคือตัวบุคคลที่นับถือ หลักคำสอนพระพุทธศาสนา โดยไม่มีเวลาที่จะเรียนรู้ตนเองเพราะสนใจต่อสิ่งที่เป็นเหตุให้เกิดอกุศลที่มาทางประตูทั้ง ๖ คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางร่างกาย และทางจิตใจ ซึ่งผลกระทบดังกล่าวนี้ทำให้เกิดผลกระทบตามมาทางด้านศีลธรรมทางด้านการรับวัฒนธรรม โดยการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของบุคคลในสังคมโลก

๓.๓.๔ วิธีการแก้ไขพระพุทธศาสนากับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ^{๑๙} คุณค่าทางพุทธศาสนาหาค่านำมาใช้ให้ถูกกับกาลเทศะแล้วย่อมบังเกิดผลตามที่ต้องการโดยไม่เกิดผลกระทบใด ๆ ในสังคมโลก และควรใช้หลักธรรมในพุทธศาสนามาใช้คือ

^{๑๙} พระไพศาล วิสาโล, “เทคโนโลยีในทัศนะของพุทธศาสนา”, บทความ นิตยสาร CHIP, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓. (มีนาคม ๒๕๕๔): ๑๕๖.

๑) ความพอดีและความสันโดษ คือใช้เทคโนโลยีหรือเสพวัตถุแต่พอดี ทั้งในแง่เวลาและปริมาณ คือถ้าเราใช้เทคโนโลยีแต่พอดี เราก็มีเวลามากขึ้นในการทำสิ่งอื่นที่มีความสำคัญ ดังนั้น จึงควรกำหนดเวลาให้ตัวเองว่า วันหนึ่งจะใช้เวลาไปกับเฟซบุ๊กนานเท่าไร เล่นเกมนานเท่าไร จะแชทนานเท่าไร ดูทีวีนานเท่าไร ถ้าไม่กำหนด ไม่มีวินัย ความพอดีก็เกิดขึ้นได้ยาก

๒) มีสติ สติช่วยให้เราไม่หลงเพลินกับการเสพเทคโนโลยี รู้จักหยุดเมื่อถึงเวลา ถ้าไม่มีสติ ก็จะหลงจนเพลิน จนเสียงานเสียการ บางคนดูละครเกาหลีตั้งแต่หัวค่ำยันสว่าง แล้วก็มาบ่นว่าทำอะไรดี ดิฉันละครเกาหลีจนไม่มีเวลาทำงาน

๓) ต้องรู้คุณและโทษของทุกสิ่งมีทั้งคุณและโทษใช้ให้มันเป็นคุณมากกว่าโทษ

๔) แยกแยะระหว่างคุณค่าแท้กับคุณค่าเทียม ใช้หรือบริโภคสิ่งต่าง ๆ โดยมุ่งคุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียม

ถ้าทำเช่นนี้ได้ เราจะเป็นนายเทคโนโลยี ไม่ใช่ปล่อยให้เทคโนโลยีมาเป็นนายเรา เราจะมีเวลาว่างมากขึ้น รวมทั้งมีเวลาสำหรับการศึกษาหาความรู้ ดูแลครอบครัว อ่านหนังสือ พัฒนาตัวเอง ออกกำลังกาย และถ้ามีเวลาเหลืออีกก็ออกไปช่วยเหลือผู้อื่น บำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม

๓.๔ สรุปท้ายบทที่ ๓

การนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือนี้ให้เกิดประโยชน์ในการเผยแผ่ พุทธศาสนา เพราะหากจะใช้วิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเดิมอาจเข้าไม่ถึงสังคมยุคใหม่หรือคน รุ่นใหม่ก็เป็นได้ เพราะสังคมสมัยปัจจุบัน ประชาชนไม่ค่อยมีเวลาไปปฏิบัติธรรม ฟังเทศน์หรือศึกษาพระธรรมคำสอนที่วัดเหมือนสมัยอดีตที่ผ่านมา การเผยแผ่พระธรรมคำสอนผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถทำให้เข้าถึงประชาชนได้ง่ายและกว้างขวางมากที่สุด ไม่จำกัดเวลา และสถานที่ ผู้ใช้อยู่ที่ไหนเวลาใดก็สามารถที่จะเข้าไปศึกษาพระธรรมคำสอนได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นที่ทำงาน ที่บ้าน หรืออยู่ในต่างประเทศก็ตาม

เทคโนโลยีสารสนเทศ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงและเผยแผ่พระพุทธานุศาสน์ให้กว้างขวางไปทั่วโลก โดยใช้ช่องทางในการเผยแผ่ทางเฟซบุ๊ก (Facebook) ไลน์ (Line) เว็บไซต์ (www.) และยูทูป (Youtube)

ภายใต้บริบทและแนวโน้มของประชากรโลกที่จะใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ หรืออินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผ่านเครื่องมือต่างๆ ทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์เคลื่อนที่ ดังนั้น ประเทศไทยควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ ให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก แต่การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าว ต้องเป็นไปอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งไม่เป็นการบิดเบือนพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก

ในปัจจุบัน การสื่อสารมีการพัฒนาไปถึงระดับเครือข่ายทั่วโลก (Internet) การส่งข้อมูลไปทั่วโลกอย่างไร้พรมแดน แต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยสื่อทางสารสนเทศโดยเฉพาะทางเอกสาร หนังสือต่าง ๆ ยังจำเป็นต้องใช้เป็นหลัก เพราะให้ประโยชน์ แบบประโยชน์สูง ประหยัดสุด และต้องรู้ธรรม ๆ นั้น เพื่อจะต้องเป็นผู้ส่งสารต้องมีคุณสมบัติ คือ รู้จริง รู้จักกาลเทศะ หรือบริบทในแต่ละพื้นที่ ในการที่จะสื่อสารออกไปหาผู้รับสาร และยังมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่เป็นในทางก่อประโยชน์แก่ผู้รับสารในสังคมนั้นด้วย และต้องมีความรับผิดชอบในการสื่อสารของตน ดังนั้นแนวทางการปฏิบัติของผู้ส่งสารจึงต้องนำเสนอเนื้อหาสาระที่ดี และทำให้ชีวิตดีขึ้น มีความสุข นำไปสู่การแก้ปัญหา และเป็นประโยชน์ไม่ก่อให้เกิดโทษต่าง ๆ ส่วนแนวทางผู้ปฏิบัติในการส่งสาร คือทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้รับสาร ผู้ส่งสารจึงจำเป็นต้องมีการปฏิบัติชอบฝึกฝนตนเองตามแนวหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และ ปัญญา รวมถึงต้องมีนสึการโดยแยกกาย ในการพิจารณาว่าสิ่งใดควรทำการสื่อสารอย่างไร

ผลกระทบของเทคโนโลยีสารสนเทศต่อพุทธศาสนาเนื่องจากกระแสจากการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศนั้น มีผลกระทบทั้งต่อพุทธศาสนาและสังคมโลกโดยรวมอันสืบเนื่องมาจากการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างไม่ระมัดระวังย่อมเกิดผลกระทบพระพุทธศาสนาด้านบวก และผลกระทบพระพุทธศาสนาด้านลบ กล่าวคือ

ผลกระทบพระพุทธศาสนาด้านบวก

๑) ผลกระทบการศึกษาพระสงฆ์ไทย คือ มีผลสัมฤทธิ์ในการสอบเรียนบาลีได้มากกว่าในยุคที่ไม่มีระบบสารสนเทศ เพราะพระสงฆ์และสามเณร สามารถโหลดการเรียนการสอนบาลีและสามัญจากยูทูปเพื่อประหยัดค่าเดินทางไปเรียนตามสถานที่วัดต่าง ๆ

๒) ผลกระทบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในช่องทางดิจิทัล เช่น เฟสบุ๊ค ไลน์ เว็ปไซด์ ได้รวดเร็วเข้าถึงบุคคลทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในการได้ศึกษาพระพุทธศาสนาได้มากขึ้น และมีประสิทธิภาพที่ดีขึ้น เพราะในช่องทางดิจิทัล สามารถสนทนาธรรม และตอบกระทู้ต่าง ๆ ให้กับบุคคลที่สงสัยในธรรมนั้นได้ดี

๓) ผลกระทบด้านศีลธรรม ทำให้เยาวชนและวัยรุ่นที่ไม่มีโอกาสเข้าวัดได้ศึกษาผ่านช่องทางยูทูป โดยใช้สื่อแบบมัลติมีเดีย ทำให้เข้าถึงสภาวะต่าง ๆ เช่น สื่อความกตัญญู ว่าทำร้ายพ่อแม่ ผลกระทบชีวิตหลังความตายแล้วไปไหน หรือผลจากการทำแท้ง ติดยาเสพติด เมื่อเห็นสื่อมัลติมีเดียก็ละอายกับความบาปที่ได้ทำไปเป็นต้น

๔) ผลกระทบการแจ้งข่าวสารคณะสงฆ์ ทำให้สามารถติดต่อสื่อสารในเรื่อง ผลการประชุมต่าง ๆ และแจ้งข่าวงานในพระพุทธศาสนาได้เร็วขึ้น ประหยัดเวลาในการเดินทางต่าง ๆ

ผลกระทบพระพุทธศาสนาด้านลบ คือ

๑) ย่อมเกิดผลกระทบจากการใช้การใช้งานของพระสงฆ์ในสังคมดิจิทัล คือการโพสต์ภาพหรือแชร์สิ่งที่ไม่ดี ในสังคมโซเชียลต่าง ๆ ทำให้บุคคลทั่วไปเกิดความเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา

๒) ย่อมเกิดผลกระทบการเรื่องเวลา ทำให้พระสงฆ์และสามเณรไม่ได้รู้จักการแบ่งเวลา กำจัดกิเลส ภายในและภายนอก เช่นการทำกิจวัตรของสงฆ์ การทำสมาธิ เพื่อไปหาแหล่งความรู้จริงที่พระพุทธเจ้าได้บรรลุแล้ว

๓) ย่อมเกิดผลกระทบการรักษาพระธรรมวินัย เช่นพระสงฆ์และสามเณรใช้สื่อโซเชียลในด้านที่เป็นภัยต่อเพศสมณะ คือการสนทนากับสตรีในเรื่องที่ไม่เหมาะสมต่อพระธรรมวินัย

คุณค่าทางพุทธศาสนาควรนำมาปรับใช้ คือ

๑) ความพอดีและความสันโดษ คือใช้เทคโนโลยีหรือเสพวัตถุแต่พอดี ทั้งในแง่เวลาและปริมาณ

๒) มีสติ สติช่วยให้เราไม่หลงเพลินกับการเสพเทคโนโลยี รู้จักหยุดเมื่อถึงเวลา ถ้าไม่มีสติก็จะหลงจนเพลิน จนเสียงานเสียการ

๓) ต้องรู้จักคุณและโทษ ของทุกสิ่งมีทั้งคุณและโทษ ใช้ให้มันเป็นคุณมากกว่าโทษ

๔) แยกแยะระหว่างคุณค่าแท้กับคุณค่าเทียม ใช้หรือบริโภคสิ่งต่าง ๆ โดยมุ่งคุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียม ย่อมแสดงให้เห็นทราบว่า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างไม่ต้องแล้ว ย่อมเกิดผลด้านลบไม่ว่าจะเป็นโดยส่วนตัวบุคคลหรือโดยรวมในวงกว้าง โดยตรงกันข้าม หากบุคคลใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างถูกต้องหรือผิดพลาดน้อยที่สุดย่อมเกิดประโยชน์อย่างมหาศาล

ดังที่กล่าวมาแล้วนั้นผลกระทบด้านพุทธศาสนาโดยตรงคือตัวบุคคลที่นับถือ หลักคำสอนพระพุทธศาสนา โดยไม่มีเวลาที่จะเรียนรู้ตนเองเพราะสนใจต่อสิ่งที่เป็นเหตุให้เกิดอกุศลที่มาทางประตูทั้ง ๖ คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางร่างกาย และทางจิตใจ ซึ่งผลกระทบดังกล่าวนี้ทำให้เกิดผลกระทบตามมาทางด้านศีลธรรม ทางด้านการรับวัฒนธรรม โดยการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของบุคคลในสังคมโลก

บทที่ ๔

แนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมยุคดิจิทัล

ในยุคดิจิทัล สังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การสื่อสารข่าวสารได้อย่างฉับไว ส่งผลทั้งในเชิงการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดด เพราะสังคมแห่งข้อมูลข่าวสารมีบทบาทอย่างสูงในโลกยุคใหม่ ซึ่งเป็นโลกแห่งการสื่อสาร ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ยุคดิจิทัลนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าการได้รับข่าวสารเป็นไปตลอดเวลาผ่านสื่อที่หลากหลายซึ่งล้วนมีอิทธิพลอย่างสูงกับมนุษย์ในทุกมิติ

การสื่อสารในยุคปัจจุบันนับว่าพัฒนารุดหน้าไปมากตั้งแต่ในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ Marshal McLuhan ที่ได้กล่าวถึงหมู่บ้านของโลก (Global Village) ที่หมายถึงทุกมุมโลกจะสามารถสื่อสารกันได้อย่างทั่วถึง โดยระยะทางไม่ได้เป็นอุปสรรคเปรียบเสมือนโลกทั้งใบคือหมู่บ้านเดียวกัน ตั้งแต่นั้นมา กระแสโลกาภิวัตน์ได้ถือกำเนิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศ สร้างความตื่นตัวและก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมประเทศต่าง ๆ มากมาย นับแต่ตั้งนั้นมา “ยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร” จึงได้เกิดขึ้น ยุคแห่งข้อมูลข่าวสารต้องถือเป็นยุคของการพึ่งพากันทั่วโลก เพราะเรากำลังอาศัยอยู่ในโลกที่ทุกสิ่งทุกอย่างเชื่อมต่อกับทุกสิ่งบนโลกนี้ เพื่อตอบสนองความอยากรู้ข่าวสารของประชาชนทั่วโลก เทคโนโลยีที่ทันสมัยที่สุดเกือบทุกชนิดได้ถูกนำมาใช้ ในยุคของสังคมข่าวสาร และโลกที่ไร้พรมแดน ประชาชนกระหายข่าวสาร และมีคำพูดที่ว่าผู้ชนะหรือผู้มีอำนาจคือผู้ที่มีข่าวสารประเทศใดสังคมใด ที่สามารถมีเครือข่ายขุมกำลังของข้อมูลข่าวสารถือว่าประเทศนั้นสังคมนั้นคือ ผู้ชนะหรือผู้มีอำนาจ^๑

อินเทอร์เน็ต ถือเป็นสื่อใหม่และเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้ยุคแห่งข้อมูลข่าวสารเติบโตขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง ได้กล่าวถึงนักวิชาการทางกฎหมาย ชาวอเมริกันชื่อ Andrew L. Shapiro ได้ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของอินเทอร์เน็ตซึ่งได้แพร่กระจายไปทั่วโลกว่าเป็นเทคโนโลยีที่มีศักยภาพสูงในการเสริมสร้างอำนาจแก่ปัจเจกชนธรรมดาในการที่จะเผยแพร่ข้อมูลความรู้ และก่อตั้งเครือข่ายแห่งความร่วมมือเพื่อนำไปสู่ความเคลื่อนไหวทางสังคมต่าง ๆ ซึ่งในอดีตช่องทางหลัก ๆ ทางการสื่อสารและใช้ประโยชน์จากข้อมูลจะถูกจำกัดไว้ในมือของกลุ่มอำนาจเก่า ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า อินเทอร์เน็ต

^๑ สุธี พลพงษ์ และคณะ, “สื่อและเทคโนโลยี”, ใน ความรู้นิติศาสตร์ โครงการตำรา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐) : ๑๘๔.

เป็นหนึ่งในเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีบทบาทและอิทธิพลอย่างสูงในการสื่อสารถึงประชาชนทั้งด้านผู้ส่งสารและผู้รับสารในทุกภูมิภาคของโลกปัจจุบันอินเทอร์เน็ตนิยมนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารอย่างกว้างขวาง ไม่เว้นแม้กระทั่งการนำเสนอข่าวสารในประเด็นต่าง ๆ นั้นเป็นเพราะคุณสมบัติของอินเทอร์เน็ตมีความรวดเร็ว ย่นระยะทางแม้แต่สื่อสิ่งพิมพ์เองต้องปรับเปลี่ยนตัวเองเป็นลักษณะเทคโนโลยีออนไลน์ซึ่งจะช่วยทำให้ขั้นตอนของการส่งข่าวจากผู้สื่อข่าวไปยังกองบรรณาธิการรวดเร็วยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกัน เทคโนโลยีออนไลน์ยังทำให้ผู้รับสารได้รับข้อมูลข่าวสารที่ป้อนเข้าสู่เครื่องรับอย่างต่อเนื่อง ในลักษณะของรายงานสด ผู้สร้างก็ต้องผลิตสารอยู่ตลอดเวลา จึงจะทำให้ผู้อ่านสามารถประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ ของข่าวได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง มิใช่การประเมินจากภาพที่สื่อมวลชนสร้างขึ้นในข่าว^๒ ด้วยเหตุนี้ข่าวสารต่าง ๆ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และอื่น ๆ ล้วนถูกหยิบยกมาสื่อสารออนไลน์ผ่านอินเทอร์เน็ตมากขึ้น เพื่อให้เข้าถึงผู้รับสารได้อย่างทันสถานการณ์ในขณะนั้น รวมถึงข่าวสารด้านพุทธศาสนาที่เช่นกัน ที่มักถูกนำเสนอผ่านอินเทอร์เน็ตอย่างต่อเนื่อง

ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ทำให้มีการพัฒนาคิดค้นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่อการดำเนินชีวิตเป็นอันมาก เทคโนโลยี ได้เข้ามาเสริมปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี เทคโนโลยีทำให้การสร้างที่พักอาศัยมีคุณภาพมาตรฐาน สามารถผลิตสินค้าและให้บริการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์มากขึ้น เทคโนโลยีทำให้ระบบการผลิตสามารถผลิตสินค้าได้เป็นจำนวนมากมีราคาถูกลง สินค้าได้คุณภาพ เทคโนโลยีทำให้มีการติดต่อสื่อสารกันได้สะดวก การเดินทางเชื่อมโยงถึงกันทำให้ประชากรในโลกติดต่อรับฟังข่าวสารกันได้ตลอดเวลา ในส่วนบทที่ ๔ นี้ทางผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ เนื้อหาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ ๔.๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคต่าง ๆ ๔.๒ การสื่อสารในยุคดิจิทัล ๔.๓ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล และ ๔.๔ สรุปท้ายบทที่ ๔ ดังมีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคต่าง ๆ

๔.๑.๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล

เมื่อพระพุทธเจ้าได้เสด็จโปรดปัญจวัคคีย์ และสาวกอื่น ๆ ซึ่งต่อมาได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์จำนวน ๖๐ องค์แล้ว และเป็นช่วงที่ออกพรรษาแล้ว พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นสมควรว่าจะออกไปประกาศพระศาสนาให้เป็นที่แผ่หลาย จึงมีพุทธบัญชาให้สาวกทั้ง ๖๐ องค์ เป็นธรรมทูต^๓

^๒ สุธี พลพงษ์ และคณะ, “สื่อและเทคโนโลยี”, ใน ความรู้นิติศาสตร์ โครงการตำรา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๑๙๒.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : เอสอาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๙.

จาริกออกไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยให้ไปแต่เพียงลำพัง แม้พระองค์ก็จะเสด็จไปยังอุรุเวลา เสนานิคม ในการออกจาริกประกาศ พระศาสนาครั้งนั้นทำให้กุลบุตรในดินแดนต่าง ๆ หันมาเลื่อมใส พระพุทธศาสนาและขอบรรพชา อุปสมบทเป็นอันมาก ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สาวก เหล่านั้นสามารถอุปสมบทให้แก่กุลบุตรได้ เรียกว่า “ติสรณคมนุปสัมปทา คืออุปสมบทโดยวิธีให้ ปฏิญญาตนเป็นผู้ถึงไตรสรณคมน”^๔ พระพุทธศาสนาจึงหยั่งรากฝังลึกและแพร่หลายในดินแดนแห่ง นั้นเป็นต้นมา

ปัจจุบันพระพุทธศาสนามีอายุยาวนาน ๒๕๕๕ ปี แต่ถ้าหากเริ่มต้นจากวันที่พระสัมมา สัมพุทธเจ้าตรัสรู้ปีนี้ก็ครบ ๒๖๐๐ ปี ชาวพุทธนิยมเรียกว่า “พุทธชยันตี” มีการจัดงานเพื่อเฉลิมฉลอง วันคล้ายวันตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าทั่วโลก พระพุทธศาสนาผ่านกาลเวลามาตามลำดับ โดยเฉพาะใน เรื่องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมีพัฒนาการมาตามลำดับเริ่มจากยุคแรกที่มีการเผยแผ่ศาสนา โดยวิธีปากต่อปากคือสอนกันด้วยวาจา เรียกว่า “มุขปาฐะ” จากนั้นค่อยพัฒนาตามยุคสมัยเช่นจาริก พิมพ์หนังสือ จนกระทั่งปัจจุบันมีคำสอนของพระพุทธศาสนาปรากฏบนโลกไซเบอร์มากขึ้นใน หลากหลายรูปแบบ

เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นครั้งแรกนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอาศัยพระพุทธเจ้า เพียงพระองค์เดียว พระองค์ทรงการแสดงธรรมครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ หลังจากการตรัสรู้ผ่านไปเจ็ด สัปดาห์ จนกระทั่งปัญจวัคคีย์ได้อุปสมบท จากนั้นจึงแสดงธรรมแก่ยสกุลบุตรและสหายของยสกุล บุตร ในครั้งนั้นได้มีผู้อุปสมบทเป็นภิกษุจำนวน ๖๐ รูป จึงได้เกิดเป็นคณะสงฆ์ขึ้น การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาโดยคณะสงฆ์จึงได้เริ่มขึ้น วิธีการเผยแผ่จึงเป็นการเทศนาธรรมโดยใช้วิธีสอนที่เรียกว่า มุขปาฐะ ต่อมาจึงมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรจนกลายเป็นคัมภีร์ในยุคต่อ ๆ มาซึ่งมีประวัติและ พัฒนาการพอสังเขปดังนี้

๑) ประวัติและวิวัฒนาการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา พัฒนาการแห่งคัมภีร์พระพุทธศาสนา นักวิเคราะห์ มหายานกล่าวว่ คัมภีร์พระพุทธศาสนามีพัฒนาการ ๓ ยุค คือ (๑) ยุคมุขปาฐะ ระยะการสืบทอด พระธรรมวินัย โดยระบบปากต่อปาก ผู้มีบทบาทสำคัญมี ๓ รูป คือ พระพุทธเจ้า พระอานนท์ และพระอุบาลี (๒) ยุคพระสูตร ระยะการสืบทอดพระธรรมวินัยโดยการรวบรวมร้อยเรียงเป็นพระสูตร ผู้มีบทบาทสำคัญมี ๓ รูป คือ พระมหากัสสปเถระ พระอุบาลี และพระอานนท์ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จ ดับขันธปรินิพพาน ๓ เดือน พระมหากัสสปเถระเป็นประธานจัดปฐมสังคายนา ร้อยเรียงพระธรรม เทศนาเป็นพระสูตร รวบรวมพระวินัยเป็นหมวดหมู่ (๓) ยุควิชาการ ระยะการสืบทอดพระธรรมวินัย

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๑๗.

โดยการแต่งตั้งคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้มีบทบาทสำคัญมี ๓ ท่าน คือ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ พระมัชฌันติกะ และพระมหาเถระ^๕ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาดำเนินการมาตามลำดับโดยใช้อุปกรณ์ของแต่ละยุค แต่พอมาถึงปัจจุบัน เมื่อโลกเจริญมากขึ้นจึงมีพัฒนาการในการเผยแผ่โดยเพิ่มวิทยุโทรทัศน์และเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาจึงพอจะแบ่งออกเป็น ๕ ยุคคือ

- (๑) ยุคการสื่อสารโดยคำพูดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้วิธีมุขปาฐะ
- (๒) ยุคการสื่อสารโดยการเขียนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเขียนตามผนังถ้ำ จารึกลงใบลาน
- (๓) ยุคการสื่อสารโดยการพิมพ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการพิมพ์หนังสือพระไตรปิฎก คัมภีร์ ตำราทางพระพุทธศาสนา
- (๔) ยุคการสื่อสารโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางวิทยุโทรทัศน์
- (๕) ยุคการสื่อสารโดยโทรคมนาคมและดิจิทัล มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางดาวเทียม และอินเทอร์เน็ต

ในแต่ละยุคมีรูปแบบ กระบวนการและประสิทธิผลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่แตกต่างกันไป วิธีการบางอย่างอาจเหมาะสมกับคนในยุคสมัยนั้น ๆ แต่พอความเจริญผ่านไปพระพุทธศาสนาก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อให้เหมาะสมกับคนในยุคสมัย ในแต่ละยุคมีประวัติรูปแบบ กระบวนการและประสิทธิผลของการใช้วิธีการตามยุคสมัยพอสังเขปดังต่อไปนี้

๒) ยุคการสื่อสารโดยคำพูดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้วิธีมุขปาฐะ

ในยุคพุทธกาลเมื่อพระพุทธศาสนากำเนิดขึ้นครั้งแรกมีสาวกผู้ปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธเจ้าทรงปรารถนาจะให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักของของมหาชน จึงได้ส่งสาวกออกประกาศพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธองค์ส่งสาวกรุ่นแรกออกไปประกาศศาสนานั้นได้มีพระดำรัสตั้งที่ปรากฏในวินัย มหารรรค^๖ ความว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ ชนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธ์ สัตว์ทั้งหลาย จำพวกที่มีธูรีคือกิเลสในจักขุน้อย มีอยู่

^๕ พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺโณ, วิพากษ์แนวคิดพระพุทธศาสนาสำหรับโลกหลังยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕๐.

^๖ วิ.ม.ท. (ไทย) ๔/๓๒/๓๗.

เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมน้อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมี ตูกรภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลา เสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^๗

ในครั้งนั้นมีพระสมณทูตจำนวน ๖๐ รูปเกิดขึ้นครั้งแรก การเผยแผ่ธรรมในครั้งนั้น โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก อะไรคือประโยชน์ ในพระพุทธศาสนา แสดงประโยชน์ไว้ ๓ ประการดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสังยุตตนิกาย นิทานวรรค^๘ ว่า “ตูกภิกษุทั้งหลาย อันบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ตน สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ผู้อื่น สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ก็หรือว่า บุคคลผู้มองเห็นประโยชน์ทั้งสองฝ่ายสมควรแท้จริง เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท”

ประการต่อมา คืออย่าไปทางเดียวกันสองรูป ทำไม่จึงไม่ให้ไปทางเดียวกันน่าจะมีความมุ่งหมายเพื่อ แต่ละองค์จะได้ทำงานอย่างเต็มที่ เพราะสัตว์ที่มีกิเลสน้อยยังมีอยู่เมื่อได้ฟังธรรมก็อาจจะทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานได้แม้แต่พระองค์เองก็เสด็จไปแสดงธรรมโปรดชฎิลสามพี่น้องที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

พระธรรมทูตน่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยนี้ ต่อมาเมื่อจำนวนภิกษุมิมีจำนวนมากขึ้น พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง จนกระทั่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายในมหาปรินิพพานสูตร^๙ ความว่า “ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอโดยกาลล่วงไปแห่งเรา”

ภายหลังพุทธปรินิพพาน คณะสงฆ์บริหารด้วยธรรมวินัย ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราช กระทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ได้ส่งพระธรรมทูตออกไปเผยแผ่ศาสนาในต่างประเทศ ๙ สาย นับเป็นพระธรรมทูตที่เดินทางออกนอกชมพูทวีปครั้งแรก ในประเทศไทยอดีตเรียกว่า สุวรรณภูมิ พระโสณะ และพระอุตตระ พร้อมด้วยภิกษุและภิกษุณีกลุ่มหนึ่งได้เดินทางนำเอาพระพุทธรูปมาเผยแผ่ยังดินแดนนี้

การที่พระโสณะและพระอุตตระเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิครั้งแรกนั้น ปรากฏด้านแรกที่ติดขัด คือ ภาษาในการสื่อความหมาย ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ จะพูดกันรู้เรื่องได้อย่างไรแต่ภาษาธรรมนั้นสื่อกันได้โดยไม่ต้องพูดคือเข้าใจกันด้วยสื่อภาษาใจ

รูปแบบที่ใช้ในยุคนี้คือ การท่องจำด้วยวาจาและการสาธยายทั้งโดยบุคคลคนเดียวหรือสาธยายเป็นหมู่คณะ เช่น การสาธยายพระวินัยโดยการสวดปาฏิโมกข์

^๗ วิ. มห. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๘ ส.น. (ไทย) ๑๖/๖๗/๒๙.

^๙ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๑/๑๔๖.

กระบวนการในยุคนี้เป็นการเผยแผ่ปากต่อปาก โดยอาจารย์จะสอนศิษย์ด้วยวาจา จากนั้นศิษย์ก็จะจดจำจนขึ้นใจและสารถายต่อ เมื่ออาจารย์เสียชีวิตลง ลูกศิษย์ก็จะเป็นอาจารย์ต่อไป ส่วนในการเผยแผ่ต่อคนทั่วไปก็จะใช้การเทศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การอภิปรายธรรม เป็นต้น

ในด้านประสิทธิผลนั้น การใช้วิธีการเผยแผ่ในยุคนี้จะมีผลมาก หรือน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนคนที่มาฟังหรือความสามารถของผู้แสดงธรรม ในสมัยพุทธกาลมีบันทึกไว้ว่าบางครั้งมีคนฟังจำนวนหลายแสนคนดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่พระเจ้าพิมพิสาร ที่ลุมพินีวัน ครั้งนั้นมีคนฟังถึง ๑๒ นหุต (หนึ่งแสนสองหมื่นคน) พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือทุกข สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากอริยา ปราศจากมลทิน^{๑๐} มีข้อความตอนหนึ่งว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา ได้เกิดแก่พราหมณ์คหบดีชาวอมคธ ๑๑ นหุต ซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นประมุข ณ ที่นังนั้นแล ดุจผ้าที่สะอาดปราศจากมลทิน ควรได้รับน้ำย้อมเป็นอย่างดีฉะนั้น พราหมณ์คหบดีอีก ๑ นหุต แสดงตนเป็นอุบาสก” ในการเผยแผ่โดยวิธีมุขปาฐะนี้ประสิทธิผลจึงขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของผู้แสดงและของผู้ฟังด้วย

ผลกระทบของวิธีการมุขปาฐะ คือ การเปลี่ยนแปลงความคิดของคนจำนวนมาก หากไม่มีการเตรียมการณไว้ล่วงหน้า ก็อาจจะรับมือกับคนจำนวนมากไม่ได้

๔.๑.๒ ยุคการสื่อสารโดยการเขียนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเขียนตามผนังถ้ำจารีกลงใบลาน

ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาจะมีวรรณกรรมมากกว่าประเทศที่ไม่นับถือพระพุทธศาสนา เพราะว่าประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนามีประชากรที่รู้หนังสือมากกว่า โดยเฉพาะพวกผู้ชายได้มีโอกาสบวชเรียน จึงมีความรู้ด้านนิทานชาดกต่าง ๆ และมีความรู้ทางด้านภาษาดีกว่าผู้ที่ไม่ได้บวชด้วย สำหรับวรรณกรรมที่ถือว่ามีค่านั้น อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทคือ (๑) จารึกภาษาบาลี และ (๒) วรรณกรรมภาษาบาลี

๑) วรรณกรรมประเภทจารึก จารึกที่มีข้อความภาษาบาลีอักษรปัลลวะ ที่พบในประเทศไทยตามภูมิภาคต่าง ๆ มีเนื้อหาแบ่งเป็น ๕ กลุ่ม คือ (๑) จารึกเนื้อความแสดงธรรม (๒) จารึกเนื้อความแสดงเหตุการณ์ (๓) จารึกแสดงเนื้อความนมัสการพระรัตนตรัย (๔) จารึกแสดงเนื้อความปรารภ (๕) จารึกเนื้อความปกิณณกะ^{๑๑}

^{๑๐} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๕๘/๖๓.

^{๑๑} สุภาพรณ ฌ บางช้าง, วิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย : จารึก ตำนาน พงศาวดาร สาส์น ประกาศ, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๑๕.

๑.๑) จารึกเนื้อความแสดงธรรม จารึกภาษาบาลีในกลุ่มนี้เท่าที่สำรวจพบมี ๕๐ หลัก แบ่งเป็นกลุ่มตามเนื้อหาคือ

(๑) กลุ่มจารึกคาถา เย ธมมา ที่ค้นพบมีประมาณ ๒๐ หลักเช่นที่ ระเบียบด้านขวาองค์พระปฐมเจดีย์ บนสถูปศิลา บริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ หน้าศาลเจ้าข้างองค์พระปฐมเจดีย์นครปฐม โดยใช้อักษรอินเดียใต้ที่เรียกว่าปัลลวะ ข้อความเป็นคาถาคัดมาจากคัมภีร์มหาวรรค มีข้อความว่า^{๑๒}

เย ธมมา เหตุปภวา เตสํ เหตุ(เหตุ)ง) ตถาคโต (อาท)

เตสญจ โย นิโรโธ เหว วาที มหาสมโณติ ฯ

นอกจากนั้นยังพบบนแผ่นอิฐหลักที่ ๓๐ บ้านท่ามะม่วง ตำบลจรเข้สามพัน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี พบที่บ้านพรหมทิน ตำบลหลุมข้าว อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี พบที่เมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นต้น แสดงว่าจารึกคาถา เย ธมมา มีกระจายอยู่ทั่วไปในดินแดนประเทศไทย

(๒) กลุ่มจารึกสารธรรมเอกเทศ คือ แต่ละหลักมีเนื้อหาตามความสนใจหรือตามความเห็นคุณค่าเฉพาะหลัก ที่รวบรวมได้มี ๑๘ หลัก เป็นจารึกสมัยก่อนสุโขทัย ๕ หลัก จารึกสมัยสุโขทัย ๘หลักจารึกอยุธยา๔หลักและสมัยรัตนโกสินทร์๑หลัก^{๑๓}

(๓) กลุ่มจารึกคาถาย่อร้อยสี่ ๔ เมื่อจารึกคาถา เย ธมมา สิ้นสุดลงในสมัยสุโขทัย และได้เกิดจารึกกลุ่มสาระธรรมขึ้นแทนสืบเนื่องมาจนถึงสมัยอยุธยา ทางอาณาจักรล้านนาได้เกิดนิยมนสร้างจารึกแสดงคาถาย่อร้อยสี่ ๔ ขึ้น โดยได้รับอิทธิพลจากลังกา เท่าที่ค้นพบมี ๔ จารึก เช่น จารึกที่ฐานพระพุทธรูป วัดเกศศรี จังหวัดเชียงรายจารึกด้วยอักษรสิงหลประมาณปี พ.ศ. ๒๐๐๐ มีความว่า “ปฐมํ สกลกฺขณเมกภทํ ทุตฺยาทิปทสฺส นิตฺสสนํ นิตฺสสนโต สมณิ ทฺนินฺมา สมทฺทฺ สนิทฺทฺ วิภเช กมโต ปฐฺเมน วินา ฯ” แปลได้ใจความว่า “บทแรกเป็นบทที่หนึ่งแสดงลักษณะแห่งตน เว้นแล้วจากบทแรก แสดงบทมีบทที่สองเป็นต้น พึงจำแนก (สาระแห่งร้อยสี่) โดยลำดับแก่งอักษรย่อคือ ส.ม.นิ. ท.นิ.ม. ส.ม.ทฺ ส.นิ.ทฺ^{๑๔}

(๔) กลุ่มจารึกสาระนิพพาน มีเนื้อความกล่าวถึงนิพพานหรือความสงบว่าเป็นสุขอย่างยิ่ง เท่าที่ค้นพบมีเพียงสามหลักสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งสิ้น

^{๑๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/(๖๕/๖๙.

^{๑๓} สุภาพรรณ ณ บางช้าง, วัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย : จารึก ตำนาน พงศาวดารสาส์น ประกาศ, หน้า ๓๔.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕.

๑.๒) จารึกเนื้อความแสดงเหตุการณ์ เป็นการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เช่นจารึกวัดดอน จังหวัดลำพูน โดยพระเจ้าสรรพสิทธิ์ แห่งนครทริภุชชัย ประมาณปี พุทธศักราช ๑๖๑๐-๑๖๔๑ ข้อความในจารึก ความว่า^{๑๕}

สพพาสีสุทธยาขยรณสเรน	ฉพพิสวสสสิน ปโยชิตน
อุโปสถาการวรรมโนรม	มยา กตณเขตวนาลัยลย.
ติเสกวสสิน มยา จ ตสมมี	กโต ทิโตทธารณโกว อาวโส
อาวาสีกิ ภิกขวร สุธิล	สทา จ อุปฐมหน อภิ เว ฯ
สาปายิกิ เหมมยณจ เจตย	กต พหุนเตปิฏก อเลกข
มัจจนตุ ทุกขา สุขิตา จ สตตา	รติพพเลน รตนตยสมมี ฯ

นอกจากนี้ยังมีจารึกวัดกุดตู หรือวัดจามเทวี ลำพูน จารึกปราสาทหินพิมาย นครราชสีมา จารึกแม่น้ำเมือง นครสวรรค์ จารึกเมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น

๑.๓) จารึกแสดงเนื้อความภาษาบาลีกล่าววรมัสการหรือสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย จารึกเนินสระบัว เป็นศิลาจารึกทำด้วยหินทรายสีขาว ขนาดกว้าง ๔๐ เซนติเมตร ยาว ๑๗๗ เซนติเมตร หนา ๒๘ เซนติเมตร ลักษณะตัวอักษร จารึกเนินสระบัว จารึกเป็นตัวอักษรอินเดียใต้ สมัยหลังปาลวะ เป็นภาษาขอมและภาษาบาลี ในตอนที่เป็นภาษาบาลีเขียนเป็นวสันต์ดิลกฉันท กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณ

ศิลาจารึกเนินสระบัว จังหวัดปราจีนบุรี แต่งเมื่อ พ.ศ. ๑๓๐๔ แต่งโดย กมรเตงพุทธสิระผู้อยู่ในตระกูลปาทวะ ศิลาจารึกหลักนี้เป็นหินทรายสีเขียว เดิมอยู่ที่เนินสระบัว ในบริเวณเมืองพระรถ ตำบลโคกปิบ อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี ภายหลังได้เคลื่อนย้ายมา พิงไว้ที่โคนต้นโพธิ์ใหญ่ในวัดศรีมหาโพธิ ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากที่เดิม นายชิน อยู่ดี ครั้งยังเป็นหัวหน้าแผนก พิพิธภัณฑ์พระนคร กองโบราณคดีกรมศิลปากร ได้สำรวจและจัดทำสำเนาครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๖ ศิลาจารึกนี้ จารึกด้วยรูปอักษรหลังปัลลวะ เป็นคำสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย มี ๒๗ บรรทัด บรรทัดที่ ๑-๓ เป็นภาษาเขมร บรรทัดที่ ๔-๑๖ เป็นภาษาบาลีแต่งเป็นฉันท ๑๔ ทำนองจะใช้เป็นวสันต์ดิลกฉันท และบรรทัดที่ ๑๗-๒๗ เป็นภาษาเขมร ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ศาสตราจารย์นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แยม ประพันธ์ทอง ได้รวบรวมวรรณคดีบาลีที่นักปราชญ์ในอดีตได้รจนาขึ้นด้วยสติปัญญาของตนโดยตรง มีได้คัดลอกมาจากคัมภีร์พระบาลี หรืออรรถกถาใด ๆ เท่าที่ปรากฏในแผ่นดินไทยปัจจุบัน หลักฐานดังกล่าวส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในศิลาจารึก วรรณคดี

^{๑๕} สุภาพรรณ ณ บางช้าง, วรรณนากรงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย, หน้า ๗๕.

บาลีในประเทศไทยที่มีอายุเก่าที่สุด คือศิลาจารึกเนินสระบัว ถึงแม้ว่าศิลาจารึกหลักนี้ ศาสตราจารย์ ฉ่ำ ทองคำวรรณ จะได้อ่านแปล และพิมพ์เผยแพร่แล้วก็ตามแต่เนื่องจากศาสตราจารย์นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แยม ประพันธ์ทองได้พิจารณาเห็นว่า คำประพันธ์ภาษาบาลีของท่านพุทธสิริ ในศิลาจารึกเนินสระบัวนี้ ไม่เพียงแต่จะเป็นวรรณคดีบาลีที่เก่าที่สุดของไทยในปัจจุบันเท่านั้น ยังเป็นคำประพันธ์ที่ประกาศความรู้ความสามารถอันยอดเยี่ยมของผู้รจนา ซึ่งไม่เพียงแต่เชี่ยวชาญในทางปริยัติธรรมเท่านั้น ยังเป็นนักปฏิบัติที่เข้าถึงธรรมะเป็นพระมหาเถระที่ทรงปรีชาญาณในพระพุทธศาสนา ครั้งนั้นอีกด้วย และเพื่อเผยแพร่คำประพันธ์ดังกล่าว คณะกรรมการจัดพิมพ์หนังสือจารึกในประเทศไทย ศาสตราจารย์นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แยม ประพันธ์ทอง เฉพาะคำอ่านแปล ศิลาจารึกเนินสระบัวตอนที่ เป็นภาษาบาลี ระหว่างบรรทัดที่ ๔-๑๖ รวมพิมพ์ไว้ในลำดับต่อไปด้วย^{๑๖} จารึกประเภทนี้ยังพบอีกมากในประเทศไทย

๑.๔) จารึกเนื้อความภาษาบาลีแสดงความปรารถนา พบหลายแห่งเช่นจารึกลานทองสมเด็จพะมหาเถรจุฬามณี(พ.ศ.๑๙๑๙)มีเนื้อความว่า “มินา ปุณฺณกมฺเมน พุทฺโธ โหมิ อนาคเต สงฺสารา โมจนฺตถาย สพฺเพ สุตเต อเสสโต”

นอกจากนี้ยังมีจารึกทองคำ จารึกที่ฐานพระพุทธรูปวัดผาบ่อง จังหวัด เชียงใหม่ จารึกที่ฐานพระพุทธรูปพระธาตุพนม จารึกบนฐานปราสาทโลหะ จังหวัดเชียงราย เป็นต้น^{๑๗}

๑.๕) จารึกเนื้อความปกิณณกะ จารึกในกลุ่มนี้มีข้อความภาษาบาลีแทรกเป็นบางส่วนสั้น ๆ เช่น จารึกที่ฐานพระพุทธรูปวัดชัยพระเกียรติ จังหวัดเชียงใหม่ จารึกที่ฐานพระพุทธรูปปางสมาธิ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้น

รูปแบบของการเผยแพร่โดยใช้จารึกนั้น ส่วนมากจะใช้ภาษาดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา ทำให้คนทั่วไปไม่สามารถเข้าใจได้ การจารึกจึงเป็นเหมือนการบันทึกเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ จำกัดอยู่เฉพาะหมั่นักปราชญ์ผู้มีความรู้ในภาษาที่จารึกเท่านั้น คนทั่วไปมองด้วยความเคารพและสักการบูชามากกว่าจะศึกษาเนื้อหาของหลักธรรมในจารึกนั้น

กระบวนการในการจารึกตามผนังถ้ำ ถ้ากระทำโดยผู้มีอำนาจอาจใช้ช่างฝีมือเป็นผู้จารึกคนทั่วไปอาจกระทำด้วยความเลื่อมใส ดังนั้นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปแบบนี้งานที่

^{๑๖} เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี, “ศิลาจารึกเนินสระบัว”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.prachinburi-museum.go.th/inscript/>[๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].

^{๑๗} ก่องแก้ว วีระประจักษ์, จารึกลานทองสมเด็จพะมหาเถรจุฬามณี, (กรุงเทพมหานคร : ศิลปาคร, ๒๕๒๖), หน้า ๘๑.

ออกมาจึงมีคุณภาพไม่เท่ากัน ส่วนการจารึกลงใบลาน มีกระบวนการและขั้นตอนสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ดังที่มีบันทึกของการจารึกลงใบลานของชาวเหนือตอนหนึ่งว่า

ในสมัยโบราณพระสงฆ์จะต้องฝึกหัดในการจารึกคัมภีร์ใบลาน สามเณรจะเรียนรู้เทคนิคในการเตรียมใบลาน ซึ่งได้จากต้นลานที่ปลูกไว้รอบ ๆ วัดแต่ละวัด ในขณะที่เดียวกันสามเณรจะฝึกอ่านและเขียนอักษรไทยด้วย คัมภีร์ใบลานจะถูกจารึกด้วยความระมัดระวังเมื่อเสร็จแล้วจะรักษาไว้อย่างดีด้วยการห่อผ้าที่เรียกว่า ผ้าห่อคัมภีร์ คัมภีร์ใบลานผลิตจากใบลานซึ่งตัดมาจากต้นลาน ทำให้เป็นแผ่นเท่ากัน แล้วนำไปแช่น้ำยาสมุนไพรเพื่อป้องกันแมลง ผึ่งให้แห้งนำใบลานมาเจาะรูเพื่อร้อยด้วยเชือกหรือด้ายใช้เส้นด้ายชุบน้ำยาล้างและเชามาผสมกัน เพื่อทำเป็นเส้นบรรทัด คัมภีร์ใบลาน จะจารด้วยอักษรไทยวน โดยใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า เหล็กจาร เป็นไม้เหลกคล้ายปากกาที่ปลายเสียบด้วยเหล็กแหลมคมเพื่อจารใบลาน หลังจารึกแล้วนำเขม่าและน้ำมันยางทาทับ เพื่อให้ตัวอักษรเด่นชัดสามารถอ่านได้

หลังจากนั้นจะนำใบลานเหล่านั้นไปร้อยด้วยด้ายหรือเชือก เรียกว่า สายสยอง ใบลานจะร้อยรวมกันเป็นผูก เพื่อป้องกันการบิดงอของใบลานจะทำแผ่นไม้ขนาดเท่ากับใบลานประกบหน้าหลังของคัมภีร์และผูก เรียกว่า ไม้ปะกับธรรม หรือบางผูกจะห่อ ด้วยผ้าซึ่งทอพิเศษมีไม้ไผ่สอดไว้ตรงกลางป้องกันหักงอเรียกว่า ผ้าห่อคัมภีร์ ด้านบนผ้าห่อคัมภีร์จะมีไม้ไผ่ขนาดเล็กยาวเขียนชื่อเรื่องของคัมภีร์ใบลานผูกนั้นไว้เพื่อสะดวกในการค้นหาเรียกไม้นั้นว่าไม้ป้นชัก^{๑๘}

ผู้ที่ไม่มีความรู้และความชำนาญจะทำได้ ดังนั้นการจารึกอักษรลงบนใบลานจึงต้องมีวิธีการ กระบวนการที่ถูกต้องจึงจะได้คัมภีร์ใบลานที่มีคุณภาพและเก็บรักษาไว้ได้นาน คัมภีร์บางฉบับมีอายุยืนยาวถึงพันปี

สาเหตุที่ต้องจารึกคัมภีร์บาลี อรรถกถาและฎีกาลงใบลานนั้น มาจากพระชินาสพในรัชสมัยของพระเจ้าสุทธาธิสสะ แห่งลังกาทวิปได้พิจารณาว่า “ในกาลต่อไป พระสาวกที่เป็นปุถุชน มีปัญญาหยาบ ไม่สามารถท่องจำนิกายทั้งห้าให้ขึ้นปากได้ จึงได้จารึกคัมภีร์ลงบนใบลานเพื่อให้พระสังฆธรรมดำรงอยู่ได้นานและเพื่อให้อนุชนได้บุญกุศลสืบไป^{๑๙}

นอกจากนั้นยังได้อ้างถึงอานิสงส์การสร้างคัมภีร์ว่า

ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นบัณฑิตมีปรีชาญาณ สร้างเองก็ดี ให้คนอื่นสร้างก็ดีซึ่งคัมภีร์อรรถกถา ฎีกาย่อมเป็นกองบุญอันหาที่สุดมิได้ มีอานิสงส์บุญไม่มีที่สิ้นสุดเช่นเดียวกับการสร้างพระเจดีย์

^{๑๘} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เครือข่ายกาญจนาภิเษก, “คัมภีร์ใบลาน”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://kanchanapisek.or.th/kp8/cem/cem603.html>/[๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].

^{๑๙} พระนันทปัญญาจารย์, จุฬคันถวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : ธนาพรสแอนด์กราฟฟิค, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑.

และการสร้างพระพุทธรูป ๘๔,๐๐๐ องค์ ปลุกต้นโพธิ์ไว้ ๘๔,๐๐๐ ต้น หรือสร้างพระวิหาร ๘๔,๐๐๐ หลัง”

เพราะการมองการณ์ไกลของพระชินาสพในอดีตและความเชื่อว่าการจารึก คัมภีร์ได้อานิสงส์มาก พุทธสาวกจึงนิยมสร้างคัมภีร์โดยการจารึกลงบนผนังถ้ำและจารึกลงบนใบลาน

๔.๑.๓ ยุคการสื่อสารโดยการพิมพ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการพิมพ์หนังสือ พระไตรปิฎก คัมภีร์ตำราทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเถรวาทใช้ภาษาบาลี หรือมคธเป็นภาษาบันทึกพระพุทธศาสนา ดังนั้นในยุคต่อมาจึงมีการพิมพ์คัมภีร์พระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพระไตรปิฎก และคัมภีร์อื่น ๆ เป็นภาษาบาลี พระไตรปิฎกเกิดขึ้นครั้งแรกมีผู้สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ ๑ ภายหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๗ เดือนโดยปรารภเหตุพระสุภทัชอุทตมบรรพชิต พระมหากัสสปะจึงได้ดำริว่า “เอาเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราจงสังคายนา พระธรรมและพระวินัยเถิด ในภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจักรุ่งเรือง ธรรมจักเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจักรุ่งเรือง วินัยจักเสื่อมถอย ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจักเสื่อมกำลัง อวินยวาที บุคคลจักมีกำลังวินยวาทีบุคคลจักเสื่อมกำลัง”^{๒๐}

ในการทำสังคายนาครั้งนั้นมีระบุไว้เพียงพระธรรมและพระวินัย ไม่มีพระอภิธรรมในการทำสังคายนาครั้งนั้นยังคงใช้วิธีมุขปาฐะยังไม่ได้จดจารึกลงในเอกสารใด

หลังการทำสังคายนาครั้งที่สาม พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทำการบันทึกหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาลงบนเสาหินและส่งพระเถระออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังต่างประเทศอีก ๙ สาย

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าท่านจารึกไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ ด้วยภาษาบาลีซึ่งสามารถแบ่งลำดับชั้นของคัมภีร์ต่าง ๆ ได้ดังนี้

- ๑) พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานชั้นหนึ่งเรียกว่าบาลี
- ๒) คำอธิบายพระไตรปิฎกเป็นหลักฐานชั้นสองเรียกว่าอรรถกถาหรือวณณนา
- ๓) คำอธิบายอรรถกถาเป็นหลักฐานชั้นสามเรียกว่าฎีกา
- ๔) คำอธิบายฎีกาเป็นหลักฐานชั้นสี่เรียกว่าอนุฎีกา
- ๕) นอกจากนี้ยังมีหนังสือที่แต่งขึ้นภายหลังเป็นทำนองอธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ หนังสือประเภทนี้ เรียกว่า “ทีปนี” หรือ “ทีปิกา” หรือ “ปทีปิกา”

^{๒๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๖๑๔/๓๐๓.

และหนังสือที่อธิบายเรื่องปลีกย่อยต่าง ๆ ที่มีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หนังสือประเภทนี้ เรียกว่า “โยชนา” หนังสือทั้งสองประเภทนี้จัดเป็นคัมภีร์อรรถกถา

คำสอนที่อยู่ในคัมภีร์เหล่านี้ คำสอนที่อยู่ในพระไตรปิฎกเป็นหลักฐานสำคัญที่สุด การบันทึกใช้ภาษาบาลีเป็นภาษาที่จารึกคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท ในขณะที่ภาษาสันสกฤต ใช้บันทึกคำสอนของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานชั้นแรกที่สุด คำสอนที่อยู่ในพระไตรปิฎกนั้นมีถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์แบ่งเป็น ๓ หมวด คือ หมวดที่หนึ่ง พระวินัย ว่าด้วยเรื่อง ระเบียบ กฎ ข้อบังคับควบคุมกุศกริยา มารยาทของภิกษุสงฆ์ มีทั้งข้อห้ามและขออนุญาต ทั้งนี้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในหมู่สงฆ์ มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ หมวดที่สอง พระสุตฺต ว่าด้วยเรื่องราว นิทาน ประวัติศาสตร์ ที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนและทรงสนทนากับบุคคลทั้งหลายอันเกี่ยวกับชาติต่าง ๆ ที่ทรงสอน เปรียบเทียบเป็นอุปมาอุปไมย เป็นต้น มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ และหมวดที่สาม พระอภิธรรมว่าด้วยธรรมชั้นสูง คือ ว่าด้วยเรื่องเฉพาะคำสอนที่เป็นแก่น เป็นปรมัตถ์ ในรูปปรัชญา ล้วน ๆ มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ คำสอนทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้นเรียกว่า “ธรรมวินัย”

ธรรมวินัยเป็นสิ่งสำคัญมากที่สุดของชาวพุทธ เพราะถือเป็นสิ่งแทนองค์พระศาสดา ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน^{๒๑} ความว่า “ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอ โดยการล่วงไปแห่งเรา” ดังนั้น กล่าวได้ว่าพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์ที่บรรจุพระธรรมและวินัยจึงเป็นคัมภีร์ที่สำคัญมากที่สุดของชาวพุทธ

พระไตรปิฎกแต่เดิมเป็นภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่มีในมัชฌิมประเทศที่เรียกว่า แคว้นมคธ ในครั้งพุทธกาล ต่อมาพุทธศาสนาแพร่หลายไปในนานาประเทศที่ใช้ภาษาอื่น ประเทศต่าง ๆ เหล่านั้น มีทิเบตและจีนเป็นต้น ได้แปลพระไตรปิฎกจากภาษาบาลีเป็นภาษาของตน เพื่อประสงค์ที่จะให้เรียนรู้ได้ง่าย จะได้มีคนเลื่อมใสศรัทธามาก ครั้นไม่มีใครเล่าเรียนพระไตรปิฎก ต่อมาก็ค่อย ๆ สูญสิ้นไป สิ้นหลักฐานที่จะสอบสวนพระธรรมวินัยให้ถ่องแท้ได้ ลัทธิศาสนาในประเทศฝ่ายเหนือเหล่านั้นก็แปรผันวิปลาสไป

ส่วนประเทศฝ่ายใต้มี ลังกา พม่า ไทย ลาว และเขมร ประเทศเหล่านี้คิดเห็นมาแต่เดิมว่า ถ้าแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาอื่นโดยทิ้งของเดิมเสียแล้ว พระธรรมวินัยก็คงคลาดเคลื่อน จึงรักษาพระไตรปิฎกไว้ในเป็นภาษาบาลี

^{๒๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๑/๑๔๗.

การเล่าเรียนคันถธุระก็ต้องเรียนภาษาบาลีให้เข้าใจเสียขั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงเรียนพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกต่อไป ด้วยเหตุนี้เองประเทศฝ่ายใต้จึงสามารถรักษาลัทธิศาสนาตามหลักธรรมวินัยยั่งยืนมาได้ การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้วยังได้ชื่อว่า เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้ว ก็จะไม่มีความรู้และเข้าใจพระพุทธวจนะในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธศาสนาก็จะต้องเสื่อมสูญไปด้วยเหตุนี้

ปัจจุบันการศึกษาพระพุทธศาสนามีได้จำกัดอยู่เฉพาะภิกษุสามเณรเท่านั้น ในมหาวิทยาลัยต่างได้มีการเปิดสอนวิชาเอกพระพุทธศาสนาจนถึงขั้นปริญญาเอก ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็มิได้จำกัดวงอยู่เฉพาะภิกษุสามเณรอย่างเดียว ในประเทศไทยมีประวัติความเป็นมาของการตั้งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาโดยสังเขปดังต่อไปนี้

๔.๑.๔ การตั้งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในสมัยล้านนา

ในสมัยที่ยังไม่รวมเป็นประเทศไทยนั้น ดินแดนแหลมทองมีหลายอาณาจักร เช่น ล้านนา ล้านช้าง ศรีวิชัย แต่อาณาจักรที่มีผลงานทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากจนกล่าวได้ว่าเป็นยุคทองแห่งพระพุทธศาสนา คือ อาณาจักรล้านนา มีผู้วิจัยไว้ว่า “ยุคทองแห่งพระพุทธศาสนาในล้านนาตกอยู่ในระหว่าง ๓ รัชกาล คือ พระญาติโลกราช พระยอดเชียงรายและพระเมืองแก้ว ดังที่ได้กล่าวมาแล้วซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๙๘๕ - ๒๐๖๘ รวมเป็นเวลา ๘๔ ปี ซึ่งเป็นเวลาที่มีการศึกษาพระธรรมวินัยและรจนาคัมภีร์ภาษาบาลีเป็นจำนวนมาก พอพ้นจากสามรัชกาลนี้ไปแล้วก็ไม่มีผลงานภาษาบาลีที่ดีเด่นอีก และหลังจากการทำสังคายนาที่วัดมหาโพธารามมาแล้วก็เกียรติคุณแห่งพระพุทธศาสนา ในล้านนาไทยได้แผ่กระจายไปถึงประเทศใกล้เคียง และในปี พ.ศ. ๒๐๖๖ กษัตริย์แห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต (ล้านช้าง) ทรงส่งราชทูตมายังราชสำนักเชียงใหม่ เพื่อขอคณะสงฆ์และพระไตรปิฎกไปสืบสานศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง พระเจ้านครเชียงใหม่จึงให้พระเทพมงคลกับภิกษุพาคณะสงฆ์นำพระไตรปิฎกบาลี ๖๐ คัมภีร์ไปยังกรุงศรีสัตนาคนหุตในปีเดียวกันนั้น

ในรัชการพระเมืองแก้ว ได้มีพระเถระจำนวนหลายท่านที่เป็นนักปราชญ์และเชี่ยวชาญในภาษาบาลี จนสามารถตั้งคัมภีร์ต่าง ๆ เป็นภาษาบาลี สมควรจะกล่าวนามไว้ ณ ที่นั้น คือ พระโพธิ์รังสี พระธรรมเสนาบดี พระญาณกิตติ พระสัทธัมมกิตติมหาอุสสเทวะ พระญาณวิลาส พระสิริมังคลาจารย์ และพระรัตนปัญญาเถระ เป็นต้น โดยแต่ละท่านได้ตั้งวรรณกรรมบาลีไว้มาก และสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน เช่น พระโพธิ์รังสีเถระชาวเมืองใหม่แต่ง จามเทวีวงศ์ และสิหิงคินิทาน หรือตำนานพระพุทธสิหิงค์ พระธรรมเสนาบดีเถระแต่ง คัมภีร์เกี่ยวกับไวยากรณ์ภาษาบาลีชื่อว่า สัทพัตถเภทจินตา ปัทกมโยชนา พระญาณกิตติชาวเชียงใหม่รจนาคัมภีร์เป็นภาษาบาลีไว้ถึง ๑๒ เรื่อง โดยเฉพาะพระสิริมัง

คณาจารย์ชาวเชียงใหม่ เป็นพระที่มีชื่อเสียงมากที่สุด เพราะผลงานคือ มังคลัตถทีปนี งานนิพนธ์ของท่านมีอยู่ ๔ เรื่องซึ่งมีขนาดยาวทั้งสิ้นคือ เวสสันดรทีปนี จักกवालทีปนี สังขยาปกาสกุฎิกา และมังคลัตถทีปนี ส่วนพระรัตนปัญญาเถระ ซึ่งนับว่าท่านเป็นชาวเชียงราย หรือไม่ก็ลำปาง มีผลงานอยู่ ๓ เรื่อง คือชินกาลมาลี วชิรสารัตถสังคหะ และ มาติกัตถสรุปัณณสังคหี เป็นต้น

นอกจากพระคัมภีร์ที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีงานนิพนธ์ภาษาบาลีอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่มีหลักฐานทำให้เชื่อได้ว่าเป็นผลงานพระล้านนาแต่ขึ้นในยุคเดียวกันนี้ เช่น ปัญญาสชาดก หรือชาดก ๕๐ ชาติ อันเป็นบ่อเกิดแห่งวรรณคดีสำคัญของไทยอีกหลายเรื่อง เช่น สมุทราโฆษคำฉันท์ สังข์ทอง พระสุธนมโนห์รา นอกจากนั้นก็เป็นบทสวดมนต์ คือ อุปาตสันติ เป็นฉันทภาษาบาลี ซึ่งนิยมใช้สวดในการทำบุญสะเดาะเคราะห์และสืบชะตาเมือง งานนิพนธ์เป็นภาษาบาลีที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ล้วนแต่แต่งขึ้นหลังรัชสมัยของพระญาติโลกราชทั้งสิ้น และมากที่สุดในการ์ของพระเมืองแก้ว ต่อแต่นั้นมางานนิพนธ์ภาษาบาลีที่แสดงความเป็นปราชญ์ของพระชาวล้านนาก็เสื่อมถอยไปเรื่อย ๆ พร้อมกับ การสิ้นสุดลงแห่งยุคทองของล้านนา โดยเฉพาะหลังจากเสียเอกราชแก่พม่าใน พ.ศ. ๒๑๐๑ อาณาจักรล้านนาที่ถูกพม่ายึดครองอยู่เป็นเวลานานกว่า ๒๑๖ ปี แต่พม่าก็ได้รุกรานพระพุทธศาสนา เพราะนับถือศาสนาเดียวกัน ทั้งนี้ในภายหลังได้สำรวจ พบว่า มีชาดกนอกนิบาตที่แต่งในล้านนาอีกประมาณ ๒๕๐ เรื่อง^{๒๒}

ยุคทองแห่งพระพุทธศาสนาในล้านนาไทยมีเผยแพร่โดยละเอียดที่เว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้^{๒๓} ในช่วงนี้มีงานวรรณกรรมที่แต่งเป็นภาษาบาลีโดยใช้ตัวอักษรล้านนาเป็นจำนวนมาก วรรณกรรมเหล่านี้บางเล่มได้รับการปริวรรตเป็นอักษรไทย บางเล่มที่บันทึกบนใบลานยังพอสืบค้นได้บ้าง หรือบางเล่มอาจสูญหายไปแล้ว อย่างไรก็ตามต้องยอมรับว่าในยุคที่พระพุทธศาสนารุ่งเรือง วรรณกรรมพระพุทธศาสนาก็พลอยรุ่งเรืองไปด้วย

๔.๑.๕ การแต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย-อยุธยา

ภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาที่จารึกคำสอนของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนั้น แม้ตามหลักฐานจะปรากฏว่าเข้ามามีอิทธิพลในแถบเอเชียอาคเนย์นี้ตั้งแต่สมัยที่คนไทยยังไม่ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนปัจจุบัน ก็มีหลักฐานตั้งแต่สมัยสุโขทัยว่า พ่อขุนรามคำแหงเคยส่งสมณทูตไปลังกา (ศรีลังกา) และในรัชกาลที่ ๕ ของสมัยสุโขทัย คือ สมัยพระมหาธรรมราชาลิไทใน พ.ศ. ๑๙๐๔ มีการส่งสมณทูตไปลังกาเช่นกัน ลังกาใช้ภาษาบาลีในการจารึกคำสอนทางพุทธศาสนา มีการแต่งตำราไวยากรณ์บาลี

^{๒๒} ลิขิต ลิขิตานนท์, ยุคทองแห่งวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนาไทย : ล้านนาไทย, อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสรณ์สามกษัตริย์, (เชียงใหม่ : ทิพย์เนตรการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๓.

^{๒๓} ยุคทองแห่งพระพุทธศาสนาในล้านนาไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [www.lanna.mju.ac.th/lannareligion_detail.php?recordID=5\[๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑\]](http://www.lanna.mju.ac.th/lannareligion_detail.php?recordID=5[๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑]).

กันมากและศึกษากันอย่างแพร่หลาย ไทยจึงได้รับอิทธิพลภาษาบาลีจากลังกา ใน พ.ศ.๑๙๐๕ พระยา
ลิไททรงผนวช ก็ได้ศึกษาภาษาบาลีอย่างแตกฉาน ขณะเดียวกันพระอิกสายหนึ่งจากลังกาเข้ามาใน
กรุงสุโขทัย ไทยจึงรับภาษาเข้ามาอีกระลอกหนึ่ง และใช้ภาษาบาลีจารึกคำสั่งสอนของพระพุทธองค์
เช่นเดียวกับที่ลังกาใช้จะเห็นว่าทั้งภาษาบาลีเข้ามามีอิทธิพลมากขึ้น

ต่อจากสมัยสุโขทัย ความนิยมใช้คำภาษาบาลีในภาษาไทยยังคงอยู่ เพราะเราพบศัพท์
ภาษาบาลีสันสกฤตในภาษาไทยมากขึ้น ๆ ดังหลักฐานจากวรรณคดีสมัยหลัง ๆ และเราจะสังเกตเห็น
เห็นว่า ในวรรณคดีสมัยสุโขทัยมีคำยืมจากภาษาบาลีนี้น้อยกว่าคำภาษาไทยแท้ แต่ในวรรณคดี
สมัยอยุธยา มีคำยืมเหล่านี้เป็นจำนวนมากจนเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยอยุธยาตอนต้น
เช่น ในเรื่องยวนพ่ายและทวาทศมาส แล้วค่อยลดลงบ้างในสมัยอยุธยาตอนกลางและตอนปลาย
ในสมัยหลังนี้จะมีคำยืมจากภาษาบาลีสันสกฤตปรากฏมากเฉพาะในวรรณคดีที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา

ส่วนวรรณคดีบางเรื่องที่สะท้อนชีวิตคฤหัสถ์หรือสามัญชนและมีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ
หรือความรัก หรือที่เขียนด้วยคำประพันธ์ไทยที่ไม่ได้ดัดแปลงมาจากคำประพันธ์อินเดีย เช่น กลอนจะ
มีคำบาลีสันสกฤตน้อยลงกว่าสมัยอยุธยาตอนต้น

๔.๑.๖ การแต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การติดต่อกับชาติตะวันตกซึ่งเริ่มมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้วนั้น
เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น การยืมคำมาจากภาษาตะวันตกก็มีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาอังกฤษ แต่คำ
ยืมจากภาษาบาลีสันสกฤตไม่ลดน้อยลงกลับมีบทบาทมากขึ้น อาจเรียกว่ามากกว่าเดิมก็ได้ เพราะแต่เดิม
ในสมัยโบราณผู้ที่ใช้คำยืมเหล่านี้มีเฉพาะผู้รู้หรือนักปราชญ์ทางภาษา เช่น พระมหากษัตริย์ ราชบัณฑิต
กวี พระสงฆ์ โหราหลวง เป็นต้น แต่ปัจจุบันนี้แพร่หลายออกในหมู่ชนอาชีพต่าง ๆ ทั่วประเทศ
แม้แต่กรรมกรและชาวไร่ชาวนา เพราะการติดต่อสื่อสารมีประสิทธิภาพมาก นอกจากนี้ ยังมีการยืม
และการสร้างคำใหม่ ๆ จากภาษาบาลีสันสกฤตเพิ่มขึ้นไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อใดที่มีสิ่งประดิษฐ์ หรือความคิด
ใหม่ ๆ จากต่างประเทศเข้ามา คนไทยก็จะหาคำมาเรียกสิ่งประดิษฐ์หรือความคิดนั้น เรียกว่าการ
บัญญัติศัพท์ การบัญญัติศัพท์ส่วนใหญ่มักพิจารณาจากคำไทยแท้หรือคำบาลีสันสกฤต และเลือกใช้คำที่
เหมาะสมหรือประกอบคำขึ้นใหม่ คำบาลีสันสกฤตที่ใช้นั้นอาจ อยู่เดี่ยว ๆ หรือเกิดจากการประสมกัน
ระหว่างคำบาลีสันสกฤตด้วยกัน หรือคำสันสกฤตด้วยกันหรือคำบาลีสันสกฤตกับคำสันสกฤต แม้แต่คำบาลีสันสกฤตกับ
คำไทยคำเขมรฯลฯ มิให้เห็นอยู่ทั่วไป

๔.๑.๗ การชำระและจารึกพระไตรปิฎกในสมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ได้มีการชำระและการจารึก
พระไตรปิฎก จากหนังสือพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ตอนหนึ่งความว่า

ในปีวอกสัมฤทธิศกนั้น พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหลวง ทรงพระราชรำพึงถึง พระไตรปิฎกธรรมอันเป็นมูลราก แห่งพระปริยัติศาสนา ทรงพระราชศรัทธาพระราชทาน พระราชทรัพย์เป็นอันมากให้เป็นค่าจ้างช่างจารึกพระไตรปิฎกลงใบลาน แต่บรรดามีฉบับในที่ ไต ๆ ที่เป็นอักษรลาว อักษรรามัญก็ให้ชำระแปลออกมาเป็นอักษรขอม สร้างขึ้นใส่ตู้ไว้ในหอ พระมณเฑียรธรรม และสร้างพระไตรปิฎกถวายพระสงฆ์ให้เล่าเรียนทุก ๆ พระอารามหลวงตาม ความปรารถนา จึงเจ้าหมื่นไวยวรนาถกราบทูลว่าพระไตรปิฎก ซึ่งทรงพระราชศรัทธาสร้างขึ้น ไว้ทุกวันนี้ อักษรบทพยัญชนะตกวิปลาอยู่แต่ฉบับเดิมมา หากผู้จะทำนุบำรุงตกแต่มีดัดแปลงให้ ถูกต้องบริบูรณ์ขึ้นมิได้ ครั้นได้ทรงสดับก็ทรงพระปรารภไปว่า พระบาลีอรรถกถาฎีกาพระไตรปิฎก ทุกวันนี้ เมื่อและผิดเพี้ยนวิปลาอยู่เป็นอันมาก ฉะนั้นจะเป็นค้ำมูลพระปฏิบัติศาสนา ปฏิเวธ ศาสนานั้นมิได้ อนึ่งท่านผู้รักษาพระไตรปิฎกมีอยู่ทุกวันนี้ก็น้อยนัก ถ้าสิ้นท่านเหล่านี้แล้ว เห็น ว่าพระปริยัติศาสนาและปฏิเวธศาสนาจะเสื่อมศูนย์เป็นอันเร็ววันก สัตว์โลกทั้งปวงจะหาที่พึ่งบ มิได้ในอนาคตกาลเบื้องหน้า ควรจะทำนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาไว้ให้ถาวรวัฒนาการเป็น ประโยชน์ไปแก่เทพามนุษย์ทั้งปวง จึงจะเป็นทางพระบรมโพธิญาณบารมี

ครั้นทรงพระราชดำริฉะนี้แล้วจึงให้ประชุมพระราชวงศานุวงศ์ มีสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรฯ เป็นประธาน บนพระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท ให้อาราธนาสมเด็จพระ สัมเด็จพระราชาคณะฐานานุกรมมาเรียนร้อยรูปมารับพระราชทานฉนั้น ครั้นเสร็จส่งขมัตตกิจแล้ว สมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์จึงทรงถวายนมัสการด่ารัสเผด็จถามพระราช าคณะทั้งปวงว่า พระไตรปิฎกธรรมทุกวันนี้ยังถูกต้องบริบูรณ์อยู่หรือพิรุณผิดเพี้ยนประการใด จึงให้ สมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะทั้งปวงพร้อมกันถวายพระพรว่า พระบาลี และ อรรถกถาฎีกา พระไตรปิฎกทุกวันนี้พิรุณมากมาช้านานแล้ว หากกษัตริย์พระองค์ใดจะทำนุบำรุงเป็นศาสนูปถัมภก มิได้แต่กำลังอาตมภาพ ทั้งปวงก็คิดจะใคร่ทำนุบำรุงอยู่เห็นจะไม่สำเร็จ กาลเมื่อสมเด็จพระสรรเพชญ พระพุทธองค์ผู้ทรงพระทศอรหาทิกคุณอันประเสริฐ เมื่อพระองค์เสด็จบรรทมเหนือพระมณเฑียรจา พุทธอาสน์ เป็นอนุฐานไสยาสน์ ณ หว่างนางรังทั้งคู่ในศาลวโนทยานแห่งพระยามลราช ไกลกรุง สีนาราราชาธานี มีพระพุทธรูปกัศรัสแก่พระภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรสงฆ์ทั้งปวง พระธรรมวินัยอันใดทั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ อันพระตถาคตเทศนา สั่งสอนท่าน เมื่อพระตถาคตนิพพานแล้ว พระธรรมแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์นั้น จะเป็นครู สั่งสอนท่านและสรรพสัตว์ทั้งหลาย ต่างพระตถาคตแปดหมื่นสี่พันพระองค์ ตรัสมอบ พระพุทธศาสนาไว้แก่พระปริยัติธรรมฉะนี้แล้วก็เข้าสู่พระปรินิพพาน จำเดิมแต่สมเด็จพระ สัพพัญญูเจ้านิพพานถวายพระเพลิงแล้วเจ็ดวันพระมหากัสสปเจ้าระลึกถึงถ้อยคำพระสุภัทร ภิกษุแก่ กล่าวเตือนพระบรมครูเป็นมูลเหตุจึงดำริการจะกระทำสังคายนา เลือกสรรพระสงฆ์ ทั้งหลายล้วนพระอรหันต์ทรงพระจตุปฏิสัมภิทญาณกับพระอานนตเป็นเสกขบุคคลพระองค์

หนึ่งได้พระอรหันต์ในราตรี รุ่งขึ้นจะทำสังคายนายพอครบห้าร้อยพระองค์ มีพระเจ้าอชาตศัตรู เป็นศาสนูปถัมภก กระทำสังคายนายพระไตรปิฎกในพระมณฑปแถบถ้ำสัตตบรรณคูหา ณ เขาเวการบรรพตใกล้กรุงราชคฤห์มหานครเจ็ดเดือนจึงสำเร็จการปฐมสังคายนา

ครั้งพระพุทธศาสนาล่วงมาถึง ๑๐๐ ปี ภิกษุชาววัชชีคามเป็นอริขีซึ่งสำแดงวัตถุสิบประการ กระทำผิดพระวินัยบัญญัติ และพระมหาเถรชีณาสพแปดองค์ มีพระยศเถรเป็นต้น พระเรวัตเถรเป็น ปรีโยสาน ชำระทศวัตถุอิกรณรังับ ยังพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์แล้วเลือกพระอรหันต์อันทรง พระปฏิสัมภิทาญาณเจ็ดร้อยพระองค์ มีพระสัพพกามิเถรเจ้าเป็นประธานกระทำสังคายนา พระไตรปิฎกในวาลุกการามวิหารใกล้เมืองเวสาลี มีพระเจ้ากาลาโสกราชเป็นศาสนูปถัมภกแปดเดือน จึงสำเร็จทุติยสังคายนา

ครั้งพระพุทธศาสนาล่วงมาถึง ๒๑๘ ปีครั้งนั้นเหล่าเดียรถีย์เข้าปลอมบวชในพระศาสนา จึงพระโมคคัลลิตตเถรเจ้ายังพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชให้เรียนรู้ในพุทธสมัย แล้วชำระสิกเดียรถีย์เสีย ถึงหกหมื่น ยังพระศาสนาให้บริสุทธิ์แล้วพระโมคคัลลิตตเถร จึงเลือกพระอรหันต์อันทรง พระปฏิสัมภิทา ญาณพันพระองค์ กระทำสังคายนายพระไตรปิฎกในโอสการามวิหารใกล้กรุงปาตลีบุตรมหานคร มีพระเจ้าศรีธรรมมาสากราชเป็นศาสนูปถัมภกเก้าเดือนจึงสำเร็จการตติยสังคายนาย

ครั้งพระพุทธศาสนาล่วงมาถึง ๒๓๘ ปี จึงพระมหินทเถรเจ้าออกไปสู่ลังกาทวีป บวช กุลบุตรให้เล่าเรียนพระปริยัติธรรม คือ หยั่งรากพระพุทธศาสนาลงในเกาะลังกาแล้ว พระชีณาสพทั้ง สามสิบแปดพระองค์ มีพระมหินทเถร และพระอรวิภูธรเป็นประธาน กับพระสงฆ์ซึ่งทรงพระปริยัติ ธรรมร้อยรูป กระทำสังคายนายพระไตรปิฎกในมณฑปอุปารามวิหารใกล้กรุงอนูราชบุรี มีพระเจ้า เทวานัมปิยติสเป็นศาสนูปถัมภกสิบเดือน จึงสำเร็จการจตุตถสังคายนาย

ครั้งพระพุทธศาสนาล่วงมาถึง ๔๓๓ ปี ครั้งนั้นพระอรหันต์ทั้งปวงในลังกาทวีป พิจารณา เห็นว่า พระพุทธศาสนาจะเสื่อมลง เหตุพระสงฆ์ซึ่งทรงพระไตรปิฎกขึ้นปากเจนนั่น เบบางลงกว่า แต่ก่อน จึงเลือกพระอรหันต์อันทรงพระปฏิสัมภิทาญาณและพระสงฆ์ปุณฺณผู้ทรงพระปริยัติมากกว่า พัน ประชุมกันในอภัยคีรีวิหารใกล้เมืองอนูราชบุรี มีพระเจ้าวิภูคามินือภัยเป็นศาสนูปถัมภกกระทำ พระมณฑปถวายให้กระทำสังคายนายพระไตรปิฎกแล้วจารึกลงลานทั้งพระบาลีและอรรถกถาเป็น สิ่งพหุภาษาปีหนึ่งจึงสำเร็จการปัญจมสังคายนาย

ครั้งพระพุทธศาสนาล่วงมาถึง ๘๕๖ ปีจึงพระพุทธโฆษาจารย์เถรเจ้าออกไปแต่ชมพูทวีป แพลพระไตรปิฎกอันเป็นสิ่งพหุภาษา จารึกลงลานใหม่แปลงเป็นมคธภาษากระทำในโลหปราสาท ณ เมืองอนูราชบุรี มีพระเจ้ามทานามเป็นศาสนูปถัมภกปีหนึ่งจึงสำเร็จฉบับเนื่องในฉัฐฐมสังคายนาย

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เมื่อทรงสดับพระสงฆ์ราชาคณะถวายพระพรโดยพิสดารดังนั้น จึงดำรัสว่าครั้งนี้ขออาราธนา พระผู้เป็นเจ้าของจงมีอุตสาหะในฝ่ายพระพุทธจักรให้พระไตรปิฎกบริบูรณ์จงได้ ฝ่ายอาณาจักรที่จะเป็นศาสนูปถัมภกนั้นเป็นพนักงานโยม โยมจะสูญเสียสละชีวิตบูชาพระรัตนตรัย สุดแต่จะให้พระปริยัติบริบูรณ์เป็นมูลที่ตั้งพระพุทธศาสนาให้จงได้ ได้มีพระราชกำหนดให้นิมนต์พระสงฆ์ ประชุมพร้อมกัน ณ พระอุโบสถวัดพระศรีสรรเพชญ์ราม ในวันกติกบรูณมีเพ็ญเดือนสิบสองในปีกวศกสมฤทธิศกพระพุทธศักราชล่วงแล้ว ๒๓๓๑ พระวิสา

การชำระคัมภีร์และพระไตรปิฎกในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้มีการจารึกและพิมพ์พระไตรปิฎกลงบนใบลาน เหตุที่ยกมายืดยาวก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงกระบวนการ วิธีการในการชำระพระไตรปิฎก การจารึกพระไตรปิฎกและการเป็นศาสนูปถัมภกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

การชำระและจารึกพระไตรปิฎกในสมัยรัชกาลที่ ๕ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการชำระและการพิมพ์พระไตรปิฎกอีกครั้ง ดังหลักฐานจากหนังสือกฎหมายรัชกาลที่ ๕ หน้า ๘๓๘ ซึ่งหลวงรัตนญาณปติ (เปล่ง) อธิบดีกรมอัยการเป็นผู้รวบรวมไว้ มีข้อความตอนหนึ่งว่า “ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริที่จะทรงนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญวัฒนายิ่งขึ้นไปประการใด ท่านทั้งหลายก็คงแลเห็นในการที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสิ่งที่เป็นถาวรวัตถุให้เป็นภาชนะรับรองพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง ทั้งเนกทาน บริจาคของประณีตต่าง ๆ ถากการยกย่องโดยสมณศักดิ์ ซึ่งเป็นเสปียงกำลังแก่พระภิกษุสงฆ์ทั้งปวง ผู้ทรงวิโนยบัญญัติของพระพุทธเจ้าให้ดำรงอยู่ แลเป็นผู้แนะนำชาวสยามให้ประพฤติการละบาป บำเพ็ญบุญนั้นก็มีเป็นอันมากในปีหนึ่งๆ ก็อีกประการหนึ่งการที่ทรงบริจาคทั้งสองอย่างนั้นปีหนึ่งก็สิ้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก เพราะเหตุด้วย

ทรงเลื่อมใสในคุณพระรัตนไตรยนั้น บัดนี้ทรงพระราชดำริถึงพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นพุทธภาสิตเป็นที่ร่ำเรียนศึกษาของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนานั้นด้วยเหตุอย่างไร คงปรากฏในกระแสพระราชดำรัสแก่พระเถรานุเถร ซึ่งจะมีต่อไปในหน้ากระดาษนี้แล้ว เพราะฉะนั้นจึงจะโปรดเกล้าฯ ให้ตีพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นอักษรสยาม เย็บเล่มสมุดให้มากแพร่หลายสืบสานายุกาลต่อไป จึงโปรดให้ผดียงพระสงฆ์เถรานุเถรที่ชำนาญในพระไตรปิฎกอันมีสมณศักดิ์ ๑๑๐ พระองค์ เป็นผู้ตรวจแก้ฉบับพระไตรปิฎกที่ตีพิมพ์ โปรดให้พระบรมวงษานุวงษ์ข้าราชการฝ่ายคฤหัสถ์เป็นกรรมสัมปาทิกสภาจัดการพิมพ์พระไตรปิฎกให้สำเร็จทันในสมัยเมื่อเสด็จดำรงสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี จะได้มีการมหกรรมฉลองพระไตรปิฎกนี้ในมงคลสมัยนั้น^{๒๔}

^{๒๔} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๒.

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็ยังบันทึกลงในใบลาน คัมภีร์พระไตรปิฎกจึงเริ่มจะเป็นรูปร่างและมีครบทุกคัมภีร์ การชำระและจารึกพระไตรปิฎกในสมัยรัชกาลที่ ๗ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ ได้มีการชำระและการพิมพ์พระไตรปิฎกอีกครั้ง ดังที่ปรากฏในรายงานการสร้างพระไตรปิฎก (ฉบับสยามรัฐ) ของพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ จากราชกิจจานุเสกษา เล่ม ๔๔ หน้า ๓๙๒๗ ลงวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ นั้น มีรายงานการสร้างพระไตรปิฎกตอนหนึ่งว่า

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชวโรกาสกราบบังคมทูลรายงานการสร้างพระไตรปิฎก เป็นอนุสาวรีย์เชิดชูพระเกียรติยศพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าจัดสนองพระเดชพระคุณนั้น บัดนี้ต้นฉบับพระไตรปิฎกสำหรับที่จะพิมพ์นั้น ใช้ฉบับพิมพ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างเมื่อพระพุทธศักราช ๒๔๓๖ นั้นเป็นพื้น มีการแก้ไขคือ เปลี่ยนใช้ พินทุ แทนวิญญการและยามักการจัตวาจระยวรรคตอนหนังสือนั้นเสียใหม่ และใช้เครื่องหมายประกอบให้เป็นอย่างเดียว ตามแบบที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทานไว้ในกาพิมพ์อรรถกถาพระไตรปิฎก ส่วนคัมภีร์ที่ขาดไปในฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๓๖ ใช้ฉบับลานของหลวงเป็นต้นฉบับ และชำระโดยวิธีเดียวกัน แก่คำผิดแต่จำเพาะที่ปรากฏว่าคัดลอกผิด กำหนดการให้ได้พิมพ์แล้วเสร็จในพระพุทธศักราช ๒๔๗๐ อนึ่ง เพราะเหตุที่ได้ทรงเป็นประมุขบริจจาคพระราชทรัพย์ในการสร้างพระไตรปิฎกฉบับนี้ และโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการทวยราษฎร์ชาวสยามทั้งฝ่ายบรรพชิตและฆราวาสบริจจาคทรัพย์โดยเสด็จในพระราชกุศลนั้น ที่ประชุมชำระพระไตรปิฎก จึงขนานนามพระไตรปิฎกนี้ว่า “สยามรัฐสสเถปิฎก” “พระไตรปิฎกสยามรัฐ”

การพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลีที่นิยมเรียกว่าฉบับสยามรัฐ และเป็นฉบับที่ใช้อ้างอิงในปัจจุบันมากที่สุดฉบับหนึ่ง แม้ในรัชกาลต่อมาจะมีการชำระและพิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นอีกหลายฉบับทั้งฉบับภาษาไทย ฉบับอรรถกถา แต่ก็ยังอาศัยรูปแบบของพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐเป็นหลัก สรุปว่าการชำระการจารึกและการพิมพ์พระไตรปิฎกในประเทศไทยนั้นมี ๔ ครั้ง^{๒๕} คือ

๑) ชำระและจารึกลงในใบลาน กระทำที่เชียงใหม่ สมัยพระเจ้าติโลกราช ประมาณ พ.ศ. ๒๐๒๐

๒) ชำระและจารึกลงในใบลาน กระทำที่กรุงเทพฯ สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกรัชกาลที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๓๑

^{๒๕} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, หน้า ๑๗.

๓) ขำระและพิมพ์เป็นเล่ม กระทำที่กรุงเทพฯ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๓๖

๔) ขำระและพิมพ์เป็นเล่ม กระทำที่กรุงเทพฯ สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๓

ส่วนในสมัยรัชกาลที่ ๙ ได้มีการขำระ และพิมพ์พระไตรปิฎกอีกหลายครั้ง นอกจากนั้นยังมีการปริวรรตคัมภีร์อรรถกถาจากภาษาต่าง ๆ เป็นภาษาไทยและจัดพิมพ์เผยแพร่อีกจำนวนมาก ดำเนินการโดยมูลนิธิภูมิพลภิกษุ จนกระทั่งมีการบันทึกพระไตรปิฎกลงแผ่นซีดี และนำเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต

๔.๒ แนวทางการสื่อสารในยุคดิจิทัล

๔.๒.๑ แนวทางการสื่อสารในยุคดิจิทัล

พัฒนาการของเทคโนโลยีทำให้ชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปมากหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์พบว่า มนุษย์สามารถจัดพิมพ์หนังสือได้ เมื่อประมาณ ๕๐๐ ถึง ๘๐๐ ปีที่แล้ว เทคโนโลยีเริ่มเข้ามาช่วยในการพิมพ์ ทำให้การสื่อสารด้วยข้อความและภาษาเพิ่มขึ้นมาก เทคโนโลยีพัฒนาจนถึงการสื่อสารกัน โดยส่งข้อความเป็นเสียงทางสายโทรศัพท์ที่ได้ประมาณร้อยกว่าปีที่แล้ว และเมื่อประมาณห้าสิบปีมาแล้ว ก็มีการส่งภาพโทรทัศน์และคอมพิวเตอร์ทำให้มีการใช้สารสนเทศในรูปแบบข่าวสารมากขึ้น ในปัจจุบันมีสถานที่วิทยุ โทรศัพท์ หนังสือพิมพ์ และสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในการกระจายข่าวสาร มีการแพร่ภาพทางโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมเพื่อรายงานเหตุการณ์สด เห็นได้ชัดว่าเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทอย่างมาก บทบาทของการพัฒนาเทคโนโลยีรวดเร็วขึ้นเมื่อมีการพัฒนาอุปกรณ์ทางด้านคอมพิวเตอร์และส่วนประกอบ จะเห็นได้ว่า ในช่วงห้าปีที่ผ่านมาจะมีผลิตภัณฑ์ใหม่ซึ่งมีคอมพิวเตอร์เข้าไปเกี่ยวข้องให้เห็นอยู่ตลอดเวลา

ระบบสื่อสารโทรคมนาคม และคอมพิวเตอร์ก้าวหน้ามาก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสังคมสารสนเทศ ชีวิตความเป็นอยู่เกี่ยวข้องกับข้อมูลข่าวสารจำนวนมาก การสื่อสารโทรคมนาคมกระจายทั่วถึง ทำให้ข่าวสารแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว สังคมในปัจจุบันเป็นสังคมไร้พรมแดน เพราะเรื่องราวของประเทศหนึ่งสามารถกระจายแพร่ออกไปยังประเทศต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว หลังจากการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางวิทยุและโทรทัศน์ได้รับความนิยมนจนกระทั่งมีสถานีวิทยุธรรมะและสถานีโทรทัศน์พระพุทธศาสนา เมื่อเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตได้กลายเป็นเทคโนโลยีที่ร้อนแรงที่สุด สะดวกที่สุด เข้าถึงคนได้มากที่สุดตามการใช้งานอินเทอร์เน็ตในประเทศนั้นไทยนั้นมีข้อมูลระบุว่าประเทศไทยถือเป็นประเทศแรก ๆ ในทวีปเอเชียที่มีการนำอินเทอร์เน็ตเข้ามาใช้ อินเทอร์เน็ตเข้าสู่ประเทศไทยประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๐ จากการผลักดันของ ดร.กาญจนา กาญจนสุต

แห่งสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย AIT ทำให้มีการเริ่มต้นส่งไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ติดต่อกันระหว่าง มหาวิทยาลัยเมลเบิร์น ประเทศออสเตรเลียกับวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ต่อมาปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ(NECTEC) ได้เปิด (World Wide Web) หรือ เวิลด์ ไรด์ เว็บ โดยใช้ตัวย่อว่า www เป็นครั้งแรกในประเทศไทยคือ <http://www.nectec.or.th/> ซึ่งทำหน้าที่แนะนำประเทศไทยให้กับทั่วโลกเป็นภาษาอังกฤษภายใต้ชื่อ “Thailand the Big Picture” ในปัจจุบันได้เปลี่ยนหน้าที่มาให้ข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ โดยมีการปรับปรุงรูปแบบให้ทันสมัยและเปลี่ยนมาใช้ภาษาไทยเป็นหลัก^{๒๖}

จากนั้นเป็นต้นมาการใช้บริการอินเทอร์เน็ต (Internet) ในประเทศไทยได้รับความนิยมอย่างสูงและมีความต้องการใช้งานเพิ่มสูงขึ้นทุกวัน ทั้งปริมาณผู้ใช้และปริมาณอัตราการรับส่งข้อมูลที่มีปริมาณมากขึ้นทุกวัน จนกระทั่งมีรัฐวิสาหกิจได้นำอินเทอร์เน็ตมาใช้ในเชิงพาณิชย์

ในยุคแรก ๆ คณะสงฆ์ไทยยังไม่ได้ใช้อินเทอร์เน็ตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่มีการนำเอาพระไตรปิฎกบันทึกลงแผ่นซีดีกลายเป็นพระไตรปิฎกฉบับซีดีรอมเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พุทธศักราช ๒๕๓๑ มหาวิทยาลัยมหิดลได้จัดทำพระไตรปิฎกฉบับซีดีรอม บันทึกลงในแผ่นซีดีมีบันทึกไว้ว่า “ในช่วงวันวิสาขบูชาปีพุทธศักราช ๒๕๓๑ ศูนย์คอมพิวเตอร์มหาวิทยาลัยมหิดลได้พัฒนาพระไตรปิฎกฉบับดิจิทัล ได้เริ่มโครงการนำเอาพระไตรปิฎกฉบับภาษาสันสกฤตจำนวน ๔๕ เล่ม พิมพ์ลงแผ่นซีดีรอม และพัฒนาโปรแกรมสืบค้นพระไตรปิฎก จนกระทั่งปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ จึงได้จัดทำพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยและยังได้รับการพัฒนามาตามลำดับ ประกอบด้วยพระไตรปิฎกฉบับแปลเป็นภาษาไทย ๔๕ เล่ม พระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรไทย ๔๕ เล่ม พระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรโรมัน ๔๕ เล่ม อรรถกถาและคัมภีร์อื่น ๆ พระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรไทย ๗๐ เล่ม อรรถกถาและคัมภีร์อื่น ๆ พระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรโรมัน ๗๐ เล่ม และพระไตรปิฎกภาษาเทวนาครีและสิงหล^{๒๗}

ปัจจุบันมีการนำเอาพระไตรปิฎกเผยแผ่ทางอินเทอร์เน็ตเป็นจำนวนมาก มีทั้งฉบับภาษาไทย ภาษาบาลี และภาษาอังกฤษเป็นต้น คนรุ่นใหม่สามารถศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศได้ทุกโอกาสที่ต้องการโดยผ่านทางเว็บไซต์ต่าง ๆ

ในทางคณะสงฆ์มีหลายองค์กรได้นำเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ข่าวนสารขององค์กรและข่าวสารทางศาสนาเผยแผ่ทางอินเทอร์เน็ต ในส่วนขององค์กรนั้นเริ่มต้นที่องค์กรทางการศึกษาคือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัยได้สร้างเว็บไซต์ภายใต้โดเมนเนมว่า mbu.ac.th

^{๒๖} นพดล อินนา, *ไอทีกับการเมืองไทย*, (กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๗.

^{๒๗} Budsir, *Buddhist Sutras*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.budsir.org/budsir-main.html> [๑๕ กันยายน ๒๕๖๑].

และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้มีเว็บไซต์ภายใต้โดเมนเนมว่า mcu.ac.th โดยระบุตามประวัติของการเกิดเว็บไซต์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยไว้ว่า การกำเนิดศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เกี่ยวเนื่องด้วยเหตุผลหลายประการ คือ เนื่องด้วยการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๑ เรื่อง ให้ทุกส่วนราชการในระดับกระทรวง ทบวง กรม จัดทำแผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศ และกระแสโลกาภิวัตน์ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งเป็นกระแสพัฒนาจากทางตะวันตกหลังไหลเข้ามา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในระยะแรกของการได้รับพระราชบัญญัติการศึกษา ไม่มีหน่วยงานรองรับงานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นการดำเนินการโดยอธิการบดีมอบหมายให้บุคลากรรับผิดชอบดำเนินการ ต่อมามูลนิธิน้ำทอง คุณุวิศาล ได้มีจิตศรัทธามอบทุนให้มหาวิทยาลัยจำนวนหนึ่ง อธิการบดีจึงได้อนุมัติให้นำกองทุนดังกล่าวให้ดำเนินการโครงการในระยะเริ่มแรก (๑ มกราคม ๒๕๔๑ - ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒) โดยจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์พร้อมด้วยครุภัณฑ์สำนักงาน โดยให้ใช้ห้องที่สร้างขึ้นใหม่ โดยใช้ชื่อว่า “ศูนย์ข้อมูลสารสนเทศและประมวลผล” แต่เนื่องจากสถานที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาและการปฏิบัติงานไม่สะดวก จึงได้ขออนุมัติย้ายสำนักงานไปตั้งที่ห้องประชุมเล็กชั้นที่ ๑ ตึกกวีบรรณาลัย ซึ่งถือเป็นกำเนิดหน่วยงานอย่างแท้จริง เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๓ ใช้เป็นสำนักงานได้เปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

องค์กรอิสระที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตโดยได้เปิดเว็บไซต์ขึ้นมา ในยุคแรก ๆ คือ hammathai.org ตามที่ระบุไว้ในประวัติของเว็บไซต์ว่า “พระพุทธศาสนาได้อยู่คู่ประเทศไทยมาเป็นเวลาหลายร้อยปี อีกทั้งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต แนวคิดและวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมาก โดยมีส่วนช่วยจรรโลงให้สังคมอยู่ในความสงบสุขโดยหลักธรรม คำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า บริษัทเรียลเน็ตโซลูชั่น โดยคุณล้วนชาย ว่องวานิช ได้มุ่งเน้นเห็นความสำคัญของธรรมและพระพุทธศาสนา จึงได้จัดทำเว็บไซต์ “ธรรมะไทย” ขึ้นมา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๑ เพื่อเป็นศูนย์กลางและสื่อกลางในการเผยแพร่พระธรรมแก่ผู้สนใจทั่วไป ทั้งในประเทศไทยและชาวต่างประเทศที่สนใจในพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ซึ่งเป็นพระพุทธศาสนานิกายหลักของคนไทย โดยได้จัดทำข้อมูลเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

เมื่อมีเว็บไซต์เกิดขึ้นในประเทศไทยจึงทำให้องค์กรทางศาสนา วัด สถาบันองค์กรอิสระต่าง ๆ ได้สร้างเว็บไซต์ขึ้นมาเพื่อเป็นช่องทางในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา วัดที่ใช้ช่องทางเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตในยุคแรก ๆ เช่น วัดป่าบ้านตาด จากประวัติของวัดที่ปรากฏทางเว็บไซต์มีข้อความที่ระบุถึงการเกิดขึ้นของเว็บไซต์ประมาณปีพุทธศักราช ๒๕๔๔ ดังข้อความว่า

วัดป่าบ้านตาดปัจจุบัน (ปีพุทธศักราชที่ ๒๕๔๔) ในพรรษามีพระเถระจำพรรษา ๔๙ รูป สามเณร ๑ รูป นอกพรรษามีพระภิกษุสามเณรอคันตุกะ เข้ามาพักศึกษาข้อวัตรปฏิบัติ เพิ่มขึ้นรวมเป็น ๕๐-๖๐ รูปเป็นประจำ สำหรับในยามเช้าก่อนออกบิณฑบาตทั้งพระและเณร ต่างช่วยกันขัดถูปัดกวาดศาลาและบริเวณรอบ ๆ เสร็จแล้วเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน ระยะทางไปกลับประมาณสามกิโลเมตร ขากลับแวะรับบาตรที่หน้าวัดอีกครั้งหนึ่ง และในช่วง ประมาณบ่ายสามโมงเย็น ท่านก็จะออกมาทำข้อวัตรปัดกวาด เสนาสนะ ขัดถู กุฏิ ศาลา บริเวณวัด ทำความสะอาด ห้องน้ำห้องส้วม อย่างพร้อมเพรียงกัน

จากนั้นก็มียุทธศาสตร์ทางศาสนาใช้วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ต หลายแห่งโดยผ่านทางเว็บไซต์ จากข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ระบุเว็บไซต์ของ วัดต่าง ๆ ไว้คือเว็บไซต์วัดในประเทศไทยมีจำนวน ๔๗ เว็บไซต์ เว็บไซต์วัดไทยในต่างประเทศมี จำนวน ๓๒ เว็บไซต์ เว็บไซต์องค์กรทางศาสนามีจำนวน ๒๑ เว็บไซต์ เว็บไซต์ความรู้ทางศาสนามี จำนวน ๒๙ เว็บไซต์^{๒๘} มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การถือกำเนิดของเครื่องคอมพิวเตอร์ในยุคที่สิ่งพิมพ์เติบโตอย่าง คงที่และสื่อโทรทัศน์ กำลังแบ่งบานหลังยุคสมัยสงครามเย็น โดยเฉพาะพัฒนาการของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในช่วง ค.ศ. ๑๙๘๐-๒๐๐๐ เป็นระยะเวลาประมาณ ๒๐ ปีที่เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เข้ามามีบทบาทในการสื่อสาร ในระดับมวลชนมากขึ้น แม้ในระยะเวลาดังกล่าวจะเป็นห้วงยามอินเทอร์เน็ตเกิดขึ้นได้รวดเร็วกว่าศวรรษ แล้วก็ตาม (อินเทอร์เน็ตเกิดขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๖๙) แต่ความมั่นคงของระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเริ่ม แข็งแกร่งขึ้นมากกว่าในครั้งแรกที่มันถือกำเนิด ถึงกระนั้นก็ตามความมีเสถียรภาพของระบบก็ยังคงไม่ เทียบเท่ากับปัจจุบัน

การสื่อสารบนหน้าจอคอมพิวเตอร์เริ่มมีบทบาทที่ชัดเจนขึ้นหลังปี ค.ศ.๒๐๐๐ โดยมีการ ใช้คอมพิวเตอร์ในระดับบุคคลมากกว่าก่อนหน้านี้ที่เป็นเพียงเครื่องสำหรับการทำงานของภาครัฐ และเอกชนในด้านต่าง ๆ คอมพิวเตอร์กลายเป็นเครื่องมือที่แต่ละคนนำไปใช้เพื่อการค้นหาข้อมูลและ ติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายที่เชื่อมต่อกันทั่วโลกที่เรียกกันว่าเวิลด์ไวด์เว็บ (WWW: World Wide Web) ที่มักเรียกย่อ ๆ กันว่า “เว็บ” ซึ่งก็คือรูปแบบหนึ่งของระบบการเชื่อมโยงเครือข่ายข่าวสาร ใช้ ในการค้นหาข้อมูลข่าวสารบนอินเทอร์เน็ตจากแหล่งข้อมูลหนึ่งไปยังอีกแหล่งข้อมูลที่อยู่ห่างไกลให้มี ความง่ายต่อการใช้งานมากที่สุด เวิลด์ไวด์เว็บจะแสดงผลอยู่ในรูปแบบของเอกสารที่เรียกว่าไฮเปอร์เท็กซ์ (Hyper Text) ซึ่งเป็นฐานข้อมูลชนิดหนึ่งที่ทำหน้าที่รวบรวมข่าวสารข้อมูลที่อยู่กระจัดกระจายในที่ ต่าง ๆ ทั่วโลกให้สามารถนำมาใช้งานได้เสมือนอยู่ในที่เดียวกัน โดยใช้เว็บเบราว์เซอร์ (web browser)

^{๒๘} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, เว็บไซต์วัดต่าง ๆ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.onab.go.th/>[๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑].

ซึ่งเป็นโปรแกรมที่ช่วยในการดูหรืออ่านข้อมูลเหล่านั้น เว็บเบราว์เซอร์ที่นิยมใช้ เช่น Internet Explorer ,Firefox ,Google chrome เป็นต้น

เพราะฉะนั้นระบบอินเทอร์เน็ตมีส่วนสำคัญที่ทำให้ความรู้ที่แต่เดิมเป็นเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่บนที่สูงส่ง แต่ปัจจุบันความรู้นั้นสามารถค้นหาได้บนหน้าจอคอมพิวเตอร์ การสื่อสารผ่านโครงข่ายอินเทอร์เน็ตที่เดิมมีเพียงภาครัฐและองค์กรเอกชนเป็นผู้ใช้เท่านั้นกลายมาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ใคร ๆ ก็มีสิทธิ์ถือครองและใคร ๆ ก็สามารถใช้บริการได้เพียงแค่จ่ายเงินซื้อเครื่องและคลื่นสัญญาณเท่านั้น ไม่ต่างกับการซื้อหาและการใช้โทรศัพท์มือถือในทศวรรษ ๒๐๐๐ ที่มีค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ถูกลงเพื่อการแข่งขันทางการตลาด ซึ่งใคร ๆ ก็มีสิทธิ์ที่จะถือครองและใช้ได้อย่างอิสระเพียงแค่มียกจ่ายในจำนวนหนึ่ง

ความนิยมในการถือสิทธิ์ครองเครื่องคอมพิวเตอร์พกพาพร้อมกับวิถีชีวิตที่เทคโนโลยีการสื่อสารได้พัฒนาไปอย่างต่อเนื่องเพื่อรองรับการมาถึงของยุคดิจิทัล ผู้คนในสังคมโลกเริ่มใช้ระบบอินเทอร์เน็ตในการทำงานและการสื่อสารต่าง ๆ มากขึ้นเห็นได้ชัดหลังปี ค.ศ.๒๐๐๐ การรับ-ส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์หรือ “อีเมล” (e-mail) เป็นที่นิยมมากพร้อมกับการมาของโปรแกรมการสนทนาอัจฉริยะหรือ “แชท” (Chat) “เว็บไซต์” (website) ต่างๆ เริ่มเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเพื่อรองรับวิถีการสื่อสารบนโลกไซเบอร์ ผู้คนมากมายเลือกที่จะรับข่าวสารที่อยู่บนหน้าจอมากขึ้นทวีคูณกว่าทศวรรษก่อนหน้า การเชื่อมร้อยเนื้อหาที่อยู่บนฐานคิดของการโยงคำสำคัญไปสู่การค้นหาข้อมูลแบบ “ลิงค์” (Link) ซึ่งเปลี่ยนแปลงวิธีการอ่านตัวอักษรแต่เดิมที่อ่านจากซ้ายไปขวาและบนลงล่างแล้วพลิกหน้ากระดาษไปสู่ระบบของปุ่ม “คลิก” เพื่อนำไปสู่ข้อมูลบนหน้าเว็บ ขณะเดียวกันรายการทางโทรทัศน์เริ่มแบ่งปันข้อมูลลงเว็บไซต์และรวมไปถึงการลงข้อมูลของรายการโทรทัศน์แบบย้อนหลังเพื่อรองรับ ผู้ใช้งานระบบอินเทอร์เน็ตด้วย

ต่อมานับตั้งแต่กลางทศวรรษที่ ๒๐๐๐ เป็นต้นมา ได้เกิดเฟซบุ๊ก (Facebook) ซึ่งเป็นโปรแกรมหนึ่งในเครือข่ายสังคมออนไลน์ หรือ “โซเชี่ยลเน็ตเวิร์ค” (Social Network)อันเป็นการที่ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตคนหนึ่ง เชื่อมโยงกับเพื่อนอีกนับสิบ รวมไปถึงเพื่อนของเพื่อนอีกนับร้อย ผ่านผู้ให้บริการด้านโซเชี่ยลเน็ตเวิร์คบนอินเทอร์เน็ต ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตแต่ละคนสามารถสร้างตัวตนขึ้นมาให้ปรากฏบนสังคมออนไลน์ได้มากกว่ามิติของโลกทางกายภาพ ผู้ใช้สามารถที่จะใส่รูปถ่ายของตัวเองพร้อมกับตัวอักษรเพื่อบรรยายความหมาย รวมไปถึงสามารถถาม-ตอบมีปฏิสัมพันธ์ผ่านโปรแกรมดังกล่าว เฟซบุ๊กยังสามารถที่จะจัดสรรกลุ่มของผู้ที่สนใจในเรื่องต่างๆ ที่ใกล้เคียงกันให้เกิดเป็นกลุ่มสังคมย่อยได้ ขณะเดียวกันก็ยังมีโปรแกรมแชทที่สามารถส่งข้อความ ใส่รูปภาพ และถ่ายภาพวิดีโอโต้ตอบแบบปฏิสัมพันธ์ได้อีกด้วย

นอกจากโซเชียลเน็ตเวิร์คอย่างเฟซบุ๊กแล้ว ยังมีโปรแกรมอื่น ๆ อีก เช่น อินสตาแกรม (instagram), ทวิตเตอร์ (twitter), บล็อก (Blog), ยูทูบ (Youtube) เป็นต้น ซึ่งแต่ละประเภทล้วนสร้างขึ้นมารับการใช้งานด้วยวิธีที่แตกต่างกันไปไม่ว่าจะเป็นข้อความ ภาพนิ่งภาพเคลื่อนไหว เสียง หรือวิดีโอก็ตาม สิ่งเหล่านี้นับเป็นสื่อสังคมหรือโซเชียลมีเดีย (Social Media) ที่มีบทบาทนำสังคมร่วมสมัยให้เดินไปในทิศทางใหม่ที่โลกดิจิทัลกับโลกของความเป็นจริงมีระยะห่างที่น้อยลงมากขึ้นเรื่อย ๆ และเดินทางอย่างคึกขานไปอย่างเห็นได้ชัด

สื่อสังคมจึงหมายถึงสังคมออนไลน์ที่มีผู้ใช้เป็นผู้สื่อสาร หรือเขียนเล่าเนื้อหา เรื่องราว ประสบการณ์ บทความ รูปภาพ และวิดีโอ ที่ผู้ใช้เขียนขึ้นเอง ทำขึ้นเอง หรือพบเจอจากสื่ออื่น ๆ แล้วนำมาแบ่งปันให้กับผู้อื่นที่อยู่ในเครือข่ายของตน ผ่านทางเว็บไซต์โซเชียลเน็ตเวิร์คที่ให้บริการบนโลกออนไลน์ สื่อสังคมลดบทบาทของสื่อเดิมโดยผู้รับสารกับผู้ส่งสารเริ่มสลายความแตกต่างลงจนกลายเป็นผู้ทำการสื่อสารเหมือนกัน ผู้ส่งกับผู้รับสารเป็นคนๆ เดียวกัน เปิดปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบที่ทับซ้อนกันมากขึ้น ผู้ทำการสื่อสารสามารถที่จะสร้างตัวตนขึ้นใหม่ภายใต้การผลิตสื่อดิจิทัล (Digital Media) ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป เพื่อส่งเสริมความหมายของตัวเอง ต่างกับการสื่อสารของโทรทัศน์ที่ผู้ดูสามารถมีปฏิสัมพันธ์ได้แค่ส่งข้อความเข้ารายการทางโทรทัศน์ การโทรศัพท์หรือถ่ายทอดรายการสด หากแต่เมื่อต้องการดูย้อนหลังกลับต้องอาศัยโครงข่ายอินเทอร์เน็ตสำหรับเชื่อมต่อของข้อมูลออนไลน์ในเว็บไซต์

นับตั้งแต่ทศวรรษ ๒๐๑๐ เป็นต้นมาการกำเนิดขึ้นของโทรศัพท์อัจฉริยะ (Smartphone) และแท็บเล็ต (Tablet) ช่วยให้การสื่อสารของสื่อสังคมมีพัฒนาการอย่างรวดเร็ว วิธีชีวิตของผู้ทำการสื่อสารเปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด ผู้คนเริ่มจ้องมองโลกบนหน้าจอสี่เหลี่ยมของอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ในรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้นจนอาจจะกล่าวได้ว่า โลกทั้งโลกนั้นได้ถูกย่อส่วนลงกลายเป็นพื้นที่เล็ก ๆ สี่เหลี่ยมที่มีเครือข่ายยิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่มนุษย์จะสามารถค้นพบ วิธีการสื่อสารของหน้าจอคอมพิวเตอร์ของผู้ทำการสื่อสารทำให้การสื่อสารเป็นเรื่องของปัจเจกชนคนชั้นกลางมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับ การจ้องมองบนจอผ้าของภาพยนตร์แล้ว หน้าจอคอมพิวเตอร์ที่เล็กกว่าหลายเท่ากลับส่งอิทธิพลต่อสังคมที่มากมายเหลือคณานับ นั่นย่อมพิสูจน์ว่าขนาดทางรูปธรรมของหน้าจอภายในกรอบสี่เหลี่ยมในโลกของภาพมิได้เป็นปัจจัยสำคัญ หากแต่สำคัญที่โครงข่ายที่สามารถตอบโต้กับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากเดิมของมนุษย์ในทศวรรษที่ ๒๑ นั่นเอง

๔.๒.๒ การแบ่งปัน

ลักษณะที่โดดเด่นของข้อมูลข่าวสารในโลกดิจิทัลคือมีค่าใช้จ่ายในการสื่อสารที่น้อยกว่า ข่าวสารข้อมูลที่ปรากฏในสื่ออื่น ๆ ข้อมูลในโลกออนไลน์ถูกทำให้กลายเป็นโลกของเสรีภาพเนื่องจากมีรายจ่ายที่น้อยมาก ผู้ทำการสื่อสารจึงใช้จ่ายเพียงแค่ค่าอุปกรณ์ที่สามารถเชื่อมต่อระบบอินเทอร์เน็ต

และรายจ่ายสัญญาณ อินเทอร์เน็ตเท่านั้น แต่ราคาของคลังข้อมูลอันมากมายกลับเป็นอิสระและราคาถูกกว่าสิ่งพิมพ์มาก อีกทั้งข้อมูลบนโลกดิจิทัลเป็นข้อมูลที่ปราศจากกายภาพที่จับต้องได้เฉพาะ ฉะนั้นข้อมูลแบบดิจิทัลจึงมีน้ำหนักการเคลื่อนย้ายที่แสนเบาหากเทียบกับข้อมูลที่ปรากฏในสิ่งพิมพ์หรือสื่ออื่น ๆ ที่มีตัวตนทางกายภาพ

การแบ่งปันข้อมูลดิจิทัลผ่านโลกไซเบอร์เป็นการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารที่ไม่สามารถที่จะกำหนดกลุ่มเป้าหมายได้ แต่ขณะเดียวกันผู้ส่งสารก็สามารถแบ่งปันให้อยู่ในรูปแบบที่ไม่เจาะจงผู้รับสาร เป็นการแบ่งปันแบบสาธารณะ ซึ่งผู้ทำการสื่อสารที่เข้าไปในสื่อสังคมที่มีการแบ่งปันข้อมูลที่เป็นไฟล์ดิจิทัลก็สามารถที่จะรับและเสพข้อมูลดังกล่าวนั้นอย่างเสรี เพราะการแบ่งปันผ่านช่องทางออนไลน์เป็นการลดบทบาทของรายจ่ายของผู้รับสารที่จะต้องจ่ายเงินเพื่อซื้อข้อมูลนั้น และที่สำคัญลักษณะการแบ่งปันนั้นเป็นการแบ่งปันแบบแพร่กระจายมากกว่าการส่งต่อแบบหนึ่งต่อหนึ่งแล้วจบสิ้น แต่นำไปสู่การแพร่กระจายแบบปากต่อปากไปเรื่อย ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

การแบ่งปันจึงทำให้ข้อมูลต่าง ๆ ในโลกออนไลน์กลายเป็นสิ่งที่มีชีวิตชีวาต่างจากข้อมูลที่อยู่ในรูปของกระดาษหรือแม้กระทั่งจอโทรทัศน์ เพราะข้อมูลที่ปรากฏบนจอสีเหลี่ยมของคอมพิวเตอร์ สมาร์ทโฟน หรือแท็บเล็ตก็ตาม ล้วนเกิดขึ้นท่ามกลางปรากฏการณ์ของปฏิสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับตัวตนบนโลกออนไลน์ของผู้ทำการสื่อสารทั่วโลก ผู้ใช้เครื่องมือสื่อสารดิจิทัลสามารถใช้เครื่องมือในแบบหนึ่งต่อหนึ่งเหมือนกับเครื่องมืออื่นเป็นอวัยวะของแต่ละบุคคล ทันททีผู้ใช้เข้าระบบไปในโลกออนไลน์หรือระบบของสื่อสังคมออนไลน์การรับสารที่มีอย่างมากมายไม่จบสิ้นก็จะเกิดขึ้นตามมา ซึ่งการใช้งานในโลกแห่งกายภาพที่แต่ละบุคคลอยู่เพียงลำพังมีอาจจะทำลายสัมพันธภาพที่ปรากฏผ่านชุดรหัสที่หมุนเวียนเปลี่ยนไปบนหน้าจอกอมพิวเตอร์ สัมพันธภาพระหว่างผู้ทำการสื่อสารและข่าวสารบนโลกไซเบอร์อาจจะไม่แนบแน่นเท่ากับปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น บนโลกออนไลน์ผ่านตัวแทนที่ถูกสร้างตัวตนบนสื่อสังคมด้วยระบบของการแบ่งปัน การแสดงความคิดเห็น และการสนทนาในรูปแบบต่าง ๆ

คำสำคัญ (keyword) หรือชุดคำสำคัญเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้การค้นหาในโลกออนไลน์เป็นไปอย่างง่ายดาย ผู้ใช้เครื่องมือสื่อสารดิจิทัลเพียงใช้ปลายนิ้วสัมผัสหรือกดแป้นตัวอักษรจากนั้นข้อมูลต่าง ๆ ในโลกออนไลน์ก็จะปรากฏขึ้น โดยผู้ค้นหาก็สามารถเลือกสรรข้อมูลต่าง ๆ ที่ปรากฏให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการสืบค้น การสืบค้นผ่านเครื่องมือสื่อสารที่เชื่อมโยงโลกออนไลน์นั้นไม่เพียงทำให้ข้อมูลถูกอ่านอยู่เสมอเท่านั้น หากแต่เมื่อการสืบค้นนั้นนำไปสู่การแบ่งปันผ่านสื่อสังคมอีกชั้นหนึ่งก็ย่อมทำให้ข้อมูลนั้น ๆ มีชีวิตชีวามากขึ้น เพราะฉะนั้นโลกของการแบ่งปันข้อมูลดิจิทัลจึงเป็นโลกที่ไร้ซึ่งกาลเวลา เพราะเมื่อใดที่เราค้นหาข้อมูลแม้เก่าเพียงใด หรือใหม่แค่ไหน ก็สามารถที่จะ

ปรากฏขึ้นบนหน้าจอโดยที่ไม่ขำรดเหมือนสื่อบนกระดาษที่เมื่อผ่านกาลเวลา ภาพภาพของวัตถุก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไป

การแบ่งปันข้อมูลออนไลน์ถือเป็นหัวใจสำคัญของการสื่อสารในยุคดิจิทัล ซึ่งข้อมูลในโลกออนไลน์ถือเป็นข้อมูลสุญญากาศที่มีพื้นที่อันไม่จำกัด แม้ไร้น้ำหนักและปริมาตรทางกายภาพแต่กลับมีพลังอำนาจมากกว่าสื่ออื่นๆ ก็เนื่องด้วยระบบของการแบ่งปันที่เป็นการกระจายตัวมากกว่าการส่งต่อเพียงหนึ่งต่อหนึ่งเท่านั้น พลังอำนาจของการแบ่งปันมีเพียงพอที่จะเทียบได้เท่ากับหรือบางครั้งอาจจะมากกว่าเนื้อหาสาระของตัวสาร เพราะตัวสื่อออนไลน์เองมีความเป็นอิสระเสรีมากกว่าจะถูกตัดทอนให้ถูกต้องตามระเบียบของรัฐ เพราะฉะนั้นข้อมูลออนไลน์จึงเป็นตัวสารที่มีความสาธารณะเพราะมันถูกแบ่งปันไว้บนโลกออนไลน์อันเต็มไปด้วยเสรีภาพอย่างสุดขีด

๔.๒.๓ เสรีภาพของโลกดิจิทัล

โลกดิจิทัลเป็นโลกของเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ ผู้ทำการสื่อสารมีอิสระที่จะทำการสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์อย่างไม่มีข้อจำกัด โดยใช้ทั้ง ถ้อยคำ ความ รูปภาพ เสียง ภาพเคลื่อนไหว และวิดีโอ หรือใช้อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นสื่อเพื่อจะแพร่กระจายให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในโลกไซเบอร์ ระบบการตรวจสอบของโลกดิจิทัลเป็นกฎเกณฑ์โดยอัตโนมัติ และมีข้อตกลงทางด้านศีลธรรมอย่างกว้าง ๆ เพราะฉะนั้นการตรวจสอบความผิดปกติของโลกไซเบอร์ จึงกลายเป็นหน้าที่ของผู้ใช้งานเองที่จะเป็นผู้รายงานความผิดปกติวิสัยนั้นต่อชุมชนออนไลน์ ซึ่งแม้ว่าหลายกรณีของตัวสารที่ผิดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมหรือมารยาทในการสื่อสารออนไลน์ แต่กลับไม่ได้ผิดกฎหมายที่เป็นการกระทำความผิดของการสื่อสารในโลกไซเบอร์ หรือกฎหมายเองมิได้ครอบคลุมเรื่องนั้น การตั้งกระทู้หรือการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อสังคมก็จะทำให้ประเด็นดังกล่าวเกิดมิติของ การวิพากษ์วิจารณ์และมีความเป็นประชาธิปไตยในการสื่อสารเป็นอย่างมาก

หลายครั้งที่เสรีภาพของโลกออนไลน์นำไปสู่การสร้างสรรค์หรือมิติของการสื่อสารแบบใหม่จนทำให้เกิดประโยชน์ในวงกว้าง หากแต่หลายครั้งเช่นกันที่เสรีภาพของสื่อออนไลน์นำไปสู่ปัญหาทางสังคมอันมากมายที่เกี่ยวข้องไปถึงอาชญากรรม การฉ้อโกง ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง และรวมไปถึงวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ปรากฏการดังกล่าวนี้ย่อมพบเห็นได้ในสื่อสังคมปัจจุบันวันนี้ และจะยิ่งเพิ่มทวีคูณมากขึ้น ทั้งนี้เกิดจากผู้ใช้งานในระบบอินเทอร์เน็ตนับวันจะเพิ่มขึ้นโดยที่ระดับอายุผู้ใช้งานจะน้อยลงเรื่อย ๆ ซึ่งย่อมเชื่อมโยงไปถึงวุฒิภาวะทางความคิดของผู้ใช้งานที่จะทำการสื่อสารอย่างไร และเข้าใจในเสรีภาพของโลกดิจิทัลแค่ไหน หรือเข้าใจขอบเขตของการสื่อสารออนไลน์มากน้อยเพียงใด

เสรีภาพของโลกดิจิทัลจึงเรียงร้อยควบคู่ไปกับ ปัญหาของการกระทำผิดบนโลกออนไลน์ที่นับวันจะยังมีพื้นที่อันอิสระมากขึ้นด้วย การกระทำผิดบนโลกออนไลน์ย่อมโยงไปถึงวุฒิภาวะของ

ผู้ใช้งานเป็นสำคัญ ซึ่งกรณีของผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตนั้น โดยตัวกฎหมายเองก็ไม่ได้จำกัดหรือมีกฎเกณฑ์ใดในการควบคุมหรือคัดเลือกผู้ทำการใช้งานว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ หรือมีวิสัยทัศน์ที่มีภาวะของการสื่อสารที่ดีหรือไม่ เพราะฉะนั้นการควบคุมการใช้งานของผู้ที่ยังไม่มีภาวะความเข้าใจใน การบวนการสื่อสารที่ถูกต้องย่อมต้องไปได้กับชี้แนะจากผู้ที่มีความรู้หรือมีวุฒิภาวะที่มากกว่า หรือในอีกทางหนึ่ง กลุ่มผู้ทำการสื่อสารในสังคมออนไลน์จะกลายเป็นผู้ตรวจสอบกันและกันเองซึ่งพบเห็นเป็นกรณีต่าง ๆ ในปัจจุบันจำนวนไม่น้อย

๔.๒.๔ กระบวนการสื่อสารพุทธธรรม

กระบวนการสื่อสารพุทธธรรมในยุคดิจิทัลนั้น ต้องมีความเข้าใจเรื่องทฤษฎี และ แนวคิด หลักธรรม การสื่อสาร เพื่อที่จะทำให้เกิดประสิทธิผล ซึ่งองค์ประกอบการสื่อสารนั้นมีดังนี้

๑) ผู้ส่งสาร (Source) หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มของบุคคลที่เป็นผู้ส่งสาร ไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือเป็นผู้ทำหน้าที่ส่งสารผ่านช่องทางหนึ่งไปสู่ผู้รับสาร ดังนั้นผู้ส่งสารต้องมีบทบาทสำคัญในการชี้แนะเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของตน โดยคุณสมบัติผู้ส่งสารตามแนวพุทธะ คือ คุณสมบัติของผู้ส่งสาร หรือผู้เผยแผ่ จำแนกได้ตามคุณสมบัติที่เรียกว่า “สัพบุรีธรรม ๗” ประการ คือ

- (๑) ธัมมัญญตา คือ เป็นผู้รู้หลักการ หลักความจริงของเนื้อหาสาระธรรมนั้น ๆ
- (๒) อุตถัญญตา คือ รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารเรื่องนั้น ๆ ที่ชัดเจน
- (๓) อุตตัญญตา คือ รู้จักตนเอง ว่าตนคือใคร มีความพร้อมหรือไม่ และเป็นผู้รู้จักตนเองเป็นอย่างดี
- (๔) มัตตัญญตา คือ รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างถ้าหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยเกินไปก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณคือการรู้จักข่าวสารที่จะส่งให้ผู้รับสารนั้น
- (๕) กาลัญญตา คือ รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารออกไปถึงผู้รับสาร ว่าเวลาไหนควร หรือเวลาไหนไม่ควร
- (๖) ปริสัญญตา คือ รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ทางนิเทศศาสตร์ เรียกว่า กลุ่มผู้รับสาร ยิ่งรู้จักชุมชนมาก หรือรู้จักสังคมนั้น ๆ การสื่อสารยิ่งมีประสิทธิผลมากขึ้น
- (๗) ปุคคลปโรปริญญตา คือ รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล รู้ว่าผู้รับสารแต่ละคน หรือแต่ละกลุ่มนั้นมีลักษณะเฉพาะตนอย่างไร มีจริต มีอัธยาศัย ในการรับสารนั้น ๆ มากน้อยเพียงใด

ผู้ส่งสารต้องมีคุณสมบัติ คือ รู้จริง รู้จักกับผู้รับสาร รู้จักกาลเทศะ หรือบริบทนั้น ๆ รู้วิธีการสื่อสารที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับสาร แนวทางปฏิบัติของผู้ส่งสารจึงต้องพิจารณาเนื้อหาสารที่ดีที่ทำให้ผู้รับสารนั้นมีชีวิตที่ดีขึ้น มีความสุข และนำไปเป็นการแก้ปัญหา เป็นประโยชน์ก่อให้เกิดโทษต่าง ๆ และส่วนแนวทางปฏิบัติของผู้ส่งสาร ต้องทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้รับสาร ชักนำให้ผู้รับสารนั้นได้ปฏิบัติตนเอง แนวทาง ศิล สมาธิ ปัญญา และมนสิการโดยแยบคาย พิจารณาได้ว่าสิ่งใดควรทำการสื่อสาร สิ่งใดไม่ควร และควรทำการสื่อสารผ่านทางดิจิทัลได้อย่างไร^{๒๙}

๒) สาร (Message) หมายถึง เรื่องราวอันมีความหมาย และแสดงออกมาโดยอาศัยภาษาหรือสัญลักษณ์ใด ๆ ก็ตามที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ สารจะเกิดขึ้นได้ก็จากผู้ส่งสารเกิดการพิจารณาเพื่อต้องการส่งหรือถ่ายทอดความคิดไปสู่การรับรู้ของผู้อื่น (ผู้รับสาร) สารทั้งนี้อาจจะเป็นทั้งภาพ ตัวหนังสือ เครื่องหมาย หรือเป็นกิริยาท่าทางต่าง ๆ องค์ประกอบของสารตามแนวพุทธะ ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๕ ประการ คือ

- (๑) สัจจะ เรื่องที่เสนอต่อผู้คน ต้องเป็นเรื่องจริง ไม่มีการบิดเบือนสารนั้น
- (๒) ตถตา เรื่องแท้ เรื่องสารนั้นต้องเป็นเรื่องแท้ ไม่เป็นการคาดคะเนของผู้ส่งสาร
- (๓) กาละ เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลาในนั้น ๆ
- (๔) ปิยะ เรื่องที่เสนอต้องเป็นเรื่องที่คนชอบ หรือฟังแล้วน้อมในการปฏิบัติให้ก่อเกิดประโยชน์
- (๕) อัถละ เรื่องที่เสนอนั้น ต้องเป็นประโยชน์ส่วนรวม

๓) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) หมายถึง ช่องทางนำพาข่าวสาร จากผู้ส่งสารไปถึงผู้รับสาร โดยอาศัยผัสสะทั้ง ๕ ได้แก่ การมองเห็น การได้ยิน การดมกลิ่น การลิ้มรส และการสัมผัสรวมถึงคลื่นแสงและคลื่นเสียงและบรรยากาศรอบตัว การสื่อสารจะเกิดประสิทธิผลได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับปัจจุบันต่าง ๆ ดังนี้

- (๑) ความเหมาะสมของสื่อกับผู้ส่งสาร คือ ความชำนาญและความเข้าใจของการใช้สื่อของผู้ส่งสาร
- (๒) ความเหมาะสมของเนื้อหาของสาร คือระดับความสามารถของสื่อในการถ่ายทอดเนื้อหาอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ

^{๒๙} นิษฐา หรุ่นเกษม, จับตาดู รู้ให้เท่าทันสื่อและสังคมออนไลน์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๗๘.

(๓) ความเหมาะสมของสื่อกับเนื้อหาของสาร คือ การถ่ายทอดที่ผู้รับจะสามารถเข้าถึงสื่อประเภทต่าง ๆ

๔) ผู้รับสาร (Receiver)^{๓๐} หมายถึง องค์ประกอบสำคัญคือกลุ่มเป้าหมายของการสื่อสารระบอบไปถึงผู้รับสาร โดยมุ่งเน้นศาสนิกชนชาวพุทธ ซึ่งแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างในด้านจิตใจหรืออรรถาธิบายของแต่ละบุคคล ที่เรียกว่า จริต เป็นสิ่งที่ผู้สอนธรรม(ผู้ส่งสาร) ควรพิจารณาว่าผู้รับสารนั้นมีลักษณะเช่นใด ส่วนเรื่องแนวคิดเรื่องอุปนิสัยของแต่ละคนนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว ก็ตรวจอุปนิสัยของสัตว์โลกว่าแต่ละคนนั้นเคยสร้างกรรมร่วมกันมาอย่างไรในอดีตชาติ รวมถึงในชาติปัจจุบันด้วย บางคนมีกิเลสน้อย บางคนมีกิเลสมาก บางคนมีอินทรีย์แก่กล้า และบางคนมีอินทรีย์ที่อ่อน พระพุทธองค์ทรงกระตุ้นจิตสำนึก โดยคำนึงพื้นฐานของใจของผู้รับสาร ไม่ให้เกิดความรุนแรงหรือการถูกข่มขู่ และเป็นแนวการบังคับให้ปฏิบัติ รวมถึงคำนึงสภาพแวดล้อมสังคมวัฒนธรรมของผู้รับสาร พระผู้มีพระภาคทรงพิจารณาถึงความพร้อมในแต่ละบุคคลว่าเขาควรจะศึกษาธรรมะเรื่องอะไรที่ถูกต้องกับจริตผู้รับสาร เมื่อพิจารณาแล้วก็ถึงตรัสธรรมะนั้น ๆ ให้แก่บุคคลต่าง ๆ จนบรรลุเข้าถึงธรรมะที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไป ดังนั้นผู้ฟังธรรมและผู้แสดงธรรมได้มีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริงหรือความหลุดพ้นจากกองทุกข์ อีกทั้งมีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบอย่างเสรี ต้องการให้เกิดอิสรภาพทางความคิด โดยวิธีนี้เมื่อถึงความจริงผู้เรียนก็จะรู้สึกตนได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง มีความชัดเจนมั่นใจ^{๓๑}

ผู้รับสารตามแนวที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ บางออกเป็น ๔ กลุ่ม อุปมาเหมือนดอกบัว ๔ เหล่าได้แก่^{๓๒}

(๑) กลุ่มบัวพ้นน้ำ เมื่อได้รับแสงอาทิตย์จะแย้มบานทันที กลุ่มนี้คือผู้มีปัญญาเฉียบแหลม มีการศึกษาดี เป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิ ไม่จ้องอธิบายขยายความมากก็เข้าใจสารนั้น ๆ

(๒) กลุ่มบัวใต้น้ำ เพียงรอวันจะโผล่พ้นน้ำขึ้นมารับแสงอรุณแล้วก็แย้มบานในวันรุ่งขึ้นกลุ่มนี้อาจจะได้รับสารเพียงเล็กน้อยและหลาย ๆ ครั้ง ก็จะเข้าใจในสารนั้นในวันต่อไป

^{๓๐} พสุ เดชะรินทร์, การสื่อสารตามแนวทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๗๘.

^{๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์, พุทธวิธีการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๗๘.

^{๓๒} สุวัฒน์ จันทร์จำนง, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๓๑๕.

(๓) กลุ่มบัวที่จมน้ำ รอโอกาสที่จะโผล่ขึ้นมาพ้นน้ำ เพื่อรับแสงอรุณ แล้วแย้มบานเปรียบเหมือนคนกลุ่มนี้ที่มีปัญญาปานกลาง หากได้การดูแลที่ดี ก็มีโอกาที่ประสบความสำเร็จในชีวิต กลุ่มนี้จะต้องมีการขยายความเข้าใจ และต้องย้ำสารนั้นหลายครั้งจนทำให้เข้าใจและนำมาปฏิบัติได้

(๔) กลุ่มบัวโคลนตม คือบัวที่ยังเป็นหน่อ ยังไม่โผล่พ้นโคลนตมขึ้นมา โอกาสที่จะเป็นอาหารของสัตว์ก็มีอยู่มาก เปรียบเสมือนกลุ่มผู้รับสารที่มีปัญญาที่บ่ ห่อหุ้มด้วยอวิชา คือความไม่รู้ การสื่อสารกับคนกลุ่มนี้จะต้องออกแรงมากเป็นพิเศษ หรือบางครั้งอาจจะไม่สำเร็จเลยก็ได้

นอกจากนี้ ผู้รับสารที่ฟังประสงค์โดยเฉพาะในยุคนิวสารไหลมาจากสารทิตมากมายเช่นนี้ จะต้องมีความสมบัตินี้หรือความสามารถในการแยกแยะข้อข่าวสารว่าอะไรควรเชื่อ อะไรไม่ควรเชื่อและควรมีคุณสมบัติเพิ่มเติมตามแนวทางแห่ง กาลามสูตร ซึ่งส่งเสริมให้บุคคลใช้เหตุผลและความคิดอิสระในการตัดสินปัญหาต่าง ๆ กาลามสูตร ที่ผู้รับสารจะฟังมีได้แก่^{๓๓}

(๑) มา อนุสสเวน	อย่าเชื่อโดยฟังตามกันมา
(๒) มา ปรัมปรายะ	อย่าเชื่อโดยทำสืบกันมา
(๓) มา อิติกรายะ	อย่าเชื่อโดยตื่นข่าวลือ
(๔) มา ปิฎกสัมปทาเนนะ	อย่าเชื่อเพราะอ้างตำรา
(๕) มา ตักกะเหตุ	อย่าเชื่อโดยนิกเดา
(๖) มา นะยะเหตุ	อย่าเชื่อโดยคาดคะเน
(๗) มา อากการปริวิตักเกนะ	อย่าเชื่อโดยตรีกตรองตามอาการ
(๘) มา ทิฎฐินิฆณานักขันติยา	อย่าเชื่อโดยพอใจว่าตรงกับความเห็นของตน
(๙) มา ภัพพะรูปะตายะ	อย่าเชื่อเพราะเห็นว่าผู้พูดควรเชื่อถือได้
(๑๐) มา สมโณ โน ครุติ	อย่าเชื่อเพราะเห็นว่าสมณะนี้เป็นครูเราแต่ให้
- สอบสวนจนรู้ได้ด้วยตนเองเสียก่อนจึงเชื่อ

กล่าวโดยสรุป การสื่อสาร เป็นการนำเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็นหรือความรู้สึก ให้ไปถึงจุดมุ่งหมายปลายทางที่ต้องการ จนทำให้เกิดการกำหนดรู้ความหมายของเรื่องราว นั้นร่วมกันได้โดยอาศัยเครื่องนำไปโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ภาษาเพื่อการสื่อสาร เป็นภาษาที่มนุษย์ใช้สื่อความหมาย ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความคิด อารมณ์ ความรู้สึกระหว่างกัน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่

^{๓๓} อก. เอกก. (ไทย) ๒๕๗/๖๖/๒๐.

ยอมรับ และเข้าใจซึ่งกันและกัน ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ วัจนะภาษา และอวัจนะภาษา การสื่อสารมีความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งในชีวิตประจำวัน ด้านสังคม ด้านธุรกิจอุตสาหกรรม ด้านการเมืองการปกครอง และด้านการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งการสื่อสารมีองค์ประกอบ ๗ องค์ประกอบคือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร ผู้รับสาร ผลและปฏิกิริยาตอบสนอง

การเผยแพร่ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ใช้วิธีการเผยแพร่โดยอาศัยสภาพสิ่งแวดล้อมบุคคล และวัตถุสิ่งของ รวมถึงหมู่คณะ จารัตประเพณี สามัญสำนึก อุบาสิก และระดับภูมิปัญญาของผู้ฟังว่าอยู่ระดับไหน ควรฟังธรรม เบาหรือหนัก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการเผยแพร่อย่างสุขุมคัมภีรภาพ อธิบายให้คนฟังได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ชักจูงให้คนฟังได้สนใจอยากฟังมีจิตใจคล้อยตามรสแห่งพระธรรมเทศนามากยิ่งขึ้น^{๓๔}

การเจริญเติบโตทางด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ ได้ส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้ใช้ถึง ๕๐ ล้านคนทั่วโลก รวมทั้งพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาด้วย ทั้งในด้านที่เป็นเครื่องมือในการศึกษาค้นคว้า การทำวิจัยการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และการสื่อสารสนทนาสั่งสอนธรรมะกับบุคคลต่าง ๆ เนื่องจากมีความสะดวกสบาย ประหยัด และรวดเร็ว ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์คมชัดลึก ได้ทดลองเข้าไปในเว็บไซต์เฟซบุ๊ก โดยค้นหาคำว่า พระ หลวงพี่ พระมหา และ phra เป็นต้น พบว่ามีพระสงฆ์ที่ใช้เฟซบุ๊กในการสื่อสารอยู่จำนวนมาก ขณะที่พระสงฆ์บางรูปได้ใช้ชื่อเล่น เพื่อไม่ให้ค้นพบได้ง่าย แต่กลับนำรูปถ่ายของตัวเองแสดงไว้ในเฟซบุ๊ก พระภิกษุส่วนมากใช้ในทางที่เหมาะสมต่อสมณสาธูป เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา แต่ยังมีพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งที่ใช้ระบบสื่อสังคมออนไลน์ เช่น อีเมล เฟซบุ๊ก แชนท์ ฯลฯ ในทางที่ไม่เหมาะสม สร้างความไม่สบายใจแก่พุทธศาสนิกชนบางกลุ่มจนมีการร้องเรียนตั้งปรากฏเป็นข่าว เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดความเจริญทางเทคโนโลยี มีการสื่อสารสมัยใหม่ คือ สื่อออนไลน์ ซึ่งได้เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมาก ทำให้การเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยเปลี่ยนแปลงไปทั้งรูปแบบและวิธีการ ตลอดจนการประยุกต์ เนื้อหาสาระให้เข้ากับเหตุการณ์ในยุคปัจจุบัน พระสงฆ์ไทยที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่พุทธธรรมเพื่อประโยชน์แก่สังคม มีรูปแบบ วิธีการ และพฤติกรรมการนำเสนอที่แตกต่างกัน เช่น การโพสต์รูปภาพ การอัปโหลดวิดีโอ การแบ่งปัน และการแสดงความคิดเห็น เป็นต้น พระนักเผยแผ่ธรรมะแต่ละรูป มีรูปแบบและวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่แตกต่างกันไป เพราะได้แสดงบทบาทในฐานะนักสื่อสารมวลชน มีการบูรณาการเนื้อหาสาระให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันและใช้สื่อออนไลน์ ให้เกิดประโยชน์ในสังคมออนไลน์ซึ่งไม่ต่างกับสังคมทั่วไป ปรากฏกิจกรรมได้หลายรูปแบบ เช่น ในเฟซบุ๊กจะพบในรูปแบบสื่อทัศน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ บทความ และภาพนิ่ง รูปแบบสื่อโสต ได้แก่ สื่อที่มีการนำเสนอ แต่เสียงเช่น ไฟล์เสียง audio mp๓ wave เป็นต้น รูปแบบสื่อโสตทัศน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ วิดีโอ วิดีโอติสก์ ทั้งฟังและ

^{๓๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๕๒.

มองเห็น ตลอดจนถึงหลักพุทธธรรมของคนที่น่าสนใจ และต้องการศึกษาสารธรรมแบบกะทัดรัด รวดเร็ว ทันใจ ต้องเข้าไปศึกษาในเฟซบุ๊ก ถ้าต้องการศึกษาสารธรรมที่เป็นวิชาการ เนื้อหาครบถ้วน มีแหล่งที่มา อ้างอิง ต้องเข้าไปศึกษาในเว็บไซต์ ถ้าต้องการดูคลิปวิดีโอ ทั้งภาพและเสียง ต้องเข้าไปศึกษาในยูทูบ

พฤติกรรมการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทยผ่านทาง เฟซบุ๊ก ยูทูบ เว็บไซต์ เช่น การโพสต์ภาพ อัฟโหลดวิดีโอ เป็นการปฏิบัติศาสนกิจ ทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศ ได้แก่ การบรรยายธรรม การปาฐกถาธรรม ในด้านการตอบปัญหาเป็นการตอบ ปัญหาทั้งในรูปแบบของข้อความ และเป็นรูปแบบ สื่อมัลติมีเดีย มีความทันสมัยทันสมัยต่อเหตุการณ์ ปัจจุบัน โดยกระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ ในสังคมไทย ประกอบไปด้วย หลักทฤษฎีการสื่อสาร คือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง สื่อ ผู้รับสาร และที่สำคัญต้องมีเจตนาของการส่งสารข้อมูลที่เป็นเรื่องจริง ไม่บิดเบือน ไม่แต่งแต้มใส่สี เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลา แต่ในบางสถานการณ์ ผู้ส่งสารอาจต้องพิจารณาด้วยปัญญาว่าบางเรื่องอาจไม่เหมาะสมกับเวลา อาจไม่เป็นที่ชอบใจของคนบางกลุ่ม บางคน แต่เมื่อเสนอเรื่องนั้นไปแล้วต้องก่อให้เกิดประโยชน์ต่อ มหาชน ตลอดจนรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ของพระสงฆ์ในสังคมไทย ประกอบไปด้วยรูปแบบสื่อทัศน รูปแบบโสต รูปแบบโสตทัศน ควรมีองค์ประกอบของรูปแบบ การสื่อสาร พุทธธรรม คือ เนื้อหาธรรมะถูกต้อง ถูกใจ และท้ายที่สุดต้องมีการประเมินตรวจสอบรูปแบบการ สื่อสารพุทธธรรม ด้วยการตรวจสอบจากความมั่นคง และความคงอยู่ของเฟซบุ๊ก ยูทูบ เว็บไซต์ และทำการประเมินตรวจสอบการกดไลค์ (Like) และการแบ่งปันข้อมูล (Share) เป็นต้น^{๓๕}

๔.๒.๕ รูปแบบการสื่อสารทางสื่อออนไลน์

๑) ช่องทางการสื่อสารทางสื่อออนไลน์ ได้แก่

- บล็อก (Blogging)
- ทวิตเตอร์ และไมโครบล็อก (Twitter and Micro blogging)
- เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking)
- การแบ่งปันสื่อทางออนไลน์ (Media Sharing)

๒) รูปแบบการนำเสนอแบบมัลติมีเดีย ได้แก่

- นำเสนอด้วยตัวอักษร (Text)
- นำเสนอด้วยภาพนิ่ง (Still Image)

^{๓๕} พระจักรพงษ์ วิสุทธสีโล, การใช้เทคโนโลยีกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธีระฟิล์ม จำกัด, ๒๕๔๒).

- นำเสนอด้วยภาพเคลื่อนไหว (Animation)

- นำเสนอด้วยภาพวิดีโอ (Video)

- นำเสนอด้วยเสียง (Sound)

๓) รูปแบบการสื่อสารผ่านเว็บไซต์

- **One-to-one** แบบพร้อมกัน ได้แก่ การสื่อสารในรูปแบบ Chat

- **One-to-one**แบบไม่พร้อมกัน ได้แก่ การสื่อสารในรูปแบบจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ หรือ E-mail การส่งจดหมายไปยังเว็บมาสเตอร์

- **One-to-many** แบบพร้อมกัน ได้แก่ การสื่อสารในรูปแบบ Chat - **One-to-many** แบบไม่พร้อมกัน ได้แก่การเข้าไปหาข้อมูลในเมนูต่าง ๆ บนหน้าเว็บไซต์

- **Many-to-many** แบบไม่พร้อมกัน เป็นการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตที่ผู้ใช้บริการจะต้องลงทะเบียน เข้าระบบการใช้บริการและสามารถเขียนข้อความโต้ตอบกลับได้ ต่างช่วงเวลากัน ได้แก่ กระดานสนทนา

๔) เนื้อหาที่ใช้ในการสื่อสาร

- ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพุทธประวัติ

- การสอนหลักธรรม

- ธรรมะปฏิบัติ เช่น ขั้นตอนการนั่งสมาธิวิปัสสนา เดินจงกรม

- วันสำคัญและศาสนาพิธีต่าง ๆ ในพุทธศาสนา

- บทสวดและคาถาต่าง ๆ

- ข่าวสารเกี่ยวกับศาสนาพุทธ

๕) ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร

- การใช้ภาษาที่เป็นทางการ (Formal Language)

- การใช้ภาษาที่ไม่เป็นทางการ (Informal Language)

พฤติกรรมสื่อสารผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก, ยูทูบ, เว็บไซต์ต่างๆ

ในยุคปัจจุบันนี้ พฤติกรรมสื่อสารผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก, ยูทูบ, เว็บไซต์ต่าง ๆ เฟซบุ๊ก (Facebook) ถือว่าเป็นช่องทางการสื่อสารช่องทางหนึ่งที่พระสงฆ์ได้นำมาใช้ในการสื่อสารแสดงการ (โพสต์หรือแชร์) รวมถึงการโพสต์และแชร์ เป็นทั้งข้อความ (Message) รูปภาพ (Picture) วิดีโอ

(Video) ไลฟ์สดแสดงธรรม (Live) รวมถึงแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ในช่องทางการสื่อสารที่ใช้มากที่สุดจากตัวอย่างต่างมีดังนี้

๑) พระมหาสมชาย ฐานวุฒโฒ^{๓๖} ได้มีการโพสต์รูปภาพและวิดีโอ รวมถึงสื่อสมัยใหม่เป็นทั้ง ๓ มิติ และทำรายการธรรมะต่าง ๆ จนมีผู้คนได้เข้าถึงช่องทางการสื่อสารนี้มาก โดยดูจากยอดไลค์ (Like) เป็นจำนวนมาก รวมถึงมีการถามตอบในธรรมะเรื่องนั้นได้ดี เป็นต้น

๒) พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี^{๓๗} ได้มีการโพสต์รูปภาพและวิดีโอ ภาพกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศ รายการธรรมะใช้ภาษาร่วมสมัยทำให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่ และคนรุ่นเก่าที่ฟังแล้วนำไปปฏิบัติได้ ตั้งแต่สอนสมาธิแบบอนาปานสติ รวมถึงธรรมะที่ใช้ในองค์กร เช่น ความสามัคคี ต่าง ๆ จนทำให้หน่วยงานต่างส่งพนักงานเข้าอบรมทั้งใน วัดไร่เชิงตะวันต่าง ๆ เป็นต้น

๓) พระไพศาล วิสาโล^{๓๘} ได้มีการโพสต์รูปภาพและวิดีโอ การโพสต์บรรยายธรรมเตือนสติ เช่น หลักมรณสติ การระลึกถึงคุณพ่อแม่และผู้มีอุปการะคุณ ภาษาที่นำบรรยายจะเป็นเชิงวิชาการ ทำให้เข้าถึงคนระดับวัยกลางคน และยังเป็นนักเขียนค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา ตามรอยพระพรหมคุณาภรณ์ และท่านพุทธทาส โดยเฉพาะหนังสือพุทธธรรม จึงได้ถ่ายทอดผ่านสื่อช่องทางเฟซบุ๊ก เป็นต้น

๔) พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต)^{๓๙} ได้มีการโพสต์รูปภาพและวิดีโอ การโพสต์บรรยายธรรม ในสื่อเรื่องของคติธรรม หลักศีลธรรมและจริยธรรม โดยการนำเสนอพุทธธรรมในเรื่องต่าง ๆ เช่น สังคมไทยกำลังถอยกลับ ความเพียรชนะโชคชะตา เป็นต้น

๕) พระมหาสมปอง ตาลปุตโต^{๔๐} ได้มีการโพสต์รูปภาพและวิดีโอ การโพสต์บรรยายธรรม และเป็นธรรมที่ฟังสบาย สไตล์คนรุ่นใหม่ มีความสนุกสนาน สอดแทรกธรรมะ และจะ

^{๓๖} พระมหาสมชาย ฐานวุฒโฒ, การโพสต์รูปภาพและวิดีโอ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/Thanavuddhostory?fref=ts>[๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

^{๓๗} พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, การโพสต์รูปภาพและวิดีโอ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/v.vajiramedh?fref=ts>, [๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

^{๓๘} พระไพศาล วิสาโล, การโพสต์รูปภาพและวิดีโอ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/visalo?fref=ts>[๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), การโพสต์รูปภาพและวิดีโอ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/P.APayutto?fref=ts>[๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

^{๔๐} พระมหาสมปอง ตาลปุตโต, การโพสต์รูปภาพและวิดีโอ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/pages/fanpage?fref=ts>[๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

ใช้รายการธรรมะเดลิเวอรี่ เป็นช่องการสื่อสารให้คนสามารถเข้าถึงธรรมะฟังแล้วมีความสุขสนทนน่าติดตาม เป็นต้น

๔.๒.๖ สาร หรือเนื้อหาสาระธรรมที่นำมาใช้ในการเผยแพร่ช่องทางดิจิทัล

พุทธธรรม คือธรรมะของพระพุทธเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เพราะธรรมะคือธรรมชาติ ที่ทุกคนสามารถปฏิบัติแล้วเข้าถึงได้ทุกคน เมื่อใครปฏิบัติก็จะเข้าสู่ความสงบเย็น และพบถึงความสุขที่แท้จริง แต่ในปัจจุบันมนุษย์ก็จะหาความสุข โดยใช้เทคโนโลยีมาเอื้ออำนวยให้สบายเพื่อจะหาความสุข แต่สิ่งที่ได้กระทำไปนั้น กลายเป็นเพิ่มความทุกข์มากขึ้นจากการต้องหามาก จนไม่มีเวลาในการปฏิบัติธรรมะเพื่อเข้าแก่นแท้ในทางพระพุทธศาสนา และเทคโนโลยีที่หากมีทั้งคุณและโทษ บางคนหาบริโภค บำรุง บำเรอ อย่างฟุ่มเฟือย และเกิดการแย่งชิงกัน จนให้เกิดกิเลสในใจ คือ โลภะ โทสะ โมหะ และก่อให้เกิดการทำลายล้างมากขึ้นจากอำนาจโทสะ และเพิ่มพลังทั้งปริมาณและสิ่งล่อเร้า ชักจูงให้เกิดความหลงใหล มัวเมาประมาท เกิดโมหะ ดังนั้นมนุษย์ควรกลับมาพิจารณาว่าสิ่งที่เรา โลกมีของมาก ทำให้เกิดทุกข์ต่อตัวเราและผู้อื่น เราควรพิจารณาว่าเหตุที่จะดับทุกข์นั้นควรใช้อะไรที่ทำให้ดับทุกข์อย่างแท้จริง และนำธรรมะของพระพุทธองค์นำมาปฏิบัติก็จะเกิดความดีงามหรือคุณค่าสูงสุดที่มนุษย์ควรจะต้องเข้าถึงได้สำเร็จ

ดังนั้นแล้ว สารธรรมที่ผู้วิจัยนำมาเป็นตัวอย่างในการใช้สื่อสารพุทธธรรมผ่านสังคมออนไลน์ ที่พระสงฆ์ไทยได้นำมาเผยแพร่ช่องทาง มี ๒ ประเภทใหญ่ดังนี้

ประเภทที่ ๑ หลักมัชฌนธรรมเทศนา หมายถึง หลักความจริงที่เป็นกลางตามธรรมชาติ หรือ ธรรมที่เป็นกลาง มัชฌนธรรมเทศนา คือ ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นกลาง ๆ ตามความจริงของธรรมชาติ คือตามสภาวะที่สิ่งทั้งหลายมันเป็นของมันเอง ตามเหตุปัจจัย ไม่ติดข้องในทิฏฐิ คือทฤษฎีหรือแนวคิดเอียงสุดทั้งหลาย ที่มนุษย์วาดให้เข้ากับความรู้ที่ผิดพลาด และความยึดความอยากของตน ที่จะให้โลกและชีวิตเป็นอย่างนั้นอย่างนี้

พุทธธรรมมองเห็นสิ่งทั้งหลายเป็นธาตุ เป็นธรรม เป็นสภาวะ อันมีอยู่เป็นอยู่ตามภาวะของมัน ที่เป็นของมันอย่างนั้น เช่นนั้น ตามธรรมดาของมัน มิใช่มีเป็นสัตว์ บุคคล อัตตา ตัวตนเรา เขา ที่จะยึดถือเอาเป็นเจ้าของ ครอบครอง บังคับบัญชาให้เป็นไปตามปรารถนาอย่างไร ๆ ได้

บรรดาสิ่งทั้งหลายที่รู้จักเข้าใจกันอยู่โดยทั่วไปนั้น มีอยู่เป็นอยู่เป็นไปในรูปของส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มาประชุมกันเข้า ตัวตนแท้ ๆ ของสิ่งทั้งหลายไม่มี เมื่อแยกส่วนต่าง ๆ ที่มาประกอบกันเข้านั้นออกไปให้หมด ก็จะไม่พบตัวตนของสิ่งนั้นเหลืออยู่ เมื่อจะพูดว่าสิ่งทั้งหลายมีอยู่ ก็ต้องเข้าใจในความหมายว่า มีอยู่ในฐานะมีส่วนประกอบต่าง ๆ มาประชุมเข้าด้วยกัน นิยมเรียกว่า “สภาวะธรรม”

แปลว่า สิ่งที่มีภาวะของมันเอง และกฎธรรมชาติ ประกอบด้วย ชั้นที่ ๕ อายุตนะ ๖ ปฏิจสมุปบาท กรรม ไตรลักษณ์ วิชา วิมุตติ วิสุทธิ สันติ นิพพาน

ประเภทของนิพพานและผู้บรรลุนิพพานนั้นพระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ^๑ ใช้สารธรรมในเรื่องของชั้นที่ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ตัวอย่าง ชีวิตเริ่มมีความสุข เมื่อใจเราปล่อยวาง เมื่อใจปล่อยวางชั้นที่ ๕ ความทุกข์ ก็จะลดน้อยลง เป็นต้น

หลักมัชฌนธรรมเทศนานั้น พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี^๒ ใช้สารธรรมเรื่องกฎไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตัวอย่าง เช่น “สังขารของเราทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ดังนั้นเราควรดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาท” ส่วนของสารธรรม ในเรื่องของ ชั้นที่ ๕ คือ ชีวิตของเราทุกคน มีคุณค่ามากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับว่าเราอยู่เพื่อใคร อยู่เพื่อตนเอง ก็อยู่แค่สิ้นใจ อยู่เพื่อคนทั่วไป อยู่กันชั่วฟ้าดิน เป็นต้น

หลักมัชฌนธรรมเทศนานั้น พระมหาสมปอง ตาลปุตโต^๓ ได้ใช้สารธรรมเรื่องกฎไตรลักษณ์ ตัวอย่างเช่น บนโลกนี้ ไม่มีอะไรแน่นอนเลยจงอย่าใช้ชีวิตกับการ “ยึดติด” กับสิ่งไหน และรู้จัก “ปล่อยวาง” เป็นต้น

หลักมัชฌนธรรมเทศนา พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต)^๔ ได้ใช้สารธรรมเรื่องกฎไตรลักษณ์ คือ “ไม่พึงหวงแหนห้อยความหลัง ไม่มัวเพื่อหวังอนาคต สิ่งใดล่วงแล้วก็ผ่านไป สิ่งใดยังมาไม่ถึงสิ่งนั้นก็ทำไม่ได้”

ประเภทที่ ๒ หลักมัชฌมาปฏิบัติ คือ ทางปฏิบัติที่ไม่สุดโต่งไปในทางอุดมการณ์ใด อุดมการณ์หนึ่งเกินไป มุ่งเน้นใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา มักไม่ยึดถือหลักการอย่างมงายประกอบด้วย มัชฌมาปฏิบัติ ปรัตโฆสะ กัลยาณมิตร โยนิโสมนิกการ หมวดปัญญา หมวดศีล หมวดสมาธิ หมวด อริยสัจ ๔

^๑ พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, ชั้นที่ ๕, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/ThanavuddhoStory?fref=ts>[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘].

^๒ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, ไตรลักษณ์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/vajiramedhi?fref=ts>[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘].

^๓ พระมหาสมปอง ตาลปุตโต, ไตรลักษณ์-ชั้นที่ ๕, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/page/fanpage?fref=ts>[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), ไตรลักษณ์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/P.A.Payutto?fref=ts>[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

หลักมัชฌิมาปฏิปทา พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ^{๔๕} ใช้สารว่า อริยสัจ ๔ เช่น “ความทุกข์ บางเรื่อง ก็ทำให้เราตาสว่าง” ส่วนเรื่อง คือ “พึงสังวร จะช้าหรือเร็วก็ตายด้วยกันทุกคน” เป็นต้น

หลักหมวดศีล พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี^{๔๖} ใช้สารว่า “การดื่มน้ำเมาทำให้ศักยภาพใน เป็นคนลดลง” ส่วนด้านธรรมคือ “ธรรมเป็นมรรคาแห่งความสุข ธรรมเป็นทวารแห่งความทุกข์ ผู้ที่รู้ ความแตกต่างระหว่างธรรม กับอธรรมแล้วพึงหมั่นประพฤติธรรมอันนำมาซึ่งความสุข” ส่วนหมวด ธรรมเรื่อง โยนิโสมนิกการ คือ “หว่านความคิด เพื่อเก็บเกี่ยวการกระทำ หว่านการกระทำ เพื่อเก็บ เกี่ยววินัย หว่านวินัย เพื่อเก็บเกี่ยวบุคลิก หว่านบุคลิก เพื่อเก็บเกี่ยวชะตากรรม” เป็นต้น

หลักหมวดอริยสัจ ๔ พระมหาสมปอง ตาลปุตโต^{๔๗} ใช้สารว่า “คือ ๙๙.๙๙% ของคน ออกหัก คือ ชอบ..แอบรัก และส่วนมากจะชอบคิดไปเอง จึงเลือกสร้างแต่ความดีเป็นคนดี ๆ แล้วสิ่งดี ๆ จะเข้ามาสู่ชีวิตที่ดี ๆ” เป็นต้น

หลักหมวดปัญญา พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต)^{๔๘} ใช้สารธรรมเรื่องของปัญญาว่า บุญที่สูงที่สุด คือ ปัญญา “บุญตัวสำคัญคือปัญญา บุญแปลว่าชำระจิตให้บริสุทธิ์ แต่บุญชำระจิตใจได้ จจริงก็ต้องมาถึงขั้นปัญญา จึงชำระด้วยวิปัสสนาให้สะอาดหมดจดได้จริง เป็นต้น

สรุปได้ว่า จากการสำรวจการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อดิจิทัล (ออนไลน์) ของพระสงฆ์ไทย นั้น ผ่านด้วยช่องทางต่าง ๆ เช่น เฟซบุ๊ก ยูทูบ เว็บไซต์ สำหรับแนวทางที่จะนำพระพุทธศาสนา มา เผยแผ่ให้ได้ผลสัมฤทธิ์นั้น ต้องมีดังนี้

๑) ผู้ส่งสารต้องมีความรู้ในธรรมนั้นเพื่อจะได้แสดง สารหรือธรรม ให้เกิดสัมฤทธิ์ ผล นั้นรวมถึงต้องประเมินสารนั้นว่าเหมาะกับคนวัยประเภทใด เช่น เด็ก คนทำงาน คนชรา ให้ดูกาล หรือ ดูเวลา ว่าจะช่วงเวลาใดที่เหมาะสม และให้ใช้ภาษาธรรมที่ร่วมสมัย จะทำให้คนเข้าใจได้ง่าย แล้วนำมาปฏิบัติแก่ผู้ฟังสารนั้น

^{๔๕} พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, อริยสัจ ๔-ศีล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/ThanavuddhoStory?fref=ts>[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

^{๔๖} พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, ศีล-โยนิโสมนิกการ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/v.vajiramedhi?fref=ts>[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

^{๔๗} พระมหาสมปอง ตาลปุตโต, โยนิโสมนิกการ, [ออนไลน์],แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/page/fanpage?fref=ts>, [๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

^{๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), มัชฌิมาปฏิปทา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/P.A.Payutto?fref=ts>[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

๒) ส่วนการนำพุทธธรรมมาใช้มี ๕ ประเภท คือ พุทธศาสนสุภาสิต สุภาสิต คำคม คำกลอน และการใช้ภาษาอังกฤษมาเผยแพร่ธรรมะ เป็นต้น

๓) การโพสต์โดยทำรูปภาพ หรือเป็นวิดีโอธรรมะสั้น ๆ ให้ข้อคิด หรือจะเป็น การ์ตูนสามมิติ และทันสมัยต่อเหตุการณ์นั้น ๆ

๔) การตอบปัญหาธรรมะในช่องทางเฟสบุ๊ก ยูทูบ หรือเว็บไซต์ ก็เป็นสิ่งที่ดี เพราะผู้ฟังอยากจะรู้ธรรมะนั้นที่ได้ฟังและได้สอบถามพระอาจารย์ที่ท่านได้แสดงธรรม ผ่านช่องทาง สื่อสารพุทธธรรมในระบบดิจิทัล

ทางด้านแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมดิจิทัล ขอพระสงฆ์ไทย ผ่านทางช่องทาง เฟสบุ๊ก (Facebook) ยูทูบ (Youtube) เว็บไซต์ (Website) ใช้การอัปโหลด รูปภาพ วิดีโอ และการตอบปัญหา เป็นไปในรูปแบบสื่อมัลติมีเดีย เช่น การปาฐกถา การบรรยาย การ สัมมนา การสัมภาษณ์ ฯลฯ แล้วนำเสนอพุทธธรรมด้วยการอัปโหลดวิดีโอตามช่องทางสื่อสารต่างๆ เพื่อให้ผู้ฟังจะได้รับฟังธรรมผ่านช่องทางดิจิทัล เพื่อเป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กับบุคคลที่ไม่มี เวลาในการเข้าวัด ฟังธรรม เพื่อเป็นข้อคิดธรรมะสะกิดใจ หรือปลุกให้ตื่นเพื่อจะได้ละเว้นจากการทำ ความชั่ว หรือได้กลับมาประพฤติปฏิบัติธรรม เป็นต้น

๔.๓ รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล

อินเทอร์เน็ตถูกใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วโลก มีเว็บไซต์ต่าง ๆ มากมาย และทางการ เผยแพร่ ธรรมะผ่านทางอินเทอร์เน็ตจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งชาวต่างชาติที่สนใจศึกษา ศาสนา พุทธก็มีมากยิ่งขึ้นตามมาด้วย และมีเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นชุมชนเมืองแห่ง ใหม่ของโลก เป็นชุมชนของคนทั่วทุกมุมโลก เป็นช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ไม่จำกัด พรหมแดน ไม่ จำกัดสถานที่และไม่จำกัดเวลา การกระจายข้อมูลข่าวสารในระบบอินเทอร์เน็ตมี ค่าใช้จ่ายต่ำที่สุด เมื่อเทียบกับช่องทางอื่น ๆ เช่น สื่อโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น นอกจากนี้ สื่ออินเทอร์เน็ต ยังสามารถนำเสนอได้ทั้งข้อความ ภาพ เสียง วิดีโอ และสามารถสนทนาโต้ตอบกับผู้ชมได้ด้วย เหตุนี้เององค์กรต่างๆ ทั่วโลก จึงหันมาใช้บริการอินเทอร์เน็ตจำนวนมาก จากข้อมูลของ **Internet World Stats Usage and Population Statistics** รายงานว่า จาก ประชากรทั่วโลก จำนวน ๖,๗๑๐,๐๒๙,๐๗๐ คน มีผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตมากถึง ๒๐,๗๘๓,๔๑๙ คน มี จำนวนผู้ใช้เพิ่มมากขึ้นจากปีพ.ศ.๒๕๔๓-๒๕๕๑ จำนวน ๓๔๒.๒% และนับวันยังมีผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมี การนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือนี้ให้เกิดประโยชน์ในการเผยแพร่ พุทธศาสนา เพราะหากจะใช้ วิธีการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบเดิมอาจเข้าไม่ถึงสังคมยุคใหม่หรือ คนรุ่นใหม่ก็เป็นได้เพราะสังคมสมัย ปัจจุบัน ประชาชนไม่ค่อยมีเวลาไปปฏิบัติธรรม ฟังเทศน์ หรือศึกษาพระธรรมคำสอนที่วัดเหมือนสมัย

อดีตที่ผ่านมา การเผยแพร่พระธรรมคำสอนผ่านสื่อ อินเทอร์เน็ต จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถทำให้เข้าถึงประชาชนได้ง่ายและกว้างขวางมาก ที่สุด ไม่จำกัดเวลา และสถานที่ ผู้ใช้อยู่ที่ไหนเวลาใดก็สามารถที่จะเข้าไปศึกษาพระธรรมคำสอน ได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นที่ทำงาน ที่บ้าน หรืออยู่ในต่างประเทศก็ตาม ดังนี้

๔.๓.๑ แนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับยุคดิจิทัล มีดังนี้

๑) เผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่องทางโซเชียลมีเดียต่าง ๆ เช่น สังคมในเฟซบุ๊ก (Facebook) โดยใช้เป็นทำภาพนิ่ง หรือ เป็นสื่อวิดีโอ สั้น ไลท์สด (Live) เป็นกิจกรรมที่วัดนั้น ๆ ได้จัดงาน เช่น งานบรรพชาสามเณร งานอุปสมบท งานวันมาฆบูชา งานวันวิสาขบูชา งานสวดมนต์ข้ามปี โดยสอดแทรกหัวข้อธรรมนั้น ๆ และขยายใจความในหัวข้อธรรมให้เข้าใจง่าย โดยใช้ ภาษาในการสื่อสารแบบสนทนา และเปิดช่องทางให้มีการถามตอบ ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

๒) เผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่องทางโซเชียลมีเดียต่าง ๆ เช่น สังคมในไลน์แอด (Line @) โดยใช้เป็นทำภาพนิ่ง หรือเป็นสื่อวิดีโอสั้น เป็นกิจกรรมที่วัดนั้น ๆ ได้จัดงาน เช่น งานบรรพชาสามเณร งานอุปสมบท งานวันมาฆบูชา งานวันวิสาขบูชา งานสวดมนต์ข้ามปี โดยสอดแทรกหัวข้อธรรมนั้น ๆ และขยายใจความในหัวข้อธรรมให้เข้าใจง่าย โดยใช้ภาษาในการสื่อสารแบบสนทนา

๓) เผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่องทางโซเชียลมีเดียต่าง ๆ เช่น สังคมในเว็บไซต์ (www.) โดยใช้เป็นทำภาพนิ่ง หรือเป็นสื่อวิดีโอสั้น เป็นกิจกรรมที่วัดนั้น ๆ ได้จัดงาน เช่น งานบรรพชาสามเณร งานอุปสมบท งานวันมาฆบูชา งานวันวิสาขบูชา งานสวดมนต์ข้ามปี โดยสอดแทรกหัวข้อธรรมนั้น ๆ และขยายใจความในหัวข้อธรรมให้เข้าใจง่าย โดยใช้ ภาษาในการสื่อสารแบบสนทนา

๔) ดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์การเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลกอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาเว็บไซต์ห้องสมุดพระพุทธศาสนาโลก ให้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

๕) การฝึกอบรมแก่พระสงฆ์สามเณร และผู้ที่สนใจโดยทั่วไป เกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต เพื่อการเข้าถึงและเผยแพร่พระพุทธศาสนา รวมถึงกำหนดแนวปฏิบัติในการใช้ คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตที่เหมาะสม ถูกต้องตามพระธรรมวินัย สำหรับพระสงฆ์สามเณร

๖) ส่งเสริมและสนับสนุนให้วัด สำนักสงฆ์ที่มีความพร้อมเป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ ไอทีชุมชน และเป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านระบบ E-Learning รวมถึงจัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมด้วย

๗) พัฒนา Course Ware หรือแอปพลิเคชันที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะ สำหรับแท็บเล็ต และโทรศัพท์เคลื่อนที่ เผยแพร่ในทุกระดับชั้นการศึกษา และประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจ

๘) สนับสนุนให้วัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีเว็บไซต์ของวัด เพื่อเป็นการสื่อสารสองทางกับประชาชน ซึ่งจะช่วยให้ส่งเสริมให้คนมีความใกล้ชิดธรรมะมากขึ้น ทั้งนี้โดยภาครัฐควรเป็นผู้สนับสนุน ค่าใช้จ่ายในการจดทะเบียนชื่อเว็บไซต์และการเช่าพื้นที่จัดเก็บข้อมูลของเว็บไซต์

๙) ควรมีองค์กรและผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำหน้าที่กำหนดมาตรฐานและตรวจสอบเนื้อหาของธรรมะที่เผยแพร่ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะทางเว็บไซต์ ทั้งนี้ เพื่อให้มั่นใจได้ว่าเนื้อหา นั้น มีความถูกต้องตามพระไตรปิฎก

๑๐) สนับสนุนให้มีการแปลหนังสือธรรมะเป็นภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ แล้วนำขึ้นเผยแพร่ทางเว็บไซต์หรือในรูปแบบ E-Book เพื่อให้ผู้ที่สนใจ โดยเฉพาะชาวต่างประเทศ สามารถเข้ามาศึกษาได้

๔.๔ สรุปท้ายบทที่ ๔

เมื่อพระพุทธเจ้าได้เสด็จโปรดปัญจวัคคีย์ และสาวกอื่น ๆ ซึ่งต่อมาได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์จำนวน ๖๐ องค์แล้ว และเป็นช่วงที่ออกพรรษาแล้ว พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นสมควรว่าจะออกไปประกาศพระศาสนาให้เป็นที่แผ่หลาย จึงมีพุทธบัญชาให้สาวกทั้ง ๖๐ องค์ เป็นธรรมทูตจาริกออกไปประกาศเผยแผ่ พระพุทธศาสนา โดยให้ไปแต่เพียงลำพัง แม้พระองค์ก็จะเสด็จไปยังอุรุเวลาเสนานิคม ในการออกจาริกประกาศ พระศาสนาครั้งนั้นทำให้กุลบุตรในดินแดนต่างๆหันมาเลื่อมใสพระพุทธศาสนาและขอบรรพชา อุปสมบทเป็นอันมาก ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สาวกเหล่านั้นสามารถอุปสมบทให้แก่กุลบุตรได้ เรียกว่า “ติสรณคมนุปสัมปทา” คืออุปสมบทโดยวิธีให้ปฏิญาณตนเป็นผู้ถึงไตรสรณคมน์ พระพุทธศาสนาจึงหยั่งรากฝังลึกและแพร่หลายในดินแดนแห่งนั้นเป็นต้นมา

เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นครั้งแรกนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอาศัยพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว พระองค์ทรงการแสดงธรรมครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ หลังจากการตรัสรู้ผ่านไปเจ็ดสัปดาห์ จนกระทั่งปัญจวัคคีย์ได้อุปสมบท จากนั้นจึงแสดงธรรมแก่ยสกุลบุตรและสหายนของยสกุลบุตร ในครั้งนั้นได้มีผู้อุปสมบทเป็นภิกษุจำนวน ๖๐ รูป จึงได้เกิดเป็นคณะสงฆ์ขึ้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยคณะสงฆ์จึงได้เริ่มขึ้น วิธีการเผยแผ่จึงเป็นการเทศนาธรรมโดยใช้วิธีสอนที่เรียกว่ามุขปาฐะ ต่อมาจึงมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรจนกลายเป็นคัมภีร์ในยุคต่อ ๆ มาซึ่งมีประวัติและพัฒนาการ แต่พอมาถึงปัจจุบัน เมื่อโลกเจริญมากขึ้นจึงมีพัฒนาการในการเผยแผ่โดยเพิ่มวิทยุโทรทัศน์และเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาจึงพอจะแบ่งออกเป็น ๕ ยุคคือ

- ๑) ยุคการสื่อสารโดยคำพูดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้วิธีมุขปาฐะ
- ๒) ยุคการสื่อสารโดยการเขียนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเขียนตามผนังถ้ำ จารึกลงใบลาน
- ๓) ยุคการสื่อสารโดยการพิมพ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการพิมพ์หนังสือพระไตรปิฎก คัมภีร์ ตำราทางพระพุทธศาสนา
- ๔) ยุคการสื่อสารโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางวิทยุโทรทัศน์
- ๕) ยุคการสื่อสารโดยโทรคมนาคมและดิจิตอลมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางดาวเทียมและอินเทอร์เน็ต

ในแต่ละยุคมีรูปแบบ กระบวนการและประสิทธิผลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่แตกต่างกันไป วิธีการบางอย่างอาจเหมาะสมกับคนในยุคสมัยนั้นๆ แต่พอความเจริญผ่านไปพระพุทธศาสนาก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อให้เหมาะสมกับคนในยุคสมัย ในแต่ละยุคมีประวัติรูปแบบ กระบวนการและประสิทธิผลของการใช้วิธีการตามยุคสมัย

แนวทางการสื่อสารในยุคดิจิทัลนั้น เป็นการนำเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็น หรือความรู้สึก ให้ไปถึงจุดมุ่งหมายปลายทางที่ต้องการ จนทำให้เกิดการกำหนดรู้ความหมายของเรื่องราวนั้นร่วมกันได้โดยอาศัยเครื่องนำไปโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ภาษาเพื่อการสื่อสารเป็นภาษาที่มนุษย์ใช้สื่อความหมาย ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความคิด อารมณ์ ความรู้สึกระหว่างกัน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่ยอมรับ และเข้าใจซึ่งกันและกัน ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ วัจนภาษา และอวัจนภาษา การสื่อสารมีความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งในชีวิตประจำวัน ด้านสังคม ด้านธุรกิจอุตสาหกรรม ด้านการเมืองการปกครอง และด้านการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งการสื่อสารมีองค์ประกอบ ๗ องค์ประกอบคือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร ผู้รับสาร ผลและปฏิกิริยาตอบสนอง

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลนั้น เป็นไปในรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย ประกอบไปด้วยรูปแบบสื่อทัศน์ รูปแบบโสต รูปแบบโสตทัศน์ ควรมีองค์ประกอบของรูปแบบ การสื่อสารพุทธธรรม คือ เนื้อหาธรรมะถูกต้อง ถูกใจ และท้ายที่สุดต้องมีการประเมินตรวจสอบรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านช่องทางต่าง ๆ คือ

- ๑) ช่องทางการสื่อสารสื่อออนไลน์ ได้แก่ บล็อก (Blogging) ทวิตเตอร์ และไมโครบล็อก (Twitter and Micro blogging) เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking) การแบ่งปันสื่อทางออนไลน์ (Media Sharing)

๒) รูปแบบการนำเสนอแบบมัลติมีเดีย ได้แก่ นำเสนอด้วยตัวอักษร (Text) นำเสนอด้วยภาพนิ่ง (Still Image) นำเสนอด้วยภาพเคลื่อนไหว (Animation) นำเสนอด้วยภาพวิดีโอ (Video) นำเสนอด้วยเสียง (Sound)

๓) รูปแบบการสื่อสารผ่านเว็บไซต์ ประกอบด้วยแบบ One-to-one แบบพร้อมกัน ได้แก่ การสื่อสารในรูปแบบ Chat แบบ One-to-one แบบไม่พร้อมกัน ได้แก่ การสื่อสารในรูปแบบจดหมาย อิเลคทรอนิกส์ หรือ E-mail การส่งจดหมายไปยังเว็บมาสเตอร์แบบ One-to-many แบบพร้อมกัน ได้แก่ การสื่อสารในรูปแบบ Chat แบบ One-to-many แบบไม่พร้อมกัน ได้แก่การเข้าไปหาข้อมูลในเมนูต่าง ๆ บนหน้าเว็บไซต์ และแบบ Many-to-many แบบไม่พร้อมกัน เป็นการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตที่ผู้ใช้บริการจะต้องลงทะเบียน เข้าระบบการใช้บริการและสามารถเขียน ข้อความโต้ตอบกลับได้ ต่างช่วงเวลากัน ได้แก่กระดานสนทนา

๔) เนื้อหาที่ใช้ในการสื่อสาร ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพุทธประวัติ การสอนหลักธรรม ธรรมะปฏิบัติ เช่น ขั้นตอนการนั่งสมาธิวิปัสสนา เติณจกรรม วันสำคัญและศาสนา พิธีต่าง ๆ ในพุทธศาสนา บทสวดและคาถาต่าง ๆ

การสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อดิจิทัล (ออนไลน์) ของพระสงฆ์ไทยนั้น ผ่านด้วยช่องทางต่าง ๆ เช่น เฟซบุ๊ก ยูทูบ เว็บไซต์ และแนวการที่จะนำมาเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ผลสัมฤทธิ์และเหมาะสมกับยุคดิจิทัลนั้น ต้องมีดังนี้

๑) เผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่องทางสื่อโซเชียลต่าง ๆ เช่น สังคมในเฟซบุ๊ก (Facebook) โดยใช้เป็นทำภาพนิ่ง หรือ เป็นสื่อวิดีโอ สั้น ไลท์สด (Live) เป็นกิจกรรมที่วัดนั้น ๆ ได้จัดงาน เช่น งานบรรพชาสามเณร งานอุปสมบท งานวันมาฆบูชา งานวันวิสาขบูชา งานสวดมนต์ข้ามปี โดยสอดแทรกหัวข้อธรรมนั้น ๆ และขยายใจความในหัวข้อธรรมให้เข้าใจง่าย โดยใช้ ภาษาในการสื่อสารแบบสมสมัย และเปิดช่องทางให้มีการถามตอบทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

๒) เผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่องทางสื่อโซเชียลต่าง ๆ เช่น สังคมในไลน์แอด (Line @) โดยใช้เป็นทำภาพนิ่ง หรือเป็นสื่อวิดีโอสั้น เป็นกิจกรรมที่วัดนั้น ๆ ได้จัดงาน เช่น งานบรรพชาสามเณร งานอุปสมบท งานวันมาฆบูชา งานวันวิสาขบูชา งานสวดมนต์ข้ามปี โดยสอดแทรกหัวข้อธรรมนั้น ๆ และขยายใจความในหัวข้อธรรมให้เข้าใจง่าย โดยใช้ภาษาในการสื่อสารแบบสมสมัย

๓) เผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่องทางสื่อโซเชียลต่าง ๆ เช่น สังคมในเว็บไซต์ (www.) โดยใช้เป็นทำภาพนิ่ง หรือเป็นสื่อวิดีโอสั้น เป็นกิจกรรมที่วัดนั้น ๆ ได้จัดงาน เช่น งานบรรพชาสามเณร งานอุปสมบท งานวันมาฆบูชา งานวันวิสาขบูชา งานสวดมนต์ข้ามปี โดยสอดแทรกหัวข้อธรรมนั้น ๆ และขยายใจความในหัวข้อธรรมให้เข้าใจง่าย โดยใช้ ภาษาในการสื่อสารแบบสมสมัย

๔) ดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์การเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลกอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาเว็บไซต์ห้องสมุดพระพุทธศาสนาโลก ให้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

๕) การฝึกอบรมแก่พระสงฆ์สามเณร และผู้ที่สนใจโดยทั่วไป เกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต เพื่อการเข้าถึงและเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงกำหนดแนวปฏิบัติในการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตที่เหมาะสม ถูกต้องตามพระธรรมวินัยสำหรับพระสงฆ์สามเณร

๖) ส่งเสริมและสนับสนุนให้วัด สำนักสงฆ์ที่มีความพร้อมเป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ ไอที ชุมชน และเป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านระบบ E-Learning รวมถึงจัดเป็น สถานที่ปฏิบัติธรรมด้วย

๗) พัฒนา Course Ware หรือแอปพลิเคชันที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะ สำหรับแท็บเล็ต และโทรศัพท์เคลื่อนที่ เผยแพร่ในทุกระดับชั้นการศึกษา และประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจ

๘) สนับสนุนให้วัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีเว็บไซต์ของวัด เพื่อเป็นการสื่อสารสองทางกับประชาชน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้คนมีความใกล้ชิดธรรมะมากขึ้น ทั้งนี้โดยภาครัฐควรเป็นผู้สนับสนุน ค่าใช้จ่ายในการจดทะเบียนชื่อเว็บไซต์และการเช่าพื้นที่จัดเก็บข้อมูลของเว็บไซต์

๙) ควรมีองค์กรและผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำหน้าที่กำหนดมาตรฐานและตรวจสอบเนื้อหาของธรรมะที่เผยแพร่ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะทางเว็บไซต์ ทั้งนี้ เพื่อให้มั่นใจได้ว่าเนื้อหาที่มีความถูกต้องตามพระไตรปิฎก

๑๐) สนับสนุนให้มีการแปลหนังสือธรรมะเป็นภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ แล้วนำขึ้นเผยแพร่ทางเว็บไซต์หรือในรูปแบบ E-Book เพื่อให้ผู้ที่สนใจ โดยเฉพาะชาวต่างประเทศ สามารถเข้ามาศึกษาได้

ทางด้านแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมดิจิทัล ของพระสงฆ์ไทย ผ่านทางช่องทาง เฟสบุ๊ก (Facebook) ยูทูบ (Youtube) เว็บไซต์ (Website) ใช้การอัปโหลดรูปภาพ วิดีโอ และการตอบปัญหา เป็นไปในรูปแบบสื่อมัลติมีเดีย เช่น การปาฐกถา การบรรยาย การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ ฯลฯ แล้วนำเสนอพุทธธรรมด้วยการอัปโหลดวิดีโอตามช่องทางสื่อสารต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ฟังจะได้รับฟังธรรมผ่านช่องทางดิจิทัล เพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับบุคคลที่ไม่มีเวลาในการเข้าวัด ฟังธรรม เพื่อเป็นข้อคิดธรรมะสะกิดใจ หรือปลูกให้ตื่นเพื่อจะได้ละเว้นจากการทำความชั่ว หรือได้กับมาประพฤติปฏิบัติธรรม เป็นต้น

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัล มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ๓ ข้อ (๑) เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมทางสังคมในยุคดิจิทัล (๒) เพื่อศึกษาผลกระทบยุคดิจิทัลที่มีต่อพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อเสนอแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมยุคดิจิทัลเป็นอย่างไร เป็นการศึกษาโดยใช้การศึกษาและวิเคราะห์เอกสารเป็นหลัก (Documentary Research) โดยศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ และได้สรุปผลการวิจัย ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวเคราะห์บาปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล จากการศึกษารายละเอียดสรุปผลวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ ศึกษาสภาพแวดล้อมทางสังคมในยุคดิจิทัล

หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ภารกิจอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์คือ การชี้แนะแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องแก่มวลประชากร เพื่อความสุขสงบแก่ชีวิตและสังคม แม้ว่าจะยากลำบากเพียงใดก็ตาม พระองค์ใช้เวลาที่มีอยู่ตลอดพระชนม์ชีพ ๔๕ พรรษาเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนจนพุทธศาสนาแพร่หลายในแคว้นต่าง ๆ มีประชาชนศรัทธาเลื่อมใสและอุทิศตนเป็นพุทธสาวก นับถือพระพุทธศาสนาจำนวนมากมาย พระพุทธองค์มิได้จำกัดบุคคลในการเทศน์สอน ว่าเป็นชนชั้นวรรณะใด เพศใด อาชีพใด หรืออายุวัยใด ทรงแสดงธรรมแก่บุคคลทุกระดับ ไม่จำกัดขอบเขต หากเขามีความสามารถที่จะรับรู้ธรรมได้ ก็ทรงให้โอกาสเสมอ จนมีพุทธศาสนิกชนทุกระดับ ตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์ จนถึงคนอนาถา ทั้งวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร และจันทราล พุทธธรรมได้แทรกซึมอยู่ในบุคคลทุกกลุ่ม ทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ สิทธิเสรีภาพของบุคคลได้ถูกเปิดออกโดยหลักการของพุทธศาสนา จึงถือว่าเป็นการเผยแผ่สิ่งที่ดีงามเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโลกโดยแท้ ดังพุทธพจน์ตอนที่พระพุทธองค์ส่งพระสาวกออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรกว่า “จรธ ภิกขเว จาริกं พุชชนิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย สทวนนุสสานัน” ซึ่งหมายความว่า “ภิกษุทั้งหลาย จงเที่ยวไปสู่ที่จาริก เพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” นี้คือเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของการเผยแผ่ธรรม

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มี ๓ ประการ คือ (๑) หลักประโยชน์ (๒) หลักไตรสิกขา (๓) หลักศักยภาพของมนุษย์ ส่วนหลักการทั้ง ๓ นี้ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกไปทุกสารทิศ ทำให้มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ และยำเกรงในพระรัตนตรัย เป็นต้น

หลักการวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มี ๖ ประการ คือ หลักหัวใจในการเผยแผ่มีดังนี้ (๑) อนุปวาโท คือไม่ว่าร้าย (๒) อนุปฆาโต คือไม่ทำร้ายใคร (๓) ปาฏิโมกเข จ ส่วโร คือการสำรวมในศีลและมารยาทให้ดี (๔) มตตถนญฺตา จ ฆตตสมิ คือ รู้จักประมาณในการรับประทานอาหารและเครื่องใช้สอย (๕) ปนตถจ สยนาสนํ คือนั่งนอน ในที่สงบ (๖) อธิจิตเต จ อาโยโค คือการประกอบความเพียรในอธิจิต เพื่อให้บรรลุอรหัตผล เป็นต้น

หลักการเกี่ยวกับเนื้อหาในการเผยแผ่ มี ๗ ประการ (๑) สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม (๒) สอนลุ่มลึกลงตามลำดับ (๓) สอนด้วยอุปกรณเสริม (๔) สอนตรงจุด (๕) สอนตาทอดที่เท่าที่จำเป็น (๖) สอนมีเหตุมีผล (๗) สอนสิ่งที่มีความหมาย เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าและพระสาวก นำมาใช้ในการเผยแผ่ในสมัยพุทธกาล จนทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในประเทศอินเดีย จนขยายพระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน

สภาพแวดล้อมทางสังคมพระสงฆ์ในยุคดิจิทัล มีดังนี้

องค์กรสงฆ์จึงควรจะต้องมีพระสงฆ์ที่ศึกษาและพัฒนาในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้มากขึ้น จะได้นำไปเผยแผ่ให้กับคนรุ่นใหม่ได้ เพราะพูดภาษาเดียวกัน หากไม่เดินทางไปด้วยกายก็สามารถอาศัยความเจริญทางเทคโนโลยีเผยแผ่ธรรมผ่านอินเทอร์เน็ตหรือช่องทางอื่น ๆ

การจะวิเคราะห์ว่าพระสงฆ์ไทยมีความจำเป็นกับการใช้ ICT หรือไม่จำเป็นต้องพิจารณาหน้าที่และบทบาทของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธบริษัท ๔ ที่ประกอบด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา

จากมหาปริณิพพานสูตรข้างต้น ผู้รู้ได้สรุปหน้าที่และบทบาทของพุทธบริษัทเป็น ๔ ประการ คือ

๑) การศึกษาพระธรรม

๒) การนำความรู้ขึ้นไปประพฤติปฏิบัติ (เพื่อประโยชน์ตน)

๓) การเผยแผ่พระศาสนาเพื่อผู้อื่นเข้าใจและนำไปประพฤติปฏิบัติ (เพื่อประโยชน์ท่าน)

๔) การปกป้องพระศาสนา เมื่อมีผู้กล่าวให้คลาดเคลื่อน หรือจ้วงจาบพระธรรมวินัย

ประโยชน์ของพระสงฆ์ในการใช้ ICT ตามหน้าที่และบทบาทดังที่กล่าวในมหาปริณิพพานสูตร มีดังนี้

- ๑) ด้านการศึกษาพระธรรม
- ๒) ด้านการนำความรู้ขึ้นไปประพฤติปฏิบัติ
- ๓) ด้านการเผยแผ่พระศาสนา เพื่อให้บุคคลอื่นเข้าใจและนำไปประพฤติปฏิบัติ
- ๔) ด้านการปกป้องพระศาสนา ในเวลาเดียวกันหากมีผู้ใดจ้วงจาบพระธรรมวินัยไม่ว่าจะโดยตั้งใจ

๕.๑.๒ ศึกษาผลกระทบยุคดิจิทัลที่มีต่อพระพุทธศาสนา

ภายใต้บริบทและแนวโน้มของประชากรโลกที่จะใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ หรืออินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผ่านเครื่องมือต่าง ๆ ทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์เคลื่อนที่ ดังนั้นประเทศไทยควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก แต่การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าว ต้องเป็นไปอย่างมีคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งไม่เป็นการบิดเบือนพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก

ในปัจจุบัน การสื่อสารมีการพัฒนาไปถึงระดับเครือข่ายทั่วโลก (Internet) การส่งข้อมูลไปทั่วโลกอย่างไร้พรมแดน แต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยสื่อทางสารสนเทศโดยเฉพาะทางเอกสาร หนังสือต่าง ๆ ยังจำเป็นต้องใช้เป็นหลัก เพราะให้ประโยชน์แบบประโยชน์สูง ประหยัดสุด และต้องรู้ธรรม ๆ นั้น เพื่อจะต้องเป็นผู้ส่งสารต้องมีคุณสมบัติ คือ รู้จริง รู้จักกาลเทศะ หรือบริบทในแต่ละพื้นที่ ในการที่จะสื่อสารออกไปหาผู้รับสาร และยังมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่เป็นในทางก่อประโยชน์แก่ผู้รับสารในสังคมนั้นด้วย และต้องมีความรับผิดชอบในการสื่อสารของตน ดังนั้น แนวทางการปฏิบัติของผู้ส่งสารจึงต้องนำเสนอเนื้อหาสาระที่ดี และทำให้ชีวิตดีขึ้น มีความสุข นำไปสู่การแก้ปัญหา และเป็นประโยชน์ไม่ก่อให้เกิดโทษต่าง ๆ ส่วนแนวทางผู้ปฏิบัติในการส่งสาร คือทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้รับสาร ผู้ส่งสารจึงจำเป็นต้องมีการปฏิบัติชอบฝึกฝนตนเองตามแนวหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา รวมถึงต้องมีเมตตาธรรมโดยแยบคาย ในการพิจารณาว่าสิ่งใดควรทำการสื่อสารอย่างไร

ผลกระทบของเทคโนโลยีสารสนเทศต่อพุทธศาสนา

กระแสจากการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศนั้น มีผลกระทบทั้งต่อพุทธศาสนาและสังคมโลกโดยรวมอันสืบเนื่องมาจากการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างไม่ระมัดระวังย่อมเกิดผลกระทบพระพุทธศาสนาด้านบวก และผลกระทบพระพุทธศาสนาด้านลบ

ผลกระทบพระพุทธศาสนาด้านบวก

๑) ผลกระทบการศึกษาพระสงฆ์ไทย คือ มีผลสัมฤทธิ์ในการสอบเรียนบาลีได้มากกว่าในยุคที่ไม่มีระบบสารสนเทศ เพราะพระสงฆ์และสามเณร สามารถโหลดการเรียนการสอนบาลีและสามัญจากยูทูปเพื่อประหยัดค่าเดินทางไปเรียนตามสถานที่วัดต่าง ๆ

๒) ผลกระทบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่องทางดิจิทัล เช่น เฟสบุ๊ก ไลน์ เว็ปไซด์ ได้รวดเร็วเข้าถึงบุคคลทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในการได้ศึกษาพระพุทธศาสนาได้มากขึ้น และมีประสิทธิภาพที่ดีขึ้น เพราะในช่องทางดิจิทัล สามารถสนทนาธรรมและตอบกระทู้ต่าง ๆ ให้กับบุคคลที่สงสัยในธรรมนั้นได้ดี

๓) ผลกระทบด้านศีลธรรม ทำให้เยาวชนและวัยรุ่นที่ไม่มีโอกาสเข้าวัดได้ศึกษาผ่านช่องทางยูทูป โดยใช้สื่อแบบมัลติมีเดีย ทำให้เข้าถึงสภาวะต่าง ๆ เช่น สื่อความกตัญญู ว่าทำร้ายพ่อแม่ ผลกระทบชีวิตหลังความตายแล้วไปไหน หรือผลจากการทำแท้ง ติดยาเสพติด เมื่อเห็นสื่อมัลติมีเดียก็ละอายกับความบาปที่ได้ทำไป เป็นต้น

๔) ผลกระทบการแจ้งข่าวสารคณะสงฆ์ ทำให้สามารถติดต่อสื่อสารในเรื่องผลการประชุมต่างๆ และแจ้งข่าวงานในพระพุทธศาสนาได้เร็วขึ้น ประหยัดเวลาในการเดินทางต่าง ๆ

ผลกระทบพระพุทธศาสนาด้านลบ คือ

๑) ย่อมเกิดผลกระทบจากการใช้การใช้งานของพระสงฆ์ในสังคมดิจิทัล คือการโพสต์ภาพหรือแชร์สิ่งที่ไม่ดี ในสังคมโซเชียลต่าง ๆ ทำให้บุคคลทั่วไปเกิดความเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา

๒) ย่อมเกิดผลกระทบการเรื่องเวลา ทำให้พระสงฆ์และสามเณรไม่ได้รู้จักการแบ่งเวลากำจัดกิเลสภายในและภายนอก เช่น การทำกิจวัตรของสงฆ์ การทำสมาธิ เพื่อไปหาแหล่งความรู้จริงที่พระพุทธเจ้าได้บรรลุแล้ว

๓) ย่อมเกิดผลกระทบการรักษาพระธรรมวินัย เช่น พระสงฆ์และสามเณรใช้โซเชียลในด้านที่เป็นภัยต่อเพศสมณะ คือการสนทนากับสตรีในเรื่องที่ไม่เหมาะสมต่อพระธรรมวินัย

ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ผลกระทบด้านพุทธศาสนาโดยตรงคือตัวบุคคลที่นับถือหลักคำสอนพระพุทธศาสนา โดยไม่มีเวลาที่จะเรียนรู้ตนเองเพราะสนใจต่อสิ่งที่เป็นเหตุให้เกิดอกุศลที่มาทางประตูทั้ง ๖ คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางร่างกาย และทางจิตใจ ซึ่งผลกระทบดังกล่าวนี้ทำให้เกิดผลกระทบตามมาทางด้านศีลธรรม ทางด้านการรับวัฒนธรรม โดยการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของบุคคลในสังคมโลก

๕.๑.๓ แนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมยุคดิจิทัล

ในปัจจุบันในการใช้สื่อออนไลน์กลายเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวัน ทำให้ทราบข้อมูลข่าวสารของกันและกัน ระหว่างปัจเจกบุคคลกับบุคคล เป็นไปอย่างรวดเร็วและยังสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการสื่อสารต่าง ๆ การถือกำเนิดระบบดิจิทัลหรือออนไลน์ จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วต่อมนุษยทั่วโลก และเป็นที่น่าอนด้วยว่า กระแสความเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลต่อความเป็นไปของพระพุทธศาสนา (พุทธบริษัท ๔) อย่างเลี่ยงไม่ได้ เพราะพุทธศาสนิกมีความจำเป็นต้องใช้เครื่องมือเพื่อการสื่อสาร ซึ่งการใช้เครื่องมือเหล่านี้ต้องมีทั้ง ส่วนการสร้างสรรค์ (Constructive Implement) และส่วนทำลาย (Destructive Implement) หากถ้าเราไม่คำนึงถึงปทัฏฐานคือ หลักธรรมวินัย และผู้ทรงคุณวุฒิได้นำเสนอแนวคิดถึงกระบวนการสื่อสารพุทธศาสนาในโลกดิจิทัล โดยเน้นถึงรูปแบบดังนี้ คือ

จะเห็นว่าการสื่อสารพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลนั้น ต้องมีองค์ประกอบการสื่อสารธรรม จำเป็นและมีความสำคัญอย่างไรบ้าง หากองค์ประกอบไม่สมบูรณ์ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง ผู้ที่รับสาร จะเกิดความไม่เข้าใจในสารนั้น ดังนั้นองค์ประกอบควรประกอบดังนี้

เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นครั้งแรกนั้น การเผยแพร่พระพุทธศาสนาอาศัยพระพุทธเจ้า เพียงพระองค์เดียว พระองค์ทรงการแสดงธรรมครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ หลังจากการตรัสรู้ผ่านไปเจ็ด สัปดาห์ จนกระทั่งปัญจวัคคีย์ได้อุปสมบท จากนั้นจึงแสดงธรรมแก่ยสกุลบุตรและสหายของยสกุลบุตร ในครั้งนั้นได้มีผู้อุปสมบทเป็นภิกษุจำนวน ๖๐ รูป จึงได้เกิดเป็นคณะสงฆ์ขึ้น การเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยคณะสงฆ์จึงได้เริ่มขึ้น วิธีการเผยแพร่จึงเป็นการเทศนาธรรมโดยใช้วิธีสอนที่เรียกว่ามุขปาฐะ ต่อมา จึงมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรจนกลายเป็นคัมภีร์ในยุคต่อ ๆ มาซึ่งมีประวัติและพัฒนาการ แต่พอมาถึงปัจจุบัน เมื่อโลกเจริญมากขึ้นจึงมีพัฒนาการในการเผยแพร่โดยเพิ่มวิทยุโทรทัศน์และเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาจึงพอจะแบ่งออกเป็น ๕ ยุค คือ

- ๑) ยุคการสื่อสารโดยคำพูดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาใช้วิธีมุขปาฐะ
- ๒) ยุคการสื่อสารโดยการเขียนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยเขียนตามผนังถ้ำ จารึกลงใบลาน
- ๓) ยุคการสื่อสารโดยการพิมพ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยการพิมพ์หนังสือ พระไตรปิฎก คัมภีร์ ตำราทางพระพุทธศาสนา
- ๔) ยุคการสื่อสารโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางวิทยุ โทรทัศน์

๕) ยุคการสื่อสารโดยโทรคมนาคมและดิจิทัลมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางดาวเทียม และอินเทอร์เน็ต

ในแต่ละยุคมีรูปแบบ กระบวนการและประสิทธิผลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่แตกต่างกันไป วิธีการบางอย่างอาจเหมาะสมกับคนในยุคสมัยนั้น ๆ แต่พอความเจริญผ่านไปพระพุทธศาสนาก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อให้เหมาะสมกับคนในยุคสมัย ในแต่ละยุคมีประวัติรูปแบบ กระบวนการและประสิทธิผลของการใช้วิธีการตามยุคสมัย

แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับยุคดิจิทัล มีดังนี้

๑) เผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่องทางสื่อโซเชียลต่าง ๆ เช่น สังคมใน เฟสบุ๊ก (Facebook) โดยใช้เป็นทำภาพนิ่ง หรือ เป็นสื่อวิดีโอ สั้น ไลฟ์สด (Live) เป็นกิจกรรมที่วัดนั้น ๆ ได้จัดงาน เช่น งานบรรพชาสามเณร งานอุปสมบท งานวันมาฆบูชา งานวันวิสาขบูชา งานสวดมนต์ข้ามปี โดยสอดแทรกหัวข้อธรรมนั้น ๆ และขยายใจความในหัวข้อธรรมให้เข้าใจง่าย โดยใช้ภาษาในการสื่อสารแบบสมัย และเปิดช่องทางให้มีการถามตอบทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

๒) เผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่องทางสื่อโซเชียลต่าง ๆ เช่น สังคมในไลน์แอด (Line @) โดยใช้เป็นทำภาพนิ่ง หรือเป็นสื่อวิดีโอสั้น เป็นกิจกรรมที่วัดนั้น ๆ ได้จัดงาน เช่น งานบรรพชาสามเณร งานอุปสมบท งานวันมาฆบูชา งานวันวิสาขบูชา งานสวดมนต์ข้ามปี โดยสอดแทรกหัวข้อธรรมนั้น ๆ และขยายใจความในหัวข้อธรรมให้เข้าใจง่าย โดยใช้ภาษาในการสื่อสารแบบสมัย

๓) เผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่องทางสื่อโซเชียลต่าง ๆ เช่น สังคมใน เว็บไซต์ (www.) โดยใช้เป็นทำภาพนิ่ง หรือเป็นสื่อวิดีโอสั้น เป็นกิจกรรมที่วัดนั้น ๆ ได้จัดงาน เช่น งานบรรพชาสามเณร งานอุปสมบท งานวันมาฆบูชา งานวันวิสาขบูชา งานสวดมนต์ข้ามปี โดยสอดแทรกหัวข้อธรรมนั้น ๆ และขยายใจความในหัวข้อธรรมให้เข้าใจง่าย โดยใช้ภาษาในการสื่อสารแบบสมัย

๔) ดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์การเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลกอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาเว็บไซต์ห้องสมุดพระพุทธศาสนาโลกให้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

๕) การฝึกอบรมแก่พระสงฆ์สามเณร และผู้ที่สนใจโดยทั่วไป เกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต เพื่อการเข้าถึงและเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงกำหนดแนวปฏิบัติในการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตที่เหมาะสม ถูกต้องตามพระธรรมวินัย สำหรับพระสงฆ์สามเณร

๖) ส่งเสริมและสนับสนุนให้วัด สำนักสงฆ์ที่มีความพร้อมเป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ ไอซีทีชุมชน และเป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านระบบ E-Learning รวมถึงจัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมด้วย

๓) พัฒนา Course Ware หรือแอปพลิเคชันที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะ สำหรับแท็บเล็ต และโทรศัพท์เคลื่อนที่ เผยแพร่ในทุกระดับชั้นการศึกษา และประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจ

๔) สนับสนุนให้วัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีเว็บไซต์ของวัด เพื่อเป็นการสื่อสารสองทางกับประชาชน ซึ่งจะช่วยให้ส่งเสริมให้คนมีความใกล้ชิดธรรมะมากขึ้น ทั้งนี้โดยภาครัฐควรเป็นผู้สนับสนุน ค่าใช้จ่ายในการจดทะเบียนชื่อเว็บไซต์และการเช่าพื้นที่จัดเก็บข้อมูลของเว็บไซต์

๕) ควรมีองค์กรและผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำหน้าที่กำหนดมาตรฐานและตรวจสอบเนื้อหาของธรรมะที่เผยแพร่ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะทางเว็บไซต์ ทั้งนี้เพื่อให้มั่นใจได้ว่าเนื้อหานั้นมีความถูกต้องตามพระไตรปิฎก

๑๐) สนับสนุนให้มีการแปลหนังสือธรรมะเป็นภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ แล้วนำขึ้นเผยแพร่ทางเว็บไซต์หรือในรูปแบบ E-Book เพื่อให้ผู้ที่สนใจ โดยเฉพาะชาวต่างประเทศ สามารถเข้ามาศึกษาได้

ทางด้านแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมดิจิทัลของพระสงฆ์ไทย ผ่านทางช่องทางเฟซบุ๊ก (Facebook) ยูทูบ (Youtube) เว็บไซต์ (Website) ใช้การอัปโหลดรูปภาพ วิดีโอ และการตอบปัญหาเป็นไปในรูปแบบสื่อมัลติมีเดีย เช่น การปาฐกถา การบรรยาย การสัมมนา การสัมภาษณ์ ฯลฯ แล้วนำเสนอพุทธธรรมด้วยการอัปโหลดวิดีโอตามช่องทางสื่อสารต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ฟังจะได้รับฟังธรรมผ่านช่องทางดิจิทัล เพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับบุคคลที่ไม่มีเวลาในการเข้าวัด ฟังธรรม เพื่อเป็นข้อคิดธรรมะสะกิดใจ หรือปลุกให้ตื่นเพื่อจะได้ละเว้นจากการทำความชั่ว หรือได้กับมาประพฤติปฏิบัติธรรม เป็นต้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประเทศไทยในยุคดิจิทัลนั้น พบว่ายังมีข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

สำหรับข้อเสนอแนะทั่วไปที่เกิดจากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

๑) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลของพระสงฆ์ไทยที่ปรากฏในช่องทางการสื่อสารออนไลน์ในเฟซบุ๊ก (Facebook), ยูทูบ (Youtube), เว็บไซต์ (Website) ในเวลาที่เผยแผ่นั้นควรมีเชิงอรรถของเอกสารนั้น ๆ และมีแหล่งอ้างอิงของพุทธธรรมนั้น เพื่อให้เกิดสามารถตรวจสอบที่มาว่าเป็นข้อมูลเท็จ ข้อมูลจริง เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นใสของศรัทธา และผู้ค้นหา ว่าได้ข้อมูลที่จริงจากพระไตรปิฎก เล่มไหน หน้าไหน

๒) กรมการศาสนาและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือมหาเถรสมาคม ตลอดจนหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ควรให้ความสนใจและมีความตระหนักในเรื่อง พระพุทธศาสนากับการแก้ไขปัญหาสื่อวัฒนธรรมดิจิทัล ให้มีคุณธรรมและจริยธรรม และควรเน้นอบรมบุคลากรทั้งพระภิกษุสงฆ์และอุบาสก อุบาสิกา ให้มีความรู้ในสื่อสมัยใหม่ (สื่อดิจิทัล) และนำไปใช้งานให้มีประสิทธิภาพ และให้เกิดความเหมาะสมกับพุทธบริษัท ๔ ให้เข้าถึงสื่อพระพุทธศาสนาและน้อมนำไปปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากความทุกข์

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีศึกษาวิจัยเรื่อง เปรียบเทียบการศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลภายในประเทศ และต่างประเทศ

๒) ควรศึกษาเปรียบเทียบการศึกษาพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลของพระสงฆ์ฝ่ายมหายาน กรณีสึกษาของมหายาน เช่น หลวงปู่ติชี่นซ์ฮันท์ หลวงปู่ดาไลลามะ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. จารึกลานทองสมเด็จพระมหาเถรจุฬามณี. กรุงเทพมหานคร : ศิลปาคร,
๒๕๒๖.

เกษียร เตชะพีระ. การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีการสื่อสาร
โทรคมนาคม. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๓๘.

คณะกรรมการวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ศูนย์วิชาบูรณาการ หมวดวิชาศึกษาทั่วไป. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.,
๒๕๕๔.

คณะกรรมการวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ศูนย์วิชาบูรณาการ หมวดวิชาศึกษาทั่วไป. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.,
๒๕๕๒.

ครรชิต วัลย์วงศ์. สารสนเทศภาษาไทย. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๓๕.

จินดารัตน์ เบอรพันธุ์. ความสัมพันธ์ของข้อมูลกับสารสนเทศ. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๔๔.

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และบาทยัน อิมสำราญ. ภาษากับการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครปฐม : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์, ๒๕๕๐.

ชาลิสสา มากแผ่นทอง. ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๐.

ชุตินา สัจจนันท์. สารสนเทศ. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๓๐.

นนท์ ธรรมสถิต. พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑. ม.ป.ท. : สำนักพิมพ์ กิตติชัย
สาส์น, ๒๕๓๒.

นพดล อินนา. ไอทีกับการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๙.

นิษฐา หรุ่นเกษม. จับตาดู รู้ให้เท่าทันสื่อ และสังคมออนไลน์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬา
ลกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

นิษฐา หุ่นเกษม. **จับตาดู รู้ให้เท่าทันสื่อและสังคมออนไลน์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ประภาวดี สืบสนธิ์. **สังคมสารสนเทศ**. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๔๓.

เผยแผ่กับเผยแพร่ นำไปใช้ต่างกันอย่างไร. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๔๒.

พระจักรพงษ์ วิสุทธสีโล. **การใช้เทคโนโลยีกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธีระฟิล์ม และไซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๔๒.

พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมมจิตโต. **การเผยแผ่พระพุทธศาสนายุคปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต. **ไอที ภายใต้วัดธรรมแห่งปัญญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

พระนันทปัญญาจารย์. **จุดค้นถวาศ**. กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรสแอนด์กราฟฟิค, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **คนไทย กับเทคโนโลยี**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิปัญญาประทีป, ๒๕๔๘.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : เอสอาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

_____. **พุทธวิธีการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระไพศาล วิสาโล. **วิพากษ์คอมพิวเตอร์ เทวรูปแห่งยุคสมัย**. ม.ป.ท. : สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง. ม.ป.ป..

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. **วิพากษ์แนวคิดพระพุทธศาสนาสำหรับโลกหลังยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พสุ เดชะรินทร์. **การสื่อสารตามแนวทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

รวีวรรณ เทนอิสสระ. **กระบวนการติดต่อสื่อสาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๓๘.

รวีวรรณ ประกอบผล. **การสื่อสารมวลชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.

ลิขิต ลิขิตานนท์. **ยุคทองแห่งวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนาไทย : ล้านนาไทย. อนุสรณ์ พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสรณ์สามกษัตริย์**. เชียงใหม่ : ทิพย์เนตรการพิมพ์, ๒๕๒๓.

วันชัย มีชาติ. **หน้าที่สื่อสารมวลชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ซี.พี บุ๊คแอสตัน ดาร์ต, ๒๕๔๘.

สานิตย์ กายาผาด. **เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : เอิร์ตเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๒.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **วิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย : จารึก ตำนาน พงศาวดาร สารสั้น ประกาศ**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

สุวัฒน์ จันทร์จำนง. **ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๐.

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. **สื่อมวลชนเบื้องต้น : สื่อมวลชนวัฒนธรรมและสังคม**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

(๒) บทความในวารสาร:

ข้อฟ้า เกตุเรืองโรจน์ และรองศาสตราจารย์ อวยพร พาณิช. “กระบวนการและกลวิธีการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดพุทธธรรมในหนังสือธรรมะของท่าน ว.วชิรเมธี”. **วารสารวิจัยและพัฒนา**. ปีที่ ๓ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๕๔): ๑๐๕.

ณัฐนันท์ ศิริเจริญ. “กรณีศึกษาการใช้สื่อใหม่ผ่านโซเชียลมีเดียในโทรศัพท์มือถือเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุกับสมาชิกในครอบครัว ณ ประเทศนิวซีแลนด์”. **วารสารวิชาการ**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๑๙๑-๑๙๒.

พระครูโฆสิตสังฆพิทักษ์. “กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในสังคมปัจจุบัน”. **วารสารวิชาการธรรมทรรศน์**. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๒๑๒-๒๑๓.

พระไพศาล วิสาโล. “เทคโนโลยีในทัศนะของพุทธศาสนา” **บทความ นิตยสาร CHIP**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓. (มีนาคม ๒๕๕๔): ๑๕๖.

พระมหาธนิต สิริวิฑฒโน. “รูปแบบและกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม”. **วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่**. ประจำปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๒๓.

พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี. “พุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.** ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๖) : ๑๘๐.

พระเลิศพิพัฒน์ จนทปญโญ (แก้ววันทอง). “บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมโลกาภิวัตน์”. **วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๔): ๓๒ – ๓๓.

สุธี พลพงษ์ และคณะ. “สื่อและเทคโนโลยี”. ใน **ความรู้ันิเทศศาสตร์ โครงการตำรา คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐) : ๑๘๔.

อนุช อาภาภิรม. “เทคโนโลยีกับสวรรค์”. **มติชน**. (๒๕๔๗) : ๑๐๔.

(๓) วิทยานิพนธ์:

ชมภูษุช สุวรรณบุบผา. “การใช้แนวคิดตีสร้บชั้น Disruption กับกรรรายงำนขำวของรยกรขำวสามมิติ ทงสถำนโทรทศน์ไททวีสี ช่ง ๓”. วิทยานิพนธ์วกรสรศตรมหำบ้นทิต. บ้นทิตวิทยาลัย : มหำวิทยาลัยธรรมศตร, ๒๕๕๔.

ธนิต อมรวิทยกิจเวช. “กรรนำเสนอพระพุทศศนของสังคมไทยในยุคดิจิตลผ่านสือหนังสือพิมพ์”. วิทยานิพนธ์นเทศศตรมหำบ้นทิต. บ้นทิตวิทยาลัย : มหำวิทยาลัยกรงเทพ, ๒๕๕๙.

พระณัฏฐวัณน์ ญำณปโปโก. “รูปแบบกรรเรยรรู้พัฒนาพฤตกรรกรรใช้สือดิจิตลทลตามหลักพระพุทศศน”. วิทยานิพนธ์พุทศศตรคุษฎีบ้นทิต. บ้นทิตวิทยาลัย : มหำวิทยาลัยมหำจุฬาลงกรณรชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระพิชณ วชมนธมโม่ พุทศวัณนันท. “รูปแบบและกรรบวกรรเผยแพรธรรมของ ว. วชรเมธีพระมหำวุฒิชัย”. วิทยานิพนธ์พุทศศตรมหำบ้นทิต. บ้นทิตวิทยาลัย: มหำวิทยาลัยมหำจุฬาลงกรณรชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

(๔) สืออิเล็กทรอนิกส์:

Budsir. **Buddhist Sutras**. [ออนไลน]. แหล่งที่มำ : <http://www.budsir.org/budsir-main.html> [๑๕ กันยำน ๒๕๖๑].

กรรประชุมทงวิชกรเทคโนโลยีสรสนเทศและกรรสือสรเพื่อควมเทำเทียมกันประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๕ เรื่อง “เทคโนโลยีสรสนเทศและกรรสือสรกับพระพุทศศน”. [ออนไลน]. แหล่งที่มำ : http://www.ictforall.org/ICT_for_All_Symposuim_2012/E_Proceeding_ICT_for_All_Symposium [๒๔ กันยำน ๒๕๖๑].

เจำหนำที่พิพิธภัณทสถำนแห่งชำติปรำจันบุรี จังหำดปรำจันบุรี. “ศิลำจกริกเนินสระบัว”. [ออนไลน]. แหล่งที่มำ : <http://www.prachinburi-museum.go.th/inscript/>[๒๐ สิงหำคม ๒๕๖๑].

campus.sanook.com. ผลสรำรวจคสิตโพล. [ออนไลน]. แหล่งที่มำ : <http://www.campus.sanook.com/>[๖ สิงหำคม ๒๕๖๑].

พจนกรธ สุพรรณกุล. “กรรเผยแพรพระพุทศศนกับเทคโนโลยีสรสนเทศ”. **บทควม**. (๒๐ กันยำน ๒๕๕๗). [ออนไลน]. แหล่งที่มำ : <http://phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/106-2014-09-20-08-27-56> [๒๐ สิงหำคม ๒๕๖๑].

พระพรหมคณำกรณ (ประยุดธ ปยุตโต). **กรรโพสตรูปภำพและวีดิโอ**. [ออนไลน]. แหล่งที่มำ : <https://www.facebook.com/P.APayutto?fref=ts>[๓๑ พฤษภำคม ๒๕๖๑].

_____. **ไตรลัษณ**. [ออนไลน]. แหล่งที่มำ : <https://www.facebook.com/P.A.Payayutto?fref=ts>[๒ กมภำพันธ์ ๒๕๖๑].

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **มัชฌิมาปฏิปทา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.facebook.com/P.A. Payutto?fref=ts\[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑\]](https://www.facebook.com/P.A. Payutto?fref=ts[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑]).
- พระไพศาล วิสาโล. **การโพสต์รูปภาพและวิดีโอ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.facebook.com/visalo?fref=ts\[๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑\]](https://www.facebook.com/visalo?fref=ts[๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑]).
- พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน. **บทความวิชาการ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www.cybervanaram.net/2009-12-17-14-43-37-13/34-2010-02-19-14-05-55?start=3\[๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๑\]](http://www.cybervanaram.net/2009-12-17-14-43-37-13/34-2010-02-19-14-05-55?start=3[๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๑]).
- พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. **การโพสต์รูปภาพและวิดีโอ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.facebook.com/v.vajiramedh?fref=ts. \[๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑\]](https://www.facebook.com/v.vajiramedh?fref=ts. [๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑]).
- _____ . **ไตรลักษณ์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.facebook.com/v.vajiramedhi?fref=ts\[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘\]](https://www.facebook.com/v.vajiramedhi?fref=ts[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘]).
- _____ . **ศีล-โยนิโสมนิการ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.facebook.com/v.vajiramedhi?fref=ts\[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑\]](https://www.facebook.com/v.vajiramedhi?fref=ts[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑]).
- พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ. **ชั้นร๕**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.facebook.com/ThanavuddhoStory?fref=ts\[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘\]](https://www.facebook.com/ThanavuddhoStory?fref=ts[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘]).
- _____ . **อริยสัจ ๔-ศีล**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.facebook.com/ThanavuddhoStory?fref=ts\[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑\]](https://www.facebook.com/ThanavuddhoStory?fref=ts[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑]).
- _____ . **การโพสต์รูปภาพและวิดีโอ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.facebook.com/Thanavuddhostory?fref=ts\[๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑\]](https://www.facebook.com/Thanavuddhostory?fref=ts[๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑]).
- พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต. **การโพสต์รูปภาพและวิดีโอ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.facebook.com/pages/fanpage?fref=ts\[๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑\]](https://www.facebook.com/pages/fanpage?fref=ts[๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑]).
- _____ . **โยนิโสมนิการ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.youtube.com/page/fanpage?fref=ts. \[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑\]](https://www.youtube.com/page/fanpage?fref=ts. [๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑]).
- _____ . **ไตรลักษณ์-ชั้นร๕**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.facebook.com/page/fanpage?fref=ts\[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑\]](https://www.facebook.com/page/fanpage?fref=ts[๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑]).
- แมชีสุภาพรรณ กลิ่นนาค. “การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศกับผลกระทบด้านพุทธศาสนา”. **บทความวิชาการ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/99-2014-09-19-23-56-30\[๒๖ กันยายน ๒๕๖๑\]](http://phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/99-2014-09-19-23-56-30[๒๖ กันยายน ๒๕๖๑]).
- ยุคทองแห่งพระพุทธศาสนาในล้านนาไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [www.lanna.mju.ac.th/lannareligion_detail.php?recordID=5\[๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑\]](http://www.lanna.mju.ac.th/lannareligion_detail.php?recordID=5[๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑]).
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เครือข่ายกาญจนาภิเษก. “**คัมภีร์ไบบลาน**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://kanchanapisek.or.th/kp8/cem/cem603.html/\[๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑\]](http://kanchanapisek.or.th/kp8/cem/cem603.html/[๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑]).

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. เว็บไซต์วัดต่าง ๆ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.onab.go.th/>[๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑].

สุวีร์วรรณ. เทคโนโลยีและสารสนเทศ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://surewan147.blogspot.com/2014/01/facebook-twitter-google-youtube-line.html>[๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - ชื่อสกุล พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวารากุล)
วัน เดือน ปี เกิด ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๒๐
ที่อยู่ปัจจุบัน วัดป่าเหี้ยว ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
ที่ทำงานปัจจุบัน วัดป่าเหี้ยว ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน เลขาเจ้าคณะตำบลอุโมงค์ เขต ๑ ปี ๒๕๖๑

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๘	ปวช (ช่างยนต์)	โรงเรียนกุลสตรีเทคโนโลยี
พ.ศ. ๒๕๔๐	ปวส (ช่างยนต์)	วิทยาลัยเซนต์จอห์นโปลีเทคนิค
พ.ศ. ๒๕๔๓	วศบ. (วิศวกรรมเครื่องกล)	มหาวิทยาลัยศรีปทุม